

๑๕.๐๐
๙ ๕๖๖
๖ ๖

วิเคราะห์บทความของหลวงวิจิตรวาทการ

ปริญญาบัตร

ของ

นุชจริย สุนทรวรรณ

๕-4 พ.ศ. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม 2529

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑159 5

178063

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา/

.....ประธาน

.....กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

.....กรรมการ

.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก อาจารย์โมรี ชื่นสำราญ ประธาน และอาจารย์สุภา ปานเจริญ กรรมการ ท่านทั้งสองกรุณาให้ข้อเสนอแนะและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ตลอดจนมา จึ่งขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

กราบขอบพระคุณอาจารย์ปราณี ขวัญแก้ว กรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด และขอขอบพระคุณอาจารย์เสวีพร พันธรังษี ที่กรุณาให้สัมภาษณ์ อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ ที่กรุณาให้คัดลอกข้อมูลบางประการที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ตลอดจนได้รับข้อเสนอแนะและทุนอุดหนุนจากคุณวิจิตร รางสิยานนท์ (ธิดาของหลวงวิจิตรวาทการ) ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องด้วยพระคุณอันประเสริฐยิ่งของพ่อแม่ พี่ ๆ และคุณน้าตริชา เนียมขำ ที่ได้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา รวมทั้งเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในพระคุณ จึงขอกราบสำนึกในความกรุณาไว้ ณ โอกาสนี้

นุชจรีย์ สุนทรวรรณ

ด้วยบารมีหลวงพ่อพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ
ภาษีเจริญ ผู้คนพบวิชาธรรมกาย ได้ส่งผลให้ผู้วิจยประสบผลสำเร็จในการศึกษาระดับ
มหาบัณฑิต ขอกราบนมัสการรำลึกในพระคุณอันสูงส่งนี้ตลอดไป

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้	7
ความสำคัญในการศึกษาครั้งนี้	7
ขอบเขตในการศึกษาครั้งนี้	7
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	8
วิธีดำเนินการศึกษาครั้งนี้	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้	11
2 วิเคราะห์หน่วยงานการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ	30
การนำเสนอเรื่อง	30
การเปิดเรื่อง	30
การปิดเรื่อง	67
ระดับภาษา	96
ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน	98
ภาษาแบบแผน	103
ลักษณะประโยค	107
ประโยคความรวม	109
ประโยคความซ้อน	111
ประโยคความเดียว	112

โวหารภาพพจน์	114
การเล่นเสียงและจังหวะ	115
การเล่นคำ	118
การซ้ำคำ	122
การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ	124
การเปรียบเทียบโดยนัย	126
การใช้โวหารคำถาม	135
การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน	138
การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด	142
การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม	144
น้ำเสียง	147
น้ำเสียงถากถาง	148
น้ำเสียงประชดประชัน	154
น้ำเสียงยกย่อง สรรเสริญ	157
น้ำเสียงรื่นเริง ตลกกล	163
น้ำเสียงขำขุ	167
น้ำเสียงเคร่งเครียด ท้าทาย	170
น้ำเสียงอ่อนน้อมถ่อมตน	173
น้ำเสียงภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง	175

3 วิเคราะห์แนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการด้านการเมืองการปกครอง

เศรษฐกิจและสังคม ช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476	178
แนวความคิดด้านการเมืองการปกครอง	178

ด้านระบอบการปกครองประเทศ	180
ด้านนโยบายการปกครองของผู้นำประเทศ	193
ด้านบทบาททางการเมืองของประชาชน	201
ด้านบทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาล	212
ด้านการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง	220
แนวความคิดด้านเศรษฐกิจ	230
ด้านการพาณิชย์	231
ด้านภาษีอากร	239
ด้านรายได้ส่วนบุคคลและรายได้ประชาชาติ	245
ด้านการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ	249
แนวความคิดทางศาสนาสังคม	265
แนวความคิดด้านศาสนาสังคมเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต	267
การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในเมือง	269
การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในชนบท	277
การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมไทยทั่ว ๆ ไป	279
แนวความคิดด้านศาสนาสังคมเกี่ยวกับศาสนา	282
แนวความคิดด้านศาสนากับการเมือง	284
แนวความคิดด้านศาสนากับเศรษฐกิจ	285
แนวความคิดด้านศาสนากับกลุ่มสังคม	286
แนวความคิดด้านศาสนาสังคมเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย	290
ค่านิยมที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ	293
ค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ	300

แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ	304
การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเมือง	306
การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ	310
การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม	312
แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับชนบทรรมนิยมประเพณีของ	
ไทย	315
ชนบทรรมนิยมประเพณีในฐานะเป็นเครื่องมือ	317
การอนุรักษ์ชนบทรรมนิยมประเพณี	318
4 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	326
สรุปผลการศึกษาครั้งนี้	326
อภิปรายผล	334
ข้อเสนอแนะ	337
บรรณานุกรม	338
ภาคผนวก	348

ภูมิหลัง

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นบุคคลสำคัญและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีทั้งในสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยประชาธิปไตย เพราะท่านผู้นี้ได้เป็นแบบอย่างที่ดีใน ความมานะพยายามฝึกฝนตนเอง ทำงานเก่ง ท่านเป็นนักเขียน นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นศิลปินชั้นเยี่ยม ได้ประพันธ์เพลง ประพันธ์บทละคร ประพันธ์นวนิยาย ฯลฯ เป็น เอกสารหลายพันหน้ากระดาษ เป็นนักการทูต นักการเมือง และนักเศรษฐกิจที่มีชื่อเสียง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ถ้าจะนับผลงานเป็นชิ้น ๆ หรือจะนับผลงานที่ประสบ ความสำเร็จนั้น จะหาคนไทยที่มีความรู้ความสามารถเท่าท่านได้ยากเต็มที (บุญชนะ อัทธการ 2522 : 75)

หลวงวิจิตรวาทการเป็นอัจฉริยะคนหนึ่งที่ทำให้ยากในประเทศไทย มีสมรรถภาพ ในการทำงานทุกอย่างและมีมันสมองที่ปราดเปรื่อง (เจสสิว พันธุ์ลีดา 2517 : 267) โดยเฉพาะความสามารถทางด้านการประพันธ์ ทั้งนี้เพราะหลวงวิจิตรวาทการชอบ อ่านหนังสือมาตั้งแต่เด็ก อ่านทั้งหนังสือภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส เป็นผู้รักหนังสือมาก ดังที่ปรากฏในบันทึกชีวประวัติว่า "ที่ที่ข้าพเจ้าชอบไปที่สุด ที่หย่อนใจของข้าพเจ้าคือหอสมุดและร้านหนังสือ เงินเดือนที่ได้มา ได้ไปใช้ในการซื้อ หนังสือมากกว่าอย่างอื่น" ดังนั้น "ทรัพย์สินสมบัติอันเดียวที่ข้าพเจ้ามี คือหนังสือ" (หลวงวิจิตรวาทการ 2518 : 60)

จากประวัติส่วนตัวในหนังสือวิธีทำงานและสร้างอนาคต ตอนหนึ่งว่า "ข้าพเจ้า เริ่มงานประพันธ์เล็ก ๆ น้อย ๆ มาตั้งแต่อายุ 16 และ 20 มาจับงานประพันธ์อย่าง แท้จริงเมื่ออายุ 29 ... โดยใช้เวลาที่เลิกจากงานและอยู่กับบ้านทำการประพันธ์ และทำรายได้เป็นจำนวนมาก ..." (หลวงวิจิตรวาทการ 2511 : 324 - 327)

และเนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการอ่านหนังสือมาก จึงได้ความคิดมาจากหนังสือที่อ่าน
ท่านก็ลองเขียนดูบ้าง คงนึกได้ว่า

...ข้าพเจ้าชอบหนังสือมาแต่เด็ก อ่านด้วยความพยายามหาสิ่งที่ดีที่งาม
แล้วก็จดจำไว้ ทำเช่นนั้นมาจนเติบโต และลองเขียนดูบ้างด้วยความพยายาม
เอาอย่างถ้อยคำ หรือกลวิธีที่เห็นดีเห็นงามและจำไว้ ... ข้าพเจ้าอ่าน
มากหนังสือทุกภาษาที่ข้าพเจ้าสามารถอ่านได้ ข้าพเจ้าอ่านแล้วพยายาม
จดจำเอาแง่ดีแง่งาม และความคิดที่เฉียบแหลมคมคายมาใช้ ข้าพเจ้า
เป็นนักเขียนแบบหรือเป็นอย่างที่เรียกกันว่า นักลอกปอ ... (หลวง
วิจิตรวาทการ 2511 : 324 - 327)

จะเห็นได้ว่า การที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักอ่านประเภทหนอนหนังสือ อ่านหนังสือ
หลายประเภท และเป็นคนช่างคิดช่างสังเกต สามารถเลือกส่วนที่ดีแก่นในด้านการ
ประพันธ์ของนักเขียนต่าง ๆ มาเป็นแบบอย่างของตนเอง อันเป็นผลส่งให้ผลงาน
ด้านการประพันธ์ของท่านเป็นที่รวมของคุณลักษณะที่ดีทางการเขียนไว้มากมายหลายด้าน
และได้รับผลสำเร็จในชีวิตการประพันธ์ เป็นที่ชื่นชมของผู้อื่นโดยทั่วไป

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักค้นคว้า หุ่นเทก่าดังคนคว้าเรื่องทางโลกและทาง
ธรรม ค้นคว้าทางธรรมะ จริยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และได้ประพันธ์บทความและ
หนังสือประเภทนี้ไว้เป็นอันมาก (ปอรรถน์ บุรณมาตร 2523 : 93) ท่านเริ่มงาน
ประพันธ์ประเภทบทความเมื่อปี พ.ศ. 2469 หลังจากกลับจากรับราชการในยุโรป
ต่อมาจึงเขียนเป็นรูปเล่ม บทประพันธ์ในครั้งแรก ๆ ส่งไปลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์นิพนธ์
และโรงพิมพ์พระจันทร์ ผลงานทางบทความในช่วงแรก ๆ กระจัดกระจาย หาด้นฉบับ
ได้ยาก (เจสสิยา พันธุ์สีดา 2518 : 22)

หลังจากคณะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แล้ว หลวง
วิจิตรวาทการได้ลาออกจากราชการด้วยเหตุผลส่วนตัว เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.
2475 หลังจากนั้นก็มาประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ (ปอรรถน์ บุรณมาตร 2523 : 75)

อยู่กับบริษัทไทยใหม่เกือบปี โดยเขียนบทความและสารคดีเป็นสำคัญ และเป็นระยะ เวลาที่ประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์อย่างเต็มตัว ประกอบกับเป็นช่วงที่ลาออกจากราชการ ด้วยเหตุผลส่วนตัวในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศ คือช่วงเปลี่ยนแปลง การปกครองท่านจึงมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในการเขียนบทความอย่าง เต็มที่ ประกอบกับท่านมีความรอบรู้ในทุกสาขาวิชา ท่านจึงมีผลงานการประพันธ์เกือบ ทุกชนิด ดังที่เจดีย์ว พันธ์ุสิดา กล่าวไว้ว่า (เจดีย์ว พันธ์ุสิดา 2518 : 20)

บรรดาศรรณกรรมที่มีอยู่ในโลกนี้ เมลวิลล์ คิวอี้ บรรณารักษ์ผู้มีชื่อเสียงชาว อเมริกันแบ่งไว้เป็น 10 หมวดวิชา คือ 1.งานประพันธ์เกี่ยวกับเรื่องทั่วไป 2. ปรัชญา 3. ศาสนา 4. สังคมศาสตร์ 5. ภาษาศาสตร์ 6. วิทยาศาสตร์ 7. วิทยาศาสตร์ประยุกต์ 8. ศิลปกรรมและการบันเทิง 9. วรรณคดี และ 10. ประวัติศาสตร์ หลวงวิจิตรวาทการสามารถประพันธ์ ไว้ได้ถึง 9 หมวดวิชาด้วยกัน ขาดไปเพียงหมวดวิชาเดียวเท่านั้น คือหมวด วิชาวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่จะกล่าวว่า หลวงวิจิตร วาทการ เป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของไทยในยุคต้นโกสินทร์...

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2524 : 91 - 92) มีความเห็นว่า คนที่ผลิตวรรณกรรมที่มีอิทธิพลมากที่สุดกับสังคมไทย คือหลวงวิจิตรวาทการ และเป็น อิทธิพลโดยนัยลบเกือบตลอด มีวิธีการเขียนจูงใจคน มีกลวิธีการเขียนต่าง ๆ เพื่อสร้าง ระบบสังคมไทย ซึ่งไม่ปรากฏโดยตรงในงานเขียนเหล่านั้น แต่ปรากฏโดยอ้อมแฝง และอิทธิพลในการสร้างงานประพันธ์ส่งผลถึงระบบสังคมไทยและค่านิยมอย่างผิด ๆ

เจดีย์ว พันธ์ุสิดา (เจดีย์ว พันธ์ุสิดา 2517 : 266) มีความเห็นว่า ด้านการประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการนั้น แสดงให้เห็นว่าเป็นนักชาตินิยม เป็น นักปฏิวัติที่สามารถคนหนึ่งของไทย ตลอดชีวิตได้ประกอบคุณประโยชน์ในการค้นคว้า และนำความรู้ที่แสวงหามาเผยแพร่โดยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีทั้ง ปรัชญา ศาสนา

สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ปรัชญา บรรยาย เขียนบทความลงในวารสาร หนังสือพิมพ์ บทความของท่านช่วยเสริมสร้างความรู้ กระตุ้นให้เกิดความรักชาติ และ เกิดความรู้รักต่อสังคมและระบอบคดีย

จะเห็นได้ว่า มีผู้สนใจศึกษางานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการหลายท่าน ผู้ที่ ศึกษาแต่ละท่านต่างก็มองงานเขียนในลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งเป็น จุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษางานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ โดยเฉพาะ บทความ เพราะบทความเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่เสนอความคิดเห็นของผู้เขียนได้อย่าง เต็มที่ และขณะเดียวกันก็สะท้อนสภาพสังคมได้อย่างแจ่มชัด ประกอบกับความรอบรู้ของ หลวงวิจิตรวาทการในทุกด้านของสังคม ทำให้ท่านผลิตผลงานดังกล่าวเป็นที่น่าสนใจ อย่างยิ่ง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ

★ ความเป็นนักชาตินิยมอย่างรุนแรงของหลวงวิจิตรวาทการ ประกอบกับสภาพ เหตุการณ์บ้านเมืองที่ผันผวนในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีส่วนผลักดันให้ผลงานด้าน การประพันธ์ประเภทบทความมีแนวโน้มไปในทางชาตินิยม ปลุกสำนึกของประชาชนให้ เกิดความสามัคคี รักชาติ เสียสละ ภูมิใจในชาติของตน มุ่งสร้างความมานะบากบั่นใน จิตใจ และมีลักษณะสะท้อนสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจอย่างแจ่มชัด หลวงวิจิตร วาทการเขียนบทความไว้เป็นจำนวนมากในช่วง พ.ศ. 2474 - 2475 โดยเขียนลงใน หนังสือพิมพ์ไทยใหม่และวารสารดวงประทีป ส่วน พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาบทความของท่านลดน้อยลงมาก เพราะ พ.ศ. 2476 ท่านกลับเข้ารับราชการตำแหน่งเจ้ากรมประกาศิต กระทรวงการต่างประเทศ และรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ จนถึงบั้นปลายชีวิต แต่ อย่างไรก็ตามท่านยังเขียนบทความในช่วง พ.ศ. 2476 ลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่เป็น ระยะ ๆ หลังจาก พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา ไม่พบหลักฐานบทความของท่านในหน้า หนังสือพิมพ์ไทยใหม่เลย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษามบทความของหลวงวิจิตรวาทการในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 ซึ่งเป็นบทความที่เขียนโดยใช้ราชทินนามว่า "หลวงวิจิตรวาทการ" และนามแฝงว่า

"เวทีก" "แสงธรรม" และเป็นผู้ที่ท่านเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์มากกว่าชาวอื่น ๆ โดยมุ่งศึกษาท่วงท่าของการเขียน และแนวคิดของท่านในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นสำคัญ

หลังจากที่ได้ศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 แล้ว ปรากฏว่า หลวงวิจิตรวาทการอาจใช้นามแฝงที่ผู้วิจัยเพิ่งค้นพบใหม่ 3 นาม คือ "พอนบลัท" "โฟคาสต์" และ "เปรววิยงค์" "พอนบลัท" ใช้เป็นนามแฝงเขียนเรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ" "โฟคาสต์" ใช้เขียนเรื่อง "อิสรภาพของแมนจูเรีย" และ "ลงท้ายจีนจะได้อะไร" ส่วนนามแฝง "เปรววิยงค์" ใช้เขียนเรื่อง "แวร์คังตะวันออก" นามแฝงทั้ง 3 นามนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นนามแฝงของหลวงวิจิตรวาทการ ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

1. ชื่อบทความทั้ง 4 เรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ปรากฏในบัญชีรวบรวมผลงานด้าน "บทความ และสารคดีต่าง ๆ" ของหลวงวิจิตรวาทการ (คณะรัฐมนตรี จากหนังสือ วิจิตรวาทการ อนุสรณ์เล่ม 2 2505 : หน้าไม่ติดต่อกัน)

2. ชื่อบทความ ชื่อหนังสือพิมพ์ที่ลงพิมพ์และวัน เดือน ปี ที่ลงพิมพ์บทความ ตรงกับที่ปรากฏในบัญชีรวบรวมผลงานด้าน "บทความและสารคดีต่าง ๆ" ของหลวงวิจิตรวาทการ

3. บทความทั้ง 4 เรื่อง และบทความอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนวิเคราะห์การเมืองภายนอกประเทศนั้น มีลักษณะการวิเคราะห์โดยทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า และพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน มีลักษณะตรงกับนามแฝงว่า "โฟคาสต์" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Forecast แปลว่าพยากรณ์ล่วงหน้าอย่างถี่ถ้วน และตรงกับนามแฝงว่า "เปรววิยงค์" มาจากภาษาฝรั่งเศสว่า Prévoyance แปลว่า สายตาไกล การคิดไวล่วงหน้า ส่วน "พอนบลัท" เป็นภาษาเยอรมัน ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการมีความรู้ทั้งภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และญี่ปุ่น และ นามแฝง "พอนบลัท" นี้อยู่ในบทความชื่อ "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ"

ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 ซึ่งตรงกับบัญชีรวบรวมผลงาน
 ด้าน "บทความและสารคดีต่าง ๆ" ของหลวงวิจิตรวาทการ แต่เมื่อสืบค้นความหมาย
 "พจนบัต" พบว่า มีความหมายไม่สัมพันธ์กับนามแฝงอื่น ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ
 แต่อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่ปรากฏ "พจนบัต" ก็อาจจะเป็นนามแฝงของท่านเช่นกัน
 เพราะเนื้อเรื่องจากบทความ "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ" มีส่วนสัมพันธ์และสืบเนื่อง
 กับเรื่องการวิเคราะห์สงครามจีน-ญี่ปุ่นในบทความเรื่องอื่น ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ

4. นามแฝงทั้ง 3 นามนี้ ท่านผู้ทรงวิจิตรวาทการไม่เคยทราบมาก่อน แต่
 ผู้วิจัยพบว่า นามแฝงและบทความดังกล่าวเขียนขึ้นก่อนหน้าที่ท่านผู้ทรงวิจิตรวาทการ
 เข้าสู่วิถีสมรส และเป็นช่วงสั้น ๆ ที่เขียนบทความ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป
 และจากการสัมภาษณ์ เสฐียร พันธงศรี ซึ่งเป็นนักเขียนของวารสาร "ดวงประทีป"
 คนหนึ่งและเคยร่วมงานคลุกคลีมากับหลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวถึงนามแฝงว่าไม่เคย
 ใช้นามแฝงทั้ง 3 นาม และได้ให้ข้อคิดว่า หลวงวิจิตรวาทการเคยปรารภให้ฟังว่า
 "นักเขียนของดวงประทีป" ควรใช้นามแฝงที่มีความหมายเป็นแสงสี แสดงความวิจิตร
 บรรจง เป็นรัศมีส่องสว่างทางปัญญา แก่นามแฝงทั้ง 3 นามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้ว
 แม้จะเป็นนามแฝงของหลวงวิจิตรวาทการที่ไม่มีความหมายในท่านองรังสี รัศมี ก็ตาม
 แต่ เสฐียร พันธงศรี กล่าวว่า ถ้ามีเหตุผลที่ผู้วิจัยเสนอมานั้นแล้วก็น่าจะเป็น
 นามแฝงของท่านได้จริง (สัมภาษณ์ เสฐียร พันธงศรี 27 มิถุนายน 2527) ผู้วิจัย
 มีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า นามแฝงของหลวงวิจิตรวาทการและนักเขียนหลายท่านที่
 เขียนลงในหนังสือวารสาร "ดวงประทีป" นั้น จะมีความหมาย หมายถึงรังสี รัศมี
 ส่องสว่าง เป็นส่วนมาก เช่น พันธธงศรี, ธรรมรังสี, แสงธรรม, แสงรำไพ แต่
 นามแฝงอีกหลายนามของหลวงวิจิตรวาทการที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ซึ่ง
 เขียนก่อนหน้าที่จะทำหนังสือวารสารรายทศ "ดวงประทีป" นั้นใช้นามแฝงที่ไม่ได้ให้
 ความหมายทางรังสี หรือรัศมี เลยเช่น "เวทิก" หรือใช้นามจริงว่า "หลวงวิจิตร
 วาทการ" ฉะนั้น "พจนบัต" แม้จะไม่มีมีความหมายเป็นรังสี แต่ก็น่าจะเชื่อว่าเป็นนามแฝง
 ของหลวงวิจิตรวาทการ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเชื่อว่า นามแฝง "พอนบลัท" "โฟคาสต์" และ "เปรวัวยังค์" น่าจะเป็นนามแฝงของหลวงวิจิตรวาทการด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น และจากการศึกษาผลงานด้านบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจการใช้ท่วงทำนองการเขียนบทความ ตลอดจนแนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จึงศึกษาค้นคว้าบทความของหลวงวิจิตรวาทการที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2474-2476 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างกระทันหัน และเด่นชัด

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์ของหลวงวิจิตรวาทการในด้านการเมือง การเขียน
2. เพื่อศึกษาแนวความคิดจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบท่วงทำนองในการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ
2. ทำให้ทราบแนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการที่ปรากฏในบทความ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476
3. ผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวិชาประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า

ศึกษามโนทัศน์ของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 จากหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ "ดวงประทีป" และหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ที่มีต้นฉบับเป็นเอกสารต้นฉบับอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ และที่บ้านหลวงวิจิตรวาทการ

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ท่วงท่าของการเขียน หมายถึง ความสามารถของผู้เขียนที่สามารถใช้ภาษาสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึก เรื่องราว และความคิดตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนต้องการ โดยพิจารณา การนำเสนอเรื่อง ระดับภาษา ลักษณะประโยค โวหารภาพพจน์ และน้ำเสียง

แนวความคิดทางการเมือง หมายถึง ความคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับระบบการปกครองประเทศ นโยบายการปกครอง บทบาททางการเมืองของประชาชน บทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาล การจัดตั้งองค์กรทางการเมือง

แนวความคิดทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับการพาณิชย์ การเก็บภาษีอากร รายได้ส่วนบุคคล รายได้ประชาชาติ และการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

แนวความคิดทางสังคม หมายถึง ความคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต ศาสนา ค่านิยม อาชีพ และขนบธรรมเนียมประเพณี

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและผลงานของหลวงวิจิตรวาทการจากเอกสารงานวิจัย และงานเขียนของบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวถึงหลวงวิจิตรวาทการและผลงานของท่าน
2. ศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการจากหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" และวารสารรายทศ "ดวงประทีป" ซึ่งเป็นข้อมูลชั้นต้น

3. ศึกษาสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 จาก เอกสารงานวิจัยหนังสือ หนังสือพิมพ์ และวารสาร ในด้านสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์

4. วิเคราะห์ท่วงทำนองการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ โดย อาศัยหลักเกณฑ์ดังนี้

4.1 ท่วงทำนองการเขียน (Style)

4.1.1 การนำเสนอเรื่อง ได้แก่ การเปิดเรื่อง การปิดเรื่อง

4.1.2 ระเบียบภาษา

4.1.2.1 ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน

4.1.2.2 ภาษาแบบแผน

4.1.3 ลักษณะประโยค

4.1.3.1 ประโยคความเดียว

4.1.3.2 ประโยคความซ้อน

4.1.3.3 ประโยคความรวม

4.1.4 โวหารภาพพจน์ (Figure of speech)

4.1.4.1 การเล่นเสียงเล่นจังหวะ

(Alliteration)

4.1.4.2 การเล่นคำ (Pun)

4.1.4.3 การซ้ำคำ

4.1.4.4 การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

(Onomatopoeia)

4.1.4.5 การเปรียบเทียบโดยนัย (Metaphor)

4.1.4.6 การใช้โวหารคำถาม (Interrogation)

4.1.4.7 การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (Simile)

4.1.4.8 การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทน

ทั้งหมด (Metonymy)

4.1.4.9 การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม

(Antithesis)

4.2 น้ำเสียง (Tone)

4.2.1 แบบประชดประชัน (Verbal irony)

4.2.2 แบบดากดาง (Sarcastic)

4.2.3 แบบรื่นเริง (Playful)

4.2.4 แบบเคร่งเครียด (Serious)

5. วิเคราะห์แนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับ

5.1 ด้านการเมือง

5.1.1 ระบอบการปกครองประเทศ

5.1.2 นโยบายการปกครอง

5.1.3 บทบาททางการเมืองของประชาชน

5.1.4 บทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาล

5.1.5 การจัดตั้งองค์กรทางการเมือง

5.2 ด้านเศรษฐกิจ

5.2.1 การพาณิชย์

5.2.2 การเก็บภาษีอากร

5.2.3 รายได้ส่วนบุคคล

5.2.4 รายได้ประชาชาติ

5.2.5 การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

5.3 คำนึงถึง

5.3.1 สภาพการดำรงชีวิต

5.3.2 ศาสนา

5.3.3 ค่านิยม

5.3.4 อาชีพ

5.3.5 ขนบธรรมเนียมประเพณี

6. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

บทความของหลวงวิจิตรวาทการ ยังไม่ถูกรวบรวมศึกษาอย่างจริงจัง เท่าที่ปรากฏจะเป็นการศึกษาวิจัยงานเขียนด้านอื่น ๆ เช่น บทละคร ประวัติศาสตร์ บทเพลง หรือวิพากษ์วิจารณ์เพียงบางส่วน ซึ่งพอสรุปสาระสำคัญของผลงานวิจัยและข้อวิจารณ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

เฉลียว พันธ์สุดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "หลวงวิจิตรวาทการและงานด้านประวัติศาสตร์" โดยรวบรวมประวัติและผลงานด้านต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ พอสรุปได้ว่า (เฉลียว พันธ์สุดี 2517 : 335 - 336) ในด้านการดำเนินชีวิต หลวงวิจิตรวาทการประสบความสำเร็จรุ่งโรจน์หลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา หน้าที่การงาน ชีวิตครอบครัว ตลอดจนด้านการประพันธ์ ในด้านการประพันธ์ ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานทั้งหมดของท่าน แล้วนำมาจัดหมวดหมู่หนังสือตามระบบทศนิยมของคิวอี้ได้ 9 หมวดวิชา คือ ปรัชญา ศาสนา สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ศิลปกรรมและการบันเทิง วรรณคดีและประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์หนังสือด้านปรัชญา ศาสนา สังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ปรากฏว่าในด้านเนื้อหาสาระส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี ด้านประเพณีปฏิบัติ ด้านทัศนคติและมโนธรรมอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี

ปอรรทัศน์ บุรณมาตร์ ได้ศึกษาวิจัยบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ (ปอรรทัศน์ บุรณมาตร์ 2523 : 201 - 214) งานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมอย่างเด่นชัด บทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งในการสื่อความคิดทางการเมืองของจอมพลป. พิบูลสงคราม ไปสู่ประชาชน ปอรรทัศน์ กล่าวถึงอิทธิพลที่มีต่อกันทั้งสองด้าน คืออิทธิพลที่สังคมหล่อหลอมบทละครประวัติศาสตร์ และบทละครประวัติศาสตร์มีอิทธิพลต่อสังคม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม และวรรณกรรมในรูปแบบที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง การศึกษาอิทธิพลของบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการที่มีต่อสังคมทำได้ยาก เนื่องจากเวลาล่วงเลยมานาน จึงไม่อาจตีความจากเนื้อหาที่เป็นลายลักษณ์อักษรได้อย่างเดียว ซึ่งจะทำให้การศึกษาค้นคว้าไม่สมบูรณ์ ควรรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วย

กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร ได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการว่า (กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร 2519 : 156 - 159) หลวงวิจิตรวาทการไม่ได้รับการยกย่องให้เป็นปรมาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุผลที่ว่าท่านไม่ได้สำนึกในความรับผิดชอบต่อการพัฒนาการของ "ประวัติศาสตร์" อย่างจริงจัง จะเห็นว่า แนวความคิดด้านประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการค่อนข้างตื้น คือเน้นคุณลักษณะคุณประโยชน์ของประวัติศาสตร์มากกว่าค่าของประวัติศาสตร์ในฐานะ "ศาสตร์" แต่หลวงวิจิตรวาทการมีวิธีการเขียนที่เป็นแบบแผนสำหรับเอกบุคคคล และมีอิทธิพลต่อนักเขียนชั้นหลัง เช่นแนวเขียนด้านรักษาชาติอย่างรุนแรง

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลด้านงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการที่ส่งผลต่อสังคมในทางลบว่า (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2524 : 91 - 92) งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการที่สร้างไว้ในสังคมมีอิทธิพลมาก ทั้งอิทธิพลในทางหายนะ และอิทธิพลที่ปิดบังข้อเท็จจริง ตลอดจนอิทธิพลที่เสนองานอย่างง่าย ๆ

แต่มีเบื้องหน้าเบื้องหลัง มีอิทธิพลในคำสั่งสอนที่ให้ทำเคน มีวิธีการจูงใจคน ซึ่งปรากฏในงานเขียนของ หลวงวิจิตรวาทการในลักษณะที่แอบแฝง

บุญชนะ อัครดากร ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ และการพิจารณางานเขียนของ หลวงวิจิตรวาทการไว้ว่า (บุญชนะ อัครดากร 2522 : 66)

"... ในที่ทำงานของข้าพเจ้าที่กรมศิลปากรขณะนั้นมีผู้กล่าวประณามอาจารย์ หลวงวิจิตรวาทการ ว่าเขียนหนังสือไร้สาระ ข้าพเจ้าเองก็ได้แต่ฟัง ส่วนในใจนั้นก็เคยอยู่เสมอว่า บุคคลเหล่านั้นไม่ได้อ่านหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการอย่างละเอียดและด้วยน้ำใจเป็นธรรม ..."

อจันราพร กุมุทพิสมัย เขียนบทความแสดงให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงในเรื่องความคิด และการสร้างงานของหลวงวิจิตรวาทการ ที่คลี่คลายมากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยว่า (อจันราพร กุมุทพิสมัย 2519 : 262 - 290) งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการอ่านเข้าใจง่ายมากกว่าที่จะให้เข้าใจถึงเหตุผลทางวิชาการ แนวการเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นไปในรูปตอบสนองจุดมุ่งหมาย หรือความต้องการของสังคมไทย และเมืองไทยในแต่ละช่วงตอน เช่นก่อนปี พ.ศ. 2475 เป็นงานเขียนเพื่อคนไทยเกิดความรู้สึกมานะบากบั่น และให้วิชาความรู้ในขณะที่การศึกษาทางค่านิยมประวัติศาสตร์ในตอนนั้นยังไม่แพร่หลาย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสร็จใหม่ ๆ งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการก็จะใช้วิธีการประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจที่ทั้งฝ่ายกษัตริย์และคณะราษฎร และในสมัยจอมพลป. ก็มุ่งสนองนโยบายชาตินิยม

สมเกียรติ วันทะนะ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของผลงานหลวงวิจิตรวาทการกับการศึกษาสังคมไทยว่า (สมเกียรติ วันทะนะ 2524 : 17)

"... คนที่ต้องการศึกษาสังคมไทยยุค 2470 ถึงปัจจุบัน ไม่มีเหตุผลอันควรเลย ถ้าจะละเลยการศึกษาความคิดและอิทธิพลของหลวงวิจิตรวาทการ

ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะชอบหลวงวิจิตรวาทการหรือไม่ก็ตาม สภาพสังคมไทยของ
เขาจะสมบูรณ์ไม่ได้เลย ถ้าขาดการพิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ"

หน่วยงานการเขียนบทความของนักประพันธ์ ย่อมมีลักษณะเฉพาะของตนเอง
ถึงแม้หลวงวิจิตรวาทการจะเป็นนักอ่าน และศึกษาวิธีการเขียนของผู้อื่นเป็นครุก็ตาม
แต่ท่านได้เลือกแผนวิธีการเขียนของนักเขียนแต่ละคนที่เห็นว่าเหมาะสมนำมาเป็นแบบ
อย่าง เป็นหน่วยงานการเขียนเฉพาะตน ดังที่มีผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวไว้ดังนี้

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงลักษณะงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ว่า
(บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2514 : 83 - 84)

... สารคดีในรัชกาลที่ 7 และต่อมาถึงสงครามมหาเอเชียบูรพา ...
หนังสือที่คนไม่ต้องการได้รับความรู้ทางวิชาการ อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน
แต่ได้รับความรู้ไปพร้อม ๆ กัน หนังสือชนิดที่ว่านี้ ที่มีชื่อเสียงมากในรัชกาล
ที่ 7 ที่ควรกล่าวถึงคือ ประวัติศาสตร์สากลของหลวงวิจิตรวาทการ เป็น
หนังสือชุด ... หนังสือนี้เป็นเอกด้วยสำนวนร้อยแก้ว และเป็นหนังสืออ่าน
เพลินจริง ๆ สำหรับคนที่ไม่มีความประสงค์จะเป็นนักประวัติศาสตร์ เรื่อง
ราวที่สรรมาบรรจุเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ ...

เฉลียว พันธุลีดา ได้กล่าวถึงการใช้ภาษาและโวหารในการเขียนงานวิชาการ
ไว้ว่า (เฉลียว พันธุลีดา 2517 : 250 - 251) "การใช้ภาษา หลวงวิจิตรวาทการ
นิยมการเขียนแบบพรรณนา ใช้ง่าย ๆ ไม่นิยมศัพท์แสงมากมาย มีตัวอย่าง มีการ
เปรียบเทียบ มีสิ่งช่วยการค้นคว้า มีเชิงอรรถ (Footnote) มีเทียบศักราช" ดัง
ตัวอย่างการเขียนประวัติศาสตร์สากลว่า (หลวงวิจิตรวาทการ 2514 : 13)

"การเรียบเรียงหนังสือชุดนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เป็นหนังสือไทย เขียน
โดยคนไทย พรรณนาด้วยภาษาไทย พิมพ์ขึ้นในเมืองไทย และสำหรับคนไทย

อ่าน เพราะฉะนั้นถ้อยคำสำนวนจึงพยายามที่จะให้เข้าใจกันอย่างไทย และ
หาทางเรียบเรียงให้เป็นที่น่าสนใจที่สุด ไม่ติดสำนวนฝรั่ง หรือใช้ศัพท์
ให้ฟุ้งซ่าน ..."

ฉนวน สุรสิทธิ์ กล่าววิจารณ์ลักษณะการเขียนว่า (ฉนวน สุรสิทธิ์ 2523 :
63) หลวงวิจิตรวาทการมักเขียนเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ เห็นจริงเห็นจังตามคำ
ของผู้เขียน และผู้อ่านจะต้องมีความรู้เรื่องที่น่ามาเปรียบเทียบด้วย มิฉะนั้นแล้วผู้อ่าน
อาจไม่เข้าใจอะไรเลย

เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงลักษณะพิเศษในด้านการเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ
ว่า (เจือ สตะเวทิน 2511 : 134)

... เสน่ห์อย่างหนึ่งในห่านองเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ คือการยกเรื่อง
เกร็ด (Anecdotes) ในชีวิตคนสำคัญในประวัติศาสตร์มาแสดงเป็น
อุทาหรณ์ และเรื่องเทียบ หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักอ่านตัวยง เป็นนักแต่ง
ตำราประวัติศาสตร์สากล ฉะนั้นหลวงวิจิตรวาทการจึงมีเรื่องเทียบและ
อุทาหรณ์ไม่ซ้ำกับของใคร ข้าพเจ้าจำได้ว่า เมื่อเขียนพระราชประวัติ
นโปเลียนตั้งแต่อยู่ในอุทรชนนี้ ซึ่งเป็นเกร็ดแปลกไปจากนักเขียนรายอื่น ๆ
ฉะนั้นจึงทำให้การเขียนของหลวงวิจิตรวาทการได้รับความนิยมจากผู้อ่าน
มาก ...

พระประกาศสหกรณ์ กล่าวถึงวิธีการเขียนของหลวงวิจิตรวาทการว่า
(คณะรัฐมนตรี จากหนังสือวิจิตรวาทการ อนุสรณ์เล่ม 1 2505 : หน้าไม่ติดคอ)

... พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้รับความยกย่องเป็นอันมากในทางการ
ประพันธ์ ทั้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วรรณคดี สารคดี ตลอดจน
นวนิยาย ข้าพเจ้ารู้สึกชมเชยยกย่องพลตรีหลวงวิจิตรวาทการเป็นอย่างยิ่ง

ในวิธีการเขียนหนังสือ ซึ่งมีคุณลักษณะเด่นพิเศษในข้อที่ว่า มีวิธีเขียนให้อ่านง่าย เข้าใจง่าย และพลัดเพลนไปในตัว แม้เรื่องที่ยากลึกซึ้งเขียนให้อ่านก็เข้าใจง่าย ไม่ว่าจะเป็นตำราตำรา หรือเรื่องอื่น ๆ ทั่วไป เพราะฉะนั้นหนังสือและเรื่องต่าง ๆ ที่ประพันธ์โดยพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ จึงได้รับความนิยมแพร่หลายในวงราชการในหมู่นักศึกษา ตลอดจนประชาชนผู้สนใจ ...

พลตรีกรมหมื่นราชพิพัทธ์ประพันธ์ ได้กล่าวถึงความสามารถของหลวงวิจิตรวาทการในด้านการเขียนว่า (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2523 : 162)

... ข้าพเจ้าได้เห็นผลงานของคุณหลวงวิจิตรฯ มาตั้งแต่สมัยนั้น ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้ากองบัญชาการกระทรวงการต่างประเทศ และได้เห็นร่างซึ่งคุณหลวงเขียนขึ้นมา ว่าเป็นร่างที่ใช้ภาษาไทยดีมาก ปลดकुหลดลงก็โปรด จึงไต่ส่งไปประจำสถานทูตปารีส ... ท่านได้พิมพ์โฆษณา "ประวัติศาสตร์สากล" ของท่านเป็นภาษาไทย ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอันมาก เพราะใช้ภาษาง่าย ๆ ผู้อ่านเข้าใจได้สะดวก ...

บทความ เป็นรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้ว เป็นวรรณกรรมประเภทสารคดีที่มุ่งให้ความรู้อันมีแก่นสารแก่ผู้อ่าน แต่ไม่ใช่ตำรา คือการเขียนจะต้องมีศิลปะให้ผู้อ่านพลัดเพลนไปพร้อม ๆ กับความรู้ มีผู้ให้นิยาม "บทความ" ไว้มากมายหลายท่าน ดังนี้

สิทธา พิณีภูวคณ กล่าวว่า บทความคือ ความเรียงที่เขียนขึ้นโดยมีหลักฐานข้อเท็จจริง และผู้เขียนแทรกข้อเสนอแนะเชิงวิจารณ์หรือเชิงสร้างสรรค์เอาไว้ด้วย บทความกับหนังสือพิมพ์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก เพราะบทความนั้น ผู้เขียนเขียนขึ้นโดยมีจุดประสงค์จะแพร่สู่สาธารณชนโดยทางหนังสือพิมพ์ และหนังสือพิมพ์ทุกประเภทก็จะต้องมีบทความอยู่ด้วยเป็นประจำเสมอไป และมีบทความหลายประเภท นอกจากหนังสือพิมพ์รายวันแล้ว หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ รายักษ์ รายเดือน ก็มีบทความอยู่ด้วยเช่นกัน (สิทธา พิณีภูวคณ และคนอื่น ๆ 2516 : 75)

ทัศนีย์ ศุภเมธี กล่าวถึงความหมายถึง การแสดงความรู้ความคิดอย่างกว้างเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ท่านองวิจารย์ อาจจะเป็นบทความทางการเมือง หรือบทความเชิงความรู้ก็ได้ บทความเป็นความเรียงที่มีเรื่องราวจากความเป็นจริง เป็นเรื่องอยู่ในความสนใจของคนทั่วไปในขณะนั้น หรือไม่ก็เจตนาเขียนเพื่อให้คนสนใจเรื่องนั้น ๆ เรื่องที่เขียนอาจเป็นการวิเคราะห์ปัญหา ข้อขัดแย้งต่าง ๆ มีการกล่าวอ้างอิงถึงหลักข้อมูล ที่สำคัญ คือมีการเสนอทัศนะข้อคิดเห็นบางประการของผู้เขียนเองด้วย ในแง่ของการเขียนบทความ มักจะมีภาษาที่กระชับเป็นทางการ แต่อาจจะมีแนวการเขียนต่าง ๆ กัน เช่นนักเขียนบทความบางคนนิยมใช้ภาษาที่ห้วน แข็งกร้าว มีท่าที่เป็นจริงเป็นจัง แต่บางคนก็อาจเขียนท่านองที่เล่นที่จริง ปัจจุบันบทความส่วนใหญ่นิยมใช้ภาษาพูดมากขึ้นกว่าเดิม และมักจะเสนอความคิดเห็นเป็นช่วง ๆ บทความส่วนใหญ่มักลงในหนังสือพิมพ์ ฉะนั้นการเขียนบทความแต่ละเรื่องจึงมีขนาดสั้น ๆ แสดงความคิดเห็นเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของเรื่องเท่านั้น (ทัศนีย์ ศุภเมธี ม.ป.ป. : 75 - 82)

จากเอกสารคำสอนวิชาภาษาไทย ได้ให้คำนิยามบทความว่า มิใช่เรียงความ และไม่ใช่นวน แต่เป็นความเรียงที่มีเรื่องราวอันมีมูลฐานจากข้อเท็จจริง และเรื่องจริง มิใช่เรื่องเพ้อฝัน หรือเรื่องที่แต่งขึ้นจากจินตนาการ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ 2516 : 141)

จากเอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา : การใช้ภาษา กล่าวถึงบทความว่า บทความในหนังสือพิมพ์เป็นการเสนอความเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมองจากมุมของผู้เขียน ข้อมูลอย่างหนึ่ง แต่ผู้เขียนแต่ละคนอาจมองข้อมูลหรือปัญหาเดียวกันนั้นในลักษณะที่ต่างกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2523 : 42)

เจือ สตะเวทิน ได้กล่าวถึงลักษณะบทความ และหน้าที่ของผู้เขียนบทความว่า (เจือ สตะเวทิน 2510 : 13)

บทความก็คือ ความเรียงอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่เป็นความเรียงแบบสอบไล่ตามโรงเรียน หากเป็นการเขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ และเป็นเรื่องจริงจัง ภาษาอังกฤษเรียกการเขียนบทความว่า "Article-Writing" โครงของบทความประกอบไปด้วยส่วนสำคัญสามส่วน อย่างเดียวกับเรียงความธรรมดา นั่นเอง คือ 1) ความนำ 2) ตัวเรื่อง 3) คำลงท้าย หน้าที่โดยตรงของนักเขียนบทความก็คือ การแสดงออกซึ่งความรู้ ความคิด และความเห็น เขามีหน้าที่ต้องใช้ความไหวพริบกระฉับ เพื่อให้อ่านพอใจในเรื่องที่เขาเสนอต่อผู้อ่าน ...

✱ กระแส มาลาภรณ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดและจุดมุ่งหมายในการเขียนไว้ว่า (กระแส มาลาภรณ์ 2522 : 52)

... จุดมุ่งหมายและแนวคิดให้อ่าน 4 ประการ : ความรู้ ความคิด ความเห็น และความน่าสนใจ แนวคิดนั้นมาก่อนจุดมุ่งหมาย แต่คนหายากกว่า แม้จะได้เป็น 2 ประการ คือ แนวคิดส่วนตัว และแนวคิดสากล แนวคิดส่วนตัว นั้น ถ้าพิจารณาไปแล้ว มีคนคิดแบบนั้นมากขึ้น ๆ ก็กลายเป็นแนวคิดสากล ถ้ายังไม่เป็นที่ยอมรับหรือคิดกันทั่วไปแล้วก็คงยังเป็นแนวคิดส่วนตัวอยู่ แนวคิดทั่วไปหรือสากลนั้น โดยปกติคนมักจะไม่รู้สึกว่ามันมีแนวคิดนี้อยู่ หากแต่ถ้าถ้ามีใครแนะนำบอก คนก็อาจรู้สึกขึ้นมาว่า ความจริงมันก็คิดอย่างนี้เหมือนกัน หนังสือสุภาษิตต่าง ๆ อาจจะเป็นแนวทางศึกษาแนวคิดสากลได้ ...

ท่วงทำนองการเขียน เป็นองค์ประกอบสำคัญของภาษาเขียน ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านให้คำนิยามและคำอธิบายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

เชื้อ สตะเวทิน ได้กล่าวถึงท่วงทำนองการเขียนไว้ว่า (เชื้อ สตะเวทิน 2508 : 62 - 63)

ท่วงท่าเขียนคือ การที่ผู้แต่งจะเป็นกวีหรือนักประพันธ์ที่ดี แสดงความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนทัศนคติของคนออกมาด้วย มีศัพท์เฉพาะเรียกว่าการแสดงออก (Expression) การเขียนหมายถึง การระบายความรู้สึกซึ่งทางจิตใจ ตลอดจนอุปนิสัยของคนออกมา แต่คนเราย่อมต่างกัน ดังที่พระท่านว่า นานาจิตตัง วิธีเขียนของใครก็เป็นของคนนั้น กวีและนักประพันธ์ฝรั่งตะวันตกหนึ่งชื่อ บุนพอง จึงว่า ท่วงท่าของคือ คน (เลอติลเชอลอม) หมายความว่า วิธีเขียนหนังสือย่อมเป็นของคนหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ ท่วงท่าของย่อมบอกถึงผู้เขียน บอกความคิด บอกบุคลิกลักษณะ และบอกจิตใจของเขา ...

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้อธิบายท่วงท่าของเขียนว่า หมายถึง ท่วงท่าของที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวี กวีแต่ละคนต่างก็มีแบบเป็นของตนเอง ปรากฏอยู่ซ้ำ ๆ จนสรุปได้ว่า การเขียนแบบนี้ส่วนนี้เป็นของใคร กวีมีวิธีลำดับเนื้อเรื่อง เลือกใช้ถ้อยคำ ประโยค วรรคตอน หรือแสดงแนวคิดอันเป็นลักษณะของตนเองไปต่าง ๆ กัน ท่วงท่าของมี 2 ลักษณะคือ ท่วงท่าของเขียนเฉพาะของผู้แต่งแต่ละคน (Personal style) และท่วงท่าของเขียนของส่วนรวม (Social style) อันเป็นแบบแผนของเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ในกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง ๆ ตามแบบแผนของกลุ่มชนนั้น เห็นว่าถึงงาม (กุหลาบ มัลลิกะมาส 2517 : 21 - 28)

ประทีป วาทิกทินกร ได้อธิบายท่วงท่าของเขียน และกลวิธีว่า (ประทีป วาทิกทินกร 2514 : 55 - 61)

ท่วงท่าของเขียน หมายถึง สีสันทาที่ในการเขียนที่แสดงออกมา และปรากฏให้เห็น เป็นที่สังเกตได้ว่าเป็นอย่างไร เช่นการใช้คำยากหรือง่าย การผูกประโยคสั้นหรือยาว การลำดับประโยคต่อเนื่องเรื่อยไป หรือกลับไปกลับมา เป็นต้น การเขียนของแต่ละคนย่อมมีท่วงท่าของของตนเอง ซึ่งอาจจะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกับของคนอื่นก็ได้

และยังได้แบ่งท่วงทำนองการเขียนออกเป็น 5 แบบ คือ

1. ท่วงทำนองเขียนแบบเรียบ ๆ เป็นท่วงทำนองเขียนที่ใช้คำง่าย ๆ ชัดเจน การผูกประโยคไม่ซับซ้อน ทำให้อ่านง่าย เข้าใจได้ทันที ไม่ต้องเสียเวลาขบคิดมากนัก ผู้เขียนท่วงทำนองแบบนี้ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น
 2. ท่วงทำนองเขียนแบบกระชับรัดกุม เป็นท่วงทำนองเขียนที่ใช้คำทุกคำให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ตรงความหมายที่สุดและข้อความที่กล่าวก็ไม่อ้อมค้อม หรือเล่นสำนวนโวหาร เช่น ประกาศหรือแจ้งความต่าง ๆ ของทางราชการ
 3. ท่วงทำนองเขียนแบบเข้มข้น เป็นท่วงทำนองเขียนที่ใช้คำซึ่งมีน้ำหนัก ใช้ประโยคอย่างมีภาพพจน์ ทั้งเปรียบเทียบ และประชดประชัน ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนใจ และสนใจ ผู้มีท่วงทำนองเขียนแบบนี้ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เทียนวรรณ และ ม.จ. อากาศคำเริงรพีพัฒน์ เป็นต้น
 4. ท่วงทำนองเขียนแบบสูงส่ง เป็นท่วงทำนองเขียนที่ใช้ศัพท์ค่อนข้างยาก การผูกประโยคมีชั้นเชิงมาก ผู้อ่านจะต้องมีพื้นฐานทางด้านภาษาและเรื่องราวนั้น ๆ พอสมควรจึงจะสามารถเข้าใจได้ ผู้ที่มีท่วงทำนองเขียนแบบนี้ คือ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส กรมหมื่นราชนิพนธ์ประพันธ์ และ น.ม.ส. เป็นต้น
 5. ท่วงทำนองเขียนแบบสละสลวย เป็นท่วงทำนองเขียนที่ใช้คำอย่างประณีตเหมาะสม การผูกประโยคก็เป็นไปอย่างวิจิตรบรรจง และชัดเจนแจ่มแจ้ง ความคิดที่แสดงออกมาน่าฟัง ทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งประทับใจ ผู้มีท่วงทำนองเขียนแบบนี้ คือ เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป พระยาอุปกิตศิลปสาร และคอกไม้สด เป็นต้น
- สิทธา พิณีภูวคณ ได้กล่าวถึงความหมายและการสร้างสำนวนโวหารว่า
(สิทธา พิณีภูวคณ และคนอื่น ๆ 2516 : 156)

ส่วนหมายถึง การนำถ้อยคำที่มีความหมายมาเรียบเรียงขึ้น เพื่อให้ผู้อ่าน
เข้าใจความคิดที่ผู้เขียนต้องการแสดงออก วิธีนำถ้อยคำมาเรียบเรียงเข้าด้วยกัน
เช่นนี้ ต่างคนต่างก็มีวิธีการของตน วิธีการเหล่านี้เปลี่ยนแปลงได้เสมอ
จนกว่าจะถึงจุด "อยู่ตัว" ส่วนเปรียบเสมือนหน้าตาของแต่ละคนซึ่งทำ
ให้คนเราต่างกัน หน้าตาของคนเราย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามวัย เปลี่ยนไปตาม
ความรู้สึก และเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อม ส่วนก็เช่นเดียวกัน คำว่า
ส่วน มักใช้คู่กับ โวหาร และ ถ้อยคำ เช่นส่วนโวหาร และถ้อยคำ
ส่วน ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน ... ผู้เขียนแต่ละคนย่อมมีส่วน
โวหาร (Style) เป็นของตนเอง เช่นเดียวกับที่คนเราต่างมีหน้าตา
รูปร่างและบุคลิกลักษณะเป็นของตนเอง การสร้างส่วนโวหารให้เกิด
แก่ผู้เขียนนั้นต้องอาศัยการฝึกฝน และระยะเวลาพอสมควร ดังนั้น
คนที่เขียนหนังสือมากจึงจะเขียนได้อย่างมีส่วนเป็นของตนเอง ...

กระแสร มวลยาภรณ์ ได้กล่าวถึงส่วนโวหาร และส่วนโวหารชนิด
ต่าง ๆ ว่า (กระแสร มวลยาภรณ์ 2522 : 63 - 72) ส่วนโวหาร ไม่ได้
หมายถึงท่วงทำนองหรือสไตล์ มิได้หมายถึงอุปมาหรืออุปลักษณ์ ฯลฯ หากหมายถึงการ
ประเมินค่าส่วนหรือสไตล์อย่างง่าย ๆ ราวเรียบ และดิ้นความทั้งหมด ถ้าพิจารณา
ส่วนโวหารของผู้แต่งมีดังนี้

1. ส่วนโวหารสั้น ๆ กะทัดรัด
2. ส่วนโวหารยาว ๆ
3. ส่วนโวหารแข็งแกร่ง
4. ส่วนโวหารเหน็บแนม
5. ส่วนโวหารใช้สัญลักษณ์
6. ส่วนโวหารราวเรียบ อ่อนหวาน ชวนให้คิด
7. ส่วนโวหารใช้คำโบราณ

การนำเสนอเรื่อง ในการเขียนบทความต้องพิจารณาถึงการนำเสนอเรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับวิธีการเปิดเรื่อง ปิดเรื่อง เป็นสำคัญ ผู้เขียนแต่ละท่านจะมีวิธีการนำเสนอเรื่องต่าง ๆ กันตามสไตล์ของแต่ละคน มีผู้ศึกษาให้ข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้ดังนี้

สิทธา พิณีภูวคณ (สิทธา พิณีภูวคณ และคนอื่น ๆ 2516 : 51 - 83) กล่าวว่า โครงเรื่องของบทความแบ่งออกเป็นสามตอน คือ ความนำ เนื้อเรื่อง และความลงท้าย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ความนำ หรือ คำนำ เป็นการกล่าวเปิดเรื่อง เป็นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะต้องเขียนให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใฝ่รู้ และกระหายที่จะได้อ่านต่อไป ความนำมีหลายวิธี ดังนี้

1. ขึ้นต้นด้วยข้อความที่เป็นข่าว
2. ขึ้นต้นด้วยข้อความที่เป็นคำถาม
3. ขึ้นต้นด้วยการบอกจุดมุ่งหมายของการเขียนบทความนั้น ๆ เป็นการขึ้นต้นแบบตรงไปตรงมา เข้าถึงจุดทันที
4. ขึ้นต้นด้วยการบอกบทสรุปใจความสำคัญของบทความนั้น
5. ขึ้นต้นด้วยสุภาษิต บทกวี คำกล่าว หรือคำอุปมาอุปไมย อันเป็นที่รู้จักกันดีแพร่หลาย
6. ขึ้นต้นด้วยเรื่องเกร็ด อันเป็นเรื่องขำ ๆ ชื่น ๆ เพื่อผู้อ่านเกิดอารมณ์พอใจ
7. ขึ้นต้นด้วยข้อความที่กระทบใจ คือ เป็นข้อความที่แปลกประหลาด โดดเด่น ผู้อ่านเกิดความฉงนสนเท่ห์ใจ
8. ขึ้นต้นด้วยบทพรรณนา เช่น พรรณนาความสวยงามของสถานที่
9. ขึ้นต้นด้วยข้อความที่เป็นเรื่องเล่า อาจเป็นนิทาน นิยาย
10. ขึ้นต้นด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง สภาพหรือปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เคยปรากฏมาในอดีต

11. ขั้นตอนการสนทนาปฏิสนธิ์การอ่านโดยตรง เป็นกันเองคล้ายการสนทนา

เนื้อเรื่อง แบ่งออกเป็นสองตอน คือตอนที่ขยายความให้กับคำนำ อธิบายความคิดความเห็นให้กระจ่างชัด แล้วจึงถึงตอนที่สอง คือตอนที่หาหลักฐานข้อเท็จจริง ตลอดจนสถิติ ข้อมูลต่าง ๆ มาสนับสนุนความคิดเห็นของตนให้มีหลักฐานหนักแน่นน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ความลงท้าย มักเป็นตอนที่กล่าวถึง คำแนะนำ หรือวิธีการแก้ไขปัญหา หากว่าบทความนั้นเกี่ยวกับปัญหา หรืออาจจะเป็นตอนที่ย้ำความคิดเห็นของผู้เขียนให้เห็นเด่นชัดขึ้น

ฉัตร บุนนาค ได้กล่าวถึงการขึ้นต้น และลงท้ายบทความว่า (ฉัตร บุนนาค สุวรรณี อุดมผล และวรรณี พุทธเจริญทอง 2522 : 122 - 129) "ความนำ" และ "ความลงท้าย" เป็นส่วนสำคัญมากของการเขียนบทความ นอกจากเป็นส่วนที่ทำให้ผู้อ่านสนใจและติดตามอ่านแล้วยังเป็นส่วนที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจเมื่ออ่านจบลงแล้วด้วย นักเขียนบทความแต่ละท่านมีวิธีการเขียนความนำไม่เหมือนกัน แต่พอจะรวบรวมเป็นข้อสังเกตได้ดังนี้

1. ความนำที่เป็นข่าว (Newspeg lead)
2. ความนำที่กระทบใจ (Punch lead or striking statement)
เป็นวิธีการที่ผู้เขียนพยายามหาถ้อยคำหรือข้อความต่าง ๆ มานำบทความเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสนใจสงสัยอยากติดตามอ่าน
3. ความนำที่บอกเจตนาของผู้เขียน (Statement of purpose)
ความนำประเภทนี้ ผู้เขียนจะแจ้งความประสงค์ให้ผู้อ่านทราบทันทีว่า บทความเรื่องนี้มีเนื้อหาสาระเป็นไปในเรื่องใด
4. ความนำที่เป็นเรื่องเล่า (Narrative lead) เหมาะสำหรับบทความที่มีเนื้อเรื่องค่อนข้างยาว ผู้เขียนจะนำเรื่องถ้อยคำข้อความที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องเสียก่อนเป็นการเตรียมใจผู้อ่านข้อความในเรื่อง

5. ความนำที่เป็นคำถาม (Question lead) เป็นกลวิธีที่วิธีหนึ่งในการเขียนความเรียงต่าง ๆ เพราะเป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้อ่านให้อยากทราบคำตอบ อย่างไรก็ตามเมื่อผู้เขียนนำเรื่องด้วยวิธีนี้แล้ว เมื่อถึงตอนที่จะลงท้ายเรื่อง ควรตอบคำถามที่ตั้งไว้ให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง

6. ความนำที่กล่าวถึงเรื่องราวดั้งเดิม (Background lead) การนำเรื่องวิธีนี้ผู้เขียนพยายามค้นคว้าเรื่องที่มีเนื้อหาทำนองเดียวกัน แต่ต่างวาระกัน มาเขียนนำเปรียบเทียบกับกันก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อเรื่อง

7. ความนำที่ตรงกันข้าม (Contrast lead) ผู้เขียนพยายามนำเรื่องที่ตรงข้ามกันมากล่าวไว้ด้วยกัน เพื่อช่วยให้ข้อความกระจ่างชัดยิ่งขึ้น เรื่องที่ตรงข้ามกันมีหลายประการ เช่น เหตุการณ์ต่างที่กัน บุคคล ตลอดจนสถานที่ที่ต่างกัน เป็นต้น

8. ความนำที่สรุปใจความสำคัญของเรื่อง (Summary lead) ผู้เขียนจะบอกเรื่องทั้งหมดอย่างย่อ ๆ เสียก่อนในตอนคำนำ แล้วจึงเขียนขยายใจความต่าง ๆ เป็นลำดับจนจบเรื่อง

9. ความนำที่เป็นคำปราศรัย (Direct Address lead)

10. ความนำที่เป็นสุภาษิตหรือบทกวี (Epigram lead)

การลงท้ายบทความ

บทความที่ไม่มีบทลงท้ายจะไม่สมบูรณ์ วิธีการเขียนมีหลายประการ ดังนี้

1. จบโดยตอบคำถาม

2. จบโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง ผู้เขียนจะนำเรื่องราวที่สำคัญ ๆ ทั้งหมดในเรื่องมาสรุปรวมอีกครั้งหนึ่ง เป็นการรวบรวมแนวความคิด ตลอดจนเนื้อเรื่องทั้งหมดให้ผู้อ่านทราบอีกครั้งหนึ่ง

3. จบโดยเรียกร้องขอความร่วมมือ เรียกร้องหรือวิงวอนให้ผู้อ่านปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักใช้กับเรื่องราวเกี่ยวกับคนส่วนรวม

4. จบโดยการไขบทวิ สภามิต

5. จบโดยแสดงมติของผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนจะแสดงความประสงค์ของตนอย่าง
เด่นชัด

6. จบโดยวิธีเล่นคำศัพท์ หรือคำที่มีเสียงคล้องจองกัน

7. จบโดยใช้รูปประโยค

ระดับภาษา ภาษามีหลายระดับ ภาษาในแต่ละระดับจะเหมาะสมกับงานเขียน
แต่ละชนิดแตกต่างกัน มีผู้กล่าวถึงระดับของภาษาไว้หลายท่านพอสรุปได้ดังนี้

ชำนานู รอดเหตุภัย ได้กล่าวถึงระดับภาษาในบทความว่า (ชำนานู
รอดเหตุภัย 2519 : 138) บทความทั่ว ๆ ไปอาจใช้ภาษาได้ทั้งสามระดับ คือ ภาษา
ปาก ภาษาถึงแบบแผนหรือภาษาแบบแผนก็ได้แล้วแต่ความต้องการของผู้เขียน แต่โดย
ทั่วไปจะใช้ภาษาถึงแบบแผน เพราะเป็นภาษาที่สุภาพ และเข้าใจง่ายกว่าภาษาแบบแผน
ส่วนภาษาปากนั้นก็อาจใช้ได้บ้างเล็กน้อย เพราะภาษาปากเหมาะสำหรับการพูดมากกว่า
การเขียน การวางรูปแบบการใช้ภาษาของบทความทั่ว ๆ ไปไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว
แล้วแต่ลีลาของนักเขียนแต่ละคน

ประทีป วาทิกทินกร กล่าววาระระดับของคำหรือศักดิ์ของคำแบ่งเป็นสองระดับ
(ประทีป วาทิกทินกร 2514 : 6) คือ

1. คำระดับที่ใช้อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ คำที่ใช้กันในภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน
ได้แก่ คำปาก หรือคำตลาด เช่น กล้วย กิน พ่อแม่ ในหลวง เจ้าฟ้าชาย ฯลฯ
คำตลก เช่น เปี้ยว อ้อซ่า ฯลฯ

2. คำระดับที่ใช้อย่างเป็นทางการ ได้แก่ คำที่ใช้ในภาษาที่เป็นแบบแผนหรือ
ภาษาของทางราชการ ได้แก่ คำสุภาพ คำราชาศัพท์ เช่น การแสดงปาฐกถา การเขียน
รายงานทางวิชาการ

ประโยค ประโยคมีหลายลักษณะ เช่น ประโยคสั้น ประโยคยาว ประโยคเดียว
ประโยคซ้อน ฯลฯ และมีวิธีการผูกประโยคแตกต่างกันตามความถนัดและความต้องการของ

ผู้เขียนแต่ละท่าน อันเป็นเครื่องบ่งบอกท่วงทำนองเขียนของบุคคลนั้นอย่างหนึ่งด้วย
เปลี่ยน ณ นคร ได้กล่าวถึงผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ และวิธีผูกประโยคว่า
(เปลี่ยน ณ นคร 2507 : 15 - 301) ผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์มีสามกลุ่ม
กลุ่มแรก คือบรรณาธิการและคณะ กลุ่มที่สอง คือพวกที่ใช้นามปากกา กลุ่มที่สามคือ
พวกที่ใช้นามจริง และได้กล่าวถึงวิธีผูกประโยค ซึ่งนำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการศึกษา
ท่วงทำนองเขียนดังนี้

1. หลักแห่งความใกล้ชิด คือข้อความใดที่จะต้องพูดรวมกันต้องเรียงข้อความ
นั้นไว้ชิดกัน
2. ฐานแห่งน้ำหนัก คือการเน้นความ เลือกเน้นความในส่วนต้น ปลายหรือ
กลางประโยค
3. การสรุปความ คือถ้ามีประธานหลายตัวใช้กริยาตัวเดียว ควรให้มีคำรวม
เสียคำหนึ่ง
4. การถ่วงความ คือพูดถึงสิ่งหนึ่ง แต่ทำให้อยากรู้อีกสิ่งหนึ่ง
5. การซ้ำคำ คือซ้อนคำเดิมเพื่อเน้นความ
6. การขัดความ
7. แบบประโยค ได้แก่ประโยคกระชับ และประโยคหลวม
8. ประโยคสั้นและประโยคยาว

นworรณ พันธ์เมธา กล่าวถึงรูปแบบประโยคมีสามชนิด (นworรณ พันธ์เมธา
ม.ป.ป. : 135 - 158) คือ

1. ประโยคความเดียว คือประโยคที่มีหน่วยกริยา 1 หน่วย มีหน่วยนาม 1
หน่วยหรือมากกว่านั้น และอาจมีหน่วยเสริมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้
2. ประโยคซ้อน คือมีหน่วยกริยา 1 หน่วย มีหน่วยนาม 1 หน่วย หรือมากกว่า
นั้น และอาจจะมีหน่วยเสริมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ ประโยคความซ้อนต่างกับประโยคความเดียว
ตรงที่หน่วยขยายของหน่วยนามหรือหน่วยกริยาในประโยคความซ้อนไม่ใช่คำแต่เป็นประโยค

3. ประโยคความรวม คือประโยคที่มีหน่วยกริยาตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป มีหน่วยนาม 1 หน่วย หรือมากกว่านั้น และอาจมีหน่วยเสริม และหน่วยเชื่อมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้

โวหารภาพพจน์ (Figure of speech) เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความและรวบรวมโวหารประเภทต่าง ๆ ไว้มากมาย สิทธา พิณภูวกล ได้กล่าวถึงโวหารภาพพจน์ว่า (สิตธา พิณภูวกล และคนอื่น ๆ 2516 : 167 - 174) เป็นสิ่งที่ทำให้โนภาพเด่นชัดขึ้น จนผู้อ่านผู้ฟัง เห็น รู และเข้าใจ ช่วยให้ความคิดความรู้สึกของผู้เขียนเข้ามาสู่ความคิดความรู้สึกของผู้อ่าน ภาพพจน์ไม่ใช่การสร้างประโยคแบบปกติธรรมดาสามัญ ไม่อยู่ใน "อำนาจบังคับ" ของไวยากรณ์ที่เขียนขาดเกรงครัด แต่เป็นการสร้างประโยคที่เสรีและมีขอบเขต การสร้างโวหารภาพพจน์พอสรุปได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันหรืออุปมา (Simile) เป็นการช่วยให้ผู้อ่านรู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยนำสิ่งที่เคยรู้จักมาแล้วมาไว้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความคิดเป็นการเปรียบเทียบที่มักใช้คำเชื่อม "เหมือน" "ดุจ" "ราวกับ" "ปาน" "ประดุจ" "ประหนึ่ง" "ดั่งเช่น" เป็นต้น

2. การเปรียบเทียบโดยนัยหรืออุปสัทกัม (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบเช่นเดียวกับข้อ 1 แต่ไม่ได้เปรียบเทียบโดยตรงและไม่ใช้คำเชื่อม "เหมือน" "ดุจ" "ดั่ง ฯลฯ" ถ้าจะเปรียบกับสิ่งใดก็นำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าว หรือนำชื่อของสิ่งนั้นมากล่าว เช่น "ผมสีหิมะของชายชรา"

3. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้ามหรือปรพักษ์ (Antithesis) คือการนำสิ่งที่ตรงกันข้ามมาเปรียบเทียบ ทำให้ความหมายเข้มข้น เช่น "สวยอย่างร้าย" "ดีเป็นบ้า" "คลั่งรัก"

4. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมดหรือนามนัย (Metonymy) คือการนำคุณสมบัติเด่น ๆ ของสิ่งนั้นมากล่าว เช่น "ปากกาคมกว่ากาย" "น้ำข้าวในเมืองอังวะไม่มีอีกแล้วหรือ"

5. การเล่นเสียงและจังหวะหรือเสียงสัมผัส (Alliteration) ได้แก่การเล่นเสียงพยัญชนะหรือเสียงสระ เพื่อให้คล้องจองกัน เช่น "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว"
6. โวหารที่ใช้ประโยคคำถาม (Interrogation) เป็นประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะแน่ใจแล้วว่าจะได้คำตอบอย่างไร
7. การเล่นคำ (Puns on word) คือการใช้คำคำเดียวที่มีความหมายต่างกัน เพื่อความไพเราะและสร้างอารมณ์ขันบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน เช่น "ที่จริงผมเป็นเพียงบริกรสมัครทำ คือไม่ใช่สมัครเล่น"
8. การสมมุติให้มีตัวตนหรือบุคลาธิษฐาน (Personification) คือการนำเอาสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิต หรือการนำเอาสัตว์มากล่าวถึงเหมือนบุคคลที่เข้าใจกันได้ เป็นการเขียนที่มุ่งสร้างเรื่องราวธรรมดาให้น่าสนใจ เช่น "ไปเถิดกุหลาบแสนสวย"
9. การกล่าวเกินจริงหรืออหิพจน์ (Hyperbole) มักกล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึกเท่านั้น
10. การเล่นเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) คือนำเสียงที่ได้ยินตามธรรมชาติมาบรรยายให้เกิดภาพพจน์ เช่น "ฝนตกแปะ ๆ" "เขาคูยกันหนองหนึ่งตลอดเวลาดา"
11. การลดความหมายของคำ (Allegory) เป็นการสร้างความหมายที่อ่อนโยน บรรเทาความน่าเกลียดโหดร้าย เช่น "ฉันทนเธอไม่ได้" แทน "เธอเป็นคนเลวร้าย"
12. การเล่าเรื่องสมมุติ (Allegory) เป็นการพูดอ้อมค้อมชนิดหนึ่ง มักจะเป็นเรื่องสั่งสอน

น้ำเสียง

นักวิจารณ์บางคนเรียก Tone ในวรรณคดีว่า "หางเสียง" ซึ่งแสดงทัศนะของผู้เขียน วิภา กงกะนันท์ กล่าวถึงน้ำเสียงว่า (วิภา กงกะนันท์ 2522 : 142 - 147) น้ำเสียงหรือหางเสียงเป็นภาษาที่ไม่ได้เขียนและไม่ได้พูดด้วยถ้อยคำหรือแสดง

ควยท่าทางแต่เป็นภาษาที่เกิดจากลักษณะการเปล่งเสียงของผู้พูด หากในกรณีที่เป็นงานเขียน จะจับทางเสียงได้จากการอ่านข้อความ "ระหว่างบรรทัด" คือเราจะต้องอ่านทุกคำ ทุกประโยค และทุกหน้าของหนังสือ มิฉะนั้นจะจับทางเสียงมิได้เลย เมื่อจับไม่ได้ก็ไม่อาจเข้าใจเรื่องราวของงานประพันธ์หรือทัศนะของผู้เขียน หรืออาจเข้าใจผิดหมดก็ได้ นักเขียนแต่ละคนมีวิธีสื่อความหมายควยน้ำเสียงหลายวิธีนอกเหนือจากการเขียนการพูดอย่างตรงไปตรงมา วิธีสื่อความหมายควยน้ำเสียง เช่น

1. ประชด (Verbal irony)
2. ถากถาง (Sarcastic)
3. รื่นเริง (Playful) แสดงความมีอารมณ์ดีของนักประพันธ์
4. เคร่งเครียด (Serious) นักประพันธ์มีความเอาจริงเอาจังและ

เคร่งเครียดกับงานของตนมาก ความรู้สึกเช่นนี้อาจจะถูกถ่ายทอดลงมาในงานประพันธ์โดยไม่ได้ตั้งใจ แต่ผลคือทำให้ผู้อ่านรู้สึกเคร่งเครียดตามไปด้วย

จากข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่า งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการเป็นงานเขียนที่มีคุณค่า มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าทั้งในค่านเนื้อหา การใช้ภาษา และกลวิธีการเขียน และยังมีผลงานการประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีใครศึกษาอย่างจริงจัง เช่นบทความผู้วิจัยจึงศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 โดยใช้หลักเกณฑ์จากเอกสารที่กล่าวมาแล้วเป็นแนวทางในการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการ

วิเคราะห์ท่วงท่าของการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ

การนำเสนอเรื่อง

การนำเสนอเรื่อง ในการเขียนบทความต้องพิจารณาถึงการนำเสนอเรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับวิธีการเปิดเรื่อง ปิดเรื่องเป็นสำคัญ หลวงวิจิตรวาทการมีแนวการเขียน จูงใจผู้อ่านในการเปิดเรื่องหลายรูปแบบ และปิดเรื่องโดยหมวดบมอย่างน่าสนใจใน ลักษณะต่าง ๆ มากมาย ซึ่งจะเรียงตามลำดับจากข้อมูลที่ปรากฏมากไปยังข้อมูลที่ปรากฏ น้อย ดังนี้

ลักษณะการเปิดเรื่องในบทความของหลวงวิจิตรวาทการมี 9 ลักษณะ ดังนี้

1. เปิดเรื่องด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง
2. เปิดเรื่องแบบตั้งคำถาม
3. เปิดเรื่องโดยอธิบายชื่อเรื่อง
4. เปิดเรื่องจากข่าว
5. เปิดเรื่องด้วยการสรุปความ
6. เปิดเรื่องโดยการกล่าวประวัติบุคคลสำคัญ
7. เปิดเรื่องโดยบอกเจตนาและจุดมุ่งหมายของผู้เขียน
8. เปิดเรื่องโดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
9. เปิดเรื่องด้วยจดหมาย

1. เปิดเรื่องด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง หรือสภาพเหตุการณ์ในอดีตที่เคย เขียนบทความเรื่องนั้น ๆ แล้วผู้เขียนต้องการแสดงความคิดเห็นแนวใหม่เกี่ยวกับทาง คำนการเมืองและเศรษฐกิจ เปิดเรื่องโดยท้าวความถึงเหตุการณ์เดิมในอดีตที่กล่าวไว้ แล้วในบทความเรื่องก่อน การเปิดเรื่องวิธีนี้มีปรากฏมากที่สุด ในบทความของหลวง วิจิตรวาทการ มีถึง 21 เรื่อง ทั้งนี้เนื่องจาก หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเชิง

วิจารณ์ และเขียนต่อเนื่องเกือบทุกวัน โดยเขียนลงหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ หน้า 6 เป็นประจำ บทความหลายเรื่องผู้เขียนมักจะเขียนต่อเนื่องเหตุการณ์ปัจจุบันติดต่อกันหลายบทความ แต่ตั้งชื่อบทความใหม่ ซึ่งเป็นชื่อที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่น บทความเรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูช" "อิสรภาพของแมนจูเรีย" "วิจารณ์ชนวิจารณ์" "ทางไหนจะเหมาะ" "โครงการสหกรรม" "ความรักกับการแต่งงาน" "ชาคก" "สร้างวิมานบนอากาศ" "วิถีของนักเขียน" การเปิดเรื่องด้วยวิธีนี้เป็นการช่วยผู้อ่านหรือพื้นเนื้อความจากบทความในบทความที่เขียนไว้ก่อน เพื่อผู้อ่านจะได้เกิดความรู้ความเข้าใจเหตุการณ์และแนวคิดที่เพิ่มเติมใหม่ในบทความเรื่องใหม่ที่ผู้เขียนต้องการเสนอ คึงตัวอย่างจากเรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูช" เป็นบทความที่เปิดเรื่องโดยเอ่ยถึงบทความที่เขียนมาก่อนได้แก่ บทความเรื่อง "สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร ?" และเรื่อง "สงครามและการลคอวูช" ซึ่งผู้เขียนเคยเขียนลงหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เมื่อ 30 มกราคม 2474 และ 2 กุมภาพันธ์ 2474

เช่น เรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูช" ผู้เขียนได้ท้าวความว่าถึงบทความที่เขียนก่อนหน้านี้ กล่าวถึง การที่ประเทศฝรั่งเศสเสนอวิธีการแก้ปัญหาระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยให้สันนิบาตชาติจัดตั้งกองทัพ เพื่อแก้ไขปัญหาสงคราม ซึ่งบทความนี้ผู้เขียนได้เคยเขียนแสดงความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของฝรั่งเศส คึงตัวอย่าง

เมื่อวันก่อนเราได้ลงข่าวเรื่องความเห็นที่ผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศส เสนอให้สันนิบาตชาติมีกองทัพ ความเห็นของฝรั่งเศสในเรื่องนี้ มีรัฐบาลอื่นถ่มเยาะและเห็นเป็นความคิดที่เหลวไหลเพียงไร ท่านผู้อ่านของเราคงจะยังจำได้
(“รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูช” ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

การเปิดเรื่องบางเรื่อง กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เคยเสนอให้ผู้อ่านทราบมาแล้ว และเขียนติดต่อกันหลายบทความ ผู้เขียนก็จะนำเหตุการณ์ที่เคยเขียนมาสรุปประเด็นสำคัญสั้น ๆ อีกครั้ง เพื่อจะเขียนเสนอความคิดใหม่ต่อไป คึงตัวอย่างเรื่อง "อิสรภาพ

ของแมนจูเรีย" จะเปิดเรื่องโดยการสรุปเหตุการณ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งมีปัญหาจากการแย่งชิงแมนจูเรีย เหตุการณ์เหล่านี้ หลวงวิจิตรวาทการเคยเขียนวิจารณ์ลงบทความ เช่น "สงครามและการลควา" และ "สงครามหรือมิใช่" เช่น

เราทราบกันอยู่แล้วว่า เหตุการณ์กระทบกระทั่งในระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น เกิดขึ้นด้วยปัญหาเรื่องแมนจูเรีย และการรบพุ่งในขั้นต้นก็ทำกันในแมนจูเรีย ก่อน แต่มาตอนหลังนี้ความยุ่งยากมาอยู่ที่เชียงไฮ้ เราพากันเอาใจใส่ใน เหตุการณ์ที่เชียงไฮ้มากจนเกือบลืมเหตุการณ์ทางแมนจูเรีย และมีบางคน พิจารณาว่า ทำไมทางแมนจูเรียจึงเงียบไป

("ลิสสรภาพของแมนจูเรีย" ไทยใหม่ 22 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

จากบทความเรื่อง "วิจารณ์ชั้นวิจารณ์" ของหลวงวิจิตรวาทการ ท่านได้ เขียนวิจารณ์คำวิจารณ์ของ "เนติบัณฑิตย์" จากหนังสือพิมพ์สัจจ จากบทวิจารณ์นั้น "เนติบัณฑิตย์" ได้เขียนวิจารณ์การก่อตั้งคณะกรรมการเมือง คือ "คณะชาติ" ซึ่งเป็นคณะกรรมการเมืองที่หลวงวิจิตรวาทการสนับสนุนให้ก่อตั้งขึ้น หลวงวิจิตรวาทการ ใช้วิธีเปิด เรื่องบทความนี้ด้วยการกล่าวถึงบทความที่ท่านเคยเขียนในบทก่อน คือเรื่อง "โชค ของสมาคม" ในเรื่อง "โชคของสมาคม" เป็นบทความโต้ตอบคำวิจารณ์ของหนังสือ พิมพ์สัจจ ฯ ชื่อ น.ธ.น.ท. ดังนั้นทั้งบทความเรื่อง "วิจารณ์ชั้นวิจารณ์" และ "โชคของสมาคม" ต่างก็เป็นบทความที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนแก้ข่าวและหาเหตุผล มาลงล้างคำกล่าวหาของนักเขียนจากหนังสือพิมพ์สัจจ ฯ ทั้งสองท่าน และหลวง วิจิตรวาทการ มีวัตถุประสงค์ในการโต้ตอบนักเขียนทั้งสองท่าน โดยการชี้ประเด็นที่ เรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตให้ก่อตั้งคณะกรรมการเมืองชื่อ "คณะชาติ" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการ เป็นเลขาธิการของคณะชาติ ดังนั้นจะเห็นว่า การเปิดเรื่องด้วยวิธีการเอ่ยถึงบทความ ที่ท่านเคยเขียนในบทก่อน ๆ นั้น ก็เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางความคิดของผู้อ่านให้ เข้าใจถึงเหตุการณ์ของเรื่องเดียวกัน และเพื่อกระตุ้นความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ ของ

ท่านให้น้ำหนัก มีเหตุผลเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างการเปิดเรื่อง "วิจารณ์ซ่อนวิจารณ์" ว่า

เมื่อวันเสาร์ที่แล้วมา ข้าพเจ้าได้กล่าวตอบความบางข้อแก่ผู้ใช้นามว่า น.ส.น.ท. มาแล้ว มีผู้มาเตือนข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าไม่ควรตอบต่อข้อความอะไรเลย เพราะหนังสือพิมพ์สัจ ๑ เป็นหนังสือพิมพ์ที่บรรณาธิการอยู่ในสภาพแห่งความร่ำรวย คำพูดของข้าพเจ้าอาจจะกระทบกระเทือนทำให้ความไม่พอใจให้รัฐบาลได้ ข้าพเจ้าได้เฉลยไปว่าข้าพเจ้าไม่ได้พูดกับรัฐบาล ข้าพเจ้าไม่ได้พูดกับหนังสือพิมพ์สัจ ๑ ข้าพเจ้าพูดกับผู้เขียนที่ปรากฏนามในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ซึ่งได้เขียนข้อความที่ให้ร้ายแก่สมาคมที่กำลังก่อกำเนิด ...

("วิจารณ์ซ่อนวิจารณ์" ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 6)

"ทางไหนจะเหมาะ" เป็นบทความที่ผู้เขียนได้เปิดเรื่องโดยการกล่าวถึงบทความที่เขียนไว้เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2475 ซึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง การเปิดเรื่องแบบนี้ได้สรุปเนื้อความย่อ ๆ ไว้ การที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความ "ทางไหนจะเหมาะ" ในวันที่ 18 มีนาคม 2475 โดยเขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการเมืองอีกนั้น เพราะเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการตั้งคณะกรรมการเมืองมีมากมาย ผู้เขียนไม่อาจเขียนบทความให้ครบบริบูรณ์ได้ในวันเดียว เนื่องจากเนื้อที่จำกัด จึงจำเป็นต้องเขียนเพิ่มเติมความคิดเห็นและเนื้อความให้ครบสมบูรณ์ในวันต่อไป ดังนั้นผู้เขียนจึงจำเป็นต้องเปิดเรื่อง "ทางไหนจะเหมาะ" โดยเอ่ยถึงความหลังอ้างถึงบทความที่เคยเขียนมาแล้ว ซึ่งวิธีการเปิดเรื่องเช่นนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านอย่างยิ่ง ถึงแม้จะไม่ได้อ่านบทความที่ท่านกล่าวถึงก็ตาม แต่การเปิดเรื่องเช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้อ่านมีความคิดรวบยอด และเข้าใจเนื้อความจากบทความในอดีตและบทความที่กำลังจะอ่านต่อไปได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏในการเปิดเรื่อง "ทางไหนจะเหมาะ" ดังนี้

เมื่อวานนี้เราได้พูดถึงคณะกรรมการเมือง และได้วางทางคำเนิรเข้าไว้ 3 ทาง
คือทางหนึ่งยอมให้มีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ทางที่ 2 ให้มีคณะกรรมการเมือง
แต่คณะเดียว และทางที่ 3 ไม่ให้มีคณะกรรมการเมืองเสียเลย เราได้ชี้แจงมา
แล้วแต่วานนี้ว่า ทางที่ 2 นั้นใช้ไม่ได้ ในวันนี้เราจึงใคร่พิจารณาถึงทางอื่น
อีกต่อไป

(“ทางไหนจะเหมาะ” ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการใช้วิธีการเปิดเรื่อง โดยอ้างถึงบทความบนหน้าหน้านั้นที่
ชื่อ “โครงการสหกรรม” ว่ามีผู้อ่านได้เขียนจดหมายไปลงในหนังสือพิมพ์ “24 มิถุนา”
เพื่อแสดงความต้องการให้หลวงวิจิตรวาทการ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “โครงการ
สหกรรม” ซึ่งเป็นโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรม ทั้งนี้เพราะ หลวงวิจิตรวาทการ
ได้เขียนบทความเรื่องนี้เพียงเพื่อเสนอข้อเท็จจริงของโครงการสหกรรมเท่านั้น ไม่ได้
วิเคราะห์วิจารณ์เลย แต่เมื่อได้รับการเรียกร้องจากผู้อ่านให้วิเคราะห์วิจารณ์บทความ
เรื่อง “โครงการสหกรรม” ท่านจึงได้เขียนบทความอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ชื่อเดิมซ้ำอีก
คือ “โครงการสหกรรม” เขียนลงวันที่ 20 ธันวาคม 2475 แต่บทความครั้งนี้ได้แสดง
ความคิดเห็นส่วนตัวเป็นสำคัญด้วย ท่านจึงใช้วิธีการเปิดเรื่อง โดยอ้างบทความจาก
เรื่องเดิมที่เคยเขียนมาแล้ว รวมถึงบอกสาเหตุการเขียนบทความ “โครงการสหกรรม”
ครั้งหลังด้วย แต่เนื้อหาสาระจากบทความ “โครงการสหกรรม” ครั้งหลังนี้จะเพิ่มเติม
ข้อความที่หลวงวิจิตรวาทการวิเคราะห์วิจารณ์ไว้มากมาย ดังตัวอย่าง การเปิดเรื่อง
“โครงการสหกรรม”

หนังสือพิมพ์ “24 มิถุนา” ฉบับวันที่ 14 เดือนนี้ ได้พิมพ์จดหมายฉบับหนึ่ง
ซึ่งแสดงความยินดีในการที่ข้าพเจ้าเขียน “โครงการสหกรรม” ลงใน
หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับวันที่ 8 ธันวาคม ในตอนท้ายของจดหมายแสดง
ความเสียใจที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในวันนั้นว่า “ส่วนข้าพเจ้าเองยังไม่มีเวลา

เห็น" ผู้เขียนสงสัยว่าเหตุไร ข้าพเจ้าจึงมิได้แสดงความเห็นส่วนตัวในเรื่องโครงการสหกรรม

("โครงการสหกรรม" ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการ ยังมีความสามารถเขียนบทความเกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาว และท่านมักจะเขียนสืบเนื่องติดต่อกันเป็นชุด เช่น เรื่อง "ความหึง" "ความรักที่ดีเลิศ" "ความรักกับการแต่งงาน" "อาการของความรัก" เป็นต้น ซึ่งแต่ละเรื่องจะจบสมบูรณ์ในฉบับเดียว ท่านจะเขียนลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ในเวลาใกล้เคียงกัน และเมื่อจะเขียนเรื่องรักลงในบทความวันต่อ ๆ ไป ท่านก็จะเอ่ยปากพูดถึงบทความเรื่องก่อนที่เขียนมาแล้ว เช่น การเปิดเรื่อง "ความรักกับการแต่งงาน" เปิดเรื่องโดยการกล่าวพาดพิงถึงเรื่อง "ความรักที่ดีเลิศ" แต่ท่านไม่ได้เอ่ยชื่อเรื่องโดยตรง และไม่ได้สรุปความในเรื่อง "ความรักที่ดีเลิศ" ไว้เลย เพียงแต่บอกให้ผู้อ่านทราบว่า เรื่องรัก ๆ นั้นเคยเขียนลงพิมพ์มาแล้วหลายเรื่อง วิธีการเปิดเรื่องเช่นนี้ อาจเป็นเพราะท่านต้องการเรียกร้องให้ผู้อ่านสนใจศึกษาคุณค่าอ่านย้อนหลังได้ และการที่ท่านมิได้สรุปใจความประเด็นสำคัญของเรื่องที่เอ่ยขึ้นถึงไว้ใน การเปิดเรื่อง เหมือนดังบทความที่เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง ก็เนื่องจากเป็นเรื่องไม่สำคัญ และไม่จำเป็นต้องให้ผู้อ่านมีความรู้ความคิดที่สืบเนื่องสัมพันธ์กัน เพราะแต่ละเรื่องเป็นเรื่องเบา และมีความสมบูรณ์ในบทความนั้น ๆ แล้ว ดังตัวอย่างการเปิดเรื่อง "ความรักกับการแต่งงาน" ความว่า

เมื่อสัปดาห์ก่อนที่ข้าพเจ้าได้พูดถึงเรื่องความรักมาบ้างแล้ว และในสัปดาห์นี้ ข้าพเจ้าใคร่จะเขียนต่อไปตามที่ระบุนี้ได้ แต่ขอผู้อ่านอย่าพึงเข้าใจไปว่า ข้าพเจ้าตั้งตนเป็นนักปราชญ์ความรัก ข้าพเจ้ามิได้เป็น และไม่ได้ประสพความรักมากยิ่งไปกว่าที่คนอื่นได้ประสพมา แต่ข้าพเจ้าเป็นนักเขียน จึงมีความคิดเห็นแตกต่างกับท่านสาขาออกไปกว่าผู้ที่มีได้เป็นนักเขียนอยู่บ้าง

("ความรักกับการแต่งงาน" ดวงประทีป 11 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการยังใช้วิธีการเปิดเรื่อง โดยวิธีการเอ่ยถึงความหลังจากบทความที่บุคคลอื่นได้เขียนไว้ แล้วท่านนำมาเขียนแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อไป เนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการเป็นนักวิเคราะห์วิจารณ์ และบทความส่วนใหญ่ที่ท่านเขียนลงหนังสือพิมพ์ไทยใหม่มักเป็นเรื่องเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือเขียนลงหนังสือดวงประทีป ซึ่งเป็นวารสารรายทศมักจะเป็นเรื่องยาวต่อเนื่องกันไม่จบในวันเดียว ดังนั้นการเปิดเรื่องด้วยวิธีท้าวความถึงบทความเก่าที่เกี่ยวข้องนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจแก่ผู้อ่าน ดังตัวอย่าง บทความของ "แสงรำไพ" ในวารสาร "ดวงประทีป" ซึ่งเขียนบทความเรื่อง "มหาสุตโสมชาคก" และต่อมาเมื่ออ่านสงสัยเกี่ยวกับ "ชาคก" หลวงวิจิตรวาทการท่านจึงเขียนบทความเรื่อง "ชาคก" ลงพิมพ์ในดวงประทีป ด้วยการเปิดเรื่องโดยท้าวความถึงปัญหาข้อสงสัยของผู้อ่านเรื่อง "มหาสุตโสมชาคก"

ในหนังสือพิมพ์ดวงประทีป เล่ม 4 ซึ่งได้ออกเมื่อวันที่ 11 กันยายน คกนี้ ได้พิมพ์เรื่อง มหาสุตโสมชาคก ซึ่ง "แสงรำไพ" ได้ถอดความออกมาจากคำแปลของท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม และในเรื่องนั้นข้าพเจ้าได้เขียนคำนำอธิบาย คำว่า "ชาคก" ไว้ว่า ในเรื่องชาคกนี้มีผู้สงสัยกันว่า ไม่ใช่คำของพระพุทธเจ้า เป็นแต่นักเล่านิยายแต่งเติมเข้าไปภายหลัง ข้าพเจ้าเองไม่เคยสงสัยเช่นนั้น ...

("ชาคก" ดวงประทีป 11 มีนาคม 2474 หน้า 74)

บทความบางเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการเขียนลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ แล้วจะนำมาลงพิมพ์ในหนังสือวารสารดวงประทีปอีกครั้ง ซึ่งเรื่องส่วนใหญ่ที่ลงพิมพ์ซ้ำเช่นนี้ มักจะเป็นเรื่องต่างประเทศ เช่น เหตุการณ์สงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่น ซึ่งสันนิษฐานว่าเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่มากดังปรากฏในบทความเรื่อง "สร้างวิมานบนอากาศ" ท่านเปิดเรื่องโดยท้าวความถึงเหตุการณ์ที่เคยเขียนแล้วในเรื่อง "รัฐบาล

ควรฟังเรื่องลคอวซ" และนักเขียนหลาย ๆ ท่านได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับการสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยมีฝรั่งเศสเสนอวิธียุติสงครามด้วยการให้สันนิบาตชาติจัดตั้งกองทัพล้างขึ้น ซึ่ง หลวงวิจิตรวาทการได้เคยเสนอความคิดไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของฝรั่งเศสเช่นกัน จึงได้เขียนบทความเรื่อง "สร้างวิมานบนอากาศ" เพราะเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นไปได้ยาก และไม่มีประโยชน์ ดังตัวอย่าง

เมื่อวันก่อนเราได้ลงข่าวเรื่องความเห็นที่ผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศส เสนอให้สันนิบาตชาติมีกองทัพล้าง ความเห็นของฝรั่งเศสในเรื่องนี้ มีรัฐบาลอื่นอ้อมเอาะ และเห็นความคิดที่เหลวไหลเพียงไร ท่านผู้อ่านของเราคงจะยังจำได้

("สร้างวิมานบนอากาศ" ดวงประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 76)

หลวงวิจิตรวาทการยังได้เปิดเรื่องบทความโดยท้าวความถึงบทความเดิมที่ท่านเคยเขียน และมีผู้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะให้ท่านเขียนต่อ การที่ท่านนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้อ่านมาเปิดเรื่องควบคู่กับบทความของท่านก็เพื่อสร้างศรัทธา และความสนใจแก่ผู้อ่านทั่ว ๆ ไป ดังเช่นการเปิดเรื่อง "วิถีของนักเขียน" ซึ่งเป็นบทความที่มีหลายตอน ท่านเขียนลงพิมพ์ในดวงประทีปหลายฉบับ แต่ละฉบับต่อเนื่องเป็นลำดับตามเนื้อหาสาระที่ต้องการเสนอ ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่อง "วิถีของนักเขียน" บทแรกไว้ในดวงประทีปฉบับวันที่ 26 กุมภาพันธ์ มีผู้เตือนว่าทำไมข้าพเจ้าไม่เขียนต่อ ข้าพเจ้าขอตอบว่าถ้าข้าพเจ้ารีบเขียนต่อในทันทีทันควันแล้ว ข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนก็คงจะมีประโยชน์น้อยเหลือเกิน เพราะจะกลายเป็นเรื่องอ่านด้วยความเพเลิดเพลิน ไม่ใช่เป็นแบบฝึกหัด ... หลัก 3 ประการที่ข้าพเจ้าให้ไว้ในดวงประทีปฉบับลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์นั้น ถ้าจะลองหักกันให้ใกล้เคียงจริง ๆ ก็จำจะต้องใช้เวลาอย่างน้อยที่สุดสักสามสัปดาห์ หรืออย่างน้อยสัก 1 เดือน

("วิถีของนักเขียน" ดวงประทีป 26 มีนาคม 2475 หน้า 3)

2. เปิดเรื่องแบบตั้งคำถาม เป็นการเปิดเรื่องอีกรูปแบบหนึ่งในการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามเช่นนี้ เป็นการกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ต้องการทราบคำตอบ การเปิดเรื่องวิธีนี้แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ และการเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามโดยมีข้อความโต้ตอบคำถามนั้น ๆ อยู่ในย่อหน้าเดียวกัน

การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามส่วนใหญ่ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการมักจะใช้เครื่องหมาย "ปริศนีย์" หรือเครื่องหมายคำถาม "?" ไว้ท้ายประโยค หรือข้อความที่เป็นคำถามนั้นเสมอ การเปิดเรื่องวิธีนี้มีปรากฏมากในบทความของหลวงวิจิตรวาทการทั้งในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" และวารสารรายทศ "ดวงประทีป" และทั้งบทความที่มุ่งแสดงความคิดเห็น และทั้งบทความที่มุ่งเสนอเนื้อหาสาระที่เป็นบทความเชิงสารคดี การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามมีมากเป็นอันดับที่ 2 ของบทความทั้งหมด คือมี 13 เรื่อง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะดังนี้

2.1 การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ หลวงวิจิตรวาทการนิยมเปิดเรื่องด้วยการตั้งคำถามตรงตามชื่อเรื่อง แต่ไม่ต้องการคำตอบจากผู้อ่าน ท่านจะมีคำตอบอยู่แล้วในเนื้อเรื่องแต่จะไม่อธิบาย หรือแสดงความคิดเห็นเป็นคำตอบอยู่ในตอนเปิดเรื่อง ดังเช่นเรื่อง "จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือไม่" และ "ควรมีสองสภา"

ญี่ปุ่นร้องไห้เงินถอยไปยี่สิบกิโลเมตร บัดนี้เงินก็ถอยไปแล้ว ปัญหาจึงมีว่าการสงครามในระหว่างจีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือไม่

("จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือไม่" ไทยใหม่ 7 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ปัญหาที่เราเอาใจใคร่ทราบให้แน่นอนในเวลานี้ ก็คือเมื่อราษฎรสยามได้มีสิทธิเลือกผู้แทนอันแท้จริงของตัวเข้าอยู่ในรัฐสภาแล้ว รูปร่างของรัฐสภาจะเป็นอย่างไร

("ควรมีสองสภา" ไทยใหม่ 27 กรกฎาคม 2475 หน้า 6)

ปัญหาที่ว่า "มาฆบูชา" คืออะไร? นั้น เป็นปัญหาที่ตอบได้ง่าย ปทานุกรม
ของกระทรวงธรรมการก็อธิบายไว้เป็นอย่างดี แต่เราจะต้องเข้าใจกัน
คืออย่าไปเปิดคูตัว ม. จะทำให้เสียเวลา ถ้าเราใคร่ทราบว่า "มาฆบูชา"
คืออะไร จะต้องไปค้นที่ตัว จ. บอกว่า "จาตุร" และดูเรื่อยไปถึง
"จาตุรงคสันนิบาต" จึงจะได้รับคำอธิบายอันแจ่มแจ้งในเรื่องมาฆบูชา

("วันมาฆบูชา" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 7)

การเปิดเรื่องแบบตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบดังกล่าว นอกจากจะเป็น
การเปิดเรื่องด้วยการตั้งคำถามตรงตามชื่อเรื่องแล้ว ยังเปิดเรื่องด้วยการตั้งคำถาม
แต่ไม่ตรงกับประเด็นของชื่อเรื่องเป็นการตั้งคำถามกว้าง ๆ และมิได้เขียนคำตอบไว้
ในการเปิดเรื่องนั้น แต่จะอธิบายคลี่คลายคำตอบในเนื้อเรื่อง ดังเช่นบทความเรื่อง
"พลเมืองต้องเกรงหน้า" เปิดเรื่องโดยการตั้งคำถามกว้าง ๆ ถึงการเปลี่ยนแปลง
การปกครองที่ผ่านมา ซึ่งมีการปฏิวัติโดยคณะราษฎรนั้น มีผลอะไรบ้าง? และหลวง
วิจิตรวาทการ ได้เขียนอธิบายถึงผลที่ควรจะเป็น คือ ผลนั้นต้องเกิดแก่พลเมืองไทย
ซึ่งพลเมืองไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่ด้วยการพึ่งตนเองมากขึ้น จะต้องมีความ
คิดที่ก้าวหน้าและนำหน้ารัฐบาล เช่น

การเปลี่ยนแปลงของเราเท่าที่ได้ทำกันมาแล้ว มีผลอะไรบ้าง? ถ้าเราจะ
ตั้งปัญหาเพียงเท่านั้นก็เป็นคำถามที่จะตอบได้ เพราะสุดท้ายเราจะเรียก
อะไรเป็นผล ที่จริงการทุกอย่างที่ทำไปด้วยความตั้งใจดี ถึงอย่างไรก็จะ
ต้องมีผลดี แต่ผลดีที่จะได้นั้น เราจะต้องไม่ใจร้อนจนเกินไป เพราะสมัยนี้
เป็นสมัยตกต่ำ สมัยยากจน อย่าว่าแต่จะสร้างวิมานบนอากาศเลย แม้จะ
สร้างแผ่นดินก็ยังทำไม่ได้ ข้อนี้ผู้ที่มีความยุติธรรมย่อมจะไม่ติเตียนรัฐบาล
ในเมื่ออะไรไม่ทันใจ

("พลเมืองต้องเกรงหน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

2.2 การตั้งคำถามและการโต้ตอบ เป็นการเขียนเหมือนกับเป็นบทสนทนาระหว่างบุคคลสองฝ่าย ซึ่งมักจะใช้กับบทความที่มีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญแต่ก็จะเป็นเรื่องสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเป็นสารคดีที่มีแง่มุมแง่คิดน่าแสวงหาคำตอบ เป็นเรื่องสั้น ๆ หัว ๆ ไปในชีวิต เช่น บทความเรื่อง "ความหึง" "อาการของความรัก" จากบทความเรื่อง "ความหึง" หลวงวิจิตรวาทการ เปิดเรื่องโดยการให้บทสนทนาโต้ตอบระหว่างสตรีผู้หนึ่งกับท่านเอง โดยให้สตรีเป็นผู้ตั้งคำถามปัญหาเกี่ยวกับความหึง แล้วท่านตอบแต่ละข้อสั้น ๆ ซึ่งคำตอบในแต่ละประเด็นเป็นการสรุปความคิดเห็นของท่านที่เกี่ยวกับความหึง แล้วหลวงวิจิตรวาทการได้ขยายความอธิบายเหตุผลต่าง ๆ ลงในเนื้อเรื่องอย่างชัดเจน จึงเห็นได้ว่า การเปิดเรื่องแบบนี้ ช่วยทำให้ผู้อ่านได้ทราบความคิดเห็นที่สรุปความจากเรื่องนั้นได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องเสียเวลาอ่านเนื้อเรื่อง นับว่าเป็นการเปิดเรื่องที่มีคุณค่าสำหรับผู้อ่านอย่างยิ่ง ดังตัวอย่าง

สภาพสตรีผู้หนึ่งได้ตั้งปัญหาถามข้าพเจ้า "ความหึง" นั้นเป็นความผิดหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าไม่ผิด เธอถามต่อไปว่า ความหึงมีโทษอย่างไร ข้าพเจ้าตอบว่า ไม่มีโทษ เธอถามว่า สตรีควรหึงหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่า ควร เธอถามว่า ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าถือความหึงเป็นความดีหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่า ความหึงเป็นความดี คำตอบของข้าพเจ้าทั้งนี้กระทำความแปลกใจแก่สภาพสตรีท่านนั้นมาก เธอจึงขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำอธิบายลงในบทความวงประทีป และข้าพเจ้าก็เขียน

("ความหึง" ดวงประทีป 14 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

สำหรับบทความเรื่อง "อาการของความรัก" หลวงวิจิตรวาทการ เปิดเรื่องว่ามีผู้สงสัยเกี่ยวกับความรัก และตั้งปัญหาถามว่า รักคืออะไร และท่านได้สรุปคำตอบพอสังเขปไว้ในตอนเปิดเรื่อง และยังเอ่ยถึงสาเหตุที่เขียนบทความเรื่องนี้ว่า

มีนักเขียนเรื่อง "ผู้เลิกละเลิก" ต้องการเขียนเรื่องความรัก หลวงวิจิตรวาทการ จึงชี้แจงสาเหตุที่เขียนเรื่อง "อาการของความรัก" ให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นปัญหา และเป็นเรื่องที่น่าสนใจคนอื่น ๆ ก็สนใจ ดังตัวอย่าง

ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังบำเรอรัก คือเขียนเรื่องความรักลงในดวงประทีป สักพักก็มาถึง 2 ครั้งแล้วนั้น ก็เกิดมีผู้ตั้งปัญหากับข้าพเจ้า ความรักนั้นคืออะไร ผู้ที่มาตั้งปัญหานี้ คือผู้เขียนเรื่อง "ผู้เลิกละเลิก" ที่กำลังลงในดวงประทีปเวลานี้ เขาต้องการบรรยายเรื่องความรักให้แจ่มแจ้งในเรื่องของเขา จึงได้ตั้งปัญหามาถามข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ตอบตามที่ใดเคยกล่าวมาในปาฐกถาเรื่องความรัก ว่าความคิดที่จะเรียกว่ารักได้นั้นจะต้องถึงกับยอมเสียสละคือว่า ถ้าเราชอบใครคนหนึ่งซึ่งเราชอบยิ่งกว่าตัวของเราเอง เรายินดีสละประโยชน์ส่วนตัวเราเพื่อประโยชน์แก่คน ๆ นั้น เรายินดีรับทุกข์เสียเองเพื่อให้คนนั้น ๆ ได้รับความสุข และเรายินดีสละชีวิตของเราเองเพื่อความอยู่ของใครคนหนึ่ง นั้น ความคิดที่เข้าถึงเขตต์อันนี้จึงจะเรียกว่ารัก ถ้าหากเป็นแค่เพียงชอบใครคนหนึ่ง แต่ความชอบนั้นยังไม่มากถึงกับจะยอมเสียสละอะไรได้แล้ว ยังเรียกว่า ความรักหาได้ไม่ จะเรียกว่าความชอบพอหรืออะไรก็สุดแต่จะเรียก แต่ยังไม่ถึงชื่อความรัก

("อาการของความรัก" ดวงประทีป 18 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

2.3 เปิดเรื่องด้วยข่าวและคำถาม และเป็นคำถามที่ผู้เขียนอธิบายคำตอบไว้ในเนื้อเรื่องดังที่ปรากฏในบทความเรื่อง "ความรักที่ดีเลิศ" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงปาฐกถาเรื่อง "ความรัก" ที่ท่านเคยพูดและเขียนไว้ว่ายังไม่สมบูรณ์นัก ยังมีบางเรื่องยังมิได้อธิบายขยายความท่านจึงมาเขียนบทความเรื่อง "ความรักที่ดีเลิศ" และใช้วิธีเปิดเรื่องด้วยตั้งคำถามในประเด็นสำคัญ ๆ ที่จะเขียนตอบชี้แจงละเอียดในเนื้อเรื่อง ดังตัวอย่าง การเปิดเรื่อง "ความรักที่ดีเลิศ" ว่า

เมื่อข้าพเจ้าได้แสดงปาฐกถาเรื่อง "ความรัก" ในปี พ.ศ. 2473 นั้น ข้าพเจ้าได้รับคำทักท้วงบางข้อจากผู้มีเจตนาดีท้วงว่าปาฐกถาดังนั้นยังบกพร่องมาก เช่นข้าพเจ้าไม่ได้อธิบายว่าความรักเกิดขึ้นได้อย่างไร หรือสิ้นสุดลงไปอย่างไร และข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งคือ ความรักระหว่างหญิงกับชายที่ได้มีชีวิตร่วมกันฉันท์ผิวเมีย หรือตั้งใจจะมีชีวิตร่วมกันฉันท์ผิวเมีย นั้นเมื่ออยู่ก็ระนิค และระนิคไหนดนับว่าเป็นความรักที่ดีเลิศ

("ความรักที่ดีเลิศ" ดวงประทีป 4 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

3. เปิดเรื่องโดยอธิบายชื่อเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความโดยตั้งชื่อเรื่องมีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งเรื่องที่ท่านบัญญัติศัพท์ขึ้นเอง ท่านจึงขึ้นต้นบทความด้วยวิธีอธิบายชื่อเรื่องให้คำจำกัดความชื่อเรื่อง

ชื่อเรื่องบทความที่ใช้ศัพท์ต่างประเทศ โดยใช้ตัวอักษรภาษาต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องเปิดเรื่องด้วยวิธีอธิบายความหมายให้ชัดเจน ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "AMBITION" ท่านได้อธิบายความหมายที่แตกต่างกัน คือความหมายตามสภาพสังคมไทยและความหมายตามสภาพของสังคมชาวต่างประเทศ เช่น

ข้าพเจ้าเขียนชื่อเรื่องนี้เป็นภาษาฝรั่ง ไม่ใช่เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าพูดภาษาฝรั่ง แต่เป็นเพราะข้าพเจ้ายังหาคำในภาษาไทยให้เหมาะแท้ไม่ได้ และอันที่จริงเราก็ไม่มีคำจะแปลให้เหมาะจริง ๆ ข้าพเจ้าเองเคยแปลมาบ้างว่า "มักใหญ่ใฝ่สูง" แต่คำว่า มักใหญ่ก็ดี ใฝ่สูงก็ดี หรือทั้งสองคำนี้รวมกันก็ดี ถึงแม้จะเป็นคำแปลคำ Ambition (แอมบิชั่น) ถูกต้องตามศัพท์แล้ว การใช้ในภาษาไทยเรากลับเป็นการหมายไปในทางไม่ดี เช่นคำว่า "มักใหญ่" ค่อนข้างโลภมาก และคำว่า "ใฝ่สูง" มักจะมีคำต่อท้ายว่า "ให้เกินศักดิ์" เข้าด้วย เฉยหมายถึง การยกตนมากเกินไป ซึ่งเป็นการไม่ดี

("AMBITION" ดวงประทีป 21 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

บทความเรื่อง "บุชโค" เป็นบทความที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนยกย่องประเทศญี่ปุ่นที่ใช้วิธีอบรมเพื่อสร้างนิสัยคนญี่ปุ่นให้เป็นคนกล้าหาญ เสียสละเพื่อชาติ การตั้งชื่อเรื่องนี้ ท่านเขียนเป็นภาษาไทยแต่ทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่น เมื่อเปิดเรื่องจึงใช้วิธีอธิบายความหมายของ "บุชโค" โดยเปรียบเทียบกับ "ฮัศวิน" ของประเทศทางตะวันตก ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้ามักจะเปิดอ่านหนังสือของ เรอเน กูสแซต์ บ่อย ๆ ท่านผู้เป็นปราชญ์ฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญทางวิชาเกี่ยวกับบุรพทิศอย่างหาตัวผู้ใดยาก ข้าพเจ้าได้ใช้คำราบของเขาเป็นหลักในการเขียนประวัติศาสตร์และช่วยความรู้ความคิดในการศึกษาความเป็นไปของเอเชียทวีป เมื่อสองสามวันนี้ ข้าพเจ้าได้เปิดอ่านเรื่องญี่ปุ่นซึ่งท่านผู้เขียนไว้ ได้พบความตอนหนึ่งกล่าวถึงการที่โลกพากันประหลาดใจว่า เหตุใดญี่ปุ่นจึงบำรุงความเจริญตามแบบฝรั่งได้รวดเร็วนัก ท่านผู้นี้อธิบายว่าไม่น่าประหลาดใจเลย เพราะเป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายนิดเดียว คือญี่ปุ่นมีลักษณะคล้ายคลึงฝรั่งมาแล้วทั้งหลายร้อยหรือหลายพันปีก่อนที่จะรู้จักกับฝรั่ง ญี่ปุ่นเป็นมนุษย์ที่ขยันขันแข็ง เป็นนักสะสมทรัพย์ มีความภูมิใจในความดีที่ทั่วโลกกระทำ ขามูรายของญี่ปุ่นก็เหมือนฮัศวินของฝรั่ง ทั้ง ๆ ที่ในสมัยที่ญี่ปุ่นมีขามูราย และฝรั่งมีฮัศวินนั้น ญี่ปุ่นกับฝรั่งยังไม่เคยรู้จักกันเลย และสิ่งทีอบรมนิสัยของคนญี่ปุ่นให้ดีที่สุดนั่นคือฮัศวินหนึ่งซึ่งเรียกว่า "บุชโค"

("บุชโค" ดวงประทีป 30 เมษายน 2476 หน้า 3)

เรื่อง "ริบัสติกอังกฤษ" เป็นบทความเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศอังกฤษตั้งชื่อบทความโดยเขียนทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ ชื่อเรื่องเข้าใจยาก จะเข้าใจกันเฉพาะผู้อ่านที่มีการศึกษา และต้องมีความรู้ทางการเมืองการปกครองด้วย ซึ่งในช่วงเวลาที่ท่านเขียนบทความนี้ มีคนไทยจำนวนน้อยที่มีการศึกษา

ก็เพราะได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่งส่งมาให้อ่านและ
ข้าพเจ้าก็เห็นว่า ไหน ๆ ก็ได้อ่านแล้ว ใครจะเก็บเอาข้อความในหนังสือ
เล่มนั้นมาเขียนสู่ประชาชนอ่านบ้าง เพื่อเป็นการพิจารณาไปพร้อม ๆ กัน
เพราะเราอาจจะต้องพูดถึงเรื่องนี้กันสักวันหนึ่งในภายหน้า จึงเป็นการ
สมควรที่มหาชนจะทราบไว้มาก่อนว่า โครงการสหกรรมนั้นคืออะไร ฉะนั้น
ข้อความที่ข้าพเจ้าจะเขียนต่อไปนี้จะเป็นการอธิบายตามหลักของผู้แต่งหนังสือ
เล่มโดยย่อ ส่วนข้าพเจ้าเองยังไม่มีความเห็น

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 8 ธันวาคม 2475 หน้า 9)

บทความข้างเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการตั้งชื่อเรื่องโดยบัญญัติศัพท์ขึ้นเองจาก
เนื้อเรื่องที่เขียนขึ้นตามความรู้สึกนึกคิด และเจตนาอันแน่วแน่ในการสร้างชาติ ได้แก่
เรื่อง “ลัทธิรัฐชาติ” และเรื่อง “ปักไม้ไค้ตามที่ข้าพเจ้าเห็น”

เรื่อง “ลัทธิรัฐชาติ” หลวงวิจิตรวาทการต้องการเผยแพร่ความคิดในทาง
เชิดชูชาติไทย โดยวางแนวทาง และวิธีการในการปฏิบัติที่ประชาชนชาวไทยควรจะ
ประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งชาติให้เจริญก้าวหน้า และรักษาความเป็นชาติไว้ได้ ทั้งชื่อเรื่อง
และแนวปฏิบัติที่ผู้เขียนเสนอแนะไว้ในเนื้อหานั้น เป็นแนวความคิดที่ท่านสร้างสรรค์
ขึ้นเอง เพื่อจุดประสงค์ในการปลุกฝังทัศนคติและวิธีปฏิบัติของคนไทยที่พึงมีต่อประเทศ
ชาติ จึงจำเป็นที่ท่านต้องอธิบายชื่อบทความในตอนเปิดเรื่อง ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้าได้พยายามมานานแล้ว ที่จะหาคำไทยคำหนึ่งให้เหมาะกับคำฝรั่งที่
ว่าแนชแนลิสม์ (Nationalism) แต่ยังไม่หาให้เหมาะใจไม่ได้ บัดนี้มาคิด
คำหนึ่งว่า “ลัทธิรัฐชาติ” ซึ่งถึงแม้จะยังไม่เหมาะใจจริง ๆ ก็ยังไม่สามารถ
จะหาคำใดให้ดีกว่านี้ แนชแนลิสม์เป็นลัทธิการเมืองอันหนึ่งซึ่งถือชาติเป็นสำคัญ
ยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ถ้าจะแปลเป็นไทยว่า “ลัทธิรัฐชาติ” ก็เห็นจะพอใช้ได้

ข้าพเจ้าได้ลองให้เพื่อนฝูงบางคนพิจารณาหาคำที่เห็นด้วย ข้าพเจ้าจึง
ตกลงจะใช้คำนี้ต่อไป

("สัตยธรรมาธิ" ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

บทความเรื่อง "บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" ถึงแม้ชื่อบทความเรื่องนี้จะเป็
ชื่อเรื่องที่เข้าใจง่ายก็ตาม แต่หลวงวิจิตรวาทการก็เขียนเปิดเรื่องโดยอธิบายถึงเหตุผล
ที่ใช้ชื่อเรื่องนี้ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับความคิดเห็นของบุคคลแต่ละคนนั้นย่อมแตกต่าง
กันไป สิ่งที่ท่านพบเห็น และเสนอแนวความคิดในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์สังคม เศรษฐกิจ
ทางภาคใต้นั้น อาจจะไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านผู้อื่นก็ได้ คงตัวอย่างการเปิดเรื่อง
"บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" ความว่า

ชื่อเรื่องที่เราปรากฏอยู่ข้างบนนี้ มีชื่อที่จะต้องอธิบายกันสักเล็กน้อยว่าทำไม
ข้าพเจ้าจึงใช้ชื่อเรื่องนี้ว่า "บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" สาเหตุเนื่องจาก
ที่ข้าพเจ้าได้เห็นบันทึกมาเล็กน้อย และข้าพเจ้าเป็นนักเขียน เมื่อได้ไป
เห็นอะไรมา ก็อดเขียนไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าได้เห็นบันทึกเพียงนิดเดียว
ข้าพเจ้าจะกะแหว่งว่ารู้จักบันทึกได้ไปหมดไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงต้องให้ชื่อเรื่องนี้ว่า
"บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" และคำว่า "บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" นี้
ยังมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง คือว่า ความเห็นของคนย่อมผิดแผกแตกต่างกับ
ชาวกรุงเทพฯ เรารู้จักบันทึกได้มาก ได้เคยเห็นบันทึกด้วยสายตาของตนเอง
มามาก แต่สายตาของคนไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน คนหนึ่งอาจแลเห็นอย่าง
หนึ่ง และอีกคนหนึ่งอาจแลเห็นอีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าอาจเห็นบันทึกได้ไม่เหมือน
กับที่คนอื่นเห็นมาแล้วก็ได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องใช้ชื่อเรื่องนี้ว่า
"บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น"

("บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" ไทยใหม่ 16 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

บทความบางเรื่องของ หลวงวิจิตรวาทการ ทั้งชื่อเรื่องเป็นคำถาม และ
เปิดเรื่องด้วยคำถาม พร้อมทั้งอธิบายความหมายและวิธีสืบค้นหาความหมาย ทั้ง
ตัวอย่างบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร?" ท่านเปิดเรื่องโดยนำชื่อเรื่องมาตั้ง
กระทู้ถาม และอธิบายปัญหานี้โดยการแปลความหมายจากปทานุกรม ตลอดจนชี้แนะ
วิธีการศึกษาหาความหมายของชื่อเรื่อง นับว่าเป็นวิธีการเปิดเรื่องที่ให้น่าสนใจ
เชื่อถือด้วยวิธีอย่างหลักวิชาการจากปทานุกรม ดังปรากฏจากการเปิดเรื่อง "วัน
มาฆบูชาคืออะไร?" ความว่า

ปัญหาที่ว่า "มาฆบูชา คืออะไร?" นั้นเป็นปัญหาที่ตอบได้ง่าย ปทานุกรมของ
กระทรวงธรรมการ ได้อธิบายไว้เป็นอย่างดี แต่เราจะต้องเข้าใจคน คือ
อย่าไปเปิดดูตัว ม. จะทำให้เสียเวลา ถ้าเราใคร่ทราบว่า "มาฆบูชา"
คืออะไร จะต้องไปค้นที่ตัว จ. ดูคำว่า จาคูร และดูเรื่อยไปถึง "จาคูรงค
สันนิบาต" จึงจะได้รับคำอธิบายอันแจ่มแจ้งในเรื่อง มาฆบูชา

("วันมาฆบูชา คืออะไร?" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 7)

4. เปิดเรื่องจากข่าว หลวงวิจิตรวาทการมักจะนำข้อมูลจากข่าวหรือ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศในขณะนั้นมาเขียนบทความ ซึ่งทำให้
ผู้อ่านมีความสนใจใคร่ติดตามว่าเรื่องราวของเหตุการณ์นั้น ๆ จะสืบหน้าต่อไปอย่างไร
การนำข่าวมาเขียนเป็นความนำ (เปิดเรื่อง) จึงเป็นส่วนช่วยดึงดูดใจผู้อ่านได้ทางหนึ่ง
อีกทั้งธรรมชาติของบทความในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นเรื่องทันเหตุการณ์ ฉะนั้นการเปิด
เรื่องโดยกล่าวถึงเหตุการณ์จึงเหมาะสมกับลักษณะการเขียนประเภทนี้ และการเปิด
เรื่องเช่นนี้ยังช่วยรื้อฟื้นความรู้ความจำแก่ผู้อ่านเพื่อให้เข้าใจเนื้อความในบทความที่
ท่านเขียนอีกด้วย การเปิดเรื่องที่เป็นการนำข่าวมีปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ
จำนวน 10 เรื่อง การเปิดเรื่องที่เป็นการนำข่าวของหลวงวิจิตรวาทการพอแบ่งได้ 2
ลักษณะ คือ

4.1 เปิดเรื่องด้วยการท้าวความถึง การเปิดเรื่องเช่นนี้มีหลายเรื่อง โดยผู้เขียนท้าวความถึงแหล่งข่าวว่า ชาวนั้น ๆ มาจากแหล่งใด เขียนขึ้นเมื่อไร เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร ซึ่งเนื้อเรื่องข่าวที่ท้าวความถึงนั้น เป็นเรื่องที่ท่านจะนำมาเขียนขยายความเพิ่มเติม หรือเขียนเฉพาะประเด็นที่ท่านต้องการวิเคราะห์เท่านั้น ดังปรากฏจากบทความเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

เรื่อง "สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ท่านเปิดเรื่องโดยท้าวความถึงข่าววิทยุทรานโชนิกจากกรุงเบอร์ลิน ซึ่งมีเนื้อข่าวเกี่ยวกับสงครามจีนกับญี่ปุ่น เป็นสงครามที่ทำให้ทุกประเทศ และทั้งสันนิบาตชาติตกใจ การเปิดเรื่องเช่นนี้ เพื่อท่านจะปูพื้นฐานให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่า เนื้อเรื่องของบทความจะต้องเกี่ยวกับสงครามและสันนิบาตชาติ ทั้งนี้ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงปัญหาที่สันนิบาตชาติ รวมทั้งประเทศไทยต้องตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อลดภาวะตึงเครียดทางการเมืองของประเทศจีนและญี่ปุ่น ดังตัวอย่างการเปิดเรื่อง "สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ว่า

ข่าววิทยุทรานโชนิกจากกรุงเบอร์ลิน วันที่ 30 ซึ่งแจ้งว่ามีข่าวว่า จีนได้ประกาศสงครามกับญี่ปุ่นแล้วนั้น เชื่อว่าไม่แตกต่างให้เกิดตกใจกันเฉพาะในวงสันนิบาตชาติ คนทั้งโลกคงได้พลอยคลั่งพริ้งเพริศไปด้วย

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 30 มกราคม 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "ฮิตเลอร์ฟ้องอินเคนเบอร์ก" เป็นเรื่องที่หลวงวิจิตรวาทการวิเคราะห์ปัญหาการเมืองของประเทศเยอรมัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากการเมืองของไทยอย่างมาก คือถ้าประธานาธิบดีอินเคนเบอร์กออกคำสั่งไปตามหน้าที่ แต่ผู้รับคำสั่งคือฮิตเลอร์ไม่พอใจและมีสิทธิฟ้องร้องประธานาธิบดีได้ หลวงวิจิตรวาทการเห็นความแตกต่างทางการเมืองระหว่างเยอรมันกับไทยเช่นนี้ จึงนำเรื่องมาเขียนบทความแสดงข้อคิดเห็นเปรียบเทียบ และใช้วิธีการเปิดเรื่อง โดยกล่าวถึงเนื้อความจากข่าวที่เป็นที่ทราบกันว่า ในโลกปัจจุบันมีเหตุการณ์แปลก ๆ เกิดขึ้นเสมอ อย่างในเยอรมัน

ประธานาธิบดีถูกฟ้องร้อง และผู้เขียนยังเปิดเรื่องคล้ายอ้างถึงข้อเท็จจริงของชาวนีว่า
เป็นชาวโทรเลขอินโดแปซิฟิก ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เมื่อวันที่ 18 เมษายน
2475 ถึงการเปิดเรื่อง ความว่า

โลกยิ่งใหม่เข้า ของแปลกก็ยิ่งมีมากขึ้น คดีแปลก ๆ ในโรงศาลก็มีขึ้นมา
ตาม ๆ กัน และบัดนี้ก็มีคดีที่แปลกที่สุด ซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งหรือยังไม่เคย
มีเลย คือคดีที่ประธานาธิบดีอินเคนเบอร์เกอร์ถูกนายฮิตเลอร์ฟ้อง ในกิจการ
ที่ประธานาธิบดีอินเคนเบอร์เกอร์กระทำไปตามหน้าที่ ชาวนีปรากฏใน
โทรเลขอินโดแปซิฟิก ภาษาฝรั่งเศสซึ่งเราได้แปลลงในหน้ากระดาษของเรา
เมื่อวานนี้เอง

("ฮิตเลอร์ฟ้องอินเคนเบอร์เกอร์" ไทยใหม่ 19 เมษายน 2475 หน้า 6)

เรื่อง "คณะกรรมการเมือง" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการมีจุดมุ่งหมายแสดงความคิดเห็น
เสนอรัฐบาลให้แต่งตั้งคณะกรรมการเมืองขึ้นอีกหลายคณะ ซึ่งนอกเหนือจากคณะราษฎร และ
ท่านเองได้เขียนบทความสนับสนุนให้คณะราษฎรยินยอมให้มีคณะกรรมการเมืองหลาย ๆ คณะ
โดยเขียนสนับสนุนลงในบทความหลายเรื่อง ในระยะเวลาใกล้เคียงกับที่ท่านพยายาม
เขียนบทความเสนอเหตุผลให้รัฐบาลยินยอมอนุญาตตั้งคณะกรรมการเมืองอยู่นั้น ก็มีหนังสือพิมพ์
อื่น ๆ หลายฉบับเขียนบทความที่มีความเห็นแนวเดียวกับท่าน ท่านจึงนำนามปากกาของ
ผู้เขียนนั้นคือ "จันทรังสี" และหนังสือพิมพ์ "ศรีกรุง" มาเขียนเปิดเรื่อง และยกข้อความ
ที่ "จันทรังสี" เขียนแสดงความคิดเห็นที่จะให้มีคณะกรรมการเมืองหลายคณะมาลงไว้ใน
การเปิดเรื่องบทความของท่าน เพื่อจูงใจผู้อ่าน และทำให้บทความของท่านมีน้ำหนักมากขึ้น
ถึงการเปิดเรื่องความว่า

นักเขียนเรื่องการเมืองผู้หนึ่ง ใช้นามปากกาว่า "จันทรังสี" ได้เขียนความ
เห็นในหนังสือพิมพ์ "ศรีกรุง" มีข้อความที่น่ารู้ น่าฟัง และความเห็นอันเป็น
ขึ้นสำคัญของท่านผู้นี้คือว่า "บุคคลหรือคณะใดก็ตาม ถ้าได้ทำอะไรโดยไม่

ผู้คัดค้านหรือคอยหักท้วงไว้อย่าง บุคคลหรือคณะนั้นก็มักจะเหลิง บางคราวอาจเสื่อมอรรถภาพ ฉะนั้นพิเศษไปเสียหมด" ในที่สุดท่านผู้มีความเห็นว่า คณะการเมืองจำเป็นต้องมีหลายคณะ และเมืองไทยเราควรมี 4 คณะคือ (1) คณะราษฎร ที่มีอยู่แล้วในเวลานี้ (2) คณะชาติ (3) คณะรักษาราชย์ และ (4) คณะกรรมการ

("คณะกรรมการเมือง" ไทยใหม่ 10 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

4.2 เปิดเรื่องจากข่าว หลวงวิจิตรวาทการ เปิดเรื่องจากข่าวทั้งจาก ภายในและภายนอกประเทศ โดยเขียนอ้างอิงถึงเนื้อความที่เป็นข่าวและอธิบายเชื่อมโยง เข้ากับเนื้อความหรือความคิดเห็นในบทความของท่าน การเปิดเรื่องจากข่าว มี 2 ลักษณะ ดังนี้

4.2.1 เปิดเรื่องจากข่าว ที่มีไต่ถามแหล่งที่มาของข่าว

จากบทความเรื่อง "ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" เปิดเรื่องด้วยการนำเนื้อหาข่าวสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นแย้งชิงแมนจูเรีย ท่านนำผลของสงครามที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานนั้นมาสรุปไว้ในตอนเปิดเรื่อง เพื่อชี้ให้เห็นความขัดแย้งตลอดจนกุศโลบายทางการเมืองของจีนและญี่ปุ่น ทั้งนี้ ผู้เขียนจะได้เขียนเนื้อเรื่องถึงความยุ่งยากในแมนจูเรียโดยโยงเนื้อเรื่องเข้ากับเนื้อหาความคิดของการเปิดเรื่อง ด้วยวิธีนำข่าวข้อพิพาทและความเป็นไประหว่างจีนกับญี่ปุ่น ดังตัวอย่างการเปิดเรื่อง "ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" ความว่า

ข่าวเรื่องแมนจูเรียเป็นข่าวที่ทำให้ความประหลาดใจให้แก่โลกอยู่เสมอ แมนจูเรียเป็นดินแดนที่ก่อให้เกิดการพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งทำความตกใจให้แก่โลกเป็นครั้งแรก ต่อมาญี่ปุ่นมาบุ้นวายอยู่ทางเซียงไฮ้ แมนจูเรียก็ทำความประหลาดใจ ประกาศอิสรภาพขึ้นทางโน้น ประกาศอิสรภาพแล้วยังมีเรื่องประหลาดที่นายพลม้าเจี้ยนซันศัตรูเก่าของญี่ปุ่นได้ไปยื่นโง้งกำนันกล่าวสุนทรพจน์ต้อนรับ

เจ้าบุรีประจักษ์ศิลปาคมแมนจูเรีย ครั้นแล้วท่านนายพลผู้นี้ก็เข้ามาปัดตำแหน่งสำคัญที่สุดของงานรัฐบาลใหม่ คือเป็นเสนาบดีกลาโหม เมื่อวานขึ้นนี้เอง ทหารเมืองเฮียนลุงเกียงที่ม้าเจียมชั้นเป็นผู้ว่าราชการอยู่ได้เกิดการจลาจลขึ้น ม้าเจียมชั้นเองเป็นผู้ปราบเอาสงบรรดาคนลงไป มาถึงบัดนี้มีข่าวใหม่ ว่าทั้งทหารและพลเมืองจีนเป็นกบฏ และก่อกองจลาจลไปทั่วแมนจูเรียและการจลาจลครั้งนี้ถึงกับมีนายทหารญี่ปุ่นถูกฆ่าตาย จึงต้องเข้าใจว่าจะไม่ใช่ของเล็กน้อย

("ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2474 หน้า 6)

การเปิดเรื่องด้วยการอ้างถึงข่าวอีกเรื่องหนึ่ง คือบทความเรื่อง "สถิติพลเมืองญี่ปุ่น" เป็นบทความที่ผู้เขียนนำข่าวที่เพิ่งประกาศออกมาในเวลาใกล้เคียงกัน มาเสนอเป็นข้อมูลในการเปิดเรื่องว่า สถิติของพลเมืองญี่ปุ่นเป็นสิ่งทำนายอนาคตของญี่ปุ่น และจากเนื้อเรื่องนี้ผู้เขียนได้เขียนถึงแนวโน้มที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องขยายดินแดนไป เชียงไฮ้ แมนจูเรีย และประเทศอื่นในลักษณะของสงคราม ก็เพื่อระบายพลเมือง - ญี่ปุ่นมิให้พลเมืองในประเทศ จากบทความเรื่องนี้แสดงผลกระทบถึงประเทศใกล้เคียง รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังการเปิดเรื่อง "สถิติพลเมืองญี่ปุ่น"

รัฐบาลญี่ปุ่นได้พิมพ์สถิติพลเมืองของญี่ปุ่นออกประกาศเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีตัวเลขที่น่าสนใจอยู่เป็นอันมาก และการพิจารณาตัวเลขเหล่านี้บางที่จะช่วยให้เราทำนายอนาคตของญี่ปุ่นได้บ้าง

("สถิติพลเมืองญี่ปุ่น" ไทยใหม่ 29 เมษายน 2475 หน้า 6)

4.2.2 เปิดเรื่องจากข่าว โดยบอกแหล่งที่มาของข่าว

จากบทความเรื่อง "ตัวจิ๋วที่ซูโรง" หลวงวิจิตรวาทการ ได้ยกข้อความที่ท่านวิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง "ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" ลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2474 ซึ่งท่านได้เคยเขียนวิเคราะห์เล่ห์กล

ของนายพลม้าเจียมฉัน ที่เข้าสวามิภักดิ์กับญี่ปุ่นนั้น ท่านว่าไม่ใช่ความภักดีจากใจจริง เพราะชาวจีนมีสายเลือดรักชาติ จึงน่าจะเป็นแผนการของนายพลม้าเจียมฉันมากกว่า ต่อมาเหตุการณ์พิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในกรณีพิพาทแมนจูเรียกเป็นไปตามข้อวิเคราะห์ของหลวงวิจิตรวาทการที่ว่าทุกอย่างเป็นแผนการของจีน เพราะจีนมีผู้เจตนาเลวเลว ประเทศจีนไม่เคยขาดคนที่มีความสามารถอย่างขงเบ้งเลย เมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามที่ท่านทำนายไว้ในข่าว ท่านจึงเขียนบทความเรื่องใหม่ชื่อ "ตัวจริงที่ชูโรง" ซึ่งหมายถึงนายพลม้าเจียมฉันและท่านใช้วิธีเปิดเรื่องนี้ โดยนำข่าวที่ท่านเคยเขียนไว้แล้วในอดีตมาเขียนเปิดเรื่อง "ตัวจริงที่ชูโรง" ว่า

"แต่เราอยากจะขอเตือนผู้อ่านของเราให้ทราบไว้ว่า ถึงแม้จีนเดี๋ยวนี้ จะเป็นสมัยใหม่สักเพียงไรก็ดี การวิเคราะห์เรื่องการเมืองของจีนนั้น เราจะต้องระลึกถึงเรื่องสามก๊กอยู่เสมอ ขงเบ้งในเรื่องสามก๊กจะมีตัวจริงหรือไม่ มีก็ตาม แต่เมืองจีนตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงบัดนี้ มีคนชนิดขงเบ้งเข้าอยู่เป็นอันมาก เรายังไม่อยากที่จะกล่าวว่า การที่นายพลม้าเจียมฉันไปเข้ากับแมนจูเรีย่นั้นเป็นกลของจีน แต่ถึงอย่างไรเราก็ไม่คิดว่าการที่นายพลผู้นี้ไปเข้ากับแมนจูเรีย่นั้นเป็นการสุจริต และถ้าวันหนึ่งนายพลผู้นี้จะระบือเปิดกระทรวงกลาโหมของแมนจูเรียขึ้นมาแล้ว เราจะไม่ประหลาดใจเลย"

ข้อความข้างบนนี้มีปรากฏในบทนำของ "ไทยใหม่" ฉบับวันศุกร์ที่ 18 มีนาคม สกก่อน ในขณะที่แมนจูเรียประกาศอิสรภาพขึ้นใหม่ ๆ และนายพลม้าเจียมฉัน เข้ากับแมนจูเรียถึงกับได้เป็นเสนาบดีกลาโหมของรัฐแมนจูเรียใหม่ ข้อความที่เราคัดค้านนั้นเป็นคำทำนาย ถึงแม้ว่าประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของหนังสือพิมพ์ในโลกนี้จะสำคัญอยู่ที่การทำนายการเมืองล่วงหน้าก็ดี ในเวลาที่เราเขียนความข้อนั้น เราก็รู้สึกหวาดหวั่นเพราะเป็นการทำนายอย่างกล้าเกินไป แต่มาใน

บันทึก ความหวาดหวั่นอันนั้นได้หายไปเพราะเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นจริงตามที่
เราทำนายไว้

("ตัวจิ๋วที่ซูโรง" ไทยใหม่ 18 เมษายน 2475 หน้า 6)

5. เปิดเรื่องด้วยการสรุปความ หลวงวิจิตรวาทการเปิดเรื่องในบทความ
ของท่านโดยอธิบายสรุปเรื่องราวอย่างย่อ ๆ หรือกล่าวสรุปใจความสำคัญของเรื่อง
ที่จะเขียนต่อไป แล้วจึงเขียนเนื้อหาขยายความต่าง ๆ อธิบายเหตุการณ์และรายละเอียด
ตลอดจนอ้างอิงเหตุผลประกอบในเนื้อหาของบทความเรื่องนั้น ๆ เป็นลำดับ การเปิด
เรื่องวิธีนี้ มักใช้กับบทความประเภทวิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายใน
และภายนอกประเทศ เช่น เรื่อง "สงครามหรือมิใช่" "โลกเปลี่ยนรูป" "อังกฤษจะ
กลับเข้าสู่มাত্রาทอง?" "ป้องกันสมาคมชาติ" "ลงท้ายจีนจะได้ดี" การเปิดเรื่องวิธีนี้
เป็นวิธีที่ดีที่ช่วยให้ผู้อ่านทราบได้ทันทีเมื่ออ่านบทเปิดเรื่องว่า เรื่องที่จะอ่านเป็นเรื่อง
อะไร ผลของเรื่องเป็นเช่นไร เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร ถ้าผู้อ่านสนใจจะได้อ่าน
รายละเอียดในเนื้อหาต่อไป บทความที่เปิดเรื่องด้วยการสรุปความมีประมาณ 8 เรื่อง
ดังปรากฏจากตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง "สงครามหรือมิใช่" ผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยสรุปกรณีพิพาทระหว่างจีนกับ
ญี่ปุ่นเกี่ยวกับการแย่งชิงแมนจูเรีย เป็นเหตุการณ์ที่หลายประเทศเข้าใจว่าเป็นเรื่อง
เล็กน้อย แต่ที่จริงแล้วมีความรุนแรงมาก เพราะทั้งสองประเทศต่างก็เตรียมกำลังทหาร
กันอย่างเข้มแข็งและยิ่งใหญ่ และกรณีพิพาทนี้จะขยายตัวกว้างออกเป็นเรื่องที่ใหญ่ที่สุด
ของโลก เมื่อผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยการสรุปเหตุการณ์ดังกล่าวแล้ว ในเนื้อเรื่องท่านก็
เขียนขยายความ อธิบายถึงจุดเริ่มของข้อพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเป็นเพียงจุดเดียว
แต่การที่สงครามจะขยายกว้างขวางเป็นเรื่องของนานาประเทศนั้น เป็นเพราะประเทศ
ต่าง ๆ เช่น อังกฤษ อเมริกา อิตาลี ฝรั่งเศส เข้าไปแทรกแซงในนามของสันนิบาตชาติ
เพื่อแก้ไขกรณีพิพาทของจีนและญี่ปุ่น ซึ่งประเทศไทยเองก็เป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ มีสิทธิ

ในการเสนอแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาครั้งนี้ด้วย หลวงวิจิตรวาทการขยายความคิดเห็นว่า ข้อพิพาทระหว่างจีนและญี่ปุ่นเกิดขึ้นเองจะสิ้นสุดได้เองโดยง่าย ถ้าไม่มีประเทศต่าง ๆ เข้าไปแทรกแซงการเมืองภายในประเทศ ดังตัวอย่าง

สภาพของข้อพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในเวลานี้ ใคร ๆ ก็เห็นได้ว่าร้ายแรง เกินกว่าที่จะถือเป็นเหตุเล็กน้อยอย่างทีนานาประเทศเข้าใจกันในชั้นต้น การเตรียมกระทำการของญี่ปุ่นก็มากมายใหญ่หลวง เกินกว่าที่จะถือว่าเป็นการปราบโจร อย่างที่ญี่ปุ่นเคยอ้างอยู่แต่เดิมมา เหตุการณ์อันบังเกิดขึ้นในช่วงแคบ ๆ แห่งทางรถไฟ บัดนี้ได้ขยายตัวออกจนกลายเป็นเหตุการณ์ทั่วไปสำหรับประเทศ และดินแดนส่วนหนึ่งซึ่งใหญ่ที่สุดของโลก

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" ผู้เขียนใช้ชื่อเรื่องเดียวกันนี้เขียนบทความหลายวันแต่ไม่ได้เขียนติดต่อกันทุกวัน จะเขียนเรื่องนี้ใช้ชื่อเรื่องนี้ เมื่อมีเหตุการณ์ของโลกและของประเทศเกิดขึ้นใหม่ ๆ โดยใช้ชื่อเรื่องเดียวกันเขียนบทความเป็นระยะ ๆ แต่ละบทความจบสมบูรณ์ในแต่ละวันสำหรับบทความเรื่องนี้ ลงพิมพ์วันที่ 5 มีนาคม 2474 มีการเปิดเรื่องด้วยการสรุปใจความสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกว่ามีมูลเหตุแตกต่างกันไปแต่ละประเทศ และวิธีการแก้ไขปัญหาคงกล่าวก็ย่อมแตกต่างกันไปจะนำวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ในอดีตมาใช้แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบันย่อมไม่ได้ หลังจากเปิดเรื่องเช่นนี้แล้วผู้เขียนได้เสนอเนื้อเรื่องด้วยการอธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำ และกล่าวถึงวิธีการที่ได้แก้ปัญหาค้าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหาทางแก้ไขทุกวิถีทาง ผู้เขียนยังเสนอแนวคิดให้ประชาชนช่วยกันแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประหยัด การนิยมวัฒนธรรมไทยใช้สินค้าไทย มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายแบบไทย ๆ อันเป็นวิถีทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำชาวไทย ซึ่งมีวิธีการแก้ไขด้วยตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งหลักวิชา จะเห็นว่าเนื้อเรื่องขยาย

รายละเอียดจากการเปิดเรื่องแบบสรุปใจความสำคัญ ดังตัวอย่างการเปิดเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" ความว่า

ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจจะตกต่ำลงไปทั่วโลกในขณะเดียวกันก็ดี แต่มูลเหตุของการที่เศรษฐกิจตกต่ำจะเหมือนกันไปทุกประเทศก็หาไม่ได้ ประเทศหนึ่งย่อมจะมีมูลเหตุไปอย่างหนึ่ง และมีมูลเหตุต่างกัน วิธีบำบัดการที่เศรษฐกิจตกต่ำก็ย่อมจะผิดกัน หลักวิชาเศรษฐกิจที่นักปราชญ์คนสำคัญ ๆ เขียนไว้แต่ก่อน ๆ นั้น มาถึงเวลานี้น่าจะอ้างอิงเอามาใช้ไม่ได้ เพราะถ้าใช้ได้เขาคงใช้กันเสียแล้ว การที่ความตกต่ำทางเศรษฐกิจยังรุนแรงอยู่จนถึงบัดนี้ก็เพราะว่ามูลเหตุอันเป็นปัจจัยให้เกิดความตกต่ำนั้น มีลักษณะผิดแผกแตกต่างกันไปทุกประเทศ

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

จากบทความเรื่อง "อังกฤษจะกลับเข้าสู่มাত্রาทอง?" ผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยการสรุปใจความสำคัญของบทความที่ว่าด้วยหลักการทางเศรษฐศาสตร์ของอังกฤษที่อังกฤษจำเป็นต้องกลับมามีมาตราทองคำอีก กล่าวคือ เดิมที่อังกฤษใช้มาตราทองคำ แต่เนื่องจากฝรั่งเศสเก็บทองคำไว้หมด อังกฤษจึงมีทองคำน้อย เป็นเหตุให้อังกฤษต้องใช้มาตราเงินปอนด์แทน และมีผลกระทบต่อไปในกรณีที่ไทยขายเงินบาทรวดเร็วไปหน่อยจึงน่าเสียขาย แต่มาระยะหลังการใช้มาตราเงินของอังกฤษมีปัญหากระทบกระเทือนต่อสภาพเศรษฐกิจโดยเฉพาะการอุตสาหกรรม อังกฤษจึงมีแนวโน้มจะกลับมามีมาตราทองคำอีก วิธีการเปิดเรื่องดังกล่าวนี้ สรุปเรื่องสำคัญ ๆ ทั้งหมดที่ผู้เขียนจะอธิบายขยายความลงในเนื้อเรื่องถึงรายละเอียดต่าง ๆ ที่อังกฤษจะกลับมามีมาตราทองคำอีกครั้ง ดังตัวอย่าง

โดยเหตุที่ฝรั่งเศสกวาดเอาทองคำไปเก็บไว้เสียมากมายก่ายกอง การทำให้ทองในประเทศอังกฤษมีน้อยไป อังกฤษจึงได้ประกาศออกจากมาตราทองคำ

กลับมาใช้เงินแทนจนทำให้ราคาเงินขึ้นสูง และพวกเราที่พากันบ่นว่าในการ
ขายเงินบาท ถ้ารัฐบาลรอไปอีกหน่อยราคาเงินก็จะสูงขึ้นกว่านี้ ครั้นมาถึง
บัดนี้กลับมีข่าวว่า อังกฤษจะกลับเอามาตราทองคำมาใช้อีกแล้ว

("อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตราทองคำ?" ไทยใหม่ 14 มีนาคม 2474 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง "ป้องกันสมาคมชาติ" โดยเขียน
โต้แย้งกับนักเขียนของหนังสือพิมพ์ "24 มิถุนา" ที่ใช้นามปากกาว่า "ฟาร์ไซท์" ท่าน
มีแนวความคิดเห็นว่าประชาธิปไตยของไทยที่สมบูรณ์ต้องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ และ
ท่านเองก็สนับสนุน "สมาคมชาติ" ยังหาหน้าที่เป็นเลขานุการสมาคมชาติด้วย เมื่อ
"ฟาร์ไซท์" เขียนบทความคัดค้านความคิดของท่าน โดย "ฟาร์ไซท์" เห็นว่ามีคณะกรรมการ
คณะเดียวก็พอแล้ว และยังกล่าวถึงความไม่เหมาะสมไม่ถูกต้องด้านหลักการของสมาคม
ชาติอีกด้วย ท่านจึงเขียนบทความโต้ตอบ "ฟาร์ไซท์" เป็นประเด็น ๆ ลงในบทความ
เรื่อง "ป้องกันสมาคมชาติ" ทั้งนี้ท่านได้เคยเขียนบทความหลายฉบับโต้แย้งความคิด
กับนักเขียนท่านอื่น ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการเมืองมาหลายครั้ง เช่น
โต้แย้งความคิดเกี่ยวกับคณะกรรมการเมืองของ น.ส.น.ท. สัจจุฯ จะเห็นได้ว่า หลวง
วิจิตรวาทการมีแนวความคิดแน่วแน่ที่จะเรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตให้จัดตั้ง "สมาคมชาติ"
เป็นคณะกรรมการเมืองอีกคณะหนึ่ง แต่เมื่อถูกขัดขวางจากนักเขียนบางคน ท่านจึงเขียน
บทความโต้แย้งเพื่อนำเหตุผลมาลบล้างความเข้าใจผิดต่าง ๆ ท่านจึงใช้วิธีการเปิด
เรื่องด้วยการสรุปความถึงอุปสรรคที่สมาคมชาติได้รับเนื่องจากการให้ร้ายของนักเขียน
คนอื่น ๆ ท่านจึงจำเป็นต้องชี้แจงความเป็นจริง เพื่อป้องกันมิให้มีผู้สนใจประชาชนใน
ทางที่ผิดจากความเป็นจริง ดังการเปิดเรื่อง ความว่า

ข้าพเจ้าขอขอบใจทางการของหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ที่ได้อนุญาตให้หน้า
กระดานอันมีค่าแก่ข้าพเจ้าถึงวันละสองหน้ากระดาน และขอขอบใจประชาชน
ที่ผู้สละเวลานาน ๆ สำหรับอ่านข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนเพื่อป้องกันสมาคมชาติ

ที่กำลังว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง บนฝั่งมีประชาชนคับคั่งกำลังกวักมือเรียกร่องให้มี
 มานะว่ายน้ำเข้าไปให้ถึง แต่มีปลาฉลามสามสี่ตัวกำลังคอยแย่งชิงกระทำการร้าย
 โดยหวังจะพาดฟันให้ร่างกายของสมาคมชาดสะบันง เสียก่อนที่จะถึงฝั่ง
 ข้าพเจ้าได้พยายามป้องกันด้วยกำลังอันน้อยที่ข้าพเจ้ามีอยู่ คนหลายคนแนะนำ
 ว่า ข้าพเจ้าไม่ควรตอบเลย ควรปล่อยให้ทุกคนไปตามเรื่อง รัฐบาลผู้ทรง
 ความยุติธรรม ย่อมจะมองเห็นความผิดความถูกได้เอง ข้าพเจ้าตอบว่า
 ข้าพเจ้าไว้วางใจในรัฐบาลแล้ว แต่การที่จะปล่อยให้ทุกคนไปตามเรื่องนั้นเป็น
 อันตรายนักหนา เพราะปรากฏชัดว่าผู้เขียนในหนังสือพิมพ์บางฉบับมีเจตนา
 จะให้ร้ายแก่สมาคมชาติ ถึงกับเสียดสีแกล้งแสร้งความมุ่งหมายให้ผิดพลัด
 ไปจากความเป็นจริง ท่านเหล่านั้นอาจชักจูงประชาชนให้หลงผิดไป ถ้าไม่มี
 ใครป้องกันและจูงใจประชาชนให้คิดในทางที่ถูกก็จะพากันเขวไปได้มาก

("ป้องกันสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 6)

จากบทความเรื่อง "ลงท้ายจีนจะไค้" ผู้เขียนเปิดเรื่องโดยสรุปความสำคัญ
 จากเรื่อง คือสรุปเหตุการณ์สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นว่ารุนแรงยิ่งขึ้น และญี่ปุ่นได้เตรียม
 ทหารไว้มากมาย รัฐบาลจีนใคร่ร้องขอให้สันนิบาตชาติเข้าช่วยเหลือ จากการเปิดเรื่อง
 เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ฝ่ายญี่ปุ่นจะมีกำลังเข้มแข็งก็ตาม แต่ฝ่ายจีนได้เปรียบที่สันนิบาตชาติ
 ช่วยเหลือ เป็นการเปิดเรื่องด้วยการสรุปความเกี่ยวกับผลของสงคราม และในเนื้อเรื่อง
 ผู้เขียนได้อธิบายวิธีการรบของจีนกับญี่ปุ่นว่าถึงแม้ญี่ปุ่นจะมีกำลังพร้อมมูล แล้วจีนอาจ
 พ่ายแพ้สงครามเพราะอำนาจทางทหารค้อยกว่าก็ตาม แต่ผลสุดท้ายจีนจะได้รับผลดีเพราะ
 พลังสามัคคีช่วยให้ชาวจีนรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นไค้พื้นที่ บทความนี้จึงเป็นการวิเคราะห์
 ห่านายเหตุการณ์สงครามจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันกับอำนาจทางทหาร ดังที่
 สรุปใจความไว้ในตอนเปิดเรื่องความว่า

จีนกับญี่ปุ่นได้เริ่มลงมือรบกันเป็นสงครามใหญ่ขึ้นแล้ว ก่อนหน้าที่จะรบกัน
 ผู้แทนรัฐบาลจีนได้แถลงในที่ประชุมกรรมสภาทักสภาของสันนิบาตชาติว่า
 ญี่ปุ่นเตรียมทหารไว้ถึงแสนคนแล้ว ขอให้สันนิบาตชาติช่วยเร็วเข้าเถิด
 ("ลงท้ายจีนจะไคคิ" ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

6. เปิดเรื่องโดยการกล่าวประวัติบุคคลสำคัญ การเปิดเรื่องแบบนี้ มักเป็น
 บทความประเภทชีวประวัติ วีรกรรมของบุคคลสำคัญของโลกหรือของประเทศ ผู้เขียน
 จะกล่าวถึงปีที่เกิด สถานที่เกิด บิดา มารดา และความสำคัญของบุคคลนั้นที่มีต่อสังคม
 หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความแบบนี้ในเรื่องเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์
 หรือเหตุการณ์สำคัญที่บุคคลในประวัติศาสตร์มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย และใช้เป็นวิธีการ
 เปิดเรื่องในบทความที่พิมพ์ลงวารสาร "ดวงประทีป" เป็นส่วนใหญ่ การเปิดเรื่อง
 วิธีนี้มี 7 เรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง "สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ" เป็นเรื่องของบุคคลสำคัญของ
 ไทย มีความรู้ความสามารถด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดี ศิลปศาสตร์ ตลอดจนเป็น
 นักปกครอง คือเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายประกาศ
 เกียรติคุณบุคคลสำคัญของชาติ หลวงวิจิตรวาทการใช้วิธีการเปิดเรื่องนี้ โดยกล่าวถึง
 วัน เดือน ปีเกิดของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ซึ่งเป็นเจ้านายพระองค์หนึ่ง
 ได้ทำประโยชน์แก่ชาติไว้มาก ดังตัวอย่าง

เมื่อวันเสาร์ที่ 21 มิถุนายน พุทธศักราช 2405 ตรงกับแรม 9 ค่ำ เดือน
 7 ปีมะจูด จุลศักราช 1224 กรุงสยามได้เจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งจะไค้ทำ
 ประโยชน์อันสำคัญแก่กรุงสยามในภายหน้า
 ("สมเด็จพระยาคำรง" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2475 หน้า 6)

บทความเรื่อง "คดีแซงค์มาร์ส" เป็นเรื่องของเด็กหนุ่มชื่อแซงค์มาร์ส บิดา
 เป็นเพื่อนของขุนนางฝรั่งเศส ขุนนางฝรั่งเศสคนสำคัญนี้ชื่อ ริเชอลิเออ ได้นำแซงค์มาร์ส

มาเลี้ยงไว้ เข้ารับราชการในแผ่นดินพระเจ้าหลุยส์ที่ 13 ตั้งแต่อายุน้อย มีความฉลาด
 แต่มักใหญ่โตสูง เป็นศิษย์คิคล้างครู คือคิคล้างริเชอลิเออ คัวนิสยที่เลวร้าย ทำให้
 พระเจ้าหลุยส์หมดสิ้นความโปรดปราน ทำให้แซงค์มาร์สเกลียคซึ่งริเชอลิเออโดยเข้าใจ
 ว่า เป็นสาเหตุให้ตนไม่ได้รับการโปรดปรานเหมือนเคย ริเชอลิเออจึงหาพรรคพวกทั้ง
 ภายในและภายนอกฝรั่งเศสคบคิดทำลายล้างบัลลังก์ แต่ในที่สุดเขาถูกจับได้ และถูก
 ประหารชีวิต บทความเรื่องนี้เป็นเหตุการณ์สำคัญของประเทศฝรั่งเศสที่เกือบจะทำให้
 ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสล่มจมลง ซึ่งผู้เขียนต้องการเขียนเพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่สังคมไทยด้วย
 จากเรื่องนี้จะสังเกตเห็นวิธีการเปิดเรื่องที่ผู้เขียน เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงประวัติ
 ความสำคัญของแซงค์มาร์ส และบุคลิกลักษณะนิสัยสำคัญที่ฉลาดอันเป็นผลต่อเหตุการณ์
 ในประเทศฝรั่งเศส ถึงการเปิดเรื่องความว่า

แซงค์มาร์ส เป็นบุตรคนสำคัญคนหนึ่งของประเทศฝรั่งเศส บิดาเป็นเพื่อนสนิท
 กับริเชอลิเออ มุขมนตรีผู้เรืองนามของประเทศนั้น แซงค์มาร์สเป็นบุตรคนที่ 2
 และเป็นทายาทรับสมบัติแห่งความกล้าหาญ และเฉลียวฉลาดของบิดามาตั้งแต่
 เล็ก มารดาและญาติพี่น้องที่ได้เห็นเด็กคนนี้มาแต่ยังเยาว์ ก็ทลายดวงหน้าเสมอ
 ว่า เด็กจะมีวาสนาสูงจริง ๆ และคำทำนายอันนี้ก็มีได้ผิดเคย

("คดีแซงค์มาร์ส" ดวงประทีป 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 73)

บทความเกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญ มีบางเรื่องบอกถึงบุคลิกลักษณะท่าทางและ
 ความรู้ความสามารถ เช่นเรื่อง "ยอครกันโปเลียน" เปิดเรื่องด้วยอธิบายรูปร่าง
 ลักษณะของ นโปเลียน ฐานะความเป็นอยู่และชาติกำเนิด ตลอดจนปมค้อยที่ถูกเหยียด
 หยาม แต่ก็ไ้พยายามลบล้างปมค้อยโดยใช้ความสามารถ จนได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
 แห่งฝรั่งเศส ดังตัวอย่าง

เมื่อกล่าวถึงนโปเลียน ไม่ต้องสงสัยว่า ท่านผู้อ่านจะไม่มองเห็นทันทีว่า
 มหบุรุษผู้หนึ่งศิระโศ, หน้าดีเหลี่ยม, ส่วนคางกับส่วนหน้าผากเกือบจะ

เท่ากัน ขาดันฉีกส่วนจนหายงาม เกิดในตระกูลตกยากต้องระหกระเหินลำบาก
ยากเข็ญมาแต่เล็กน้อย ถูกเพื่อนฝูงเย้ยหยันมาแต่ในโรงเรียน โดยที่เป็นลูก
คนจน ภายหลังด้วยพลังความพยายามของตนเอง นำตนขึ้นสู่ฐานะอันสูงได้
เป็นถึงนายพล เป็นหัวหน้ารัฐบาล และเป็นพระราชอาชญากรของฝรั่งเศส ...

(“ขอรักกันไปเลย” ดวงประทีป 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 87)

บทความเรื่อง “ซีซาร์บอร์เซียม” เป็นเรื่องประวัติบุคคลที่มีความสำคัญต่อ
ยุโรป ผู้เขียนใช้วิธีการเปิดเรื่อง โดยมีไคล่กล่าวถึงประวัติ และบุคลิกลักษณะ แต่กล่าว
ถึงความสำคัญที่มีผลต่อประเทศชาติ, ส่วนเนื้อเรื่องแสดงความสามารถ ความยุติธรรม
ความกล้าหาญ เป็นลักษณะผู้นำที่ดี นำยุโรปไปสู่ความรุ่งโรจน์ แต่ปลายชีวิตตกอับเพราะ
เป็นผู้นำที่เรื่องอำนาจ เรื่องเช่นนี้ผู้เขียนมุ่งแสดงเหตุการณ์ตัวอย่างแก่ประเทศไทยด้วย
จึงนำสังเกตุการ เปิดเรื่องความว่า

ซีซาร์บอร์เซียมเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของยุโรปในสมัยกลาง แต่ในประวัติศาสตร์
สากลของข้าพเจ้าดูเหมือนจะพลอยเฉยไป หรือไคล่กล่าวถึงแต่เพียงเล็กน้อย
ที่สุด ที่จริงถึงแม้ซีซาร์บอร์เซียมจะเป็นคนสำคัญมากก็ดี การกระทำของบุคคล
ผู้นี้มีผลในประวัติศาสตร์เพียงเล็กน้อย คนผู้นี้รุ่งโรจน์อยู่ประเดี๋ยวหนึ่งแล้ว
ก็กลับตกต่ำลงไป โดยมีไคล่ถึงอะไรไว้เป็นสำคัญในประวัติการณ์ เพราะฉะนั้น
ผู้เขียนประวัติศาสตร์สากลจึงไม่ค่อยจะได้เขียนถึงเรื่องบุคคลผู้นี้ นอกจากจะ
เขียนอย่างละเอียดละออจริง ๆ

(“ซีซาร์บอร์เซียม” ดวงประทีป 11 มีนาคม 2474 หน้า 1)

บทความเรื่อง “พระนางคัทรีน” เป็นเรื่องของเจ้าหญิงเมืองเล็ก ๆ ที่ไม่มี
อำนาจใด ๆ และรูปร่างหน้าตาที่เหว แต่ด้วยความสามารถชาญฉลาดได้กลายมาเป็น
ราชินีแห่งรัสเซีย พระนางมีคุณความดีต่อรัสเซียอย่างยิ่ง ยกเว้นพระนางไม่เชื่อศรัทธาต่อ
สามี ข้าสามีได้เพื่อราชบัลลังก์รัสเซีย จากเนื้อเรื่องเช่นนี้ ผู้เขียนได้เปิดเรื่องบทความ

นี้ โดยกล่าวถึงความสำคัญ และความยิ่งใหญ่ในปณิธานของพระนางคัทรีน จนได้เป็น "มหาราชินี" และ "มหาคัทรีน" เนื้อเรื่องของบทความนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พระนางได้กลายมาเป็นมหาราชินีผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ทั้งตัวอย่างการเปิดเรื่องที่แสดงให้เห็นความสำคัญ และความสูงส่ง ดังนี้

พระนางคัทรีน ราชนินีแห่งประเทศรัสเซียเป็นพระราชินีองค์หนึ่งของโลก ที่ใคร่สมัญญาว่า "มหาราชินี" สมัญญานี้ไม่แต่พวกรัสเซียจะให้กับเอง แม้ชนชาติอื่นก็ยังยอมให้ นักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส เมื่อออกนามวีระสตรีผู้นี้ ก็ต้องเรียกว่า "มหาคัทรีน" (La Grande Catherine) เสมอ
(“พระนางคัทรีน” ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 66)

7. เปิดเรื่องโดยบอกเจตนาและจุดมุ่งหมายของผู้เขียน การเปิดเรื่องวิธีนี้

หลวงวิจิตรวาทการเขียนแสดงความประสงค์และบอกความเป็นมาในการเขียนบทความให้ผู้อ่านทราบทันทีว่า บทความเรื่องนี้มีเนื้อหาสาระเป็นไปในเรื่องใด เขียนขึ้นเพื่ออะไร ต้องการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดแก่ผู้อ่าน เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ การเมือง หรือเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ หรือต้องการเสนอความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ บทนำบางเรื่องที่เขียนหลาย ๆ ตอนแต่ใช้ชื่อเรื่องเดียวกัน หลวงวิจิตรวาทการท่านจะอธิบายขอบเขตของเรื่องว่าเขียนเรื่องเดียวกันไว้หลายตอน เพื่อให้ผู้อ่านที่สนใจจะไต่ติดตามอ่านต่อไป วิธีเปิดเรื่องเช่นนี้มี 4 เรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" เปิดเรื่องด้วยการบอกให้ทราบถึงเจตนาของท่านว่าเขียนขึ้นจากการตรึกตรองปัญหาการเมืองในช่วงระยะเวลาที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เขียนเพื่อทำนายเหตุการณ์ของโลกไว้ล่วงหน้า และบอกขอบเขตของเรื่องที่เขียนว่ามีหลายตอน สำหรับเหตุการณ์ที่น่ามาเขียนเป็นเรื่องประวัติศาสตร์และการเมือง ผู้เขียนยังเสริมให้ทราบจุดมุ่งหมายสำคัญ คือเขียนถึงปัญหาต่าง ๆ ที่โลกเปลี่ยนรูปไป เพื่อปลุกใจให้ประชาชนมีมานะต่อสู้ ดังตัวอย่าง

เรื่องโลกเปลี่ยนรูปนี้ ผู้เขียนได้วางขึ้นจากความทริตรองในปัญหาการเมืองสมัยที่โลกต้องถูกบีบคั้นด้วยเศรษฐกิจ ผู้เขียนพยายามที่จะพยากรณ์ว่าในกาลภายหน้า หรืออย่างน้อยในปีพุทธศักราช 2475 นี้เอง โลกจะตั้งต้นเปลี่ยนรูปใหม่ไปอย่างไร เรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" จะเป็นเรื่องที่ทำให้ความคิด ความรู้ในทางประวัติศาสตร์ และการเมืองอย่างสำคัญ และยิ่งกว่านั้นยังจะเป็นเครื่องปลอบโยน และปลุกใจให้มีมานะในการที่จะต่อสู้กับเศรษฐกิจนี้ด้วย เรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" นี้มีหลายตอน เราจะได้นำลงเป็นตอน ๆ ตามโอกาสอันสมควร

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง “รัฐบาลใหม่” ผู้เขียนได้บอกจุดมุ่งหมายในการเขียนไว้ว่า ได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่ง แล้วพบความคิดดี ๆ ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย จึงนำมาเขียนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้คนยุคใหม่ได้ทราบลักษณะรัฐบาลในรูปแบบใหม่ของต่างประเทศว่ามีลักษณะเช่นไร เพื่อเป็นความรู้แก่ผู้อ่านที่กำลังมีชีวิตอยู่ในยุคใหม่ ดังการเปิดเรื่องความว่า

ข้าพเจ้ากลับไปอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง ซึ่งพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ได้ทรงซื้อประทานข้าพเจ้า เมื่อปี พ.ศ. 2474 คือเมื่อปีกลายนี้ในวันเกิดของข้าพเจ้าซึ่งบังเอิญไปตรงกับวันคล้ายวันประสูติของพระองค์ท่าน หนังสือเล่มนั้นข้าพเจ้าได้อ่านแล้วหลายครั้ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดใหม่ ๆ หลายอย่าง และมีตอนหนึ่ง ซึ่งเราน่าจะเอาใจใส่กันในสมัยนี้ ก็คือตอนที่พูดถึงรัฐบาลแบบใหม่ ซึ่งเมื่อลองอ่านและลองตรองไป ก็จะได้เห็นความคิดดี ๆ หลายอย่าง ข้าพเจ้าจึงได้ลองเก็บความมาเขียนไว้ในที่นี้ เป็นข้อความตอนน้อย ๆ ตอนหนึ่ง เพราะเห็นว่า เรากำลังมีชีวิตอยู่ในยุคใหม่ และเราน่าจะทราบไว้บ้าง

ว่า รัฐบาลแบบใหม่ตามความคิดของฝรั่งนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร ข้อความ
ที่ข้าพเจ้าจะเก็บมาเขียนไว้ มีดังต่อไปนี้

("รัฐบาลใหม่" ไทยใหม่ 7 ตุลาคม 2475 หน้า 6)

บทความเรื่อง "ประวัติศาสตร์การเมือง" หลวงวิจิตรวาทการเขียนจาก
เหตุการณ์ในต่างประเทศ ท่านเขียนหลายตอน ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่หลาย ๆ
วัน โดยบอกเจตนาที่เขียนเรื่องนี้ เพราะตั้งใจจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับการเมืองเป็น
เรื่องยาว ๆ และเขียนตามแนวประวัติศาสตร์ที่ท่านมีความถนัด ดังตัวอย่างการเปิด
เรื่อง ความว่า

ข้าพเจ้ามีความตั้งใจจะเขียนการเมืองเรื่องยาว ๆ ลงในหนังสือพิมพ์
"ไทยใหม่" สักเรื่องหนึ่ง แต่วิชาการเมืองเป็นวิชาใหญ่หลวง และมีการ
เกี่ยวข้องอยู่หลายทาง ข้าพเจ้าต้องเลือกเอาทางที่ข้าพเจ้าถนัด คือทาง
ประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนเรื่อง "ประวัติศาสตร์การเมือง" ไว้
ในที่นี้

("ประวัติศาสตร์การเมือง" ไทยใหม่ 10 ธันวาคม 2475 หน้า 7)

8. เปิดเรื่องโดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ หลวง

วิจิตรวาทการเขียนบทความทางเศรษฐกิจ การเมือง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
โดยนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเขียนเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่ท่านต้องการเสนอ
สาเหตุที่นำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เขียนเปรียบเทียบ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ท่านเอง
เคี้ยวกันหรือคล้อยคลึงกัน แต่เกิดขึ้นต่างวาระต่างสถานที่ การเปิดเรื่องเช่นนี้ มี 4 เรื่อง
ดังตัวอย่าง

บทความเรื่อง "สงครามและการลกดาวุธ" ท่านเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงสงคราม
ในสมัยโบราณเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในขณะนั้น
ซึ่งสงครามจีนกับญี่ปุ่นนั้นจะเป็นเนื้อหาสาระที่ท่านจะเขียนต่อไป ท่านได้อธิบายถึงสงคราม

สมัยโบราณไม่ต้องประกาศว่าจะรบกับฝ่ายใด แต่สงครามในขณะนั้นเป็นสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นต้องมีการประกาศสงครามเป็นหลักฐาน และก่อนประกาศสงครามจะมีการรบเกิดขึ้นไม่ได้ เช่นนี้เป็นข้อบังคับของสันนิบาตชาติ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้เขียนวิจารณ์ว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาด ดังการเปิดเรื่อง ความว่า

การสงครามในสมัยโบราณเป็นการที่อาจทำกันได้ โดยมีข้อบอกกล่าวอะไรกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการรบกับใครก็ยกกองทัพเข้าไปรบที่เดียว แต่ในยุคใหม่นี้เองมีพิธีการประกาศสงครามขึ้น และถือเป็นธรรมเนียมว่า ก่อนประกาศสงครามประเทศหนึ่งประเทศใดจะเริ่มทำการรบไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ในมหาสงครามที่แล้งมา เราจึงได้เห็นบัญชีในวันประกาศสงครามเป็นแถว ๆ ว่า ประเทศนั้นประกาศกับประเทศนี้ ประเทศนี้ประกาศกับประเทศโน้น นับว่าเป็นกิจจะลักษณะ ครั้นเมื่อมหาสงครามเสร็จลงและสันนิบาตชาติได้ตั้งขึ้น นับว่าเพื่อจะป้องกันมิให้มีการสงครามแล้ววิธีการของโลกก็เปลี่ยนรูปไป

(“สงครามและการลบลาวุธ” ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง “แวร้คังทะวันออก” เป็นเรื่องทีกล่าวถึงการสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นที่ค้างฝ่ายต่างต่อสู้อย่างเหนียวแน่น จีนพยายามต้านทานญี่ปุ่น จีนตั้งมั่นสู้รบเพื่อป้องกัน “เกียงวัน” มิให้แตก สภาพการสงครามเช่นนี้เหมือนกับการสงครามระหว่างเยอรมันกับฝรั่งเศสที่ยึดเยื้อมานานเพราะเยอรมันต้องการตี “แวร้คัง” ให้แตก ส่วนฝรั่งเศสก็พยายามป้องกัน “แวร้คัง” ในช่วงที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่องนี้จีนกำลังยึดที่มั่น “เกียงวัน” แต่ญี่ปุ่นก็พยายามตีให้ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงเปิดเรื่องโดยเปรียบเทียบ “เกียงวัน” เป็นเหมือน “แวร้คังทะวันออก” ดังตัวอย่าง

มหาสงครามในยุโรปที่แล้งมา การรบอย่างยาวนานใหญ่ที่เสียเวลาเสียชีวิตคน และเสียเงินทองมากที่สุด ก็คือการรบที่แวร้คัง อันที่จริงการรบที่แวร้คังเป็นการรบเกี่ยวแก่เกียรติศักดิ์มากกว่าที่จะให้เป็นการได้เปรียบเสียเปรียบ หรือ

เอาแพ้เอาชนะกันที่ตรงนั้น การที่รบกันเป็นศึกใหญ่ที่แวร์คังก็เพราะเหตุ
อย่างเดียว คือทางฝรั่งเศสถือว่า แวร์คังไม่เคยแตก เพราะฉะนั้นต้องไม่
ยอมให้แตก และฝ่ายเยอรมันเห็นว่าแวร์คังไม่เคยแตก ฉะนั้นต้องตีให้แตก
ความมานะแข็งค้ำกันทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องพราวีชีวิตของตัวลงอย่างนับไม่
ถ้วน ถ้าหากว่าเยอรมันจะทิ้งแวร์คังเสีย แล้วรุกไปทางอื่นก็ดี หรือถ้า
ฝรั่งเศสจะปล่อยป้อมแวร์คังเสียแล้วไปตั้งรับทางอื่นก็ดี ความแพ้นะอันจะ
เป็นผลเค็ดขาดของการสงคราม ก็คงจะมาถึงเร็วกว่า ที่จะไปถกกันกันอยู่
ที่แวร์คัง

("แวร์คังตะวันออก" ทองประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 86)

เรื่อง "เศรษฐกิจกับอิสระภาพ" เป็นเรื่องเศรษฐกิจของไทยหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475 ผู้เขียนเสนอแนวความคิดให้ราษฎรเป็นผู้นำและมีส่วนสำคัญ
ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเองและประเทศชาติ ดังนั้นจึงเปิดเรื่องโดยนำปัญหา
เศรษฐกิจของโลกมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงถึงปัญหาเศรษฐกิจของไทยซึ่งต้องปรับปรุงให้
สอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังตัวอย่าง การเปิดเรื่อง ความว่า

ปัญหาอันสำคัญของชาติในเวลานี้ก็คือ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ หรือเรียกตามภาษา
สมัยใหม่ว่า โภคกิจ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลของเราจะต้องพิจารณาพิเคราะห์ให้แตก
หักลงไป เราทราบกันอยู่แล้วว่า ความยุ่งยากอันมีอยู่ทั่วโลกในเวลานี้ก็คือ
เรื่องเศรษฐกิจ ถ้าไม่เกิดปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ จีนกับญี่ปุ่นก็คงไม่รบกัน คณะ
นาซีของเยอรมันก็คงไม่พยายามมีอำนาจในรัฐบาลเพื่อเลิกล้มหนี้สินหรือค่าปรับ
อันจะต้องใช้ให้แก่สัมพันธมิตรในมหาสงคราม โลกก็จะไม่สันตะเพื่อนไปทั่วถึง
และในที่นี้ ประเทศสยามของเราเอง ถ้าไม่มีเหตุกะทบกะเทือนเรื่อง
เศรษฐกิจก็คงจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยรวดเร็วฉับพลัน

("เศรษฐกิจกับอิสระภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

บทความเรื่อง "การเลือกในสภาราษฎร์เยอรมัน" เป็นเรื่องปัญหาข้อขัดแย้งภายในของประเทศเยอรมัน ซึ่งอาจนำไปสู่สงครามได้ ซึ่งเป็นปัญหาข้อขัดแย้งในการเลือกตั้งประธานาธิบดีระหว่างฮิตเลอร์กับฮินเคนเบอร์ก ผู้เขียนทำนายเหตุการณ์นี้ว่าอาจเป็นปัญหาลำดับไปสู่สงครามโลก จึงเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงปัญหาพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นที่สู้รบกันมานาน ทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้รับผลกระทบด้วย ผู้เขียนจึงเปิดเรื่องเปรียบเทียบให้เห็นผลที่จะปรากฏออกมาในลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังตัวอย่าง

เรื่องการเมืองที่คับขันอยู่ในเวลานี้ นอกจากทางภาคปลายบูรพทิศ คือปัญหาเรื่องจีนกับญี่ปุ่นแล้ว ยังมีปัญหาสำคัญในการเมืองภายในของ เยอรมัน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ทำให้เห็นสภาพของโลกยิ่งเสียกว่าเหตุการณ์ทางเมืองจีนและญี่ปุ่นอีก

(“การเลือกในสภาราษฎร์เยอรมัน” ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

9. เปิดเรื่องด้วยจดหมาย หลวงวิจิตรวาทการมีวิธีเปิดเรื่องในบทความที่แปลกไปจากบทความอื่น ๆ คือเปิดเรื่องด้วยจดหมาย วิธีเปิดเรื่องเช่นนี้ปรากฏเพียงเรื่องเดียว คือ “ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี” นับว่าเป็นลักษณะพิเศษที่แปลกไปจากเรื่องอื่น ๆ บทความเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เขียนถึงตัวผู้เขียนได้พบกับโยคีในประเทศไทยและได้ศึกษาหลักลัทธิโยคี ท่านใจชื่อเรื่องเช่นนี้ เพื่อกำหนดว่าท่านได้พบนักเรียนที่เรียนวิชาโยคี ดังนั้น จึงเปิดเรื่องด้วยการนำจดหมายที่หลวงบริบาลเขียนถึงท่านและแจ้งข่าวที่มีโยคีมาพำนักในกรุงเทพฯ แล้วแนะนำให้ท่านไปพบ ดังตัวอย่าง

ราชบัณฑิตยสภา

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2474

คุณหลวงเพื่อนรัก

เดี๋ยวนี้มีพระสิงห์ 2 รูป กับขรवास 2 คน มาพักอยู่กับเจ้าคุณเทพโมลี พระองค์หนึ่งชื่อ นาระทะ ภูภาษามคธ และภาษาอังกฤษดีมาก เมื่อวานนี้ได้แสดงปาฐกถาเป็นภาษาบาลีที่โรงเรียนวัดมหาธาตุ พูดได้คล่องอย่างภาษาอังกฤษ ขรवासอีกองค์หนึ่งชื่อ เปียเรต เป็นชาวสิงห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญทางจิตศาสตร์และเป็นนักเรียนโยคี คนผู้นี้อยากพบคุณหลวง เพราะทราบว่า เป็นผู้รักใฝ่ใจในจิตศาสตร์อยู่มาก ถ้าคุณหลวงว่างแอบมาคุยกับแก คุยบ้างคงจะไม่ไร้ประโยชน์ทีเดียว พรุ่งนี้เช้า 9 นาฬิกา ผมจะไปหาแก ถ้าคุณหลวงว่างไปพบกันที่กุฏิเจ้าคุณเทพา ได้จะเป็นการดียิ่ง ทราบบ้างวันนี้หรือ พรุ่งนี้จะไปแสดงปาฐกถาที่วัดราชบพิธ ราว ๆ วันศุกร์หรือวันเสาร์จะไปจากเมืองไทย (ไปประเทศกัมพูชา) ...

("ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 41)

การปิดเรื่อง

บทความที่สมบูรณ์จะต้องมีการปิดเรื่อง ซึ่งมีวิธีการเขียนหลายประการด้วยกัน สิทธา พินิจภูวกล เรียกกการ ปิดเรื่องว่า "ความลงท้าย" มักเป็นตอนที่กล่าวถึงคำแนะนำหรือวิธีการแก้ไขปัญหา หากว่าบทความนั้นเกี่ยวกับปัญหาหรืออาจจะเป็นตอนที่ย้ำความคิดเห็นของผู้เขียนให้เห็นเด่นชัดขึ้น (สิตธา พินิจภูวกล และคนอื่น ๆ 2516 : 83) บทความที่ไม่มีข้อยกเว้นจะไม่สมบูรณ์

สำหรับบทความของหลวงวิจิตรวาทการ จะมีการปิดเรื่องหรือการลงท้ายทุกเรื่อง บางเรื่องก็ปิดเรื่องโดยใช้อรรถาธิบายความค่อนข้างยาว บางเรื่องปิดเรื่องด้วยข้อความสั้น ๆ ทั้งนี้สุดแล้วแต่วิธีการเขียนในการปิดเรื่องแต่ละชนิด เช่น ถ้าปิดเรื่องด้วยการสรุป

ใจความสำคัญของเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการจะใช้ข้อความในช่วงปิดเรื่องที่ค่อนข้างยาว ถ้าปิดเรื่องด้วยการแสดงความคิดเห็นของท่าน หรือปิดเรื่องโดยทิ้งท้ายจะใช้ข้อความสั้น ๆ สรุปความคิดเห็นในเรื่องที่วิเคราะห์วิจารณ์ ส่วนการปิดเรื่องโดยเรียกร้องขอความร่วมมือในบทความบางเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการใช้ข้อความยาว ๆ แต่บางเรื่องจะใช้ข้อความสั้น ๆ เพียง 2 - 3 บรรทัดเท่านั้น

การปิดเรื่องในบทความของหลวงวิจิตรวาทการมีวิธีการเขียนที่รวบรวมได้ 8 วิธี โดยเรียงลำดับที่ปรากฏมากไปสู่น้อย คือ การปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง, ปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็น, การปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย, การปิดเรื่องโดยเรียกร้องขอความร่วมมือ, การปิดเรื่องโดยตอบคำถาม, ปิดเรื่องโดยการตั้งความปรารถนา ความหวัง คำอธิษฐาน การขอพร, การปิดเรื่องโดยนำสุภาษิตหรือบทกวีมากล่าว และปิดเรื่องโดยกล่าวถึงส่วนสำคัญของเรื่องทั้งหมด การปิดเรื่องวิธีต่าง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ปรากฏมี 8 ลักษณะ ดังนี้

1. ปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง
 2. ปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน
 3. ปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย
 4. ปิดเรื่องโดยเรียกร้องขอความร่วมมือ
 5. ปิดเรื่องโดยตอบคำถาม
 6. ปิดเรื่องโดยตั้งความปรารถนา ความหวัง คำอธิษฐาน การขอพร
 7. ปิดเรื่องโดยนำสุภาษิตหรือบทกวีมากล่าว
 8. ปิดเรื่องโดยกล่าวถึงส่วนสำคัญของเรื่องทั้งหมด
1. ปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการนำเรื่อง

ราวที่สำคัญ ๆ ทั้งหมดในเรื่องมากล่าวสรุปเป็นการรวบรวมแนวความคิด ตลอดจนเนื้อเรื่องทั้งหมดให้ผู้อ่านทราบอีกครั้ง มีข้อสังเกตว่า การปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญ มักจะมีคำหรือข้อความที่บ่งบอกว่า "สรุปความ" เช่นคำว่า "ฉะนั้น" "ดังตัวอย่าง" "สรุปได้ว่า" "เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว" "รวมใจความว่า"

"รวมความว่า" "ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้รวมใจความว่า" การปิดเรื่องแบบนี้มีปรากฏมากที่สุดถึง 16 เรื่องแยกประเภทได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 สรุปใจความสำคัญของเรื่องโดยตรง มีปรากฏมากที่สุด ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตราทอง?" เป็นบทความวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่อังกฤษจะไขมาตราทองคำแทนมาตราเงินซึ่งจะมีผลกระทบกระเทือนต่อเงินบาทของไทยบ้าง และได้สรุปใจความสำคัญว่า ถ้าเศรษฐกิจของประเทศมั่งคั่งจะทำให้ราคาเงินทร่งตัวอยู่ สำหรับผู้ค้าเงินไม่อาจหวังผลที่แน่นอนได้ แต่ที่สำคัญ อังกฤษต้องเปลี่ยนมาใช้มาตราทองคำแน่นอน ดังตัวอย่าง

รวมใจความว่าในที่สุด อังกฤษก็คงจะกลับมาใช้ทองใหม่ เพราะแลเห็นแล้วว่าคงจะพึ่งเงินต่อไปไม่ได้ ปัญหาสำหรับเมืองเรามีอยู่ว่า ถ้าอังกฤษเลิกมาตราเงิน กลับมาใช้มาตราทองคำแล้ว เงินบาทของเราจะถูกกระทบกระเทือนอย่างไรบ้าง ตอบได้ทันทีว่าอัตราแลกเปลี่ยนในระหว่างเงินปอนด์กับเงินมาตราคงผันแปรไปสักเล็กน้อย คือราคาเงินปอนด์จะสูงขึ้นเล็กน้อย ผู้ซื้อเงินปอนด์ไว้มาก ๆ พอจะแลกเปลี่ยนเอากำไรได้ แต่อย่าเพื่อดีใจ เพราะความขึ้นลงของเงินไม่ใช่อยู่ที่การเปลี่ยนมาตราฐานเอาตามชอบใจ ยังจะต้องอาศัยเหตุแวดล้อมอย่างอื่นอีกหลายประการ หัวข้อสำคัญก็คือ ความมีหลักฐานมั่งคั่งแห่งเศรษฐกิจของประเทศทำให้ราคาเงินทร่งตัวอยู่ ผู้ที่เลี้ยงชีพในการแลกเปลี่ยนเงินในเวลานี้จะไม่มีโอกาสอนาคตกลับ หรือหวังผลอย่างหนึ่งอย่างใดได้แน่นอนเลยเป็นอันขาด

(“อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตราทอง?” ไทยใหม่ 14 มีนาคม 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "อนาคตของปัญหาเรื่องจีนและญี่ปุ่น" ปิดเรื่องโดยใช้คำว่า "รวมความว่า" ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงการสรุปความสำคัญของเรื่องที่ท่านวิเคราะห์แนวโน้มเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นว่ายังไม่สิ้นหน้า แต่เป็นเพียงการพัก

ชั่วขณะ การที่ญี่ปุ่นถอนกำลังทหารบางส่วนออกจากเชียงไคก็ไม่ได้เป็นผลเสียแก่ญี่ปุ่นเลย เพราะญี่ปุ่นหวังแมนจูเรียซึ่งเป็นดินแดนของจีน และญี่ปุ่นเองก็ลงทุนไปมากที่จะได้ครอบครองแมนจูเรีย ดังนั้นการถอนทหารหรือความสงบในการรบชั่วขณะไม่ได้หมายความว่าจีนกับญี่ปุ่นจะตกลงสงบศึกกันได้ ท่านจึงมองอนาคตของจีนและญี่ปุ่นว่าคงจะต้องสู้รบกันต่อไปอีก และทิ้งท้ายให้ผู้อ่านคิดเองว่า "ญี่ปุ่นจะยอมลงทุนเสียเปล่าหรือไม่" ดังตัวอย่าง

รวมความว่า ปัญหาเรื่องจีนกับญี่ปุ่นยังมีไถ่ท้าวหน้าไปเท่าไร จะว่าไม่ได้ไถ่ท้าวหน้าไปเลยก็ได้ เวลานี้เป็นเวลาแตกหักรบ แต่จะหักกันไปได้นานสักเท่าไรก็ทราบไม่ได้ การที่ญี่ปุ่นถอนทหารจากเชียงไคก็เหมือนว่าไม่ได้ถอน เพราะทหารบกก็ถอนเอาไปเพียงเล็กน้อย ส่วนเรือรบนั้นใคร ๆ ก็เห็นได้ว่า ญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องมีเรือรบอยู่ทางเชียงไคเลย จะต้องมีเรือรบไว้ทำไมในเมื่อมีทหารบกอยู่บนบกแล้วตั้งห้ำหั่นองพล ถ้าถอนเอาไปไว้ทางเกาหลีจะดีกว่า เพราะทางแมนจูเรียอาจกลายเป็นรัฐภูมิอันสำคัญขึ้นภายหลัง ถึงอย่างไร ปัญหาเรื่องจีนกับญี่ปุ่นจะยังสงบกันไปง่าย ๆ ไม่ได้ และถ้าญี่ปุ่นไม่ได้แมนจูเรียเป็นดินแดนของตนหรืออยู่ในอารักขาแล้ว การที่ญี่ปุ่นลงทุนลงแรงไปครั้งนี้ก็เป็นอันเสียเปล่าไม่มีประโยชน์อะไร ญี่ปุ่นจะยอมเสียเปล่าครั้งนี้หรือไม่เป็นข้อที่เราควรคำนึง

(“อนาคตของปัญหาเรื่องจีนและญี่ปุ่น” ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2474 หน้า 6)

จากบทความเรื่อง “โครงการสหกรรม” ปิดเรื่องโดยสรุปความใช้ข้อความที่บ่งบอกถึงผลสรุปว่า “ข้อความที่เขียนมาโดยย่อ ๆ นี้คงรวมความได้ว่า ...” กล่าวถึงการดำเนินการของลัทธิสหกรรมต้องรวมเป็นสมาคม รวมทุนกันเพื่อจัดหาเครื่องยังชีพ ราวถูกมาใช้ในหมู่สมาชิกสมาคม และได้ยกตัวอย่างการรวมทุนกันปลูกบ้านราคาถูก รวมทุนกันสำหรับกู้ยืมโดยไม่เสียดอกเบี้ย ทุกคนรวมเป็นเจ้าของสมาคม รวมเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ช่วยเหลือกัน ซึ่งการปิดเรื่องนี้เป็นสรุปประเด็นหลักของเรื่อง ดังตัวอย่าง

ข้อความที่เขียนมาโดยย่อ ๆ นี้คงรวมความได้ว่า การดำเนินลัทธิสหกรรม จำต้องตั้งเป็นสมาคมขึ้น รวมทุนกันเข้าไว้ สำหรับจะหาเครื่องยังชีพด้วย ราคาถูก ๆ เช่นรวมทุนกันปลูกบ้านขึ้นสำหรับอยู่กันเองจึงจะเป็นราคาถูกกว่าที่จะจ้างคนอื่นปลูก รวมทุนกันไว้สำหรับอยู่กันเองโดยมิต้องเสียคอกเบี้ย และในที่สุดก็รวบรวมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ มีชีวิตอยู่ในสมาคม เป็นเจ้าของร่วมกันในสรรพสิ่งทั้งหลาย ทั้งสถานที่ศึกษาตนเองในสมาคม และช่วยเหลือกันในหมู่สมาชิก

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 8 ธันวาคม 2475 หน้า 9)

เรื่อง “รัฐบาลใหม่” เป็นเรื่องที่หลวงวิจิตรวาทการ เขียนอธิบายถึงแนวนโยบายและแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลในต่างประเทศซึ่งเป็นรัฐบาลเก่าและใช้วิธีการแบบเก่า เช่นการใช้อำนาจปกครอง ใช้กำลังปราบปรามที่เรียกว่า “สงคราม” นั้น เหมาะกับยุคเก่าสมัยเก่า แต่ในยุคปัจจุบัน แนวปฏิบัติของรัฐบาลใหม่คือ การบำรุงอุตสาหกรรมเพื่อความมั่งคั่งของพลเมือง รวมทั้งการบริการสาธารณสุข และการศึกษากว้าง การที่ท่านกล่าวถึงวิธีการและแนวปฏิบัติของรัฐบาลในต่างประเทศนั้น ท่านได้นำมาเทียบเคียงกับรัฐบาลใหม่ของประเทศไทย และท่านมีความเห็นว่า ควรเป็นรัฐบาลใหม่อย่างในต่างประเทศ และท่านได้ปิดเรื่องโดยสรุปความที่เขียนมาว่า ความหมายของ “รัฐบาล” ในยุคก่อนกับยุคปัจจุบันย่อมแตกต่างกัน มีวิธีการแตกต่างกัน แนวนโยบายแตกต่างกัน และได้ขมวดปมท้ายว่า “รัฐบาลใหม่” คือ “รัฐบาลผู้บำรุงอุตสาหกรรม สาธารณสุขและการศึกษา” ถ้าสังเกตระยะเวลาการเขียนบทความเรื่องนี้ ปรากฏว่า ท่านเขียนขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยู่ประมาณ 5 เดือนเศษ ซึ่งช่วงนั้นรูปร่างและทิศทางของรัฐบาลของไทยยังไม่ชัดเจนแน่นอน ท่านจึงแสดงความคิดเห็น เสนอรัฐบาลใหม่ คือรัฐบาล “คณะราษฎร” ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง

ข้อความที่บรรยายมาในตอนนี้ ย่อมใช้เป็นหลักได้ว่า การที่จะอธิบายคำว่า รัฐบาลนั้นเป็นอันหมดสมัยที่จะอธิบายอย่างหลักกฎหมาย หรือหลักวิชากว้าง ขวางอย่างที่นักปราชญ์อธิบายกันในสมัยก่อน ๆ รัฐบาลแบบใหม่ มีความ อธิบายอย่างเข้าใจง่ายที่สุดและชัดเจนที่สุด ก็คือว่า "ผู้บำรุงอุตสาหกรรม สาธารณสุข และการศึกษา"

("รัฐบาลใหม่" ไทยใหม่ 8 ตุลาคม 2475 หน้า 34)

บทความเรื่อง "อิสรภาพของแมนจูเรีย" หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนถึง เหตุการณ์ในแมนจูเรียอันเป็นดินแดนของจีน แต่ญี่ปุ่นพยายามครอบครองโดยใช้กำลัง ทหารซึ่งไม่สำเร็จ จึงใช้วิธีสนับสนุนเจ้าปู๋ยีของแมนจูเรียขึ้นครองแมนจูเรียตลอดชีพ และขับไล่วังหลวงที่ปักกิ่งออกจากแมนจูเรีย คงเหลือแต่จีนที่สวามิภักดิ์กับญี่ปุ่นเท่านั้น การ ปฏิบัติการทางการเมืองนี้ ทำให้ประเทศต่าง ๆ เข้าใจว่า ญี่ปุ่นไม่ได้แย่งดินแดนของ จีน แต่เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น เพราะญี่ปุ่นหนุนหลังเจ้าปู๋ยีอยู่ การสถาปนาแมนจูเรีย ครั้งนี้ดูเหมือนว่า "แมนจูเรียได้รับอิสรภาพ" ซึ่งสันนิบาตชาติ และประเทศต่าง ๆ ต่างก็พิจารณาว่า ควรจะรับรองอิสรภาพของแมนจูเรียหรือไม่ เพราะถ้านานาชาติ รวมทั้งประเทศไทยรับรองแมนจูเรียก็เท่ากับประกาศตนเป็นศัตรูกับจีน จากเนื้อเรื่อง บทความซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้วิเคราะห์เรื่องนี้ ท่านบิดาเรื่อง โดยสรุปเกี่ยวกับปัญหา สำคัญของนานาประเทศ คือ การพิจารณาตัดสินใจว่าจะรับรองรัฐบาลใหม่ของแมนจูเรีย หรือไม่ ซึ่งปัญหานี้ตัดสินใจยากมาก ถ้าตัดสินใจผิดพลาดอาจทำให้สัมพันธภาพทางการเมืองต้องสิ้นไป คงตัวอย่าง

เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาที่ว่าควรจะรับรองรัฐบาลใหม่ของ แมนจูเรียหรือไม่ควรครั้งนี้ จึงเป็นปัญหาข้อสงสัยที่ยากที่สุดในวิชาการเมือง เป็นปัญหาที่นักการเมืองแม้ที่หัวหงอกแล้ว ก็จะต้องมานั่งคิดหาคำตอบอยู่นาน และอาจจะตอบผิดถึงสอพลอได้ง่าย ๆ ใครจะตอบว่าอะไร เราจะต้องคอย

คู่กันต่อไป บางทีปัญหาเรื่องรับรองอิสรภาพของแมนจูเรียนี้ อาจจะทำให้
คณะเสนาบดีของนานาประเทศล้มไปได้อีกบ้าง

("อิสรภาพของแมนจูเรียน" ไทยใหม่ 22 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "ลงท้ายจีนจะได้ดี" ผู้เขียนกล่าวถึงการสงครามระหว่างจีน
กับญี่ปุ่นนั้นผู้ท้าวว่า จีนจะต้องเสียดินแดนแมนจูเรียและมองโกเลีย แต่การสูญเสียของ
จีนนั้นไม่ใช่เสียเปล่า จีนจะได้พลังสามัคคีของชนชาติจีน จีนจะสามารถรวมตัวกัน
สร้างชาติให้เข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว และเหนียวแน่นกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะ
อุทาหรณ์ที่ต้องสูญเสียดินแดนไป จึงเป็นการสรุปใจความสำคัญที่ตรงกับเนื้อเรื่องและ
จุดมุ่งหมายที่แสดงให้เห็นผลสุดท้ายของสงครามว่า "ลงท้ายจีนจะได้ดี" ดังปรากฏใน
การปิดเรื่อง ความว่า

ในบัดนี้สภาพการณ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น ก็นับว่าเป็นการสงครามได้แล้ว และ
ไม่ใช่สงครามเล็ก ๆ น้อย ๆ ผลแห่งการสงครามครั้งนี้จะเป็นอย่างไร ดู
เหมือนจะทำนายได้ง่าย คือต่างฝ่ายต่างก็จะพินาศวอดวาย ลงท้ายก็จะอดหนำ
ระอาใจเลิกกันไปเอง แต่อย่างไรก็ดี ในที่สุดผลที่จะตกอยู่แก่จีน คือถึงจีน
จะแพ้หรือจะชนะในสงครามคราวนี้ก็ตาม และถึงแม้จะต้องเสียแมนจูเรีย
และมองโกเลียไปก็ตาม เมื่อสงครามกับญี่ปุ่นเสร็จสิ้นลงเมื่อใด ประเทศจีน
จะทั้งคนเป็นปึกแผ่นแน่นหนาไค้หันที เพราะการที่ต้องรบกับญี่ปุ่นครั้งนี้ เป็น
เครื่องเชื่อมหัวใจสมานไมตรีระหว่างมุขมุนของจีนให้กลมเกลียวกันโดยไม่เคย
มีครั้งใดที่จีนจะปรองคองกลมเกลียวกันเหมือนครั้งนี้ ทำให้เป็นที่แน่ใจว่า เมื่อ
เสร็จสงครามครั้งนี้แล้ว จีนจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และคงจะอยู่ด้วยกัน
โดยสันติสุขไปไค้นาน ข้าพเจ้าไม่ใช่ไปไป แต่ก็อยากสวดพุทธมนต์อ้อนวอนว่า
ขอให้เป็นอย่างนี้เถิด

("ลงท้ายจีนจะได้ดี" ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 37)

1.2 ปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง และมีข้อความทิ้งท้าย ให้ผู้อ่านใคร่ติดตามเรื่องที่จะเขียนบทความเรื่องต่อไป

การปิดเรื่องวิธีนี้ หลวงวิจิตรวาทการปิดเรื่องโดยมุ่งสรุปใจความสำคัญ และยังมีข้อความทิ้งท้ายเพื่อจูงใจ โน้มน้าวจิตใจให้ผู้อ่านใคร่ติดตามอ่านบทความต่อไป โดยเฉพาะบทความที่ใช้ชื่อเดียวกัน แต่เขียนหลาย ๆ บทความ แต่ละบทความมีความสมบูรณ์ในเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ เช่นเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" เป็นบทความที่เขียนเพื่อลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" หลายครั้ง เช่น "โลกเปลี่ยนรูป" ฉบับลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2474, ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2474, ลงวันที่ 5 มีนาคม 2474 และลงวันที่ 23 เมษายน 2475 ซึ่งแต่ละฉบับนั้นเป็นเหตุการณ์คนละเรื่องกัน แต่มีจุดร่วมกันคือ เป็นบทความที่ว่าด้วยสภาวะการณ์ของโลกทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการยังใช้วิธีการเปิดเรื่องเช่นนี้ กับบทความที่มีชื่อเรื่องต่างกันไม่ซ้ำกัน ท่านจะเขียนสรุปใจความสำคัญของเรื่อง และยังมีเขียนข้อความให้ติดตามเรื่องในลักษณะอื่น ๆ ที่แปลกแยกออกไปในบทความเรื่องต่อ ๆ ไปอีกด้วย เช่น บทความเรื่อง "จากหลวงวิจิตรฯ" จะมีเนื้อความทิ้งท้ายปิดเรื่องว่า "... แต่ส่วนวิธีการปฏิบัตินั้น เราเอาไว้ผูกกันภายหลัง เพราะจะเริ่มผูกกันแค่นี้ ก็จะเป็นการชิงสุกก่อนหามไป"

การปิดเรื่องวิธีนี้ ปรากฏในตัวอย่างดังนี้

เรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" เป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ร้ายแรงอย่างยิ่ง คือเศรษฐกิจหรือภัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นกับทุกประเทศ เป็นภาวะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ขอให้ทุกคนเตรียมตัวเตรียมใจรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และกำลังจะเกิดขึ้นต่อไป สำหรับบทความที่ใช้ชื่อเรื่องนี้นั้นมีหลายบทความ แต่ละบทความมีเนื้อหาสาระจะสมบูรณ์ในวันเดียว แต่ท่านจะเขียนเรื่องเช่นนี้อีกในวันต่อไป โดยใช้ชื่อเรื่องเดียวกัน ส่วนเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะที่โลกผันแปรไป ซึ่งท่านมุ่งเขียนเน้นความเปลี่ยนแปลง

ของโลกและของประเทศไทยในค่านิยมธุรกิจเป็นสำคัญ ฉะนั้นการเปิดเรื่องบทความ "โลกเปลี่ยนรูป" ฉบับประจำวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2474 ซึ่งเป็นฉบับต้น ๆ จึงได้กล่าวสรุปใจความสำคัญของการทำความเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของโลก และมีข้อความให้ติดตามบทต่อไป ความว่า

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้รวมใจความว่า เราจะเสียเวลาเปล่าที่จะมัวไปค้นหาว่า เหตุของเศรษฐกิจนี้คืออะไร ทางที่ดีที่สุด เราควรถือเสียว่า ถึงเวลาแล้วที่โลกจะต้องเปลี่ยนรูปไป และชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ คนจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ด้วย ความเปลี่ยนแปลงจะมีขึ้นอย่างไร และผลที่เราจะได้จะดีร้ายอย่างไร ข้าพเจ้าได้พยายามบรรยายต่อไปในบทหลัง ๆ

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 37)

เรื่อง "จากหลวงวิจิตรวาทา" บิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญ และขมวดท้ายด้วยสุภาษิต รวมทั้งมีข้อความให้ผู้อ่านติดตามบทต่อไป ความว่า

... อนึ่งในการวางนโยบายของสมาคมชาติ ข้อ (6) ที่ว่า "คือประโยชน์ของราษฎร เป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของรัฐบาล และถือประโยชน์แห่งชาติ เป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของบุคคล" นั้น ผู้ร่างก็ใคร่รำลึกถึงแผนงานสหกรณ์ หรือโครงการสหกรณ์ด้วย ปัญหาที่มีอยู่แต่ในทางปฏิบัติว่าจะจัดทำกันอย่างไร และรัฐบาลจะเข้ามีส่วนช่วยมากน้อยเพียงไร ถ้าหากรัฐบาลจะจัดทำแผนงานหรือโครงการอันนี้โดย "ถือประโยชน์ของราษฎร เป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของรัฐบาล และถือประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของบุคคล" แล้ว ข้าพเจ้าจะเป็นคนแรกที่สนับสนุน แปลว่าในทางหลักการนั้น เราตกลงกันได้แล้วมีปัญหายุ่งยากแต่ในทางปฏิบัติเท่านั้น ข้าพเจ้าเองก็ได้เคยสนทนากับรัฐมนตรีบางท่านในเรื่องนี้ แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะวางทางปฏิบัติอย่างไร ฉะนั้นขอให้ถือว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้สนับสนุนหลักโครงการนี้

ของชาวลัทธิในเรื่องนี้ แต่ส่วนวิธีการปฏิบัตินั้น เราเอาไว้พูดกันภายหลัง เพราะจะเริ่มพูดกันแต่บัดนี้ ก็จะเป็นการชิงสุกก่อนห่ามไป

("จากหลวงวิจิตรวาท" ไทยใหม่ 24 มกราคม 2475 หน้า 36)

2. ปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน หลวงวิจิตรวาทการปิดเรื่องโดยขมวดความคิดเห็น และความต่องการซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของผู้เขียนไว้ในตอนลงท้าย เป็นการย้ำประเด็นที่ผู้เขียนต้องการเสนอให้ทราบว่า ในบทความเรื่องนั้น ๆ หลวงวิจิตรวาทการมีความคิดเห็นโดยสรุปอย่างไร การปิดเรื่องด้วยวิธีนี้มักใช้ปิดเรื่องกับบทความที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการเมืองซึ่งท่านเขียนวิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองทั้งภายในประเทศ และภายนอกประเทศเป็นส่วนใหญ่ โดยมีเนื้อเรื่องมุ่งชี้แจงแสดงเหตุผลเกี่ยวกับความคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการ และแสดงเจตน์จำนงในเรื่องนั้น ๆ การปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็นในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ มี 9 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาวูช" เป็นเรื่องที่เกิดจากการที่ฝรั่งเศสเสนอความคิดเห็นต่อสันนิบาตชาติให้สันนิบาตชาติจัดการประชุม และลงมติให้ประเทศต่าง ๆ ลกกำลังอาวูชลง เพื่อแก้ไขปัญหาสงครามจีนและญี่ปุ่น และผู้เขียนได้เสนอเหตุผลให้เห็นว่า วิธีการของฝรั่งเศสเป็นการประชุมที่เสียเปล่า เพราะจะไม่ได้ผลอะไร ทุกชาติที่เข้าประชุมต่างก็จะกล่าวเป็นเสียงเดียวว่า ประเทศของตนลคอาวูชแล้ว ในตอนปิดเรื่องผู้เขียนจึงย้ำความคิดเห็นของท่านต่อผู้แทนรัฐบาลไทยที่ไปประชุมสันนิบาตชาติว่า ถ้าท่านเป็นรัฐบาลไทยจะสั่งให้ผู้แทนรัฐบาลไทยที่ไปประชุมลคอาวูช มิให้สนับสนุนความคิดของฝรั่งเศส ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาวูช"

เราไม่อยากจะสอนรัฐบาล แต่ถ้าหากหัวใจของเราเป็นหัวใจรัฐบาลแล้ว เราจะสั่งผู้แทนรัฐบาลที่กำลังประชุมเรื่องลคอาวูชอยู่ในเวลานี้ ว่ามิให้

สนับสนุนความคิดของฝรั่งเศสในเรื่องนี้โดยเป็นอันขาด เพราะจะเสียเวลาเปล่า

("รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาวูช" ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "โครงการหลวงประดิษฐ์" เป็นเรื่องที่เสนอความคิดเห็นให้รัฐบาลคณะราษฎรจัดตั้งโครงการเพื่อพัฒนาประเทศที่แน่นอน อาจจะนำโครงการเก่าของรัฐบาลชุดเดิมผสมผสานกับโครงการที่คิดขึ้นใหม่ เพื่อพัฒนาชาติ โดยเฉพาะโครงการเศรษฐกิจซึ่งปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ผู้เขียนได้สนับสนุนโครงการของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมต่อรัฐบาลซึ่งขณะนั้นรัฐบาลมิให้นำมาเปิดเผย คือยังไม่ให้ประกาศโครงการออกมา เพราะคณะรัฐบาลกำลังพิจารณาโครงการนี้เป็นการภายใน และหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเองก็ถูกรัฐบาลเพ่งเล็งว่ามีแนวความคิดเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ผู้เขียนเสนอความคิดเห็นสนับสนุนโครงการหลวงประดิษฐ์มนูธรรมให้รัฐบาลพิจารณาจัดเป็นโครงการของรัฐบาลขึ้น ควรพิจารณาประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ ไม่ควรแบ่งกลุ่มแบ่งคณะ ผู้เขียนได้ปิดเรื่องโดยการย้ำความคิดเห็นให้รัฐบาลพิจารณาโครงการของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม และควรจะให้ประชาชนได้มีส่วนช่วยพิจารณาโครงการไปพร้อม ๆ กับรัฐบาล ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลนำโครงการของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมประกาศเผยแพร่แก่ประชาชน ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง "โครงการหลวงประดิษฐ์"

อย่างไรก็ดี โครงการของหลวงประดิษฐ์นั้น น่าจะประกาศออกมาได้ ถึงแม้จะยังอยู่ในความพิจารณาวินิจฉัยของรัฐบาลก็น่าจะชักข้ออะไร รัฐบาลกับประชาชนจะพิจารณาไปพร้อมกันก็ควรทำได้ ดีเสียอีกที่รัฐบาลจะได้ฟังเสียงประชาชนว่า จะมีคนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพียงไร เป็นการสะดวกแก่ทางพิจารณาของรัฐบาลขึ้นอีก

("โครงการหลวงประดิษฐ์" ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2475 หน้า 35)

บทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" หลวงวิจิตรวาทการย้ำความคิดความต้องการให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติเทศบาล เพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยท่านได้อ้างถึงความพร้อมทางการศึกษา และทางความคิดของพลเมืองว่ามีมากขึ้นแล้ว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นด้วยกับการที่จะให้ประชาชนปกครองตนเอง ท่านจึงย้ำให้รัฐบาลตราพระราชบัญญัติเทศบาล และประกาศใช้เป็นทางการได้แล้ว ดังปรากฏในการปิดเรื่อง ความว่า

อันที่จริงพระราชบัญญัติเทศบาลก็เป็นร่างอยู่นานแล้ว การที่ยังมิได้ประกาศใช้นั้น ก็ไม่ค่อยทราบกันว่าเป็นเพราะเหตุไร เห็นจะเป็นตามที่เคยพูดกันมาแต่ก่อน ๆ ว่าพลเมืองยังไม่มีความรู้พอที่จะเป็นเทศมนตรีได้ แต่มาถึงเวลานี้เราจะพูดคังนั้นไม่ได้แล้ว เพราะเห็นได้ว่า พลเมืองของเราการศึกษาจนไม่มีโรงเรียนจะให้เรียน คอยดูในวันเปิดโรงเรียนในเทอมใหม่นี้ จะเห็นได้ว่า การฝากเด็กเข้าโรงเรียนชั้นสูงมีความยากลำบากเพียงไร อนึ่งผู้ที่ถูกปลดออกจากราชการที่รู้ทางการของรัฐบาล และวิธีปกครองก็มีมาก แต่ถึงจะเป็นอย่างไรก็ตาม ความรู้ความเจริญของพลเมืองนั้น เราจะวินิจฉัยได้โดยมองบุคคลที่เขาได้ทำ เวลานี้เราเสียภาษีให้รัฐบาลได้เท่ากับนานาประเทศได้เสีย เพราะฉะนั้น เขาก็ควรได้รับความยกย่องตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งพระราชหฤทัยไว้ พลเมืองเราจะไม่ทำอะไรมากเกินไปกว่าพระราชบัญญัติเทศบาลในเวลานี้

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

จากบทความในวารสารดวงประทีปเรื่อง "สร้างวิมานบนอากาศ" เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงเหตุการณ์ในต่างประเทศ คือสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ซึ่งมีนานาชาติยื่นมือเกี่ยวข้อง มีสันนิบาตชาติเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญห โดยฝรั่งเศสเสนอให้สันนิบาตชาติจัดประชุมสมัชชา เพื่อแก้ไขปัญหาสงบศึกโดยการ "ลดอาวุธ" ความคุมการใช้อาวุธ ถ้า

ประเทศใดมีกำลังอาวุธเกินกว่าสันนิบาตชาติกำหนดก็ต้องทำลาย หรือส่งกำลังทหาร
ส่วนเกินของทุกชาติมาช่วยสันนิบาตชาติ สันนิบาตชาติจะมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ เพื่อเตรียม
ปราบประเทศที่ผิดสัญญา หรือกฎเกณฑ์ของสันนิบาตชาติ ข้อเสนอต่าง ๆ ของฝรั่งเศสนี้
ท่านโคชีแจ้งให้เหตุผลว่า เป็นไปไม่ได้เป็นการสร้างวิมานบนอากาศ เป็นความคิดที่
ไร้ผล และเมื่อสรุปเรื่อง ท่านโคชีกล่าวด้วยความคิดเห็นที่ว่า ถ้าท่านเป็นรัฐบาลไทย
ส่งผู้แทนไปประชุมกับสันนิบาตชาติ ท่านจะมีให้สนับสนุนความคิดของฝรั่งเศสเลย เพราะ
ไร้ผล ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง ความว่า

เราไม่อยากจะสอนรัฐบาล แต่ถ้ามหาหัวใจของเราเป็นหัวใจรัฐบาล เรา
จะส่งผู้แทนรัฐบาลที่กำลังประชุมเรื่องลคออาวุธอยู่ในเวลานี้ ว่ามิให้สนับสนุน
ความคิดของฝรั่งเศสในเรื่องนี้เลยเป็นอันขาด เพราะจะเสียเวลาเปล่า

("สร้างวิมานบนอากาศ" ดวงประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 79)

บทความเรื่อง "วิธีของนักเขียน" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้เขียนลงดวง
ประทีปติดต่อกันหลายตอน แต่ละตอนมีความสมบูรณ์ในบทความเดียวกัน เนื้อหากล่าวถึง
วิธีการเขียนของนักเขียนนั้นมีหลักเกณฑ์ และวิธีการเขียนการฝึกฝนอย่างไรบ้าง โดย
เฉพาะการเขียนลักษณะของคน ท่านโคชีแจ้งอภิปราย ยกตัวอย่างประกอบการเขียน
เรื่องนี้ มีลักษณะเหมือนตำราการเขียนที่สรุปจากประสบการณ์ และความคิดของท่าน
เพื่อให้ผู้ที่สนใจจะเขียนวรรณกรรมได้ฝึกหัดตามขั้นตอนเป็นลำดับ สำหรับการปิดเรื่อง
ในบทความนี้ ท่านโคชีกล่าวถึงการเป็นนักเขียนนั้นต้องฝึกฝน และย้ำถึงวิธีการเขียนถึง
ลักษณะคนว่าต้องพิจารณาคนนั้นให้ละเอียดถี่ถ้วน ต้องวินิจฉัย วิจารณ์ให้ดี อย่าตัดสินใจ
เร็วเกินไป ดังตัวอย่าง การปิดเรื่องที่ย้ำความคิดเห็น ดังนี้

การเขียนลักษณะของคนนั้นเป็นของยากมาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเขียน
ข้อความที่ตนเชื่อว่า ถูกต้องได้หมดทุกอย่าง แต่เราก็มีวิธีที่จะหัดได้ และ
มีทางที่จะทำให้เราสามารถเขียนให้ถูกต้องได้วันหนึ่ง อย่าลืมว่า การ

เขียนลักษณะของคนนั้นเป็นกิจที่สำคัญที่นักเขียนจะต้องฝึกหัด ในขั้นแรกเราพยายามพิจารณาบุคคลและนึกถึงลักษณะว่า ลักษณะของบุคคลนั้น ๆ จะเข้าอยู่ในลักษณะอันนั้นหรือไม่ ถ้าไม่เข้าเราก็รู้สึกทันทีว่าผิด และลองคิดหาต่อไป ถ้าหากว่าถูก เราก็จะรู้สึกว่าถูก ความวินิจฉัยของเราเองจะเป็นเครื่องตัดสิน แต่ขออย่าให้เราตัดสินใจเร็วเกินไป ต้องดูให้ดีและตรองให้ดี หักไปหัดละเล็กทีละน้อย ก็จะค่อยผสมตามต้องการเข้าเอง

("วิถีของนักเขียน" ควงประทีป 26 มีนาคม 2475 หน้า 3)

3. ปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย การปิดเรื่องวิธีนี้ หลวงวิจิตรวาทการจะเขียนให้ผู้อ่านทราบว่ายังมีบทความต่อไปอีก โดยเฉพาะบทความที่มีชื่อเรื่องเดียวกัน ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ซึ่งลงพิมพ์ต่างวันกัน เช่นบทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" "รัฐบาลใหม่" "วิถีของนักเขียน" ทั้ง 3 เรื่องนี้ หลวงวิจิตรวาทการใช้ชื่อบทความซ้ำกัน แต่ลงพิมพ์คนละวันเวลาวัน บางเรื่องเขียนต่างปีกัน เช่นเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" แต่ที่สำคัญ แต่ละเรื่อง แต่ละบทความมีความสมบูรณ์ในเนื้อหาในบทความบทนั้น ๆ ส่วนบทความบางเรื่องที่ไม่ใช่ชื่อเรื่องชื่อเดียวกันในการเขียนบทความหนึ่ง ๆ ก็มีวิธีปิดเรื่องโดยทิ้งท้ายคล้ายเช่นกัน การปิดท้ายให้ติดตามเรื่องท่านเองเดียวกันในคราวต่อไป เช่น บทความเรื่อง "วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจสงคราม" "วิจารณ์ชนวนวิจารณ์" "ทางไหนจะเหมาะสม"

นอกจากจะเขียนบทความปิดเรื่องโดยทิ้งท้ายให้ผู้อ่านติดตามเรื่องแล้ว หลวงวิจิตรวาทการยังเขียนบทความที่น่าประหลาดปัญหาใหม่มาบอกกล่าวให้ผู้อ่านทราบว่าจะนำมาเขียนในบทความคราวต่อไป หรือเรื่องต่อไปอีกด้วย

การปิดเรื่องวิธีทิ้งท้ายนี้มีปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ 6 เรื่อง และมักใช้ข้อความที่แสดงว่าจะมีเรื่องอื่น ๆ ที่จะกล่าวต่อไป เช่น ข้อความ "... จะนำมาเขียนบทความอีกในวันต่อไป", "... จะบรรยายตอนต่อไป", "ต่อไปในบทหลัง ๆ ข้าพเจ้าจะได้พิจารณาถึงเมืองไทยเราโดยเฉพาะ", "... ถ้าข้าพเจ้ามีโอกาสใน

วันหลังข้าพเจ้าจะลงเขียนข้อแนะนำข้ออื่น ๆ ต่อไป", "... บางที่เราจะได้หยิบยกขึ้นพิจารณาในวันหลังต่อไป", "... ขอเก็บชมสองงานนั้นไว้รับประทานในวันพรุ่งนี้ต่อไป ..." ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" ผู้เขียนใช้ชื่อเรื่องเดียวกันเขียนบทความหลายตอนแต่ละบทแต่ละตอนจบสมบูรณ์ในวันเดียวกัน สำหรับเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 นั้น เนื้อเรื่องกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลกทั่ว ๆ ไป ตอนเปิดเรื่องจึงนำประเด็นมาทิ้งท้ายให้ผู้อ่านติดตามว่า บทต่อไป จะเขียนถึง "โลกเปลี่ยนรูป" เฉพาะในประเทศไทย ซึ่งท่านก็ได้เขียนบทความ "โลกเปลี่ยนรูป" ที่มีเนื้อหาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทย เขียนลงวันที่ 5 มีนาคม 2474 ดังตัวอย่าง การเปิดเรื่อง

ที่กล่าวมาแล้วเป็นต้นทั่วไป และความเป็นอยู่ที่โลกจะต้องประสบทั่ว ๆ กัน ต่อไปในบทหลัง ๆ ข้าพเจ้าจะได้พิจารณาถึงเมืองไทยเราโดยเฉพาะ ("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

จากบทความ "โลกเปลี่ยนรูป" ลงวันที่ 5 มีนาคม 2474 ท่านได้เขียนถึงเศรษฐกิจของไทยอย่างละเอียด กล่าวถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และเมื่อเปิดเรื่อง ผู้เขียนได้ทิ้งท้ายว่า ความเห็นอย่างอื่นในเรื่องนี้ยังมีอีก จะบรรยายตอนต่อไป ซึ่งเป็นการบอกให้ผู้อ่านทราบว่า ยังมีประเด็นอื่น ๆ ในเรื่องเศรษฐกิจของไทยที่จะเขียนต่อไป ดังตัวอย่าง

ความเห็นอย่างอื่นของข้าพเจ้ายังมีอยู่อีก ข้าพเจ้าจะบรรยายต่อไปในภายหลัง

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

หรือจากบทความเรื่อง "รัฐบาลใหม่" ซึ่งมีหลายตอน ผู้เขียนได้กล่าวถึง รัฐบาลใหม่ในความหมายทั่ว ๆ ไป และรัฐบาลใหม่ของต่างประเทศว่ามีสภาพการณ์ เช่นไร แต่ยังไม่จบเรื่อง "รัฐบาลใหม่" ยังมีบทความเรื่อง "รัฐบาลใหม่" ที่มีเนื้อความ เกี่ยวข้องเฉพาะประเทศไทยอีก ท่านจึงปิดเรื่อง "รัฐบาลใหม่" วันที่ 7 ตุลาคม 2475 โดยการบอกกล่าวว่า ยังมีตอนต่อไป ซึ่งใช้ชื่อเรื่องเดียวกัน แต่เนื้อหาที่เขียนเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง "รัฐบาลใหม่" ความว่า

นี่เป็นตอนเริ่มต้นของบทที่กล่าวถึงรัฐบาลแบบใหม่ ในวันหน้าข้าพเจ้าจะได้ เขียนตอนต่อ ๆ ไป

("รัฐบาลใหม่" ไทยใหม่ 7 ตุลาคม 2475 หน้า 33)

เรื่อง "วิถีของนักเขียน" ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2475 ชื่อเรื่องนี้ ท่านเขียน บทความหลายตอนจบ โดยใช้ชื่อบทความเดียวกัน เนื้อหาต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ เป็นการแนะนำวิธีให้ผู้อ่านฝึกหัดตนเองให้เป็นนักเขียน เมื่อเขียนไม่จบในวันเดียว ท่านจึง ปิดเรื่องบอกให้ผู้อ่านทราบว่าให้ติดตามอ่านตอนต่อไป ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้าขอพูดเรื่องนี้ แต่พอสมควร เป็นขั้นตอนไว้มาก่อน ท่านผู้อ่านที่อยากเป็น นักเขียน และได้ฝึกหัดเห็นว่าหลักของข้าพเจ้าที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะ เป็นประโยชน์บ้างแล้ว ขอให้ลองฝึกหัดตามความเห็นของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าจะต้องผ่านสามขั้นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ก่อน จึงจะเป็นนักเขียน ที่ดีได้ ถ้าข้าพเจ้ามีโอกาสนั้นในวันหลังข้าพเจ้าจะลงเขียนข้อแนะนำข้ออื่น ๆ ต่อไป

("วิถีของนักเขียน" ไทยใหม่ 26 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 3)

สำหรับบทความที่ปิดเรื่องโดยทิ้งท้ายให้ติดตามบทต่อไป ซึ่งใช้ชื่อเรื่องต่างกัน ได้แก่บทความเรื่อง "วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจสงคราม" "วิจารณ์ตอนวิจารณ์" และ "ทาง ไหนจะเหมาะ" ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

บทความ "วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจสงคราม" เป็นบทความกล่าวถึงปัญหาทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ ของประเทศอังกฤษ ผู้เขียนได้วิเคราะห์และอ้างเหตุผลต่าง ๆ แต่ไม่อาจเสนอเนื้อหาได้ครบถ้วน ผู้เขียนจึงต้องปิดเรื่องโดยระบุประเด็นปัญหาที่ยังไม่ได้กล่าวว่าจะนำมาเสนอในวันต่อไป ประเด็นนั้น คือ เรื่องการเก็บภาษีรายได้ดังตัวอย่าง

ส่วนอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องเก็บภาษีรายได้นั้น เป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องพิจารณากับส่วนหนึ่งทางภาค และบางทีเราจะได้หยิบยกขึ้นพิจารณาในวันหลังต่อไป

("วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจสงคราม" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 38)

บทความ "วิจารณ์ข้อวิจารณ์" เป็นบทความเขียนโต้ตอบคำกล่าวของ "เนติบัณฑิตย์" ซึ่งเป็นนักเขียนท่านหนึ่งในหนังสือพิมพ์ "สัจจ" "เนติบัณฑิตย์" ได้เขียนบทความวิจารณ์สมาคมชาติที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขานุการอยู่ ท่านจึงได้เขียนบทความโต้ตอบคำวิจารณ์นั้นลงในบทความชื่อ "วิจารณ์ข้อวิจารณ์" และผู้เขียนปิดเรื่องโดยกล่าวถึงว่ามีหนังสือพิมพ์ "สัจจ" และ "24 มิถุนา" อีกสองฉบับเขียนวิจารณ์คำทนิสมาคมชาติ และได้บอกให้ผู้อ่านติดตามอ่านบทความตอนต่อไปของท่านที่จะเขียนโต้ตอบข้อคำทนิของหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับ และจากการศึกษาข้อมูลจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ปรากฏบทความที่เกิดขึ้นภายหลังอีก คือ บทความชื่อ "ป้องกันสมาคมชาติ" ซึ่งเขียนโต้ตอบข้อคำทนิที่ "24 มิถุนา" คำทนิสมาคมชาติ ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง "วิจารณ์ข้อวิจารณ์" ความว่า

เมื่อข้าพเจ้าเขียนความข้อนี้จบลงแล้ว มีคนเอาขณมาส่งให้ข้าพเจ้าอีกสองงาน ซึ่งมาจาก "สัจจ" และ "24 มิถุนา" ขณอันนี้ คือ ข้อคำทนิสมาคมชาติ ซึ่งปรากฏในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์สองฉบับนั้นต่อมาอีก ซึ่งข้าพเจ้าตั้งใจ

เหมือนเห็นขนม แต่วันนี้ข้าพเจ้ารับประทานอิ่มเสียแล้ว ขอเก็บขนมสองจาน
นั้นไว้รับประทานในวันพรุ่งนี้ต่อไป เชิญมาเถาะท่านเชิญประกกันเข้ามา
ข้าพเจ้าจะหันหลังเข้ายันฝา กอดรัฐธรรมนูญแน่นไว้กับตัว รัฐธรรมนูญที่
ประกาศมาได้เดือนเศษ จะมาเป็นผู้แสดงความเห็นแนะนำให้รัฐบาลทำผิด
รัฐธรรมนูญไป ก็น่าจะต้องตأنทานกันไว้สักหน่อย

(“วิจารณ์ซ้อนวิจารณ์” ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 31)

บทความ “ทางไหนจะเหมาะ” เป็นเรื่องที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการ
ตั้งคณะกรรมการเมือง ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้อธิบายว่ามีทางเลือก 3 ทาง คือ มีคณะ
การเมืองคณะเดียว มีหลายคณะ และไม่มีคณะกรรมการเมืองเลย และได้วิเคราะห์วิจารณ์
ถึงผลดีผลเสียของการมีคณะกรรมการเมืองคณะเดียวกับการไม่มีคณะกรรมการเมืองเลย ทั้งสอง
วิธีมีแต่ผลเสียมากกว่าผลดี ท่านวิเคราะห์วิจารณ์ได้ 2 ทางก็จบเรื่อง แต่เนื้อความ
ที่จะวิจารณ์ทางเลือกอีกทางหนึ่งยังไม่จบ คือวิจารณ์ในประเด็นที่ว่า ถ้ามีคณะกรรมการเมือง
หลายคณะจะมีผลอย่างไร ดังนั้น ท่านจึงปิดเรื่องโดยยกประเด็นการตั้งคณะกรรมการเมือง
หลายคณะว่าจะนำมาเขียนบทความอีกในวันต่อไป ดังตัวอย่าง

แต่การที่จะไม่ให้มีคณะกรรมการเมืองในประเทศสยามเสียเลยนั้น จะพึงทำได้
ในเมื่อ (1) มีความสุจริตจริงใจต่อกัน คือเมื่อพูดว่าจะไม่มี ก็ต้องไม่ให้
มีจริง ๆ ไม่ใช่ไปแอบแฝงแปลงรูปอยู่ในที่หนึ่งทีใด (2) อำนาจส่วนใหญ่
ไปรวมอยู่ทางราชบัลลังก์ และ (3) ในวงคณะรัฐบาล หรือ คณะรัฐมนตรี
เองไม่เกิดความจำเป็นที่จะต้องงัดกฎหมายหรือพ้องประทุกันวันหนึ่ง พฤติการณ์
ทั้ง 3 ข้อนี้ เราจะหาได้ครบถ้วนหรือใครจะกล้าลุกขึ้นรับรองบ้างว่าจะหา
ได้จริง ๆ ถ้าไม่มีใครกล้ารับรอง หรือรับรองอย่างไม่มีเหตุผลอันน่าเชื่อ
แล้ว หนทางที่ 3 คือทางที่ไม่คณะกรรมการเมืองเลยนั้นก็ใช้ไม่ได้ เราจะต้อง

เหลียวกลับไปที่ทางที่ 1 คือ การยอมให้มีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ดังที่เรา
จะได้พิจารณาต่อไปโดยพิสดารในวันหน้า

(“ทางไหนจะเหมาะ” ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

4. ปิดเรื่องโดยเรียกร้องขอความร่วมมือ วิธีนี้ หลวงวิจิตรวาทการปิดท้าย
บทความโดยเรียกร้องหรือวิงวอนให้ผู้อ่านปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด เรียกร้องให้เสียสละหรือ
ให้ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างเพื่อประโยชน์ส่วนรวมคือชาติ เนื่องจากเหตุการณ์ในช่วงที่
เขียนบทความนั้น เหตุการณ์ของโลก รวมทั้งประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะคับขัน เกิด
ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ประเทศไทยก็ประสบ
กระทบเช่นกัน ดังนั้น บทความของหลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนเรียกร้องให้เห็นแก่
ประโยชน์ส่วนรวม ชี้แนวทางให้รัฐบาลและประชาชนปฏิบัติเพื่อชาติ และสันติภาพของ
โลก บทความที่ปิดเรื่องวิธีนี้มี 5 เรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง “เศรษฐกิจกับอิสระภาพ” เนื้อเรื่อง กล่าวถึง ประเทศไทยที่ได้รับ
อิสระในการปกครองตนเอง เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
นับว่าประชาชนเป็นผู้นำทางการเมืองมากยิ่งขึ้น มีอิสระทางการเมือง แต่ภาวะเศรษฐกิจ
ช่วงนั้นตกต่ำ ประชาชนควรเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของตนและของชาติด้วย ท่านชี้แนะ
ให้ประชาชนรับผิดชอบมากขึ้น ร้องขอให้ประชาชนร่วมมือกันสร้างงาน สร้างฐานะให้
ตนเองและส่วนรวม ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง “เศรษฐกิจกับอิสระภาพ”

เรื่องนี้เป็นลักษณะอันหนึ่งของอิสระภาพที่เราควรเข้าใจ เพราะเมื่อเรา
เป็นอิสระภาพจริงแล้ว เราจะต้องพึ่งตัวเองมากกว่าใคร ๆ ผู้ที่ยังต้อง
พึ่งอาศัยคนอื่นอยู่นั้น จะเรียกว่ามีอิสระแท้ไม่ได้ฉันใด ถ้าเราจะต้องคอยแต่
ให้รัฐบาลหางานให้เราทำโดยที่เราไม่คิดหาเอาเอง เราก็ไม่นับว่าเป็น
อิสระชน ฉะนั้น

(“เศรษฐกิจกับอิสระภาพ” ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 34)

เรื่อง "พลเมืองทองเคีรหน้า" เป็นเรื่องที่เขียนเสนอแนะให้ประชาชนเป็นผู้นำ รู้จักคิดค้นสร้างสรรค์ ปกครองตนเอง เพราะขณะนี้ เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ไม่ใช่ผู้นำทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม อีกต่อไป ดังนั้นจึงท้าทายปัดเรื่องกล่าววิงวอนให้ประชาชนใช้อิสระภาพให้เหมาะสม ถูกต้อง ให้ช่วยตนเอง รู้จักคิด ช่วยกันร่วมมือกันระหว่างชนในชาติ และเป็นผู้นำชาติ ที่สมบูรณ์ ดังตัวอย่าง

... ขอให้พวกเราจงช่วยกันแปลความหมายของอิสรภาพไปในทางนี้เถิด
อย่าได้แปลไปในทางเกียจคร้าน คอยให้รัฐบาลป้อนเข้าเราเสมอไปเลย
เราบรรลุนิติภาวะแล้ว เราปกครองตัวเองแล้ว เราเลิกเป็นเด็กที่ต้อง
อาศัยผู้ใหญ่กันเสียที เรามาช่วยกันเถิด เรามาช่วยกันทำ และพวกเรา
พลเมืองจงมาเคีรออกหน้ารัฐบาลกันเถิด

("พลเมืองทองเคีรหน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

เรื่อง "ป้องกันสมาคมชาติ" เป็นเรื่องที่เขียนถึงคณะกรรมการ เมืองชื่อคณะชาติ ซึ่งท่านมีส่วนร่วมในการก่อตั้งขึ้น แต่ยังไม่ได้รับอนุญาตจากคณะราษฎรให้ก่อตั้ง คณะการเมืองอื่น ๆ ได้ แต่มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับเขียนตำหนิสมาคมชาติ ท่านจึงเขียนโต้ตอบแก้ไขเป็นข้อ ๆ เป็นการป้องกันสมาคมชาติ และท้าทายกล่าวถึง นักเขียนที่ตำหนิสมาคมชาตินั้นให้ว่าจากกล่าวพาดพิงเหยียดหยันกฎหมายของคณะราษฎรซึ่งเป็นคณะ รัฐบาลขณะนั้น ท่านจึงร้องขอให้ประชาชนพิจารณาดูเป็นเยี่ยงอย่างว่า อย่าทำเช่น นักเขียนผู้นั้น เพราะจะทำให้กฎหมายเป็นหมัน การกล่าวร้องขอเช่นนี้เป็นเชิงประชด ประชันนักเขียนผู้นั้นด้วย ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง

... "กระบี่ขาว" เขียนไว้ในสัจจำ ว่า "มีที่ไหนบ้างคนมั่งคั่งได้ยอมเฉลี่ย
ทรัพย์สินให้แก่คนยากไร้ โดยใจเมตตากากรุณามีได้หวังประโยชน์แก่พวกเรา"
ดังนี้แล้วจะทรงโหม่นสัสสักเพียงไร ข้าพเจ้าลองเปิดราชกิจจานุเบกษาที่

ได้รับวันนี้ ได้เห็นนามนางอุ่น ไปขะยงเงิน บริจาคเงินในโรงพยาบาล
กลางถึง 1200 บาท และมีรายการบริจาคเงินในสาธารณกุศลอีกหลาย
อย่าง ท่านเหล่านี้จะรู้สึกอย่างไรบ้างหนอ ถ้าหากขอความที่กระษัตริย์เขียน
ไว้นี้ไม่ผิดต่อพระราชบัญญัติสมุคเอกสารแล้ว ข้าพเจ้าก็จะได้จดจำไว้ และ
วันหลังข้าพเจ้าจะลงเียบพระราชบัญญัติสมุคเอกสารเล่มบาง แต่เปล่า
ข้าพเจ้าไม่มีความมานะพอที่จะทำผิดกฎหมาย หรือเียบกฎหมายเล่นตาม
สบายใจ ข้าพเจ้าขอให้พวกเรากระวังอย่าทำอะไรให้เกินไปจากกฎหมาย
จะเป็นหมันไปหมด เรามาเคารพต่อกฎหมายกันเถิด

(“ป้องกันสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 28)

บทความ “ปัญหาประจำวัน” เขียนถึง “คณะราษฎร” ที่ทำการเปลี่ยนแปลง
การปกครองมาเป็นเวลาสองเดือนนั้น มีผู้วิจารณ์ต่าง ๆ นานาว่าเป็นผลดีหรือร้าย
มีเจตนาดีหรือไม่ ท่านใดที่แจ้งให้ผู้อ่านใคร่จักพิจารณาใช้เหตุผลด้วยตนเอง อย่าเชื่อ
คำกล่าวของใคร ควรให้อีกาสแก่คณะรัฐบาลบ้าง เวลาจะเป็นเครื่องพิสูจน์เจตนา
และผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะระยะนั้นประชาชนเกิดความสับสนทาง
ความคิดพร้อม ๆ กับต้องเผชิญปัญหาเศรษฐกิจที่ร้ายแรง จึงปิดท้ายบทความโดยขอร้อง
และเตือนสติให้พลเมืองใช้สิทธิของตนพิจารณาวินิจฉัยการกระทำของรัฐบาลด้วยความ
เป็นธรรม และพิจารณาคด้วยตนเอง ดังตัวอย่าง

แต่อย่างไรก็ดี เราจะต้องไม่ลืมว่า สิทธิที่จะวินิจฉัยว่ารัฐบาลทำอะไรไป
ดีหรือไม่ดีนั้น ต้องเป็นสิทธิของพวกเราพลเมืองที่จะวินิจฉัย

(“ปัญหาประจำวัน” ไทยใหม่ 9 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

แม้บทความเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของสังคมส่วนรวมเช่นกัน หลวง
วิจิตรวาทการยังได้เขียนเชิญชวน ดังบทความเรื่อง “วันมาฆบูชาคืออะไร?” เป็น

บทความสารคดี แทรกข้อคิดส่วนตัว เพื่อให้ผู้อ่านได้รู้จักพิจารณาแยกแยะและเลือกปฏิบัติ ผู้เขียนลงท้ายโดยเชิญชวนประชาชนที่นับถือพุทธศาสนาให้เห็นความสำคัญของวันมาฆบูชา ร่วมกันปฏิบัติกิจของพุทธศาสนิกชนที่ถูกต้อง ขอร้องให้ทุกคนน้อมจิตใจระลึกถึงพุทธคุณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนากันทั่วอย่าง

ข้าพเจ้าขอเชิญเชิญสาธุชนที่ไคลภักดิ์ประเสริฐสุดกล่าวคือ เกิดมาเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนาจนน้อมจิตคิดถึงวันมาฆบูชาว่าเป็นวันที่ระลึกอันสำคัญสำหรับพระพุทธเจ้าของเรา ถ้าหากท่านจะไปวัด ก็ขออย่าคิดว่าจะไปเวียนเทียนเคาะเปี้ยคสตร์สาว ขอให้ไปด้วยความตั้งใจที่จะนมัสการพระระลึกถึงพระคุณสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่ไคทรงประทานดวงประทีปส่องโลกให้สว่าง ไคทรงสอนให้มนุษย์ทราบหนทางที่จะบำเพ็ญตนอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ถ้าหากท่านไม่มีโอกาสจะไปวัดก็จงสละเวลาแม้แค่ 1 นาทีระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า มองเห็นสภาพที่ล่วงมาแล้วสองพันห้าร้อยปี ในสมัยที่พระองค์ประทับอยู่ในท่ามกลางหมู่สงฆ์ถึง 1250 ดวงจันทร์ที่จะส่องสว่างในคืนนี้ เป็นดวงเดียวกันกับที่ส่องมาแล้วเมืองสองพันห้าร้อยปี บุคคลที่มีชีวิตอยู่จะเพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าเมื่อสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว กับพวกเราที่มีชีวิตอยู่ในเวลานี้ ก็เป็นศิษย์แห่งพระศาสดาองค์เดียวกัน ขอให้เราน้อมจิตเป็นเอกฉันท์ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าของเราทุกคน เทอญ ฯ

("วันมาฆบูชาคืออะไร" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 9)

5. ปิดเรื่องโดยตอบคำถาม การปิดเรื่องแบบนี้มักจะใช้กับเรื่องที่เปิดเรื่องโดยตั้งปัญหา ตั้งคำถาม แล้วตอบสรุปไว้ตอนปิดเรื่อง การปิดเรื่องเช่นนี้มีปรากฏ 3 เรื่องดังนี้

เรื่อง "สงครามและการลอคอาวูช" เปิดเรื่องโดยกล่าวถึงสงครามในสมัยโบราณกับสงครามที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมีความแตกต่างกัน ตรงที่สงครามสมัยโบราณไม่ต้องการประกาศส่วนสงครามที่กำลังเกิดขึ้นถ้าจะรบกันต้องประกาศให้สันนิบาตชาติรับรู้ และการกล่าวถึงปัญหาที่จะป้องกันมิให้เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น สันนิบาตชาติจะทำได้หรือเป็นปัญหาที่นักการเมืองทั้งหลายต่างสงสัยและเฝ้าดู ท่านเขียนเปิดเรื่องโดยตั้งปัญหา และเขียนอธิบายความคิดเห็นของท่าน แล้วจบเรื่องโดยเสนอคำตอบว่าการที่สันนิบาตชาติประชุมลอคอาวูช เพื่อจัดปัญหาสงครามจีนกับญี่ปุ่นนั้นเป็นไปได้ยากยิ่ง แต่จะมีประโยชน์เพียงเพื่อรักษาขวัญของชาวโลกเท่านั้น ให้โลกเข้าใจว่าปัญหาจีนกับญี่ปุ่นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ที่จริงเป็นเรื่องใหญ่ยิ่งยากที่สันนิบาตชาติจะใช้วิธีการลอคอาวูชมาแก้ไขได้ ถึงการปิดเรื่อง "สงครามและการลอคอาวูช" *Byomhakam*

ปัญหาที่มีผู้สงสัยอยู่ที่ว่า เมื่อจีนกับญี่ปุ่นกำลังลุกเป็นไฟอยู่เช่นนี้ การประชุมลอคอาวูชจะมีกันทำไม ตอบได้ง่าย ๆ ว่ามีขึ้นเพื่อรักษาขวัญ หรือเพื่อให้โลกเห็นว่าเหตุการณ์ทางจีนกับญี่ปุ่นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่อันที่จริงเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว การเจรจาเป็นแต่ถ่วงเวลาให้ต่างฝ่ายต่างตระเตรียม และการรบที่มีเวลาเตรียมมาก ๆ ก็ย่อมเป็นการรบใหญ่ เพลิงแห่งยุทธภัย ในบรรพทิศเป็นอันลุกโผลงขึ้นอย่างยากที่จะดับได้แล้ว

("สงครามและการลอคอาวูช" ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

เรื่อง "จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือ?" ชื่อเรื่องบทความนี้ก็เป็นการถาม และเปิดเรื่องด้วยคำถามเช่นกัน ผู้เขียนเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงญี่ปุ่นให้จีนถอยกองทัพไปอีก 20 กิโลเมตร ซึ่งจีนก็ปฏิบัติตาม แต่ผู้เขียนตั้งปัญหาต่อไปว่า ถึงแมจีนจะถอยไปแล้ว แต่ "เป็นปัญหาว่าการสงครามในระหว่างจีนกับญี่ปุ่นจะสงบลงหรือไม่?" ส่วนการปิดเรื่อง ท่านสรุปคำตอบยืนยันว่า เหตุการณ์สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นยังสงบลงไปไม่ได้ จะสงบลงได้เมื่อมีผู้แพ้ผู้ชนะโดยเด็ดขาด และขณะนั้นก็ไม่อาจทำนายได้ว่าใครแพ้ใครชนะ เพราะความสามารถใกล้เคียงกัน ถึงตัวอย่างการปิดเรื่อง ความว่า

เราอยากจะเป็นย่นว่า เหตุการณ์เรื่องจีนกับญี่ปุ่นยังจะส่งลงไปในพื้นที่ไหนก็ได้ สันนิบาตชาติหรือใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะทำให้ส่งไปได้ด้วยวิธีที่แตกต่าง (Artificial) สงครามจีนกับญี่ปุ่นยังจะต้องเป็นศึกใหญ่ จะส่งลงได้ก็ต่อเมื่อมีการแพ้นะเด็ดขาดให้เห็นฝีมือกันจริง ๆ การที่ใครจะชนะนั้นเป็นปัญหาที่ยังตอบกันไม่ได้ และแม้จะทายเราก็ไม่ได้เหมือนกัน เราปรารถนาอย่างเดียวแต่ที่จะมีให้สงครามจีนกับญี่ปุ่นกลายเป็นสงครามโลก และถ้านานาชาติใครจะรักษาความยุติธรรมจริงแล้ว ก็ควรปล่อยให้เขารบกันไปโดยลำพัง อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องให้เป็นการยุ่งยากต่อไป บัดนี้เห็นได้แล้วว่าฝีมือของเขาทั้งสองพอจะวัดเหวี่ยงกัน จีนกับญี่ปุ่นไม่ใช่เบ็ดเยี่ยงกับเยอรมันไม่จำเป็นต้องมีใครเข้าไปช่วยเลย

(“จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือ?” ไทยใหม่ 7 มีนาคม 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง “ความหึง” ผู้เขียนใช้วิธีเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงสตรีผู้หนึ่งตั้งปัญหาถามท่านเกี่ยวกับความหึงว่า “ความหึงเป็นความผิดหรือไม่?” “ความหึงมีโทษอย่างไร?” “สตรีควรหึงหรือไม่?” และผู้เขียนก็ตอบเฉพาะหัวข้อสั้น ๆ แล้วอธิบายเนื้อเรื่องละเอียดอีกครั้ง และปิดเรื่องโดยการสรุปคำตอบว่า “ความหึง” ที่ท่านเห็นว่าไม่ผิด ไม่มีโทษ และสตรีควรหึงนั้น เป็นความจริงทางศีลโลกเท่านั้น ส่วนศีลธรรมถือว่าไม่ถูกต้องเป็นโทษ และสตรีไม่ควรหึง ทั้งการปิดเรื่อง ความว่า

ที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วนั้น เป็นแต่ศีลโลก ถ้าพูดถึงศีลธรรมจะต้องพูดถึงไปอีกอย่างหนึ่ง สำหรับความหึงนั่นเอง ถึงแม้จะไม่ผิดศีลโลก ก็ผิดศีลธรรม เราทราบอยู่แล้วว่าทางธรรมนั้น มุ่งความสุขใจของตนเองเป็นข้อใหญ่ สิ่งไรที่ทำลายความสุขใจของตนเอง สิ่งนั้นทางธรรมยอมตำหนิ ความหึงเป็นเครื่องทำลายความสุขใจอย่างร้ายกาจ ซึ่งดูเหมือนจะไม่มีธรรมชาติอื่นใดมาทำ ความขุ่นเคืองหัวใจมากเท่าความหึง ทางธรรมตำหนิในข้อนี้ แต่เราก็มีทาง

ที่จะหึงได้โดยไม่ผิดทางธรรม คือ แสดงอาการหึงแต่ภายนอก ส่วนภายในหัวใจเราสงบไว้ เราแสดงอาการหวงสิทธิ์ให้คนทั้งหลายรู้ว่าเราพยายามรักษาสิทธิของเรา แต่ถาสิ่งที่เรารักนั้นจะหลุดมือไปจริงก็ไม่ควรเก็บเอามาเป็นเครื่องร้อใจ ทำได้ดังนี้หัวใจจะเป็นสุข แต่ใครทำได้บ้าง ข้าพเจ้าเองยังทำไม่ได้เหมือนกัน

(“ความหึง” ดวงประทีป 14 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

6. ปิดเรื่องโดยการตั้งความปรารถนา ความหวัง คำอธิษฐาน การขอพร
การปิดเรื่องเช่นนี้ไม่ค่อยปรากฏในบทความทั่ว ๆ ไปบ่อยนัก แต่มีปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ 3 เรื่อง บทความที่ปิดเรื่องเช่นนี้ มักเขียนในวันสำคัญ เช่น โอกาสวันขึ้นปีใหม่ วันคล้ายวันพระราชสมภพของบุคคลสำคัญ ในกาลเทศะ และโอกาสที่อำนวยการ ขอพร การตั้งจิตอธิษฐาน หรือตั้งความปรารถนา ดังตัวอย่าง

เรื่อง “ขอคิดของข้าพเจ้า” เขียนขึ้นในวันที่ 31 มีนาคม 2475 เป็นวันสิ้นปีเก่า ซึ่งวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันขึ้นปีใหม่ ผู้เขียนจึงมีความปรารถนาและตั้งจิตอธิษฐานให้เมืองไทยเจริญรุ่งเรือง ให้พระกษัตริย์ชาติไปสู่ความรุ่งโรจน์ และเพื่อประชาชนได้รับความสุขสมบูรณ์ทั่วกัน ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง “ขอคิดของข้าพเจ้า”

ขอให้เมืองไทยจงเจริญ และขอให้รัฐบาลจงทำการสำเร็จสมประสงค์ในอันจะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของพลเมือง และนำชาติไปสู่ความรุ่งโรจน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป สยามอยู่ในระเบียบ หรือระบอบแห่งประชาธิปไตยมาได้ 9 เดือนแล้ว พ.ศ. 2475 จะสิ้นสุดลงในวันนี้ ขอให้แสงอรุณแห่ง พ.ศ. 2476 จงนำมาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้ากันเทอญ

(“ขอคิดของข้าพเจ้า” ไทยใหม่ 31 มีนาคม 2475 หน้า 6)

บทความเรื่อง "สมเด็จพระนเรศวรมหาราช" เรื่องนี้ผู้เขียน เขียนถึงพระประวัติ และความสำคัญที่มีต่อประเทศไทย บทความนี้ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2475 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และลงท้าย โดยอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายประสาพรแด่พระองค์ให้มี พระชนม์ชีพยืนนาน เพื่อสร้างประโยชน์แก่ชาติไทยต่อไป ดังตัวอย่าง

... เรา "ไทยใหม่" จึงขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และเทพเจ้า ผู้ศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองป้องกันพระองค์ให้ทรงพระเจริญพระชนมายุ และทรงมี พระกำลังและความสามารถทำประโยชน์แก่พวกเรต่อไปอีก ขอให้ ภัยอันตรายทั้งหลายจงอย่ามีมาแผ้วพานพระองค์ และทรงพระชนม์ยืนยาว ต่อไปชั่วกาลนานเทอญ

("สมเด็จพระนเรศวรมหาราช" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2475 หน้า 6)

บทความเรื่อง "คณะราษฎร" เขียนถึงคณะการเมืองของไทย โดยเปรียบเทียบ ความหมายกับ "คณะราษฎร" ของต่างประเทศว่ามีแนวดำเนินงาน และวางนโยบาย เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ส่วนใหญ่ "คณะราษฎร" ของต่างประเทศจะมีนโยบาย ที่แน่นอน ไม่ใช่เป็นเพียงคำปฏิญาณ 6 ข้ออย่างของไทย ท่านได้ชี้แจงเหตุผลข้อเท็จจริง แล้วกล่าวปิดเรื่อง ด้วยการตั้งความหวังว่า รัฐบาลใหม่ คือ คณะราษฎรคงจะ ประกาศนโยบายในการดำเนินการอย่างแจ่มชัด เพื่อให้ประชาชนทราบ ดังตัวอย่าง

เพียงแต่สามข้อนี้ ก็เป็นเรื่องที่ควรใส่ใจพิจารณาว่ารัฐบาลของเราจะดำเนินการทางไหน เราหวังว่ารัฐบาลใหม่จะประกาศนโยบายออกมาให้แจ่มแจ้ง ให้พลเมืองทราบทางคำเนิร ถ้าพลเมืองไม่ทราบว่าเขมีที่ศของรัฐบาลหันไปทางใดแน่ ก็ย่อมจะลำบากแก่รัฐบาลเองในการที่จะคิดทำอะไรขึ้นมา

และข้อสำคัญที่สุดนั่นคือ "คณะราษฎร" เป็นคณะกรรมการเมืองคณะหนึ่งซึ่งกำลังถือ
บังเหียนประเทศ จึงจำเป็นที่ประเทศจะต้องรู้ไว้บ้างว่าถูกชักบังเหียนไป
ทางไหน

("คณะราษฎร" ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

7. ปิดเรื่องโดยนำสุภาษิตหรือบทกวีมากล่าว หลวงวิจิตรวาทการปิดเรื่อง
วิธีนี้ในบทความทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะเหตุการณ์ด้านการเมือง
ท่านเขียนบทความอธิบายข้อเท็จจริงและแสดงความคิดเห็นรวมทั้งวิเคราะห์เหตุการณ์
ล่วงหน้าไว้ด้วย และเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องชัดเจนยิ่งขึ้น หลวงวิจิตรวาทการ
ได้ยกบทกวีของกวีไทยและกวีต่างประเทศที่แสดงความหมายในท่านองเดียวกันมา
เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในต่างประเทศ เช่นเรื่อง "อาจมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี"
หรือเรื่อง "ยอกรักของนโปเลียน" บทความบางเรื่องหลวงวิจิตรวาทการ ได้ยกสำนวน
คำพังเพยของไทยปิดท้ายเรื่อง เพื่อสรุปความคิด และจุดมุ่งหมายของบทความนั้น ๆ
ให้เด่นชัดขึ้น เช่น การปิดเรื่องในบทความเรื่อง "โชคของสมาคมชาติ" ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

เรื่อง "อาจมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี" เป็นเรื่องการเลือกตั้งผู้นำเยอรมัน
ระหว่างฮินเคนเบอร์เกอร์รักษาตำแหน่งประธานาธิบดีกับฮิตเลอร์ ผู้เขียนท่านายว่า ถ้า
ฮิตเลอร์พ่ายแพ้อาจนำกองทัพเข้าต่อสู้อย่างมุสโสลินี แต่คงไม่รบร่นอย่างมุสโสลินี
เพราะฮินเคนเบอร์เกอร์ก็มีกำลังมาก สงครามกลางเมืองต้องเกิดขึ้น เยอรมันต้องเกิดคร่อน
ซ้ำสอง เกิดคร่อนครั้งแรก คือแพสงครามโลกครั้งที่ 1 ต้องเสียค่าปรับแก่ฝรั่งเศส
แล้วยังมาซ้ำสองในเรื่องสู้รบกันเองระหว่างคนในชาติอีก ก็เทียบได้กับบทกวีของ
สุนทรภู่ว่า "เมื่อเกิดทุกข์แล้วมีหนามซ้ำซ้ำ" ดังตัวอย่างการปิดเรื่อง

เพราะฉะนั้นถ้าฮิตเลอร์เคิร์กกองทัพเข้ากรุงเบอร์ลินอย่างมุสโสลินีจริงแล้ว
ความสำเร็จของฮิตเลอร์จะไม่รบร่นอย่างมุสโสลินีเลยเป็นอันขาด สงคราม

กลางเมืองของเยอรมนีจะขึ้นมีโคโยไม่ต้องสงสัย และลงท้ายก็จะเป็นสิ่งที่
น่าอนาถใจสำหรับเยอรมนีเอง เยอรมนีกำลังอ่อนเพลียอยู่แล้วจะมาระทบ
เหตุการณ์ร้ายแรงที่ทำให้อ่อนเพลียลงอีก จะเป็นอย่างสุนทรภู่ของเราว่า
"เมื่อเกิดทุกข์แล้วมีหนามมาซ้ำเชียว" ในที่สุดจะเข้าตำราว่า อยู่ดีไม่ไว้ดี
ความยุ่งยากในทางการเมืองช่างเป็นขอยุ่งยากเสียจริง ๆ และความ
ยุ่งยากของเยอรมนีในเวลานี้ก็เกิดจากปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำนั่นเอง
เมื่อไรเศรษฐกิจจะดีขึ้นหนอ

("อาจมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี" ไทยใหม่ 21 มีนาคม 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "ขอรักของนโปเลียน" เป็นบทความเขียนถึงชีวิตรักของ
นโปเลียนผู้มีรูปร่างหน้าตาดีแท้ แต่มีความสามารถสูงส่ง มีคนรักมากมาย หญิงงาม
หลายคนหลงรักนโปเลียน และนโปเลียนก็หลงรักนางเหล่านั้น แต่ผู้ที่นโปเลียนรักมาก
คือ มารีย์ คราวที่นโปเลียนแพกองทัพสัมพันธมิตร และถูกส่งตัวปล่อยเกาะเซนต์เฮเลนา
นางมารีก็ตรอมใจตายในเวลาต่อมา อีกปีเดียวต่อมา นโปเลียนก็ตายตามไป ผู้เขียน
บิดเรื่องความรักของนโปเลียนด้วยความโศก และสรุปสุภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส
ที่ว่า "ถ้าตายในระหว่างที่มีคนรักอยู่แล้วก็เท่ากับไม่ตาย" การบิดเรื่องนี้ ช่วยลด
น้ำหนักความเศร้าลงไปได้บ้าง ดังตัวอย่าง การบิดเรื่อง ยกสุภาษิต ความว่า

วอลแตร์ ปราชญ์ฝรั่งเศสคนหนึ่งได้กล่าวเป็นสุภาษิตไว้ว่า "ถ้าตายใน
ระหว่างที่มีคนรักอยู่แล้ว ก็เท่ากับไม่ตาย"

("ขอรักของนโปเลียน" ดวงประทีป 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 96)

บทความเรื่อง "โชคของสมาคม" ผู้เขียนได้เขียนโต้ตอบนักเขียนของ
หนังสือพิมพ์ "สัจจ" ที่เขียนตำหนิ "สมาคมชาติ" ที่หลวงวิจิตรวาทการสนับสนุนที่จะให้
รัฐบาลอนุญาตตั้งเป็นคณะกรรมการเมืองขึ้น ผู้เขียนได้สรุปบิดเรื่องว่า การเขียนของนัก
หนังสือพิมพ์ "สัจจ" ที่ใช้นามว่า น.ส.น.ท. นั้น ทำตนเหมือนชักใบให้เรือเสีย และ
ทำตนเหมือนกระต่ายตื่นตูม ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้า "น.ธ.น.ท." ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านเปลี่ยนนามของท่านเสียใหม่เถิด เพราะการที่ท่านใช้นาม น.ธ.น.ท. นั้น จะชวนให้คนอื่นเห็นไปว่า นามของท่านย่อมาจากคำว่า "นิยิลิสต์ในเมืองไทย" ข้าพเจ้ามีปทานุกรมอยู่ใกล้ ๆ มือก็ลองเปิดดูคำ "นิยิลิสต์" พบคำแปลที่เขาให้ไว้ว่า "วิธีการที่มีผู้เห็นชอบยิ่งในรัสเซีย มีความมุ่งหมายทำลายล้างทุกสิ่งทุกอย่างไม่ให้มีเหลือ และไม่ให้มีอะไรขึ้นมาแทน" ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ท่านควรเลิกใช้ชื่อนี้เสีย และข้าพเจ้าจำใจจะต้องกล่าวว่าท่านไม่มีความรู้เพียงพอแม้แต่ "คณะกรรมการเมือง" คืออะไรท่านก็ไม่รู้แน่นอนท่านแปลความทุกข้อเอาตามชอบใจ ท่านหมิ่นประมาทคนล่วงหน้าโดยไม่ต้องรู้ตัวว่าเป็นใคร ท่านไม่มีความไว้วางใจแม้ในความสามารถของรัฐบาลปัจจุบัน ท่านทำตนเป็นกระต่ายตื่นตูม หากสมควรแก่การที่จะได้รับความเชื่อถือของใครไม่ ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านว่าอย่าชักใบให้เรือเสียไปเลย

("โชคของสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 28)

8. ปิดเรื่องโดยกล่าวถึงส่วนสำคัญของเรื่องทั้งหมด หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความบางเรื่องที่แสดงเนื้อความกว้าง ๆ ทั่ว ๆ ไป และวิเคราะห์แสดงเหตุผลในแต่ละประเด็นว่ามีข้อดี ข้อบกพร่องส่วนใดบ้าง เป็นการแสดงข้อเท็จจริงและเพิ่มเติมความคิดเห็นเล็กน้อยแทรกไว้ แต่ตอนปิดท้ายเรื่องจะแสดงจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเรื่องว่า ผู้เขียนมีจุดประสงค์อย่างไรในการเขียนบทความเรื่องนั้น ดังเช่น บทความเรื่อง "คณะกรรมการเมือง"

บทความเรื่อง "คณะกรรมการเมือง" ปิดเรื่องโดยกล่าวถึง "คณะชาติ" ซึ่งจัดว่าเป็นคณะกรรมการเมืองคณะหนึ่งที่ผู้เขียน เขียนเรื่องทั้งหมดแสดงความคิดเห็นกล่าวถึง "คณะกรรมการเมือง" มาตลอดทั้งเรื่อง แต่มาปิดเรื่องโดยกล่าวถึงเฉพาะส่วนสำคัญที่หลวงวิจิตรวาทการมีจุดมุ่งหมายคือ "คณะชาติ" ซึ่งคณะชาติเป็นคณะกรรมการเมืองคณะหนึ่งที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการคณะ และได้เคยเขียนบทความหลายเรื่อง

เพื่อให้รัฐบาลอนุมัติให้ก่อตั้งคณะกรรมการเมืองหลายคณะ "คณะชาติ" จะได้ก่อตั้งขึ้นด้วย การปิดเรื่องเช่นนี้ ผู้เขียนมุ่งให้รัฐบาลเห็นความสำคัญและความจำเป็น ตลอดจน ประโยชน์ที่จะมีคณะกรรมการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจาก "คณะราษฎร" โดยเฉพาะชี้ให้เห็น หลักการที่น่าสนใจของ "คณะชาติ" ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำเรื่องของ "คณะชาติ" ซึ่ง ท่านมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้รัฐบาลอนุญาตให้ก่อตั้งขึ้นได้ ดังการปิดเรื่อง ความว่า

สำหรับ "คณะชาติ" หรือที่เรียกตามภาษาฝรั่งว่า Nationalist นั้น เราได้ทราบว่า ข้าราชการผู้หนึ่งคิดจัดตั้งขึ้นในสมัยที่ 2 เป็นท่านองคมนตรีกลาง (Centre) ของฝรั่งเศส ซึ่งถ้าได้ตั้งขึ้นสำเร็จแล้วเมื่อใด ข้าราชการผู้นั้นก็จะลาออกจากราชการมาดำเนินชีวิตในทางการเมืองโดยตรง ("คณะกรรมการเมือง" ไทยใหม่ 10 สิงหาคม 2475 หน้า 35)

ดังได้กล่าวมาแล้ว การเปิดเรื่องและการปิดเรื่องเป็นลักษณะสำคัญยิ่งในการ นำเสนอเรื่องของบทความ เพราะเป็นวิธีสร้างความสนใจ กระตุ้นให้ผู้อ่านติดตามอ่าน บทความของหลวงวิจิตรวาทการ และช่วยให้บทความมีความสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น วิธีการ เปิดเรื่องของหลวงวิจิตรวาทการมีหลายวิธี การเปิดเรื่องพอประมวลได้ 9 วิธี การ ปิดเรื่องมี 6 วิธี แต่วิธีการเปิดเรื่องที่ปรากฏมากคือ เปิดเรื่องโดยการฟื้นความหลัง, เปิดเรื่องโดยตั้งคำถาม, เปิดเรื่องโดยการอธิบายชื่อเรื่อง ส่วนวิธีการปิดเรื่องที่ ปรากฏมากคือ การปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง, ปิดเรื่องโดยแสดงความ คิดเห็นของผู้เขียน, ปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย

ระดับภาษา

ภาษามีหลายระดับ ภาษาในแต่ละระดับจะเหมาะสมกับงานเขียนแต่ละชนิด แตกต่างกัน ภาษาในระดับแตกต่างกันนั้นสังเกตได้จากคำ หรือคำกิริยาของคำ

ลัทธิ พิณจวบคณ แบ่งระดับของถ้อยคำในภาษาไทยตามโอกาสที่ใช้ทั่วไป เป็น 3 ระดับ (ลัทธิ พิณจวบคณ และคนอื่น ๆ 2516 : 23) คือ

1. ภาษาปาก (Vulgate) ได้แก่ภาษาที่ใช้ในการทำความเข้าใจกับหมู่มนุษย์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง ไม่ต้องระมัดระวังและพิถีพิถันมากนัก บางครั้งภาษาปากปรากฏกับระดับภาษาอื่นก็มี ในการเขียนใช้ภาษาปากเพื่อแสดงบรรยากาศให้สมจริงเหมาะกับเนื้อเรื่องที่เขียน เช่นบทสนทนา หรือข้อความที่คัดมาเป็นอัญประกาศภาษาปาก อาจมีคำว่า คำหยาบ คำสแลง รวมอยู่ด้วย

2. ภาษาทึ่งแบบแผน (Informal) คือ ภาษาที่ใช้พูดหรือเขียนในโอกาสทั่ว ๆ ไป อย่างภาษาปาก แต่เพิ่มความพิถีพิถันในการใช้ ความสุภาพและมารยาทมากขึ้น เช่นบันทึกข้อความส่วนตัว จดหมายถึงบุคคลที่ไม่ใช่เพื่อนสนิท ภาษานวนิยาย ในบทความบางประเภท

3. ภาษาแบบแผน (Formal) คือ ภาษาที่เรียบเรียงด้วยความประณีต ใช้ทั้งในการพูดและเขียนเพื่อเป็นหลักฐานทางราชการ ทางวิชาการ เพื่อยกย่องบุคคล หรือเพื่อความถูกต้องแน่นอนตามหลักภาษา เช่นคำกราบบังคมทูล หนังสือราชการ เรียงความ บทความทางวิชาการ

ประทีป วาทิกทินกร กล่าวว่า คำในภาษาไทยมีระดับไม่เท่ากัน หมายถึงการแบ่งคำออกไปใช้ในที่สูงต่ำต่างกันตามความเหมาะสม ได้แบ่งคำตามที่น่าไปใช้เป็น 2 ระดับ (ประทีป วาทิกทินกร 2514 : 5 - 6) คือ

1. คำระดับที่ใช้อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่คำที่ใช้กันในภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน ส่วนใหญ่ใช้ในการพูดหรือการเขียนอย่างไม่เป็นทางการ คือ คำปากหรือคำตลาด เช่น ชี้เกียจ กิน พ่อแม่ ในหลวง และคำสแลง เช่น เปี้ยว อีแซว

2. คำระดับที่ใช้อย่างเป็นทางการ ได้แก่คำที่ใช้กันในภาษาที่เป็นแบบแผนหรือภาษาของทางราชการ คือคำสุภาพ และราชาศัพท์ เช่นเกียจคร้าน เสวย นิกามารคา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาษาที่พบในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ จะเปลี่ยนแปลงไปตามประเภทของบทความซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ บทความที่เน้นทางค่านิยมความคิดเห็น และบทความที่เน้นเสนอความรู้ บทความที่เน้นค่านิยมความคิดเห็นมักจะเป็นบทความที่เขียนลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เสนอเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์ประจำวันทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์และทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า เรื่องที่แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่เป็นแนวการเมือง และเศรษฐกิจในช่วงนั้น ๆ ส่วนบทความที่เน้นเสนอความรู้มักเป็นบทความเชิงสารคดีให้ความรู้ทั่วไป และแสดงความคิดเห็นเป็นบางส่วน บางตอน ส่วนใหญ่จะลงพิมพ์ในวารสารรายทศดวงประทีป เสนอเรื่องตามเทศกาล หรือตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ช่วงนั้น ๆ เช่นบทความเรื่อง "ความอ่อนแอ" เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นบทบาทพระมหากษัตริย์ที่สูญเสียอำนาจ ซึ่งช่วงที่ท่านเสนอบทความนี้ประเทศต่าง ๆ กำลังเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง ดังนั้นภาษาที่ใช้เขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการอาจแบ่งตามระดับภาษาได้ 2 ประเภท คือ

1. ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน จะปรากฏในบทความที่เน้นทางค่านิยมความคิดเห็น และ
2. ภาษาแบบแผน จะปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการที่เน้นทางค่านิยมความคิดเห็นระดับภาษาในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ดังนี้

1. ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน คือภาษาที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนในบทความที่เน้นความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ บทความที่หลวงวิจิตรวาทการมีความมุ่งหมายสำคัญในการเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ขณะเดียวกันก็สอดแทรกความรู้ด้วย แต่มิได้มุ่งหวังที่จะเสนอความรู้โดยตรง บทความประเภทนี้มักปรากฏในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เช่น บทความเรื่อง "ควรมีสองสภา" "วิจารณ์เขื่อนวิจารณ์" "คณะกรรมการเมือง" "คณะราษฎร" "โครงการหลวงประดิษฐ์" "ลัทธิขงจื้อ" ฯลฯ บทความที่เน้นความคิดเห็นมีจำนวนมากที่สุด มีจำนวนมากประมาณ 4 ใน 5 ส่วนของบทความทั้งหมด ภาษาที่ใช้ในการเขียนเรื่องประเภทนี้มักใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน มีคำภาษาปากอยู่มาก ในขณะที่เดียวกันในช่วงที่เสนอข้อมูลตรงไปตรงมาก็จะใช้ภาษาแบบแผนปะปนอยู่บ้าง คำภาษา

ปากซึ่งเป็นภาษาที่ไม่เป็นแบบแผนในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ปรากฏมากในบทความจากหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ดังตัวอย่าง

ซึ่งกะต่าย, รู้กันแน่ ๆ แล้วว่า
เจ้าหน้าที่ยกพวกออกไป
เก็บซี่ปากของรัสเซียมาพูด
จะมัวตะโกนขอให้สอศคาพลงดัก
ออกไปดูการเมืองนอก
ชนกันออกไปดูงานบัญชี

เราอยากจะให้เผยแผ่ออกมาดูกัน
การร้องชวนเฉย ๆ
คุณมีนเจ้าหัว ๆ ไป
ราษฎร เป็นใหญ่
ยั่วบพมาศรว 6
ข้าพเจ้าอยากเรียนรู้เหลือเกิน

จะรู้สึกอย่างไรบ้างหนอ

เยี่ยงกฎหมายเล่นตามสบายใจ
พูดถึงแรดก็บอก
จะหมกเกลี้ยง
ถ้าจะช่วยราษฎรจะต้องรักเนื้อข้าราชการ

วนเวียนกันเหมือนพายเรือในอ่างอยู่เช่นนี้
จะต้องถูกรุกเอาจนมุม

เราไม่อยากทำหิ...เฉื่อยช้า
เราไม่อยาก, จะไม่ทันอยาก
กลืนไม่ง่ายคายไม่ยาก
ในเมื่อคานนั้นกำลังปะทะกันอยู่ฉาด ๆ
เป็นโรคอันสำคัญ
หาค้างขอมสินให้ควิเศษขึ้น
อย่างไรบ้าง

ตะโกนอ่านในวิทยุข้าซาก
เราไม่ใช่รัฐบาลเจ้าแล้ว
อาบน้ाप้อนเข้าให้เรา
ความฉิบหาย
กวนให้เกิดขึ้นซึ่งความเกลียดชัง
เยี่ยพระราชบัญญัติสมุค เอกสาร
เล่นตามชอบใจ

วันหลังข้าพเจ้าจะลองเยี่ย
พระราชบัญญัติสมุค เอกสาร เล่นบ้าง
กฎหมายจะ เป็นหมันไปหมด
มีฝรั่งคนหนึ่ง

หลานหลานของเราเขาจะไ้เห็น
ถ้าจะช่วยข้าราชการจะต้องรักเนื้อ
ราษฎร

แปลว่ารัฐบาลนั้นหมกประทุออก
ถูกตาว่าให้วิ่งตะเพิดออกไปเสีย
จากสนามกีฬาการ เมืองที่เคียว

กองทัพอันนั้นจะตองใหญ่หึมา
สันนิบาตชาติจะตองออกเงิน
อาจจะมืขึ้นไคบ้างกะมัง

หุระอะไรจะตองไปรบให้คนอื่น
คิดสมบัติมาเป็นของสนุกดี
ถ้าหากหัวใจของเราเป็นหัวใจของรัฐบาลแล้ว

ที่จะมัวไปคนหาว่าเหตุของเศรษฐกิจ
หันมารับประทานข้าวแกงน้ำพริก
ครั้นมาเมื่อวานขึ้นนี้

อยู่ในความอุ้มชูของญี่ปุ่น
ชนหนาแข้งของจีนไม่ร่วง

เป็นเรื่องทีกดินไม่เข้าคายไม่ออก

บัญชาให้นักรบ เมืองแม่ให้หัวหงอกแล้ว

ทางเจนิวาอะอะเรียกประชุมพิเศษ
เราขึ้นท่ายไปก็ฉีกเปล่า
ยังไม่พบคำอธิบายที่พอใจ

ก็อยากจะเอาเหตุการณ์มาจับต้นชนปลาย
ปล่อยให้ฝรั่งเข้ากับจีน

จะทำให้พวกที่สันนิบาตชาติ
ใครจะกล้าออกเงินในเวลานี้
ร้อยวันพันปีพวกเหล่านี้ก็ไม่ได้
ทำอะไรให้เรา

การสร้างวิมานบนอากาศ
เราไม่อยากจะสอนรัฐบาล
รับความเปลี่ยนแปลงของโลกได้
โดยขึ้นตาแล้ว

มนุษย์เราอวดเก่งกับธรรมชาติ
ทำไม่ทางแมนจูเรียจึงเจ็บไป
เกิดมีเงาเรื่องอิสรภาพของ
แมนจูเรียเฝ้าขึ้นมา
ขับไล่อาณาภาพของรัสเซียออกไปแล้ว
จะอยู่ในวงแขนของญี่ปุ่นอย่าง
บริบูรณ์

ประเทศนั้นจะต้องสิ้นญาติชาค
มิตรกับจีน

กรรมการไต้หวันกำลังเคียวทาง
กินอากาศทะเล
ผู้ทายนั่นก็โง่เขมที่
คอยเพ่งตามองดู
เป็นแต่หมอกควันที่จะใช้ เป็นฉาก

กำบัง

ญี่ปุ่นไปมั่ววุ่นอยู่ทางแมนจูเรีย
ญี่ปุ่นจะต้องเอากำลังมาทุ่มเท
เข้าไว้ตั้งแสน

จากการใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผนดังกล่าว่าข้างต้น จะปรากฏในบทความของ
หลวงวิจิตรวาทการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในขณะที่เจรจากันด้วยอารมณ์นี้ ทางเราก็ยังซังกะตายเจรจากันด้วยถ้อยคำ
อยู่อีก ฝ่ายญี่ปุ่นแถลงว่า ขอตกลงหมายเลข 15 ที่จีนยกขึ้นอ้างในคำฟ้อง...
เมื่อนึกถึงเกียรติยศของสมาคมนานาชาติครั้งนี้แล้ว เราไม่อยากตำหนิว่าทำ
เนือยช้า เพราะรู้กันอยู่แล้วว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญกลืนไม่ม้ายคายไม่ยาก
เกียรติยศของสันนิบาตชาติเวลานี้ไม่ไ้อยู่ที่เงินวาลุย กำลังวันเวียนอยู่
ท่ามกลางวิถีทะลุมทางภาคตะวันออกไกลทางหาก รู้กันแน่ ๆ แล้วว่า...ถึง
หากสันนิบาตชาติจะเรียกตั้งกรรมการพิเศษไ้ส่วนกรณี ณ เชียงไฮ้อีกโดยควน
กัณาเกรงว่าจะไม่ทันอยาก เพราะปีศาจแห่งสงครามไ้เข้าสิงอยู่ในเชียงไฮ้
อย่างแน ๆ แล้ว สันนิบาตคงรู้ตัวอย่างดีว่ากำลังอยู่ในระวางคมหอกคมดาบ
...ไม่มีประโยชน์อะไรที่คนกลางจะมัวตะโกนขอไห้สอกลาพลงดัก กั๊งที่
มิตเตอร์แรมเซย์ แม็คโดนัลด์พูดเมื่อคืนวันศุกร์, ในเมื่อคาพนั้นกำลังปะทะ
กันอยู่ฉาด ๆ ...

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

เรื่องออกไปบุกการเมืองนอกนั้น เป็นโรคอันสำคัญของรัฐพาณิชย์ เมื่อครั้งคลั่ง
จอมสินยังไม่เป็นของกระทรวงพาณิชย์ก็ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่ต้องยกพวก
ออกไปเรียนบัญชีในเมืองนอก ครั้นเมื่อโอนไปเป็นของกระทรวงพาณิชย์ ก็ต้อง
ขนกันออกไปปฏิบัติงานบัญชีในออสเตรเลีย ทำไมจึงต้องไปอยู่ที่ออสเตรเลีย เราก็
ตอบไ้ไ้ ท่านพวกนั้นกลับเข้ามาแล้ว ท่าคลั่งจอมสินให้ทิวี่เศษขึ้นอย่างไ้บ้าง
เราอยากไห้เผยแผ่ออกมาสู่สักครั้ง ควรจะแสดงใ้ราษฎรเห็นสักหน่อยว่า ไ้
ทำอะไรไ้เห็นผลดีขึ้นบ้าง ที่เราทราบก็คือแต่งหนังสือเล่มหนึ่งแล้วก็ตะโกน
อ่านในวิทยุข่าวจากอยู่แทบทุกวัน เพื่อชักชวนไห้คนฝากเงิน การร้องชวนเฉย ๆ
จะไห้คนเลื่อมใสไ้ไ้...

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

... ถ้าจะช่วยราษฎรจะต้องรักเนื้อข้าราชการ ถ้าจะช่วยข้าราชการ
จะต้องรักเนื้อราษฎร ไม่มีทางทำอย่างอื่นนอกจาก 2 ทาง วนเวียนกัน
เหมือนพายเรือในอ่างอยู่เช่นนี้แล้ว ก็แปลว่ารัฐบาลนั้นหมดประโยชน์ และ
วันหนึ่งจะต้องถูกรุกเอาจนมุม หรือถูกสถาปนาให้วังตะเพิดออกไปเสียจาก
สนามกีฬาการเมืองที่เดียว

(“โครงการหลวงประดิษฐ์” ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2475 หน้า 4)

จากตัวอย่าง บทความที่เน้นความคิดเห็นข้างต้นนี้ สังเกตได้ว่า หลวง
วิจิตรวาทการใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน เช่นภาษาปากเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเขียนลงใน
หนังสือพิมพ์รายวัน เพื่อแสดงความคิดเห็น ปลุกเร้าอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อ่านให้
เกิดความเป็นกันเอง เป็นการสื่อความหมายเชิงสนทนาพูดคุยเหมือนกับได้สนทนากับ
ผู้เขียน การใช้ภาษาในระดับนี้เหมาะสมกับการถ่ายทอดความคิดเห็น ช่วยให้การสื่อสาร
บรรลุตามความมุ่งหมายของผู้เขียน เกิดความสมจริงสมจัง น่าเชื่อถือ สร้างสัมพันธภาพ
ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น

2. ภาษาแบบแผน คือภาษาที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนในบทความที่เน้นด้าน
ความรู้เป็นส่วนใหญ่ หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความทั้งด้านที่เน้นความคิดเห็นและ
บทความที่เน้นถ่ายทอดความรู้หรือเรียกว่า บทความเชิงสารคดี ซึ่งเป็นบทความเน้น
เนื้อหาสาระเกี่ยวกับข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ แม้บทความเชิงสารคดีจะเน้นความรู้ก็ตาม
แต่หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนสอดแทรกความคิดเห็นเป็นช่วง ๆ ไปด้วย โดยมีได้
แสดงอารมณ์ความรู้สึกที่แจ่มแจ้งเด่นชัดเท่ากับบทความที่ทราบนุ่งเสนอความคิดเห็นโดย
ตรง ดังนั้นระดับภาษาส่วนใหญ่ในบทความที่เน้นความรู้จึงมักเป็นภาษาแบบแผน ถ้อยคำ
และภาษาที่เรียบเรียงค่อนข้างประณีตพิถีพิถัน เป็นหลักฐานทางราชการ ทางวิชาการ
ได้ดี ในกรณีที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความในเรื่องเดียวกันแต่เน้นทั้งด้านความรู้
และนำประเด็นความรู้ในบางตอนมาเขียนเสนอความคิดเห็นนั้น ท่านจะใช้ถ้อยคำภาษา

แบบแผนในวาทะที่แสดงความรู้ข้อเท็จจริงและใช้ถ้อยคำภาษาที่ไม่เป็นแบบแผนในตอน
ที่เขียนเสนอความคิดเห็น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น
ในบทความได้แจ่มชัด และการเลือกใช้คำทั้ง 2 ระดับในบทความเดียวกันของหลวง
วิจิตรวาทการในที่ที่เหมาะสมนี้ ย่อมทำให้เกิดผลคือการสื่อสาร เช่นใช้ภาษาไม่เป็น
ทางการในตอนที่แสดงความคิดเห็นย่อมทำให้กระตือรือร้นและอารมณ์ของผู้อ่าน ส่งผล
ให้จุดมุ่งหมายในการเสนอข้อเท็จจริงและเสนอความคิดเห็นในบทความนั้น ๆ บรรลุ
จุดมุ่งหมาย บทความที่เน้นด้านความรู้ นั้น หลวงวิจิตรวาทการมักเขียนลงในหนังสือ
วารสารรายสัปดาห์ "ดวงประทีป" เช่นบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร?" "อาการ
ของความรัก" "บุญโค" "ความต้องการของมนุษย์" "วิถีของนักเขียน" "AMBITION"
 ฯลฯ ดังตัวอย่าง

... เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นปึกแผ่นมั่นคงอยู่แล้ว ถึงวันหนึ่งพระจันทร์เต็ม
ดวง เป็นวันเพ็ญเดือนสาม พระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ ซึ่งอธิบายตามทาง
การศาสนาว่าดวงจันทร์เคลื่อนมาถึงดาวฤกษ์ดวงหนึ่งซึ่งชื่อวามะ ภิกษุทั้ง
1250 องค์ ซึ่งได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ บวชตรงต่อพระพุทธเจ้าและได้
สำเร็จพระอรหันต์แล้วนั้น มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย ความอัศจรรย์
ของวันมาฆบูชาที่มีอยู่ที่นี่ พระพุทธเจ้าทรงเห็นความพร้อมเพรียงเป็นอย่างนี้
อย่างน่าประหลาด จึงทรงประทานพระธรรมเทศนาซึ่งได้ชื่อว่า โอวาท
ปาฏิโมกข์ วันนั้นจึงเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา ...

("วันมาฆบูชาคืออะไร?" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 8)

ตามความคิดของข้าพเจ้านั้น ข้อที่นักเขียนควรจำใส่ใจ คือต้องยึดหลักสอง
ขั้น ขั้นต้น คือความชัดเจน และขั้นที่ 2 คือความไพเราะ คนบางคนถือ
ความไพเราะเป็นสำคัญเกินไป จนไม่นึกถึงความชัดเจน ข้อนี้เป็นความ
ผิดมาก นักเขียนที่ดีคือนักเขียนที่สามารถแสดงความคิดของตนให้คนอื่น

เข้าใจได้ตรงตามที่ตัวคิด คือต้องพูดภาษาคนให้คนเข้าใจ นักเขียนที่เขียนอะไรลงไปไม่มีใครเข้าใจนั้น ไม่เขียนเสียเลยดีกว่า อนึ่งเราจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่า การที่จะเขียนอะไรให้ชัดเจนนั้น หลักไวยากรณ์เป็นข้อสำคัญมาก ทุกภาษาย่อมมีไวยากรณ์ และภาษาไทยเราก็มีเหมือนกัน ผู้ที่เข้าใจว่าภาษาไทยไม่มีไวยากรณ์และไม่เอาใจใส่ในไวยากรณ์ไทยเสียเลยนั้น จะเป็นนักเขียนที่ดีจริงไม่ได้ การเขียนถูกต้องตามไวยากรณ์ย่อมช่วยให้ความชัดเจนขึ้น ส่วนความไพเราะนั้นเป็นเรื่องในขั้นที่สอง หักเขียนให้ชัดเจนเสียก่อน ส่วนความไพเราะนั้นจึงขึ้นได้ในภายหลังเอง

(“วิถีของนักเขียน” ดวงประทีป 26 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 3)

การรักและเคารพบิดามารดาเป็นกิจอันสำคัญที่สุด บุญต้องทรงอยู่ในความยุติธรรมต่อสู้เพื่อสาเหตุแห่งความยุติธรรมต้องมีเมตตากรุณาแก่ผู้ที่อ่อนแอหรือถูกข่มเหงต้องมีอัธยาศัยดี และมารยาทละมุนละม่อมกับคนทั่วไป มารยาทในการรับประทานอาหารและเลี้ยงน้ำชาถือเป็นการสำคัญยิ่งในเรื่องมารยาทอันคตินั้น เขาสอนกันว่า “ต้องมีมารยาทอันดีถึงกับรู้อย่างนิทมาเห็นเขาก็อำพรวนไม่ลง” หน้าที่อันสำคัญของบุญ และชาบุญราย คือความจริงรักภักดีต่อบุญ และพร้อมที่จะพลีชีพเพื่อนายบุญทุกขณะ แต่จะทำตามบัญชาของนายต่อเมื่อตนเห็นดีเห็นชอบด้วย ถ้านายสั่งในสิ่งที่ตนไม่เห็นชอบจะต้องทัดทานห้ามปราม สติบุญโคโหม่มมิให้ทำอะไรฝ่าฝืนความรู้สึกอันจริงใจของตน ถ้าทำอะไรผิดไปถึงกับเป็นการเสื่อมเกียรติยศของบุญหรือชาบุญรายแล้ว ก็มีทางแก้อยู่ทางเดียว คือฆ่าตัวตายด้วยการทำสาราครี

(“บุญโค” ดวงประทีป 30 เมษายน 2476 หน้า 3)

... สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแอมบิชั่น และไม่ใช่อื่นไกลเลย คือความมั่งใหญ่ไต่สูงนั่นเอง แต่ความมั่งใหญ่ไต่สูงของคนเหล่านี้เป็นความผิดร้ายหรือร เปลาเลย

ใคร ๆ ก็ต้องยอมรับว่าคนเหล่านั้นเป็นคนสำคัญ เป็นคนมีชื่อเสียง และทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของตน ทำให้ประเทศของตนกลายเป็นสำคัญขึ้น ใครเลยจะตำหนิการกระทำอันนี้ได้

("AMBITION" ดวงประทีป 21 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

คนทุกคนและสัตว์ทุกชนิดที่มีชีวิตอยู่ จำเป็นจะต้องยึดเอาบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่ในโลกรอบ ๆ ตัวเรา มาใช้บำรุงตัวเองเพื่อให้เติบโตขึ้น และให้สำเร็จไปตามความต้องการ แต่สิ่งที่เอามานั้น ไม่ได้เอามาอย่างเด็ดขาด เป็นแค่ยืมมาเท่านั้น ถ้าหากโลกไม่มีให้ยืมผลลัทธิก็ย่อมเกิดแก่คนและสัตว์เหล่านั้น ในขั้นแรกก็จะเป็นการทนทุกข์ทรมานและในที่สุดก็ถึงแก่ความตาย ทุกสิ่งทุกอย่างตลอดถึงต้นไม้ และหินผาก็ย่อมมีความต้องการเช่นเดียวกัน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงความต้องการของมนุษย์ เมื่อความต้องการบังเกิดขึ้นแล้ว มนุษย์ก็ย่อมแสวงหา และเมื่อตั้งตนแสวงก็เกิดความพยายามที่จะกระทำใ้ได้รับสิ่งซึ่งเป็นที่พอใจ

("ความต้องการของมนุษย์" ดวงประทีป 29 มกราคม 2475 หน้า 3)

อาการของความรักอาจเกิดขึ้นได้หลายประการต่าง ๆ และที่แปลกที่สุดนั้นคือ มีผู้กล่าวยืนยันว่า อาการแห่งความรักอาจเกิดขึ้นมาได้โดยที่ยังไม่รักกับใครเลย คือถึงแม้จะยังไม่รักกับใคร หรือยังไม่ได้รักใคร เป็นตัวเป็นตน หรือยังไม่รู้จักคนที่ตัวรัก อาการของความรักก็บังเกิดขึ้นมาเองได้ เจ้าของอาการนั้นเองก็ไม่ทราบว่า อาการที่บังเกิดขึ้นนั้นเป็นอาการของความรักและไม่รู้ว่าอะไร นักเขียนผู้หนึ่งได้เขียนบรรยายอาการเช่นนี้ไว้ละเอียดดี เขาถูกเป็นเรื่องของสตรีรุ่นสาวคนหนึ่ง ซึ่งความรักบังเกิดขึ้นอย่างไม่เคียดสาและไม่รู้ว่าอาการอันนั้นเป็นอาการของอะไร คำบรรยายของเขามีดังนี้

("อาการของความรัก" ดวงประทีป 18 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

จากการศึกษาวิเคราะห์ระดับภาษาในบทความของหลวงวิจิตรวาทการนั้น พบว่า ระดับภาษาที่ใช้มีความเหมาะสมกับลักษณะของบทความ การสังเกตว่า การใช้ภาษาในระดับใดนั้นสังเกตได้จากการใช้คำ ระดับภาษาที่ปรากฏแบ่งได้ 2 ระดับ คือ ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน และภาษาที่เป็นแบบแผน บทความของหลวงวิจิตรวาทการแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ บทความที่เน้นทางด้านความคิดเห็นซึ่งปรากฏมากในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" กับบทความที่เน้นทางด้านความรู้ซึ่งปรากฏมากในวารสารรายสัปดาห์ "ดวงประทีป" ผู้วิจัยพบว่า บทความที่เน้นด้านความคิดเห็นจะใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน ส่วนบทความที่เน้นด้านความรู้จะใช้ภาษาที่เป็นแบบแผน บทความส่วนใหญ่ของหลวงวิจิตรวาทการมักจะเขียนลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ซึ่งแสดงว่า ระดับภาษาส่วนใหญ่ที่ใช้เขียนมักเป็นภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน เพราะหลวงวิจิตรวาทการมุ่งถ่ายทอดความคิดเห็นโดยตรงจึงต้องสรรหาคำที่กระชับใจผู้อ่านมีความเป็นกันเอง เพื่อให้การเขียนบทความบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ลักษณะประโยค

นักเขียนแต่ละคนต่างมีวิธีการเรียบเรียงประโยคเป็นลักษณะเฉพาะตัว นักเขียนบางคนก็ชอบใช้ประโยคยาวที่สละสลวย บางคนก็ชอบใช้ประโยคสั้น ๆ กระชับรัดกุม เข้าใจง่าย ซึ่งเป็นไปตามความถนัดของแต่ละคน และเป็นไปตามที่ผู้เขียนเห็นว่าเหมาะสมกับเรื่องที่เขาวาดเขียน นววรรณ พันธุเมธา กล่าวว่าประโยคต่าง ๆ แบ่งได้เป็น 3 แบบ (นววรรณ พันธุเมธา ม.ป.ป. 135 - 158) คือ

1. ประโยคความเดียว
2. ประโยคความซ้อน
3. ประโยคความรวม

ประโยคความเดียว คือประโยคที่มีหน่วยกริยา 1 หน่วย มีหน่วยนาม 1 หน่วย หรือมากกว่านั้น และอาจมีหน่วยเสริมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ หน่วยนามที่อยู่ในประโยคความ

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการ พบว่าลักษณะการพูดประโยคมีครบทั้ง 3 แบบ คือประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน และประโยคความรวม แต่ประโยคส่วนใหญ่ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นประโยคความรวม และประโยคความซ้อน ส่วนประโยคความเดียวมีบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการเป็นความเรียงที่มุ่งชี้แจงแสดงเหตุผล จึงจำเป็นต้องมีคำเชื่อมและข้อความขยายเพื่อประกอบประโยคหลักอยู่โดยทั่วไป โครงสร้างของประโยคในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ มีดังต่อไปนี้

1. ประโยคความรวม มีปรากฏมากที่สุด ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นประโยคยาว ๆ ประโยคความรวมบางประโยคมีลักษณะซับซ้อน บางประโยคมีลักษณะไม่ซับซ้อน เท่าที่พบในบทความของหลวงวิจิตรวาทการนั้น เป็นประโยคความรวมที่มีลักษณะซับซ้อน คือประโยคความรวมที่มีประโยคขยายในหน่วยนามและหน่วยกริยา ถ้าพิจารณาประโยคความรวมในลักษณะของประโยคที่มีหน่วยเชื่อมนั้นแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ประโยคความรวมที่มีหน่วยเชื่อมกับประโยคความรวมที่ไม่มีหน่วยเชื่อม พบว่าบทความของหลวงวิจิตรวาทการส่วนใหญ่มีโครงสร้างประโยคความรวมที่มีหน่วยเชื่อม ส่วนประโยคความรวมที่ไม่มีหน่วยเชื่อมแทบจะไม่ปรากฏเลย สำหรับ "หน่วยเชื่อม" ที่ปรากฏในประโยคความรวมของท่านมีหลากหลาย เช่น "ตั้งแต่" "พอ ... ก็" "ถ้าหากว่า" "ดังนั้น ... จึง" "แม้แต่ ... ก็ต้อง" "เมื่อ ... แล้ว" "สำหรับ ... แต่" "ในขณะที่ ... ก็" "ฉันใด ... ฉันนั้น" "แต่ ... ก็" "แม้ถึง ... ก็" "ถึงแม้ว่า" "ถ้า ... จึง" "ถ้า ... จะต้อง" "ถ้าหากว่า ... ก็" "แต่ถ้าหาก ... จะ" "ถ้า ... ก็" "บางที่ ... อาจจะ ... แล้ว" "เนื่องจาก ... แล้ว" "ถึงแม้ว่า ... จะ ... แต่" "ถ้าหากจะ ... จึง" ดังตัวอย่างบทความต่อไปนี้

... ตั้งแต่จีนกับญี่ปุ่นเกิดวุ่นวายกันมาก ใคร ๆ ก็ยอมเห็นอยู่แล้วว่า เหตุการณ์ในแมนจูเรียตกอยู่ในสภาพสงครามชัก ๆ ...

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ถ้าหากเป็นสงครามโลกขึ้น ใครจะอยู่ข้างใคร? เป็นปัญหาที่คนนอกไม่มีใครตอบได้ ...

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 39)

... รัฐบาลเป็นแต่เคิร์ตามหลังไปป้องกันอันตราย และรักษาสีหิที่พลเมืองหาไว้แล้วให้มันคง ...

("พลเมืองต้องเคิร์หน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... การที่ทรัพย์สินย้ายไปโดยที่พวกชะโมยเอาไปนั้น หาได้ทำความเจริญทางเศรษฐกิจขึ้นไม่ ฉะนั้นจึงต้องมีการจองจำทำโทษผู้ร้าย และคุกหรือเรือนจำก็ยังต้องมีอยู่ในสมัยใหม่ ...

("รัฐบาลใหม่" ไทยใหม่ 8 ตุลาคม 2475 หน้า 6)

... คณะราษฎรในประเทศอียิปต์เป็นคณะราษฎรของกษัตริย์เอง เอาใจใส่ในการสาธารณสุขของพลเมืองมากกว่าอย่างอื่น พยายามบำรุงชีวิตและความเป็นอยู่ของพลเมือง ...

("คณะราษฎร" ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่เสมอว่าข้าพเจ้าถูกแวดล้อมด้วยหอกดาบที่จงจะเขี่ยคอ ความดีอาจกลายเป็นความร้ายถึงเป็นมาแล้วโดยมาก ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่ยากออกเสียงแสดงความเห็นอะไร เป็นของตัวเอง แต่เมื่อมีผู้ประสงค์ ข้าพเจ้าก็ขอล่าว่าวว่า โครงการสหกรรมตามที่บรรยายไว้ในหนังสือที่ข้าพเจ้า

อ่านนั้น เป็นโครงการที่ดี และเป็นวิธีหนึ่งที่จะผสมผสานคนทุกชั้นให้
กลมเกลียวกันได้ ...

("โครงการสหกรรม" ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

...ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการอบรมโดยมากตกเป็นหน้าที่ของหัวหน้า (ลี้คเคอร์)
สมาคมชาติยังไม่ได้เคยออกมาว่าใครบ้างจะเป็นหัวหน้าของสมาคมนี้ เพราะ
การเชื่อเชิญหัวหน้าหรือลี้คเคอร์นั้นจะทำได้เมื่อสมาคมได้ตั้งขึ้นแล้ว ...

("โชคของสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 6)

2. ประโยคความซ้อน มีปรากฏอยู่มากในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ
แต่ยังมีน้อยกว่าประโยคความรวม ประโยคความซ้อนต่างจากประโยคความเดียวตรงที่
หน่วยขยายของหน่วยนามหรือหน่วยกริยาในประโยคความซ้อนไม่ใช่คำแต่เป็นประโยค
และประโยคความซ้อนในบทความของหลวงวิจิตรวาทการนั้นมีประโยคที่ขยายหน่วยนาม
และหน่วยกริยา และประโยคที่มาขยายนั้นมักจะนำคำเชื่อมว่า "ที่" "ซึ่ง" เป็นอันมาก
ส่วนคำเชื่อม "อัน" พอมีบ้าง ส่วนประโยคขยายในหน่วยกริยามีคำเชื่อม "ว่า" และ
"ที่" นำหน้าอยู่มาก ดังตัวอย่าง

... ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างเดียวกันกับเจ้าของจดหมายที่พิมพ์ "24 มิถุนา"
ว่าในขั้นต้นที่เดียวเราจะต้องศึกษาหนทางให้มนุษยชาติอยู่ และมีอาหารกิน
เสียก่อน ...

("โครงการสหกรรม" ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

... ข้าพโทรเลขที่เราได้แลเห็นเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า กองทัพของฝรั่งเศสลดลง
ถึงที่สุดแล้ว

("สงครามและการล่อลวง" ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ฝ่ายญี่ปุ่นแถลงว่าข้อตกลงหมายเลข 15 ที่จีนยกขึ้นอ้างในคำฟ้องขอให้
สันนิบาตชาติลงโทษญี่ปุ่นนั้นไม่ฟังฟังได้เลย

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร?" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ข้าพเจ้ารู้จักสตรีหนึ่งซึ่งมีความรักผู้ชายคนหนึ่งอย่างแนบแน่นและ
แนบแน่น ...

("ความรักกับการแต่งงาน" ดวงประทีป 11 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

ข้าพเจ้าได้พยายามมานานแล้วที่จะหาคำไทยคำหนึ่งให้เหมาะกับคำฝรั่งที่ว่า
แนชแนลิซึม (Nationalism) แต่ยังหาให้เหมาะใจไม่ได้ บัดนี้มาคิด
ได้คำหนึ่งว่า "ลัทธิชาชาติ" ซึ่งถึงแม้จะยังไม่เหมาะใจจริงก็ยังไม่สามารถ
จะหาคำใดให้ดีกว่านี้ ...

("ลัทธิชาชาติ" ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

3. ประโยคความเดียว มีปรากฏอยู่น้อยมากในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ
และมีลักษณะทั่วไป คือมีประธานอยู่ต้นประโยคเสมอ คำต่อมาคือ กริยา บางประโยค
จะนำกรรมตรงตามมาด้วย ดังตัวอย่าง

... สันนิบาตชาติได้ฟังข้อหาแล้ว ...

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร?" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ศาสดาโลกตั้งขึ้นแล้ว ...

("สงครามและการลบล้าง" ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... เหตุการณ์ในเมืองเซี่ยงไฮ้อาจจะกลายเป็นต้นเหตุสงครามโลกไปจริง ๆ

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 39)

... ข้าพเจ้าไม่ใช่แคปิตาλισต์ เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่คนมั่งคั่ง ...

("โครงการสหกรรม" ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

จากการสร้างประโยคของหลวงวิจิตรวาทการจะสังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่จะเป็นประโยคความรวมเพราะ เป็นความเรียงที่วิเคราะห์วิจารณ์อย่างละเอียดลึกซึ้ง จึงจำเป็นต้องสรรหาคำ และข้อความมาเรียบเรียงหรือนำมาขยายให้ประโยคแจ่มชัดยิ่งขึ้น เพื่อให้จุดประสงค์ของการเขียนบรรลุตามที่ท่านต้องการ เช่น นำหน่วยกริยาคั้งแต่ 2 หน่วยเข้ามาผูกประโยค และมีข้อความขยายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ชัดเจน เช่น "... ข้าพเจ้าขออัญเชิญสาวชนที่ไถ่ลาภอันประเสริฐสุดกล่าวคือเกิดมาเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา จงน้อมจิตต์คิดถึงวันมาฆบูชาว่าเป็นวันที่ระลึกอันสำคัญ ..."

("วันมาฆบูชาคืออะไร" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474) สำหรับการสร้างประโยคความซ้อนก็มักมีข้อความยาว ๆ เป็นส่วนขยาย ซึ่งเป็นการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายชัดเจนขึ้น ประโยคความรวมและประโยคความซ้อนจึงเป็นประโยคที่หลวงวิจิตรวาทการเลือกใช้ได้เหมาะสมกับการเขียนบทความประเภทวิเคราะห์วิจารณ์ ทำให้บทความบรรลุเป้าหมายตามที่ผู้เขียนต้องการได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาลักษณะประโยคในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ สรุปได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการนิยมใช้ประโยคความรวม และประโยคความซ้อนเป็นส่วนมาก ส่วนประโยคความเดียวไม่ค่อยปรากฏในบทความเท่าไรนัก เนื่องจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการเป็นบทความแสดงความคิดเห็น ต้องมีการท้าวความเดิมหรือการอ้างอิงที่ซับซ้อน จำเป็นต้องมีหน่วยนาม หน่วยกริยามากกว่า 1 หน่วย และข้อความขยายส่วนต่าง ๆ ของประโยคเป็นจำนวนมาก ดังนั้นประโยคส่วนใหญ่ที่ปรากฏจึงเป็นประโยคความรวม และประโยคความซ้อนโดยทั่ว ๆ ไป

โวหารภาพพจน์ (Figure of Speech)

จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า หลวงวิจิตรวาทการนิยมการใช้โวหารมากเกือบทุกบทความจะปรากฏโวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ เป็นการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นโดยอาศัยถ้อยคำสำนวนมโนภาพเป็นภาพที่มีอยู่ในใจของทั้งผู้เขียนและผู้อ่าน ส่วนภาพพจน์เป็นส่วนโวหารที่ผู้เขียนใช้ในการสร้างภาพในใจของผู้อ่านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการของผู้เขียน (สิทธา พินิจกุล และคนอื่น ๆ 2516 : 164)

จากการศึกษาถ้อยคำสำนวนโวหารในบทความของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า มีโวหารหลายรูปแบบตรงกับลักษณะการสร้างภาพพจน์ที่ สิทธา พินิจกุล ได้รวบรวมไว้ถึง 12 ลักษณะ (สิทธา พินิจกุล และคนอื่น ๆ 2516 : 167 - 174) สำหรับบทความของหลวงวิจิตรวาทการปรากฏโวหารภาพพจน์ 9 ลักษณะ ดังนี้

1. การเล่นเสียงและจังหวะ
2. การเล่นคำ
3. การซ้ำคำ
4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ
5. การเปรียบเทียบโดยนัย
6. การใช้โวหารคำถาม
7. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน
8. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด
9. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม

โวหารภาพพจน์ทั้ง 9 ลักษณะ ที่ปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการวิเคราะห์จากส่วนย่อยไปยังส่วนใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. การเล่นเสียงและจังหวะ (Alliteration)

การเล่นเสียงและจังหวะ คือการใช้ไวยากรณ์ที่มีพยัญชนะหรือสระตัวเดียวกันในทีใกล้เคียงกันทำให้เกิดเสียงสัมผัส เกิดความไพเราะรื่นหู หากหลวงวิจิตรวาทการนิยมใจเสียงสัมผัสในบทความของท่าน แม้จะเป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แต่ท่านเลือกสรรถ้อยคำสำนวนที่มีสัมผัสคล้องจองเสมอ ๆ เช่น

ตั้งแต่จีนกับญี่ปุ่นเกิดวุ่นวายกันมา ใคร ๆ ก็ย่อมเห็นอยู่แล้วว่าเหตุการณ์ในแมนจูเรียตกอยู่ในสภาพสงครามชัก ๆ ที่ยังไม่เรียกว่าสงครามก็เพราะยังมีไคประภาศตอกันเท่านั้นเอง ครั้นโฉมหน้าแห่งความวุ่นวายเข้าไปถึงเมืองเซียงไฮ้อันมีผลประโยชน์ของต่างประเทศอยู่เป็นอันมาก ...

ในขณะที่เจรจากันด้วยอาวุธนี้ ทางการก็ยังชงกะต่ายเจรจากันด้วยถ้อยคำอยู่อีก ฝ่ายญี่ปุ่นแถลงว่าขอตกลงหมายเลข 15 ที่จีนยกขึ้นอ้างในคำฟ้อง ขอให้สันนิบาตชาติลงโทษญี่ปุ่นนั้นไม่ฟังฟังไคเลย เพราะเหตุญี่ปุ่นมิไคมาคหมายจะทำสงครามกับจีน และอนุญาตทุกประการมีหน้าที่จะพิจารณาปัญหาที่พิพาทกันในทางการเมืองเท่านั้น สันนิบาตชาติไคฟังขอหาแล้ว สั่งให้เลขาธิการพิจารณาและรายงานให้ที่ประชุมทราบโดยด่วน เมื่อปรึกษากิจการของสมาคมนานาชาติครั้งนี้แล้ว เราไม่อยากทำนายว่าทำการเฉื่อยชา เพราะรู้กันอยู่แล้วว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญสินไม่ง่าย คายไม่ยาก ...

(“สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร?” ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

เมื่อพูดไปตามจริงแล้วในโลกสมัยใหม่นี้มนุษย์เราอวกเก่งกับธรรมชาติมากเกินไป และเราประพฤติดนฝ่ายธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ธรรมชาติสร้างกลางวันไว้ให้เราตื่น สร้างกลางคืนไว้ให้เราหลับ แต่เราก็ไม่ปฏิบัติตามนั้น เราหลับนอนกลางวัน และตื่นกลางคืน ธรรมชาติสร้างน้ำมาให้เราดื่ม แต่เราก็

ไม่พอใจต้องล้มเหล่า ชรรษาที่สร้างเข้ามาให้เราเค็ร เค็วนี้เราก็กไม่เค็ร
เขาใช้รถชั้นเค็มในขณะทีฐานะของเรายังต่ำ เราก็กนั่งรถรางได้ ...

... ในการต่อสู้เศรษฐกิจนี้เราจะต้องรุกและต้องถอยในเวลาเดียวกัน เรา
ต้องรุกโดยการทำงานให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่เรายเค็ยทำ และต้องถอยโดยการ
ประหยัค ลดหย่อนความฟุ่มเฟือยเท็ยวเท็ร และความหรูหราโอ้โง่งทั้งหลาย
การประหยัค และลดหย่อนผอนปรนเหล่านี้จะไม่ว่ายทำให้เรายถึงแก่วความตาย
ตรงกันข้ามบางทีจะว่ายทำให้เรายเป็นสุขสงวใจกว่าเมื่อกครั้งทีเรายังโอ้โง่งอยู่
เส็ยควายซ้ำ

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

ปัญหาเร็องรับรองอัสสรภาพของแมนจูเร็ยนี้แหละเป็นเร็องทีกลืนไม่ว่ายและ
คายไม่ว่ายออกเป็นปัญหาทีเราจะต้องคอยดูความเจ็ลยวลาคของมุขมนตรีใน
ยุโรปว่าย จะวินิจฉัยตกลงอย่งวไร ข้อยากนั้นคือว่าย ถ้าวไม่ว่ายมีใครรับรอง
อัสสรภาพรัฐใหม่นี้เลยแล้ว ตามกฎหมายระว้างประเทศ รัฐใหม่นี้จะตั้งเป็น
รัฐอยู่ไม่ว่ายได้ ...

("อัสสรภาพของแมนจูเร็ย" ไทยใหม่ 22 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 38)

... เมื่อเศรษฐกิจมาถึงเข้าแล้ว โลกจะต้องเปลี่ยนรูปไป วิธีคว่ายเน็รการ
ของรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพรเจ้าอยู่หัวของเรายก็คงจะต้องเปลี่ยนไป
บาง อย่งนอยเรายจะต้องกวคชนความคุมรัฐพาณิชย์ให้แน่นมือเข้าลึกหนอย
การทีเส็กจเสนาบดีพาณิชย์เส็กจไปยุโรปทุก 3 ปี และการเปลี่ยนหน้าส่ง
ข้าราชการกระทรวงพาณิชย์ออกไปคุกการในยุโรปนั้น ควรเล็ยเส็ยทีเค็ยว
ต่อไปปีถ้าวมีเหตุขลุขลุฉัคข้อย่งวไร หากเรายทำเองไม่ว่ายได้จะต้อง
จ้างฝรั่งก็รับจ้างเส็ยหนึ่ที ...

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ในการร่างข้อบังคับสมาคมชาติ และวางหลักนโยบายที่ปรากฏอยู่ในข้อ 2 ของข้อบังคับนั้น ผู้ร่างมิได้นึกถึงเอาเองตามชอบใจ ผู้ร่างได้ศึกษาโครงการและนโยบายของคณะชาติในประเทศต่าง ๆ อย่างละเอียดแล้ว จึงได้วางนโยบายมิให้ผิดหลัก ผู้ริเริ่มคณะชาติอาจมิให้พวกหลักวิชา พวกเพาเคชั่นหรือพวกปริญญอะไร ๆ มากมาย แต่เป็นพวกที่รักการศึกษาแสวงหาความรู้ ไม่จองหองพองตัวว่ารู้ไปหมดแล้วทุกอย่าง หรือว่าจะไม่มีใครสู้ตัวได้ และไม่ใช่ว่าเห็นการเมืองเป็นของง่ายเกินไป ตรงกันข้าม เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องยาก และต้องเรียนกัน

(“ป้องกันสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 28)

ในวันรุ่งขึ้น เจ้าคุณผู้ว่าราชการจังหวัดได้พาข้าพเจ้าขึ้นรถยนต์ไปรับประทานอาหารกลางวัน ที่ “ช่อง” ที่นั่นเป็นส่วนกว้างของลำธารแห่งหนึ่ง ซึ่งน้ำที่ตกลงมาจากเขาไหลผ่านก้อนหินเป็นช่องกว้าง ไม่ใช่ที่ที่น้ำตก แต่เป็นที่งวงงาม ข้างหนึ่งมีเรือนพักและศาลาปลูกอยู่ อีกข้างหนึ่งมีหอเล็ก ๆ ปลูกอยู่ในที่สูง เมื่อไปถึงได้เห็นเด็กสองสามคนมาอาบน้ำอยู่ที่ลำธาร ซึ่งเป็นที่น่าสบายมีน้ำใสไหลเย็น แต่ไม่เห็นตัวปลา ...

(“บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 18 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 4)

แต่การที่จะไม่ให้มีการเมืองในประเทศสยามเสียเลยนั้น จะพึงทำได้ในเมื่อ (1) มีความสุจริตจริงใจต่อกัน คือเมื่อพูดว่าจะไม่มีก็ต้องไม่ให้มีจริง ๆ ไม่ใช่จะไปแอบแฝงแปลงรูปอยู่ในที่หนึ่งทีใด (2) อำนาจส่วนใหญ่ไปรวมอยู่ทางราชบัลลังก์ และ (3) ในวงคณะรัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรีเองไม่เกิดความจำเป็นที่จะต้องงัดกฎหมายหรือพึงประทุกันวันหนึ่ง ...

(“ทางไหนจะเหมาะ” ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

ในขณะที่เรากำลังงงงันสับสนวุ่นวายกับกรรมกรหุยกงาน หรือเข้ากระบวนแห่แห่น
ท่าความรำคาญหรือก่อการจลาจลขึ้นอย่างในเมืองฝรั่งนั้น เราพากันตามัว
แลไม่เห็นอันตรายอย่างอื่น ๆ ที่จะมีขึ้น กำลังมืออยู่แล้ว ความตามัวอันนี้เกิด
จากที่เรามองดูแต่ของฝรั่งโดยไม่พยายามรู้สภาพของเมืองไทย และเกิด
จากที่เราคอยฟังคำปรีกษาของฝรั่งมากกว่าที่จะเที่ยวตรวจตราซักไซ้ไต่ถาม
หรือสมาคมกับกรรมกรของเราเองให้ทราบฐานะที่เป็นจริง ...

(“ปัญหากรรมกร” ไทยใหม่ 7 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

ท่านผู้อ่านจะได้เห็นแล้วในบัดนี้ว่า “ลัทธิชาชาติ” ของข้าพเจ้าเท่าที่บรรยาย
แต่หัวข้อโดยย่อ ๆ นั้น ไม่ใช่ลัทธิที่มีอันตรายอะไรเลย เป็นลัทธิที่ทำประโยชน์
แก่ชาติและคนของชาติ เป็นลัทธิที่ดีควยประการทั้งปวง ไม่ใช่ลัทธิที่โลกโค่น
หักโค่นใคร เป็นลัทธิที่เราอาจจะค่อยทำค่อยไป และเมื่อปฏิบัติเข้าเมื่อไรก็
ให้คุณแก่ชาติ และแก่ตัวเองทันที ...

(“ลัทธิชาชาติ” ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

แต่แอมบิชั่นที่เลวและเลวมากก็มีเหมือนกัน คือแอมบิชั่นที่ต้องการความสูงศักดิ์
ส่วนตัวฝ่ายเดียว โดยไม่มุ่งหมายประโยชน์อันใดยิ่งไปกว่านั้น แอมบิชั่นชนิด
นี้อาจก่อให้เกิดผลร้ายขึ้นได้มากมาย เพราะผู้ที่มีแอมบิชั่นชนิดนี้ ย่อมเป็น
คนหาดีใส่ตัวหาชั่วใส่คนอื่น มุ่งแต่กระทำความร้ายคนอื่นเพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง ...

(“AMBITION” ดวงประทีป 21 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

2. การเล่นคำ (Pun)

การเล่นคำคือ การใช้คำคำเดียวกันที่มีความหมายต่างกัน เพื่อทำให้
รสชาติของการพรรณนาไฟเราะน่าอ่านยิ่งขึ้น บางครั้งช่วยสร้างอารมณ์บันเทิงใจแก่
ผู้อ่าน หรือการใช้คำเดียวกันที่มีความหมายเหมือนกัน เพื่อเน้นย้ำความให้ชัดเจนมีน้ำหนัก

ทางความหมายมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการนิยาม "เล่นคำ" ในวิธีหลังมาก
ดังตัวอย่าง

การที่อินเคนเบอร์กได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีนั้น ก็เป็นเครื่องหมาย
ว่า ยุโรปตอนกลางจะคงอยู่ในความสงบต่อไปได้อีก แต่จะนานเท่าไรก็
ทราบไม่ได้ ประเทศทั้งหลายในยุโรปที่ไม่อยากให้มีการสงครามก็คงพากัน
เบาใจไปให้พักหนึ่ง แต่การหยุดหยิกยุ่งยากในระหว่างคนสำคัญทั้งสองของ
เยอรมนีที่ต่างคนต่างรักชาติด้วยกัน ต่างคนต่างคิดจะทำการที่ตนเห็นว่าเป็น
ความดีแก่ชาติ แต่วิธีดำเนินการของเขาผิดตรงกันข้าม ...

... ยังมีคนสำคัญของเยอรมนีอีกคนหนึ่งคือ บรูนิง อัครมหาเสนาบดีใน
เวลานี้ ซึ่งอังกฤษชมเชยว่าเป็นอัครมหาเสนาบดีที่สำคัญที่สุดตั้งแต่สมัยบิสมาร์ก
ลงมา แต่ท่านผู้นี้ก็ยังมีพวกพ้องน้อยเกินไป ฉะนั้นถ้าการารินเคนเบอร์กกับ
การารอิทเลอร์จะเคยอยู่คงเคียว และสันติภาพของยุโรปก็อาจจะแตกทำลาย
ลงอีกครั้งหนึ่ง

("อิทเลอร์พ้องอินเคนเบอร์ก" ไทยใหม่ 1๖ เมษายน 2475 หน้า 6, 36)

... ข้าพเจ้าได้เคยเขียนความเห็นลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่เมื่อเดือน
กุมภาพันธ์ปีกลายนี้กล่าวถึง เศรษฐกิจว่า บังเกิดขึ้นด้วยเหตุไร ข้าพเจ้า
กล่าวไว้ในที่นั้นว่า ในโลกสมัยใหม่นี้ มนุษย์เราอดเก่งกับธรรมชาติมากเกินไป
และมนุษย์ประพฤติฝ่าฝืนธรรมชาติมาก ธรรมชาติสร้างกลางวันไว้ให้เรา
ตื่น สร้างกลางคืนไว้ให้เราหลับ แต่เราก็กสับกันเสีย ...

("โครงการสหกรรม" ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

ข้าพเจ้าว่า ถ้าคำประพันธ์ในที่นี้หมายถึงฝ่ายค้าน อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า
Opposition ก็เป็นการจำเป็นนักหนาที่จะให้มีขึ้น เพราะประชาธิปไตย

ใครไม่มีฝ่ายค้าน ประชาธิปไตยนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย สมาคมชาติอาจเป็น
ฝ่ายค้านได้ แต่การค้านจะต้องเป็นไปโดยธรรม ความในข้อ 3 แห่งข้อ
บังคับของสมาคมชาติบอกว่า สมาคมนี้จะไม่เป็นปรปักษ์หักล้างการกระทำ
ของผู้ใด เมื่อการกระทำนั้น ๆ ไม่ผิดวิสัยที่ประสงค์ของสมาคมชาติ ถ้าหาก
สมาคมชาติ ดำเนินการผิดข้อบังคับของตน ก็ย่อมจะดำรงต่อไปไม่ได้ด้วย
("โชคของสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 6)

ในการประชุมโตเกียวครั้งนั้น จินไดโซ นักการทูตที่ฉลาดที่สุดของจีน คือ นายคุ
หรือที่เรียกกันโดยมากกว่า เวลลิงตันคุ ซึ่งได้เคยแสดงแทมคูให้ฝรั่งหวาด
กลัวมาแล้วหลายครั้ง ในการประชุมคราวหนึ่งในยุโรป เวลลิงตันคุได้เคย
เถียงเอาหลอดบัลฟอร้อครมหา เสนบที่อังกฤษต้องซุกตัวลงนั่ง และยอมแพ้
อย่างราบ เวลลิงตันคุเคยแสดงฤทธิ์เดชของฝีปากปราบญี่ปุ่นอยู่บ่อยครั้ง
หนึ่งในที่ประชุมกรุงวอชิงตัน ... pun

("อนาคตของปัญหาเรื่องจีนและญี่ปุ่น" ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2474 หน้า 6)

จริงอยู่เศรษฐกิจไม่มีใครชอบ และตามความรู้สึกของคนทั่วไปเศรษฐกิจก็
คงเป็นภัยเสมอ แต่การทุก ๆ อย่างเราจะต้องมองดูให้ถูกทาง และมองให้
แลเห็นในสิ่งที่เป้นประโยชน์แก่ตัวเรา ในสมัยที่บ้านเมืองตกอยู่ในสุขสวัสดิ์
เราอาจพากันหลับและเราอาจไม่ชวนชววยเพราะเราสบายแล้ว ...

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

... ถ้าหากเราจะต้องชักเนื้อคลังออกมาทำการพิเศษอันใดแม้แต่เพียง
ล้านเดียว ความมั่นคงของคลังของเราอาจจะคลาไ้หรือหายมั่นคงเสีย
ทีเดียวก็ได้ มีอีกทางหนึ่งคือ การกู้เงินต่างประเทศมาทำทุน แต่เราอาจจะ
ทำไม่ได้ด้วยเหตุหลายประการ ... นานาประเทศนั้นเองก็ไม่มีรู้จะเอาเงิน
ที่ไหนมาให้ สมัยนี้เป็นสมัยทองหนี้ไม่ใช่สมัยกู้หนี้

("เศรษฐกิจกับอัสตราภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... รูเคนคอฟ ทหารเอกของเยอรมันทำนายไว้ว่าจะเกิดมหาสงครามใหม่ในวันที่ 1 พฤษภาคมหน้านี้ ถึงแม้ว่าจะทำนายผิดไป ก็ยังนับว่ามีเหตุผลที่หนักสัว เรามีใช้จะทำตัวเป็นกระต่ายตื่นตูม แต่เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าคิดนารู้ เพราะถ้าบังเกิดยุทธภัยขึ้นจริง ๆ แล้ว บางทีเศรษฐกิจจะเปลี่ยนรูปไปบ้าง ...

("การเลือกในสภาราษฎรเยอรมัน" ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

ในรูปเขียนที่เขียนจากตัวครอมเวลล์ ก็แสดงให้เห็นว่า ครอมเวลล์เป็นคนผิวหนาแกงค้วยแคดเผา นัยน์ตาแข็ง ริมฝีปากแนบแน่นกันอยู่เสมอ นอกจากเวลาพูด ลักษณะอันนี้แสดงความกล้าหาญ และทำจริง ครอมเวลล์เคยเป็นสมาชิกรัฐสภามาแล้ว แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นคนพูดเก่ง ครอมเวลล์มีลักษณะเป็นนักทํามากกว่านักพูด

("ประวัติศาสตร์การเมือง" ไทยใหม่ 7 มกราคม 2475 หน้า 9)

... ที่จริงการทุกอย่างที่ทำได้ด้วยความตั้งใจดี ถึงอย่างไรก็จะต้องมีผลดี แต่ผลดีที่จะได้นั้นเราจะต้องไม่ใจร้อนจนเกินไป เพราะสมัยนี้เป็นสมัยตกต่ำ สมัยยากจน อยาว่าแต่จะสร้างวิมานบนอากาศเลย แม้จะสร้างบนแผ่นดินก็ยังไม่ไหว ขอให้ผู้ที่มีความยุติธรรม ย่อมจะไม่ติเตียนรัฐบาลในเมื่อทำอะไรไม่ทันใจ

... ข้อที่กล่าวว่าพลเมืองเราจะต้องเปลี่ยนค่านิยม หมายความว่าเราจะต้องเลิกความคิดที่จะให้รัฐบาลอดรนทนนำป้อนเข้าให้เราเหมือนแต่ก่อน วิธีปกครองแบบใหม่ ถ้าหากเป็นประชาธิปไตย คือถือราษฎรเป็นใหญ่ เราก็จะต้องแปลความหมายว่าราษฎรบรรลุนิติภาวะ คำว่า ราษฎรเป็นใหญ่ ต้องหมายความว่า ราษฎรเป็นผู้ใหญ่ คือราษฎรหาเลี้ยงตัวเองได้ โดยไม่ต้องให้รัฐบาลคอยป้อนอีกต่อไป ...

("พลเมืองต้องเคียรหน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

ข้าพเจ้าว่า ผู้เริ่มคิดตั้งสมาคมชาตินี้คงสำนึกดีแล้วว่า การให้ประโยชน์เฉพาะ
คนหมู่น้อย โดยไม่นึกถึงประโยชน์ของคนทั่วไปนั้น เป็นการกระทำของผู้ร้าย
ไม่ใช่ของผู้ดี

(“โชคของสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 28)

3. การซ้ำคำ คือการใช้คำคำเดียวกันซึ่งมีความหมายเหมือนกัน ในตำแหน่ง
ที่ใกล้เคียงกัน เพื่อเน้นคำหรือเน้นความยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

การเปลี่ยนแปลงในเมืองเรามีได้ทำความเสียหายอันใด และเท่าที่เป็นมา
แล้วก็ดูไม่มีทางที่จะเกิดอันตรายแก่ประเทศ รัฐบาลใหม่ของเรากำลังพยายาม
เข้าใจความประสงค์ความต้องการของพวกเราพลเมืองอย่างถ่องแท้ รัฐบาล
ใหม่มีโอกาสจะแก้ไขกิจการต่าง ๆ ให้ดีขึ้นกว่าเก่าได้ เพราะการที่อาจทำ
อะไรโดยมิต้องเกรงใจใครนั้น ย่อมเป็นการเพิ่มความสามารถขึ้นอีกเท่าตัว
การแก้อย่างอื่นย่อมทำได้สะดวก แต่การแก้ไขทางเศรษฐกิจนั้นไม่ว่ารัฐบาล
เก่า, รัฐบาลใหม่หรือรัฐบาลอะไร ย่อมจะต้องเผชิญกับ**ปัญหา**เดียวกัน
ปัญหาข้อเดียวกัน และจะต้องแสวงหา**ผลสัมฤทธิ์**อันเดียวกัน คือการที่จะทำรายได้
ของประเทศให้เพิ่มพูนขึ้น

(“เศรษฐกิจกับอิสสระภาพ” ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... เมื่อข้าพเจ้าไปถึงครั้ง เจ้าคุณอาพาจักรฯ ก็ไม่ยอมให้ข้าพเจ้าได้พบปะ
กับใครมาก ไม่มีการประชุมเลี้ยง ไม่มีการแสดงปาฐกถา ไม่มีการกล่าว
สุนทรพจน์ และไม่มีการติดต่อสมาคมอะไร นอกจากการขึ้นรถไปเที่ยวในที่
ต่าง ๆ แล้ว ข้าพเจ้าก็อยู่อย่างไพรเวต มีเวลาสนทนากับเจ้าคุณบ้างก็เป
นแต่เรื่องการบ้านเพราะญาติที่ไม่ได้เห็นกันนาน ๆ เราจะมีเรื่องการบ้าน
พูดกันมากกว่าเรื่องการเมือง

(“บันทึกตามที่ข้าพเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 16 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

("ทางไหนจะเหมาะ" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

(“พลเมืองทองเคียนนา” ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

("ลัทธิขงจื๊อ" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia)

การเลียนเสียงธรรมชาติ คือการนำเสียงที่ได้ยินตามธรรมชาติมาใช้บรรยายให้เกิดมโนภาพเพื่อให้ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น และมักนิยมใช้ในคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง สำหรับบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แต่ท่านนิยมเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อสร้างอารมณ์ และความรู้สึกให้สมจริงมากยิ่งขึ้น เช่น

... ครั้นโฉมหน้าแห่งความวุ่นวายบ้ายเข้าไปยังเมืองเชียงไอันมีผลประโยชน์
ของต่างประเทศอยู่เป็นอันมาก โลกจึงใคร่จูงจูงด้วยหัวใจอันสิ้นเหมือนคูลเขา
กำลังระเบิด และถ้าวาสสงครามได้ประกาศขึ้นจริงดังขานี้ พวกที่กำลังออก
สู้ยอมจะต้องเอามือปิดตาในขณะที่ระเบิดไคร่ระเบิดขึ้น

... สันนิบาตคงรู้ตัวอย่างที่ว่ากำลังอยู่ในระวางคมดอกคมดาพ ฉะนั้นข้อสำคัญ
ที่สันนิบาตจะต้องกระทำอย่างองอาจในที่นี้ คือสั่งให้ระงับการรบ โดยอาศัย
อำนาจด้วยกำลังตามสัญญาเคล็ดล็อกเป็นเครื่องมืออยู่ เพราะไหน ๆ สงคราม
ก็จะต้องเกิดขึ้น หรือได้เกิดขึ้นจริง ๆ ตามข่าวนั้นแล้ว ไม่มีประโยชน์อะไร
ที่คนกลางจะมีว่องทะโกนขอให้สอศดาพลงดก ดังที่มีสเตอร์แรมเซย์แม็คโคเนลล์
พูดเมื่อคืนวันศุกร์, ในเมื่อคานั้นกำลังปะทะกันอยู่ ฉะนั้นสันนิบาตชาติเคย
บอกด้วยปากหลายหนก็ไม่มีการเชื่อฟัง จนเกิดเหตุใหญ่ถึงเพียงนี้ ...

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

ความเป็นไปอย่างแปลกประหลาดสำหรับคนดูนี้ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นหลายข้อ
คือ (1) ในขณะที่คนจีนกำลังมีสมานฉันท์ร่วมใจกันทั่วไปจะสามารถเป็นไปได้
หรือที่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ของจีนอย่างเช่นนายพลผู้นี้จะกลับใจทรยศต่อชาติจีน
ได้ง่าย ๆ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นใหม่ ๆ นายพลผู้นี้เองเป็นผู้ออกหน้ารบ

ญี่ปุ่นถึงกับประกาศสงครามกับญี่ปุ่นในนามของตนเอง (2) ตามธรรมดาในเมืองจีนเท่าที่เราเห็นมาแล้วโดยมากถ้ามีใครทรยศต่อชาติขึ้นจริง หรือแม้แต่ทำการฝ่าฝืนประสาธโนบายของรัฐบาลกลางสักเล็กน้อยก็ถูกประกาศออกนอกกฎหมายและมีชาวอีกกะทีกโครมคราม ...

("ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ข้าพเจ้าว่า จารีตของไทยมีอยู่มากมายหลายประการ ทำไมจะต้องไปพูดเอาเรื่องทาสซึ่งเลิกแล้วไปตั้งครั้งศตวรรษแล้วมาพูด อนึ่ง นโยบายข้อ 4 ของคณะชาติมีอยู่ว่า "รักษาจารีตที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติ" การใช้คนเป็นทาสไม่ใช่จารีตที่เชิดชูเกียรติยศ การอ่านข้อความอะไรจำจะต้องอ่านให้ตลอด "การหนีบอะไรครึ่งเดียวมากแล้ววินิจัยโครมคราม ลงไปนั้น มีโทษวิสัยของผู้ที่รักความยุติธรรม"

("วิจารณ์ชนวิจารณ์" ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 6)

สำหรับประเทศเรา การที่เศรษฐกิจตกต่ำมีอยู่ 2 ทาง คือทางรัฐบาลและทางราษฎร ทางราษฎรตกต่ำก่อน แล้วจึงพาให้ทางรัฐบาลตกต่ำไปด้วย เวลานี้เราหมกหมั่นแก้ไขคอนปลายคอนตอนต้น คือพยายามแก้ไขทางรัฐบาลเสียก่อน การแก้ทางรัฐบาลนั้น เราคัดถอนรายจ่าย ปลดข้าราชการ และขึ้นอัตราภาษี แต่การแก้ไขทางราษฎรเราจะค่อยทำค่อยไป ไม่เอะอะตึงตังเหมือนอย่างทางรัฐบาล

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ข้าพเจ้าได้หยิบเอา "24 มิถุนา" ขึ้นมาอ่านด้วยความพิณิจพิเคราะห์ตั้งแต่ต้นจนปลายคงได้ความว่า ผู้เขียนที่ใช้นามว่า "ฟาร์ไซท์" เห็นว่าคณะราษฎรคนเดียวก็น่าเพียงพอแล้วสำหรับประเทศสยาม หากจะมีสมาคมคณะกรรมการเมืองอื่น ๆ ขึ้นอีก

ก็เป็นการเหลือเฟือเกินความต้องการ และในตอนท้ายผู้เขียนกล่าวว่า "อย่า
อวดอ้างให้ใครได้ยินเลยว่า ทำเพื่อชาติเพื่อราษฎร เพราะใคร ๆ เขาก็
รู้ว่า วัตถุประสงค์ 7 ประการที่ประกาศอย่างโจ่งครึมนั้น เป็นเพียงโล่ห์
บังหน้าวัตถุประสงค์อันแท้จริงของท่านเท่านั้น

("ป้องกันสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 6)

กีฬาทางบกชนิดอีกอย่างหนึ่ง คือชนไก่ ซึ่งข้าพเจ้าได้มาเห็นที่พัสดุในวันรุ่งขึ้น
เป็นม่อนเล็ก ๆ มีคนนั่งล้อมรอบยกขึ้นขึ้นไปหลายชั้น เสียงฮาดังลั่นไม่ขาด
เสียง แต่มีสิ่งหนึ่งที่น่าประหลาดใจ คือดวงหน้าทุก ๆ หน้าที่อาบาร้องฮา ๆ
นั้น ไม่มีหน้ายิ้มหรือหัวเราะเลยจนหน้าเขียว ปากเขียวร้องฮา แต่หน้าเขา
บึ้งกันทุกคน ดูเป็นการยากที่จะทำได้ ...

("บันทึกใต้ตามที่เขาเจ้าเห็น" ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

5. การเปรียบเทียบโดยนัย

อุปมาอุปไมย X Metonymy
(Metaphor)

การเปรียบเทียบโดยนัย เป็นการช่วยให้ผู้อ่านรู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน
แต่ไม่ได้เปรียบเทียบโดยตรง และไม่ได้ใช้คำเชื่อม "เหมือน, คล้าย, ดัง ฯลฯ" ถ้าจะ
เปรียบกับสิ่งใดก็จะนำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวทันที หรือนำชื่อของสิ่งนั้นมากล่าว
การเปรียบเทียบโดยนัยมีปรากฏมากที่สุดในความของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น

เศรษฐกิจมิใช่ภัยพิบัติ ไม่ใช่ภัยที่จะทำให้คนถึงตาย โดยเฉพาะในเมืองไทย
เรายังไม่น่าจะอดตายกัน เพราะถึงอย่างไรเราก็ยังมีเข้ากิน ขออย่างเดียว
แต่อย่าให้เราใจร้อนวิ่งไปหาความตายเขาก่อนเท่านั้น

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

มีเหตุอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในเรื่องอิสรภาพของแมนจูเรียนั้น ไม่ใช่เป็นความคิดใหม่ แท้จริงเป็นเรื่องที่ญี่ปุ่นได้เตรียมการมานานแล้ว ผู้ที่จำชาวเรื่องจีนกับญี่ปุ่นได้แม่นยำ จะระลึกได้ว่า พอจีนกับญี่ปุ่นเกิดพิพาทกันได้เพียง 12 วัน ก็เกิดมีเงาเรื่องอิสรภาพของแมนจูเรียโผล่ขึ้นมา กองทหารญี่ปุ่นกับจีนได้เริ่มกระทบกันเมื่อคืนวันที่ 18 กันยายน พอถึงวันที่ 1 ตุลาคม ก็มีข่าวว่า แมนจูเรียทั้งประเทศได้เป็นกบฏต่อจางโซเหฺยเสียง และได้ตั้งรัฐบาลขึ้นสองแห่งคือที่เมืองกิรินแห่งหนึ่ง และที่เมืองฉีชีฮาร์อีกแห่งหนึ่ง ในครั้งนั้นญี่ปุ่นแถลงว่าไม่รู้เห็นในเรื่องนี้ด้วย และได้ห้ามมิให้คนญี่ปุ่นเข้าเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องแมนจูเรียแต่อย่างไรงี้ก็ดี พอมาวันที่ 6 ตุลาคม ก็มีข่าวอีกว่า รัฐบาลที่ตั้งขึ้นทางเมืองกิรินนั้น ได้ประกาศตนอยู่ในความคุ้มครองของญี่ปุ่นแล้ว

(“อิสรภาพของแมนจูเรีย” ไทยใหม่ 22 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

คำว่า “เงา” นั้น หมายถึงความมืดที่สะท้อนภาพมาจากของจริง เป็นสิ่งมืดไม่ชัดเจนให้ความหมายในทางลบ เงาเป็นสิ่งที่บดบังความสุกสว่าง ในที่นี้เป็นการเปรียบเห็นว่า อิสรภาพของแมนจูเรียที่จะได้รับนั้นไม่แจ่มชัด มีความชั่วร้ายแอบแฝงบดบังอยู่ ในที่นี้หมายถึง วิธีการอย่างลับ ๆ ของญี่ปุ่นที่ยึดครองแมนจูเรียของจีน

ปัญหาที่น่าสงสัยก็คือ ตั้งแต่ต้นกรณีพิพาทเรื่องนี้ ญี่ปุ่นก็ได้รุกเข้าไปทางแมนจูเรีย และญี่ปุ่นก็ได้หลักฐานที่มั่นในแมนจูเรียมากอยู่แล้ว เหตุไรจึงมาทำยุ่งที่เชียงไฮ่เล่า บางเสียงกล่าวว่า การที่ญี่ปุ่นยกทหารมาที่เชียงไฮ่นั้น เป็นการฉกเพราะจะทำให้ญี่ปุ่นเกิดขัดใจกับนานาประเทศ ฝ่ายญี่ปุ่นอ้างว่าการที่ยกทหารมาเชียงไฮ่ก็เพื่อป้องกันรักษาเขตต์ที่เข้า แนนอนที่เกี่ยวข้ออ้างอันนี้ ไม่มีใครเชื่อเพราะ ถ้าญี่ปุ่นขนทหารตั้งแสนคนมาสำหรับป้องกันเขตต์ที่เข้าเท่าฝ่ามือเดียวเช่นนั้นแล้ว ก็แปลว่าญี่ปุ่นชี้ข้างจับตักแตน

(“ลงท้ายจีนจะได้ดี” ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

การเปรียบเทียบการกระทำของญี่ปุ่นที่ว่า "ซังซังจับตักแตน" นั้น เป็นโวหารที่แสดงว่าผู้เขียนไม่เชื่อว่า การกระทำของญี่ปุ่นเป็นไปตามที่กล่าวอ้างไว้อย่างจริงจัง เพราะไม่คุ้มค่าที่จะนำกองทหารมากมายมาป้องกันดินแดนเชิงไสที่เล็กน้อย

สำหรับประเทศอังกฤษ มีปัญหาที่ยากลำบากมากในเรื่องราคาเงินปอนด์ กล่าวคือ จะต้องประคองให้อยู่ในอัตราที่สมควรเสมอไป จะทำให้สูงขึ้นไปก็ไม่ได้ เพราะอังกฤษอาศัยสินค้าขายออกเป็นสำคัญ ในคราวมั่งคั่งของอังกฤษ ถ้าหากเงินปอนด์สูงสินค้าขายไม่ได้ก็เป็นภัยอยู่มาก แต่ถ้าหากเงินปอนด์ตกต่ำลงมากก็กลับเป็นภัยอันใหญ่หลวง เพราะอังกฤษต้องซื้อของกิน และสัมภาระ คิยจากต่างประเทศทั้งนั้น การคลังของอังกฤษตกอยู่ในระหว่างเขาควยชนกัน และใครได้เป็นเสนาบดีคลังอังกฤษก็คล้าย ๆ กับถูกบังคับให้ดื่มยาพิษเข้าไปทุกวัน ... ผู้ที่เสี่ยงโชคในการแลกเปลี่ยนเงินในเวลานี้จะไม่มีโอกาสนอนตาหลับ ...

("อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตรการทอง?" ไทยใหม่ 14 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ข้อความที่ว่า "การคลังของอังกฤษตกอยู่ในระหว่างเขาควยชนกัน" นั้น หมายความว่า ประเทศอังกฤษต้องอยู่ในภาวะอันตรายอย่างแน่นอนจะหาทางออกด้านใดก็ไม่ได้ เนื่องจากภาวะการเปลี่ยนแปลงด้านการเงิน เพราะถ้าอังกฤษยังใช้มาตราเงินต่อไป ไม่ว่าเงินปอนด์จะสูงขึ้น หรือลดลงก็ตามก็นับว่าเป็นภัยต่อประเทศอยู่นั่นเอง เหมือนกับอังกฤษอยู่ระหว่างเขาควยชนกัน ส่วนข้อความว่า "ผู้ที่เสี่ยงโชคในการแลกเปลี่ยนเงินในเวลานี้จะไม่มีโอกาสนอนตาหลับ ..." หมายความว่า ถ้าสถานการณ์ทางการเงินของอังกฤษยังไม่มั่นคงเช่นนี้ ผู้ที่หวังผลกำไรจากการแลกเปลี่ยนเงินปอนด์นั้นจะต้องหวั่นไหวไม่มีความสุข

... การที่ประธานาธิบดีอินเคนเบอร์เกอร์จะได้อยู่ในตำแหน่งต่อไป หรืออีกเลื่อก
จะได้เข้ามาแทนนั้นย่อมเป็นเครื่องหมายให้ทราบว่า ถึงเวลาหรือยังที่ยุโรป
จะต้องถูกเผาไฟขึ้นอีกครั้ง รัฐบาลสหประชาชาติของเยอรมันทำนายไว้วาจะ
เกิดมหาสงครามใหม่ในวันที่ 1 พฤษภาคมหน้านี้ ถึงแม้ว่าจะทำนายผิดไป
ก็ยังนับว่ามีเหตุผลที่หนักแล้ว เรามีใจจะทำตัวเป็นกระต่ายตื่นตูม แต่เรื่อง
เหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าคิดนารู้ เพราะถ้าบังเกิดยุทธภัยขึ้นจริง ๆ แล้ว บางที
เศรษฐกิจจะเปลี่ยนรูปไปบ้าง ...

("การเลือกในสภาราษฎร์เยอรมัน" ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

"เรามีใจจะทำตัวเป็นกระต่ายตื่นตูม" เป็นการเปรียบเทียบโดยนัย หมายความว่า ผู้เขียนไม่ได้ทำตัวเป็นผู้ตื่นตกใจต่อเหตุการณ์ และข่าวลืออย่างไรเหตุผล
เพราะเหตุการณ์ทางการเมืองของเยอรมันที่จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำและนโยบายเป็น
เรื่องนี้อาจเป็นไปได้ และอาจก่อให้เกิดข้อขัดแย้งภายในประเทศ และสงครามอาจ
เกิดขึ้นได้เช่นกัน

แต่เราไม่ใช่รัฐบาล และเราตั้งใจอยู่ว่าในเวลานี้จะไม่เขียนอะไรแนะนำ
รัฐบาล แต่เราก็จะพยายามรักษาหน้าที่หนึ่งของหนังสือพิมพ์ที่จะพูดจาทำ
ความเข้าใจกับประชาชน หรืออย่างน้อยก็กับผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ของเราว่า
ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าในประเทศใด ก็ย่อมหวังว่าตนทำไปเพื่อจะให้
ดีขึ้นกว่าเก่า แต่ความสามารถของมนุษย์ย่อมมีขอบเขตต์ นอกจากขอบเขตต์
ในความสามารถส่วนตัวของผู้ที่ถือบังเหียนประเทศแล้ว พฤติการณ์ของ
ประเทศเองยังกั้นเขตต์ ไม่ให้รัฐบาลได้มีโอกาสใช้ความสามารถที่มีอยู่ได้
เต็มที่ และเมื่อเป็นดังนี้ การเปลี่ยนแปลงนั้น บางทีก็ได้ผลน้อยไปกว่าที่
มุ่งหมายไว้

("บทูหาประจำวัน" ไทยใหม่ 9 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

"ผู้ถือบังเหียนประเทศ" เป็นการเปรียบเทียบโดยนัยซึ่งหมายถึง ผู้เป็นผู้นำของประเทศ เป็นผู้กำหนดนโยบายในการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ และสังคม เป็นผู้คอยควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาลให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

แต่ตอนนี้ใครอย่าเข้าใจผิด อย่าคิดว่าเดี๋ยวนี้เราไม่ใช่รัฐบาลเจ้าแล้ว เราจะคุมหมิ่นประชาธิปไตยหรือคุมหมิ่นเจ้าทั่ว ๆ ไป ความเข้าใจอันนี้เป็นความผิดอย่างเหลวไหล และมีแต่จะนำภัยมาให้แก่ประเทศ ข้อที่กล่าวว่า พลเมืองเราจะต้องเปลี่ยนคัวยนั้น หมายความว่า เราจะต้องเลิกความคิดที่จะให้รัฐบาลอำนาจนำป้อนเข้าให้เราเหมือนแต่ก่อน วิธีการปกครองแบบใหม่ ถ้าหากเป็นประชาธิปไตย คือถือราษฎรเป็นใหญ่ เราก็จะต้องแปลความหมายว่า ราษฎรบรรลุนิติภาวะ คำว่าราษฎรเป็นใหญ่ หมายความว่าราษฎรเป็นผู้ใหญ่ คือราษฎรหาเลี้ยงตัวเองได้ โดยไม่ต้องให้รัฐบาลคอยป้อนอีกต่อไป ...

("พลเมืองต้องเคียรหน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

ข้อความที่ว่า "รัฐบาลอำนาจนำป้อนเข้า" เป็นการเปรียบเทียบซึ่งช่วยให้เห็นว่า รัฐบาลต้องคอยดูแลเอาใจใส่ประชาชน เพราะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ในประเด็นความคิดนี้ หลวงวิจิตรวาทการต้องการเสนอแนวคิดแก่ประชาชนว่า การปกครองของไทยเป็นระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงสมควรที่ประชาชนจะต้องช่วยเหลือตนเองมากยิ่งขึ้น เนื่องจากประชาชนเป็นผู้นำ

หนังสือพิมพ์อย่างน้อย 7 ฉบับ ได้แสดงความเห็นข้างว่า ควรอนุญาต แม้หนังสือพิมพ์ "ศรีกรุง" ซึ่งเจ้าของและชาวคณะเองอยู่ในรัฐบาลปัจจุบันแท้ ๆ ก็ได้สนับสนุนกำเนิดของสมาคมชาติด้วยน้ำใจกว้างขวาง เป็นนักเลง และเคารพต่อรัฐธรรมนูญจริง ๆ จนกระทั่งถึงเวลาที่ข้าพเจ้าเขียนข้อความอันนี้...

ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านเปลี่ยนนามของท่านเสียใหม่เถิด เพราะการที่ท่านใช้นาม น.ธ.น.ท. นั้น จะชวนให้คนเห็นไปว่านามของท่านย่อมาจากคำว่า "นิธิลิสต์ในเมืองไทย" ข้าพเจ้ามีปทานุกรมอยู่ใกล้ ๆ มือ ก็ลองเปิดดูคำ "นิธิลิสต์" พบคำแปลที่เขาให้ไว้ว่า "วิธีการที่มีผู้เห็นชอบยิ่งในรัสเซีย มีความมุ่งหมายทำลายล้างทุกสิ่งทุกอย่างไม่ให้มีเหลือ และไม่ให้มีอะไรขึ้นมาแทน" ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ท่านควรเลิกใช้ชื่อนี้เสีย และข้าพเจ้าจำใจจะต้องกล่าวว่าท่านไม่มีความรู้เพียงพอแม้แต่ "คณะกรรมการเมือง" คืออะไรท่านก็ไม่รู้แน่ ท่านแปลความทุกข้อเอาตามชอบใจ ท่านหมิ่นประมาทคนดวงหน้าโดยไม่ต้องรู้ตัวว่าเป็นใคร ท่านไม่มีความไว้วางใจแม้ในความสามารถของรัฐบาลปัจจุบัน ท่านทำตนเป็นกระต่ายตื่นตูมหาสมควรแก่การที่จะได้รับความเชื่อถือของใครไม่ ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านว่าอย่าชักใบให้เรือเสียไปเลย

("โชคของสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 6, 28)

"น้ำใจกว้างขวางเป็นนักเลง" เป็นการเปรียบเทียบกับที่เน้นให้ทราบถึงสภาพของการมีจิตใจกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวยอมรับความถูกต้องเหมาะสมของผู้อื่น เหมือนดังที่นักหนังสือพิมพ์หลายฉบับมีจิตใจกว้างที่จะพิจารณาการก่อตั้งสมาคมชาติด้วยความยุติธรรม และสมาคมชาติก็เป็นคณะกรรมการเมืองที่เหมาะสมควรอนุญาตให้ก่อตั้งได้

"ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านว่าอย่าชักใบให้เรือเสียไปเลย" ในที่นี้หลวงวิจิตรวาทการเขียนคำหยาบ น.ธ.น.ท. ซึ่งเป็นนักเขียนของหนังสือพิมพ์ "สัจจ" ซึ่งเขียนโต้แย้งชักชวนการจัดตั้งสมาคมชาติ ข้อความของ น.ธ.น.ท. เป็นการชักนำให้คณะรัฐบาลไม่ยินยอมให้ก่อตั้งสมาคมชาติ

ข้าพเจ้าว่า ยกเว้นเสียแต่คนที่อยู่ในกะลาครอบแล้ว ทุกคนยอมรับว่า
 สมาคมการเมือง ระเทศสมาคมชาติที่กำลังก่อกำเนิดอยู่นี้คนต่างประเทศเข้า
 ไม่ได้ ข้อนี้เป็นหลักทั่วไป โดยไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในข้อบังคับเลย
 ("วิจารณ์ชวนวิจารณ์" ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 31)

ข้อความข้างต้น หลวงวิจิตรวาทการเขียนคำทวน "เนติบัณฑิตย์" ซึ่งเป็นนักเขียน
 ของหนังสือพิมพ์ "สัจจ" ที่กล่าวในราย "สมาคมชาติ" ว่า การที่ "เนติบัณฑิตย์" เขียน
 โจมตีสมาคมชาตินั้นไม่ถูกต้องเนื่องจาก "สมาคมชาติ" ไม่เป็นดังที่ "เนติบัณฑิตย์" เขียน
 การที่ "เนติบัณฑิตย์" อ้างตนว่าเป็นผู้รอบรู้ไม่เป็นความจริง "เนติบัณฑิตย์" รู้ไม่จริง
 มีเพียงความรู้แคบ ๆ เหมือนนกอยู่ในกะลาครอบ

... อนึ่งในการวางนโยบายของสมาคมชาติ ข้อ (6) ที่ว่า "ถือประโยชน์
 ของราษฎรเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของรัฐบาล และถือประโยชน์แห่งชาติเป็น
 สำคัญกว่าประโยชน์ของบุคคล" นั้น ผู้ร่างก็ใคร่รู้สึกถึงแผนงานสหกรณ์หรือ
 โครงการสหกรณ์นี้ด้วย ปัญหาเมื่ออยู่แต่ในทางปฏิบัติว่าจะจัดทำกันอย่างไร และ
 รัฐบาลจะเข้ามีส่วนช่วยมากน้อยเพียงไร ถ้าหากรัฐบาลจะจัดทำแผนงานหรือ
 โครงการอันนี้โดย "ถือประโยชน์ของราษฎรเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของ
 รัฐบาล และถือประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของบุคคล" แล้ว
 ข้าพเจ้าจะเป็นคนแรกที่สนับสนุน แปลว่าในทางหลักการนั้น เราตกลงกันได้
 แล้วมีปัญหายุ่งยากในทางปฏิบัติเท่านั้น ข้าพเจ้าเองก็ได้เคยสนทนากับรัฐมนตรี
 บางท่านในเรื่องนี้ แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะวางทางปฏิบัติอย่างไร ฉะนั้นขอ
 ให้อธิบายว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้สนับสนุนหลักการของชาวลีเจ็ดในเรื่องนี้ แต่ส่วนวิธี
 การปฏิบัตินั้น เราเอาไว้พูดกันภายหลัง เพราะจะเริ่มพูดกันแต่บัดนี้ ก็จะเป็น
การชิงสุกก่อนหามไป

("จากหลวงวิจิตรวาท" ไทยใหม่ 24 มกราคม 2475 หน้า 35 - 36)

จากตัวอย่างดังกล่าว ผู้เขียนกล่าวถึงการวางนโยบายของ "สมาคมชาติ" และให้ข้อเสนอแนะรัฐบาลในการวางนโยบายของชาติด้วย นโยบายของสมาคมชาติมีลักษณะคล้ายหลักการของธารลัสส์จิต ส่วนวิธีการปฏิบัติของสมาคมชาตินั้น หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะนำมาเขียนไว้ เพราะจะยังไม่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นการข้ามขั้นค่อนข้างเร็วเกินไป

ความคิดของฝรั่งเศสทั้ง 5 ข้อนี้ ถ้าจะสำเร็จไปได้และทำการใดผลก็จริง ก็จะเปลี่ยนโฉมหน้าโลกให้ผิดแผกออกไปจากที่เป็นอยู่ในบัดนี้อย่างเหลือหลาย แต่เมื่อใดที่พิจารณาถี่ถ้วนแล้วทำให้เรามีคําแปลคํา มองไม่เห็นว่าเป็นฝรั่งเศสต้องการอะไรในการที่เสนอความเห็นเช่นนี้เข้าไปยังสันนิบาตชาติ ถ้าฝรั่งเศสคิดว่า จะสามารถทำการสำเร็จได้ทั้ง 5 ข้อนั้น ก็ดูเหมือนว่า นักการเมืองของฝรั่งเศสจะหลับไป ความคิดเหล่านี้ เป็นเรื่องสร้างวิมานบนอากาศ เราต้องคิดกันอย่างง่าย ๆ ก็มองเห็นเหตุขัดข้องซึ่งทำให้แน่ใจว่า ถึงอย่างไรก็สำเร็จไปไม่ได้

(“สร้างวิมานบนอากาศ” ดวงประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 77)

เรื่อง “สร้างวิมานบนอากาศ” เป็นบทความที่ใช้อธิบายเรื่องที่ตั้งภาพพจน์เปรียบเทียบโดยนัยแล้ว ผู้เขียนยังบรรยายความเห็นที่ฝรั่งเศสยื่นข้อเสนอหาข้อแก้สันนิบาตชาติ ซึ่งข้อเสนอแต่ละข้อนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นไปได้อย่างไร และไม่ทราบความต้องการของฝรั่งเศสที่เสนอความเห็นหาข้อเพื่ออะไร

... แกล้งทำนองเขยทำประโยชน์อะไรให้แก่ชาร์บอร์เสียไม่ได้ ชาร์บอร์เสียก็บังคับให้หย่าร้างกันทั้ง ๆ ที่น้องสาวกำลังรักสามีของตนอยู่ เมื่อใดหย่ากับเจ้าในวงศ์สฟอร์ซาแล้วชาร์บอร์เสียก็เอาความงามของน้องสาวไปเที่ยวขาย ลงท้ายจัดการให้แต่งงานกับโอรสพระเจ้าแผ่นดินเนเปิล แสดง

ให้เห็นว่าชีชาร์บอร์เซียสามารถจะเป็นคนได้อย่างซีดิง ให้เป็นรูปไหนก็ได้ตามความพอใจ

("ชีชาร์บอร์เซีย" ดวงประทีป 11 มีนาคม 2474 หน้า 5)

ข้อความเปรียบเทียบข้างต้นหมายความว่า ชีชาร์บอร์เซียสามารถบังคับให้ใครทำตามใจตนต้องการให้เป็นอย่างไรทำอย่างไรก็ต้องเป็นเช่นนั้น

บุญแฉ่งแห่งความสำเร็จของพระนางก็อยู่ที่การทำงานและความสม่ำเสมอ ทุก ๆ เช้าที่บรรทมเวลาอย่างรุ่ง เรายอมพรว่าประเทศที่หนาวจัดอย่างรัสเซีย นั้น การตื่นอย่างรุ่งเป็นของยากเพียงไร ทรงทำงานตั้งแต่อย่างรุ่งจนถึง 11 นาฬิกา โดยไม่หยุดพัก เสวยกลางวันเวลา 11 นาฬิกาแล้วก็ทรงทำงานต่อไปค่า เวลาทำงานของพระนางวันหนึ่ง ๆ ต้องไม่น้อยกว่า 12 ชั่วโมง ...

("พระนางคัทริน" ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 80)

ข้อความข้างต้นใช้คำ "บุญแฉ่ง" เปรียบเทียบโดยนัย หมายถึง สิ่งสำคัญที่จะนำพระนางคัทรินไปสู่ความสำเร็จในทุก ๆ ด้าน

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ข้าพเจ้าตั้งใจจะเผยแพร่ลัทธิบูชาในเมื่อตั้งคณะชาติขึ้นแล้ว แต่จนบัดนี้เรายังไม่เห็นวิแววว่าจะตั้งคณะชาติขึ้นได้ ข้าพเจ้าไม่อยากปล่อยให้ความคิดของข้าพเจ้าเป็นหมันไป และข้าพเจ้ายังไม่อยากตายเสียก่อนที่จะได้เห็นลัทธิบูชาของข้าพเจ้าเริ่มต้นเป็นประโยชน์แก่ชาติและพลเมืองไทย เมื่อรัฐบาลไม่ยอมให้ตั้งคณะชาติ ข้าพเจ้าก็จะเผยแพร่ลัทธิบูชาในนามของตนเอง เพราะถึงแม้จะตั้งคณะชาติไม่ได้ข้าพเจ้าก็จะทำการที่เห็นว่าประโยชน์แก่ชาติอยู่เสมอ ใครจะห้ามหรือเกลียดกันมิให้ข้าพเจ้าทำอะไรอย่างอื่นนั้นพอจะห้ามได้ แต่จะห้ามหรือเกลียดกันมิให้ข้าพเจ้ารักชาติหรือทำการเพื่อชาติไทยของข้าพเจ้านั้นห้ามไม่ได้

("ลัทธิบูชา" ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 31)

"ข้าพเจ้าไม่ยอมปล่อยให้ความคิดของข้าพเจ้าเป็นหมันไป" หมายความว่า หลวงวิจิตรวาทการมีโครงการเผยแพร่ลัทธิบูชาดีในเมื่อไม่ได้รับอนุญาตก่อตั้งคณะชาติ ท่านก็ไม่ยอมให้ความคิดนี้หยุดชะงัก ท่านจะหาทางเผยแพร่ลัทธิบูชาดีด้วยวิธีของท่าน

6. การใช้โวหารคำถาม (Interrogation)

โวหารคำถาม คือโวหารที่เป็นประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะแน่ใจแล้วว่าจะได้คำตอบอย่างไร โดยที่ผู้เขียนได้บรรยายจนเห็นชัดเจน การใช้ประโยคคำถามเป็นการย้าให้ผู้อ่านเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น และเชื่อตามที่คุณเขียนบรรยายอย่างมั่นคง เป็นการเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านหรือมีฉะนั้นก็เป็นการเสนอแนวคิดของผู้เขียนที่เป็นการชักนำให้ผู้อ่านคล้อยตาม โวหารเช่นนี้ปรากฏมากในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น

ถ้าหากที่ประชุมตกลงกันได้จริง ๆ ว่าให้ลดค่าสัมพัทธ์ สิ่งทีลคนนั้นจะเอาไปไว้ที่ไหน วิธีลดที่เขาทำกันอยู่ในเวลานี้ คือปลดเอาออกเสียนอกราชการ เช่นบางประเทศมีวิธีปลดเรือบของตบทั้งหลายสิบ หรือหลายร้อยลำเอาไปรักษาไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก ชักซื้อเสียจากเรือประจำการ เรือที่ปลดออกไปนั้นเป็นเรือที่ปลดแล้ว แล้วก็ร้องว่าฉันลดเรือบของฉันแล้ว การลดโดยวิธีนี้จะลดสักเท่าไรก็ได้ เรือที่ปลดออกไป ใครจะบังคับให้ทำลาย และจะมีอะไรเป็นเครื่องกีดกันมิให้เอามาใช้ได้ใหม่, เมื่อถึงเวลาสงครามเข้าจริง ๆ การปลดทหารหรือการลดงบประมาณค่าใช้จ่ายในกองทัพก็ทำนองเดียวกัน ถ้าลดแล้วเอาไปเก็บไว้ การลดนั้นก็เป็นการทำเล่น ถ้าจะเอาไปทำลายเสียหรือก็ทำไม่ได้ ใครจะกล่าวทำลายของดี ๆ เช่นนั้น เรื่องลดอาวุธจึงเป็นเรื่องที่สำเร็จไม่ได้เหมือนกัน

(“สงครามและการลดอาวุธ” ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... สมมติว่ารัฐบาลสยามต้องส่งทหารไปประจำสันนิบาตชาติหนึ่งกองทัพบก และถูกสันนิบาตชาติสั่งให้ไปรบกับประเทศอูรูกู กวเตมาลาหรือลัตเวีย อะไรเหล่านี้ เราจะมีใจรบได้อย่างไร เพราะร้อยวันพันปีพวกเหล่านี้ก็ไม่ได้มาทำอะไรให้เรา เราจะแพ้หรือจะชนะก็ไม่มีผลกระทบกะเทือนมาถึงชาติและประเทศของเรา นอกจากจะได้รับเกียรติยศว่า เรารบเก่งเท่านั้น เกียรติยศเพียงเท่านั้นจะทำให้เรากลับสู่ชีวิตของเราได้ทีเดียว หรือ เราจะเก็บเอาเลือดเนื้อและชีวิตของเราไว้รบเพื่อชาติบ้านเมืองของเราโดยตรงมีดีกว่าหรือ ชุระอะไรจะต้องไปรบให้คนอื่น ...

("รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาวูช" ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ทำกันมาแล้วเป็นเวลาเกือบ 2 เดือน และปัญหาที่เราตามกันอยู่เสมอในเวลานี้ ก็คือว่า เราจะไปอย่างไร? หรือเราจะเป็นอย่างไรต่อไปหรือเราจะไปทางไหนกันแน่? หรือรัฐบาลท่านจะจัดการอย่างไรต่อไป? หรือเราจะไปกันแค่ไหน? และอะไรต่ออะไร ซึ่งเป็นปัญหาในทำนองนี้ การที่เกิดมีปัญหาลึ้นเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาของคนทุกคนที่อยากรู้อยากทราบ ...

("ปัญหาประจำวัน" ไทยใหม่ 9 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นคณะการเมืองคณะแรกที่บังเกิดขึ้นในเมืองไทยเรานี้ คืออะไรแน่ ปัญหาข้อแรกมีอยู่ว่า การที่ฝรั่งแปลคำ คณะราษฎรว่า People's Party นั้นถูกต้องตามความประสงค์ของรัฐบาลคณะราษฎรของเรานี้แล้วหรือ และคณะราษฎรได้วางหลักนโยบายตามแบบ People's Party ของประเทศใด เพียงไร

("คณะราษฎร" ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

... ผู้เขียนความขื่อนี้ไฉนว่า "กระบี่ขาว" สามารถแยบพระราชนิพนธ์
สมุดเอกสารเล่นตามชอบใจ ผู้มีทรัพย์สินบริจาคทรัพย์เพื่อสาธารณกุศลไปแล้ว
จะรู้สึกน้อยใจสักเพียงไรในถ้อยคำอันนี้ ผู้มีที่สละทรัพย์สินสร้างโรงพยาบาล
อนาถา สร้างตึกให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ให้เงินสามพันบาท มีเตียง
ประจำอยู่ในโรงพยาบาลนั้น และผู้ตั้งสมณูปถัมภ์ให้แก่โรงพยาบาลจะ
รู้สึกอย่างไร สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาภิรมย์
ไคทรงบริจาคทรัพย์สินส่วนพระองค์ตั้งแสน ๆ ให้แก่โรงพยาบาลศิริราช ถ้า
ทรงสามารถมีญาณวิเศษทราบข้อความที่ "กระบี่ขาว" เขียนไว้ใน "สัจจ"
ว่า "มีที่โน้นบางคนมั่งคั่งได้ยอมเฉลี่ยทรัพย์สินให้แก่คนยากไร้ โดยใจเมตตา
กรุณามิได้หวังประโยชน์แก่พวกเขา" ดังนี้แล้วจะทรงโหม่นสัสสักเพียงไร
ข้าพเจ้าลองเปิดราชกิจจานุเบกษาที่ไคร้รับวันนี้ ได้เห็นนามนางอุณ
โพนะระจินดา บริจาคเงินในโรงพยาบาลกลางถึง 1200 บาท และมีรายการ
บริจาคเงินในสาธารณกุศลอีกหลายอย่าง ท่านเหล่านี้จะรู้สึกอย่างไรบ้าง
หนอ ...

("ป้องกันสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 6 - 28)

แต่จะทำอย่างไรเล่าจึงจะหาความร่วมมือร่วมใจและพร้อมเพรียงกันมาก ๆ
ได้ในเรื่องนี้ ความคิดของข้าพเจ้าก็มุ่งไปทางตั้งสมาคม แต่เรื่องตั้งสมาคม
เป็นเรื่องลำบาก เพราะรัฐบาลอาจไม่อนุญาตด้วยเกรงจะเป็น "สมาคม
การเมือง" แต่อันที่จริงเรามองเห็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง และเมื่อ
ใดเราเลิกกลัวเรื่องสมาคมการเมืองเสียได้ เมื่อนั้นเราจึงสามารถตั้ง
สมาคมชุกชาติอันนี้ขึ้นเพื่อทำประโยชน์แก่ชาติได้เต็มที่ แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้
รัฐบาลจะไม่ยอมให้ตั้งเป็นสมาคม เราจะมีอวามเต้าไม่ทำอะไรเพื่อ
ประโยชน์แก่ชาติของเราเสียเลยหรือ ข้อนั้นไม่ควรแน ...

("ลัทธิชุกชาติ" ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

... สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแอมบิชัน และไม่ใช่เงินโกดเลย คือความมั่งคั่งใหญ่
ไม่สูงนั่นเอง แต่ความมั่งคั่งใหญ่ไม่สูงของคนเหล่านี้เป็นความฉิบหายหรือ
เปล่าเลย ใคร ๆ ก็ต้องยอมรับว่าคนเหล่านั้นเป็นคนสำคัญ เป็นคนที่มี
ชื่อเสียง และทำประโยชน์ให้แกบ้านเกิดเมืองนอนของตน ทำให้ประเทศ
ของตนกลายเป็นสำคัญขึ้น ใครเลยจะทำหนิการกระทำอันนี้ได้

("AMBITION" ดวงประทีป 21 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

7. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (Simile)

การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน คือการนำสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกันมา
เปรียบเทียบกันเป็นการช่วยให้ผู้อ่านใคร่รู้สิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยนำสิ่งที่เคย
รู้จักแล้วมาใช้เป็นสื่อโยงความคิดหรือเป็นการช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพสิ่งที่พูดถึง
ได้ชัดเจนแจ่มแจ้งขึ้น

การเปรียบเทียบแบบนี้มักใช้ในการเขียนร้อยกรองเป็นส่วนใหญ่ แต่บทความ
ของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วยังปรากฏการเปรียบเทียบ
สิ่งที่เหมือนกันอยู่มากมาย เช่น

ตั้งแต่จีนกับญี่ปุ่นเกิดวุ่นวายกันมา ใคร ๆ ก็ย่อมเห็นอยู่แล้วว่าเหตุการณ์ใน
แมนจูเรียตกอยู่ในสภาพสงครามชัด ๆ ที่ยังไม่เรียกว่าสงครามก็เพราะยัง
มิได้ประกาศต่อกันเท่านั้นเอง ครั้นโฉมหน้าแห่งความวุ่นวายบ้ายเข้าไปยัง
เมืองเซียงไฮ้อันมีผลประโยชน์ของต่างประเทศอยู่เป็นอันมาก โลกจึงได้
จ้องดูด้วยหัวใจอันสิ้นเหมือนดูเขากำกำลังจะระเบิด ...

ควรสังเกตว่าข้อวิพากษ์ในหลวงในเรื่องนี้ ไม่ได้อยู่ที่ตรงจีนกับญี่ปุ่นโดย
จะเพาะที่สันนิบาตชาตินั่งตัวแข็งเหมือนอยู่ในห้องอบความเย็นนั้น คืออิริยาบถ

ของประเทศต่าง ๆ อันกำลังเคลื่อนไหวยู่ทางเชียงใหม่ กองทัพเรือของ
มหาประเทศไคยัตราไปอออญแนนนัด และพร้อมทุกเมื่อที่จะลงมือยิง ...
("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร?" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... มาถึงเวลานี้ เมื่อไฟกำลังลุกโผลงแล้ว จะดับกันโดยวิธีไร นักการ
เมืองทั้งหลายยังมองไม่เห็นวิธีใหม่ขนานนาประเทศ ที่เราได้อ่านข่าว
โทรเลขเมื่อวานนี้ คือเรื่องตั้ง "แนวเบนกลาง" เอาทหารของประเทศ
ที่เบนกลางไปขวางหน้าทหารญี่ปุ่นกับจีนมิให้รบกันนั้น ใครจะเห็นว่าคมคาย
อย่างไรก็ตามที่ แต่เราเห็นเบนของขบขันเหมือนหนึ่งคนสองคนจะต่อยกัน
อีกคนหนึ่งเข้าไปกางแขนคอยห้ามอยู่ระหว่างกลาง ผู้ที่กางแขนจะกางอยู่
ได้นานสักเพียงไร เป็นข้อที่น่าคำนึง ถ้าที่นั้นกางอยู่นานไปคนที่กางแขนนั้น
เองจะต้องถูกหมัด ...

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

สำหรับประเทศอังกฤษ มีปัญหาที่ยากลำบากมากในเรื่องราคาเงินปอนด์
กล่าวคือจะต้องประคองให้อยู่ในอัตราที่สมควรเสมอไป จะทำให้สูงขึ้นไป
ก็ไม่ได้ เพราะอังกฤษอาศัยสินค้าขายออกเป็นสำคัญ ในคราวมั่งคั่งของ
อังกฤษ ถ้าหากเงินปอนด์สูงสินค้าขายไม่ได้ก็เป็นภัยอยู่มาก แต่ถาหาก
เงินปอนด์ตกต่ำลงมากก็กลับเป็นภัยอันใหญ่หลวง เพราะอังกฤษต้องซื้อของ
กินและสัมภาระดิบจากต่างประเทศทั้งนั้น การคลังของอังกฤษตกอยู่ใน
ระวางเขาควายนกัน และใครได้เป็นเสนาบดีคลังอังกฤษก็คล้าย ๆ กับ
ถูกบังคับให้ดื่มยาพิษเข้าไปทุกวัน
("อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตรการทอง?" ไทยใหม่ 14 มีนาคม 2474 หน้า 6)

... การที่ประธานาธิบดีอินเคนเบอร์เกอร์จะได้อยู่ในตำแหน่งต่อไปหรืออิตเลอร์จะไ้เข้ามาแทนนั้น ย่อมเป็นเครื่องหมายให้ทราบว่า ถึงเวลาหรือยังที่ยุโรปจะต้องลุกเป็นไฟขึ้นอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลของเยอรมันทำนายไว้ว่าจะเกิดมหาสงครามใหม่ในวันที่ 1 พฤษภาคมหน้านี้ ถึงแม้ว่าจะทำนายผิดไป ก็ยังนับว่ามีเหตุผลที่หนักแล้ว เรามีใจจะทำตัวเป็นกระต่ายตื่นตูม แต่เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าคิดนกรู้ เพราะถ้าบังเกิดยุทธภัยขึ้นจริง ๆ แล้ว บางทีเศรษฐกิจจะเปลี่ยนรูปไปบ้างเหมือนไฟที่กำลังทำลายเชื้อโรคทั้งไฟและเชื้อโรคเป็นภัยด้วยกันทั้งสองอย่าง แต่ภัยอันหนึ่งทำลายภัยอีกอันหนึ่งไ้ฉนั้น บางทียุทธภัยจะทำลายเศรษฐกิจไ้บางฉนั้น

(“การเลือกในสภาราษฎรเยอรมัน” ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

การเรียกประชุมรัฐสภาไ้โดยทรงหวังว่าจะไ้รัฐสภาช่วยเหลือเงินสำหรับปราบพวกสกอต แต่ไม่ทรงเจตนิยพระทัยว่าพลเมืองอังกฤษเกลียดชังพระองค์เท่ากับพลเมืองสกอต พอประชุมกันไ้สามสัปดาห์ พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ทรงเห็นว่ารัฐสภาจะไม่ช่วยพระองค์จริง ก็ตั้งยุบรัฐสภาเสีย กองทัพสกอตก็ตั้งตนรุกรเข้ามาในประเทศอังกฤษ พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ส่งกองทัพไปค้ำทานอีก ก็ถูกตีแตกพ่ายมา ฐานะของพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ก็เป็นเหมือนคนตกน้ำ ซึ่งพยายามคว้าหาอะไรที่พอจะชูชีพไ้ไ้ เมื่อไม่รู้จะคว้าอะไร ก็หันกลับไปง้อรัฐสภาทรงเรียกประชุมรัฐสภาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

(“ประวัติศาสตร์การเมือง” ไทยใหม่ 6 มกราคม 2475 หน้า 9)

เมื่อข้าพเจ้าเขียนความขบขันจบลงแล้ว มีคนเอาขนมมาส่งให้ข้าพเจ้าอีกสองจาน ซึ่งมาจาก “สจจ” และ “24 มิถุนา” ขนมอันนี้ คือข้อตำหนิ

สมาคมชาติ ซึ่งปรากฏในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์สองฉบับนั้นต่อมาอีก
ซึ่งข้าพเจ้าดีใจเหมือนเห็นขนม แต่วันนี้ข้าพเจ้ารับประทานอิ่มเสียแล้ว
ขอเก็บขนมสองจานนั้นไว้รับประทานในวันพรุ่งนี้ต่อไป ...

(“วิจารณ์ชนวนวิจารณ์” ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 31)

อีกประการหนึ่งเล่า ในเวลานี้เรามีความจำเป็นจริง ๆ ที่จะต้องทำอะไร
สักอย่างหนึ่ง นอกจากการ “ปลดข้าราชการและขึ้นภาษี” เราจะมี
ไว้นั่นเชื่อใจในรัฐบาลก็ต่อเมื่อเราได้ทราบแน่ชัดว่า รัฐบาลมีความคิดอะไร
ที่มากกว่า 2 ทางที่กล่าวมาข้างต้น ถ้าหากว่ารัฐบาลใดมีความคิดอยู่เพียง
2 ทาง คือถ้าไม่ขึ้นภาษีจะต้องปลดข้าราชการ ถ้าไม่ปลดข้าราชการ
จะต้องขึ้นภาษี ถ้าจะช่วยราษฎรจะต้องรีดเนื้อข้าราชการ ถ้าจะช่วยข้าราชการ
จะต้องรีดเนื้อราษฎร ไม่มีทางจะทำอย่างอื่น นอกจาก 2 ทาง วนเวียน
กันเหมือนพายเรือในอ่างอยู่เช่นนี้แล้ว ก็แปลว่ารัฐบาลนั้นหมดประโยชน์
และวันหนึ่งจะต้องถูกรุกเอาจนมุม หรือถูกสาปให้วังตะเพิดออกไปเสีย
จากสนามกีฬาการเมืองที่เดียว

(“โครงการหลวงประคิษฐ์” ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2475 หน้า 6)

ความต้องการอาจหายไปได้ในเมื่อเห็นชัดว่าไม่มีทางจะทำให้สำเร็จได้
ในเรื่องนี้เราเปรียบเหมือนอย่างไฟ ซึ่งอาจจะลุกโผลงขึ้นในเมื่อมีเชื้อ
เพลิง เชื้อเพลิงยิ่งมากเข้าเพียงไร ไฟก็ยิ่งแรงเข้าเพียงนั้น แต่พอหมด
เชื้อไฟก็ดับไปได้ เป็นการแน่นอนว่าสำหรับความต้องการที่จำเป็นจริง ๆ
เช่นอาหารนั้นถ้าขาดไปคนเราก็คงอยู่ไม่ได้ แต่ความต้องการอันเป็นพิเศษ
เป็นเครื่องประกอบนั้น อาจดับไปในเมื่อไม่มีทางจะได้สมหวัง

(“ความต้องการของมนุษย์” ทองประทีป 29 มกราคม 2475 หน้า 31)

การที่จีนรับญี่ปุ่นไว้อยู่ได้ในครั้งนี้ จะกล่าวอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากว่า จีน
 เคียวนี้ติดกับจีนเมื่อ 37 ปีมาแล้ว จำเดิมแต่ไคฟู่ญี่ปุ่นมาในครั้งกระโน้น
 จีนก็ไคซังมกเขมนศึกษาและบำรุงการทหาร ให้เข้าแบบใหม่หมดทุกอย่าง
 ทหารจีนในเวลานี้ย่อมเคยสงครามมากกว่าทหารญี่ปุ่น กองทัพญี่ปุ่นตั้งแต่
 รบกับรัสเซีย เมื่อ พ.ศ. 2447 มาแล้วก็ไม่ได้รับกับใคร เป็นการจริงจัง
 มาตั้ง 24 ปี การที่ญี่ปุ่นที่เคียวเจาจากเยอรมันเมื่อคราวมหาสงครามนั้น
ก็ประหนึ่งว่ากินหมูโดยไม่ต้องต้ม ...

(“แวร์คังตะวันออก” ดวงประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 88)

... ครั้นเมื่อปลายเดือนตุลาคม ข้าพเจ้าไปในงานบำเพ็ญพระราชกุศล
 ส่นองพระเชษฐพระคุณ สมเด็จพระปิยมหาราช ใต้รับพระราชทานแจก
 หนังสือนิบาตชาดกเล่ม 23 ซึ่งมีพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าควยนิทานชาดกอยู่ในนั้นควย ข้าพเจ้าได้อ่าน
 จนตลอด และดีใจเหมือนไคแก้วเพราะพระราชวิจารณ์นั้น มีคำอธิบายเรื่อง
 ชาดกอย่างดีที่สุด ...

(“ชาดก” ดวงประทีป 11 มีนาคม 2474 หน้า 75)

8. การเปรียบเทียบโดยใช้อย่างหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy)

การเปรียบเทียบนามนัย เป็นวิธีการสร้างภาพพจน์ โดยนำคุณสมบัติ
 เค้น ๆ ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากล่าว แทนที่จะเอ่ยชื่อของสิ่งนั้น เช่น “ปากกาถามกว่า
 คาบ” จากข้อความนี้คำว่า “ปากกา” “คาบ” เป็นคำนาม ที่ไม่ได้หมายถึงปากกา
 โดยตรง แต่หมายถึงบุคคลที่มีความสามารถในการเขียน ส่วน “คาบ” หมายถึง
 บุคคลที่มีความสามารถในการต่อสู้ควยอาวุธ ถ้าสรุปหมายถึง บุคคลที่มีความสามารถ
 ในการเขียนมีอำนาจยิ่งว่าบุคคลที่มีความสามารถในการรบ วิธีการเปรียบเทียบ
 เช่นนี้ผู้อ่านจะต้องตีความ จากบทความของหลวงวิจิตรวาทการมีวิธีเปรียบเทียบโดย
 นามนัย ดังตัวอย่าง

... กองทัพเรือของมหาประเทศไคยัตราไปอออยู่แน่นชนิด และพร้อมทุก
เมื่อที่จะลงมือยิง สันนิบาตชาติคงกำลังภาวนาอยู่ว่าขออย่าให้กระสุนลูกโค
ลูกหนึ่งของญี่ปุ่นพลัดไปถูกชีวิตภาพทรัพย์สินสมบัติของชาวต่างประเทศเขาเลย
เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นลูกปืนใหญ่ในเรือรบต่างประเทศคงจะแล่นออกจาก
ลำกล้องทันที สงครามโลกก็จะต้องตามมาโดยไม่ต้องสงสัย

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... สหรัฐอเมริกาเป็นตัวยืนในการที่จะสงบบัญหาเรื่องจีนกับญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่น
ก็ไต่ร่งยื่นยันอย่างแข็งแรง ว่าไม่ต้องให้ใครเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้น
แม้ว่าใครพยายามกันมาสักเพียงไร เหตุการณ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นแทนที่จะสงบ
ไม่กลับรุนแรงหนักขึ้นทุกทีมาจนถึงเวลานี้ก็เห็นว่าเป็นการสงครามที่เดียว เมื่อ
เริ่มต้นไฟขึ้นยังดับกันไม่ได้ มาถึงเวลานี้เมื่อไฟกำลังลุกโผลงแล้ว จะดับกัน
โดยวิธีไร

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

กรรมการไต้หวันกำลังเคียดทางกินอากาศทะเลอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก เรือ
ประดาน้ำซิปคูลิคซ์ ซึ่งเป็นเรือยাত্রาของท่านคณะกรรมการเพิ่งจะไค่ลวง
ลอยมาได้ครึ่งทาง ถึงฮอนโนลูลูเมื่อวันที่ 19 นี้เอง ทางเจนิวาเอะอะ
เรียกประชุมพิเศษของสันนิบาตชาติ มหาประเทศทั้งหลายยังไม่กล้าวินิจฉัย
เด็ดขาดว่าจีนหรือญี่ปุ่นเป็นผิด อัครมหาเสนาบดีอังกฤษแถลงต่อรัฐสภาว่า
ยังไม่รู้เหมือนกัน จะต้องให้สันนิบาตชาติเป็นผู้วินิจฉัย สันตปาปากกรุงโรม
กำลังเริ่มจุดเทียนไชยสวดอ้อนวอนให้พระเจ้าช่วยมหาสงคราม แต่ใน
เจียงไฮ้เองกำลังเต็มไปด้วยหมอกควันแห่งดินระเบิด ป่านนี้จะมีพินาศกัน

ลงไปลึกที่หมื่นก็พันแล้วก็ไม่รู้ อนิจจา สันนิบาตชาติเจ้าข้า ศาลโลกเจ้าเอ๋ย
เจ้าจงอานมตเรียกความศักดิ์สิทธิ์เข้าเถิด อย่าให้ชีวิตเลือกเนื้อแตกคัม
มากไปอีกเลย

("ลงท้ายจีนจะไค้" ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

ในเรื่องเก้งกิ้งนั้นก็คือ การแลกเปลี่ยนเงิน ซึ่งทำให้ธนาคารสยามกัมมาจ
ต้องเกิดความปั่นป่วนถึงกับว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอาเงิน
ส่วนพระองค์ช่วยไว้ ก็อาจมีภัยแก่ธนาคารนี้เป็นอันมาก เห็นได้ว่าอะไร ๆ
ก็ไม่พ้นบาทยุคผล ต้องทรงรับบาปและทรงช่วยไปทุกอย่าง ส่วนเรื่องขาย
เงินเหรียญบาทนั้นเล่า นาที่ที่เราขายเป็นนาที่ที่ราคาเงินตกต่ำที่สุด เวลา
ขายเงินบาทออกไป หนังสือพิมพ์ทั้งหลายพากันตีว่าเป็นการคิดผิด เสนาบดี
กระทรวงพระคลังได้ออกคำแถลงการแก้ แต่ก็ดูเหมือนไม่ทำให้ชอกช้ำ
ของประชาชนหมดไป ยังคงเห็นว่าการขายเงินบาทนั้น เป็นการคิดผิดอยู่
นั่นเอง ...

("โลกเปลี่ยนรูป" ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

อย่างไรก็ดี ปัญหาเรื่องจีนกับญี่ปุ่นคงจะเป็นปัญหาที่ยากลำบากอยู่อีกนาน
คราวนี้การศึกจะต้องมีสองด้านและรุนแรงเท่า ๆ กัน ทางเชียงใหม่
ควนยังไม่หมดลง คงมีแต่ไฟกรุ่นเป็นไม้ส้มขอนซึ่งจะลุกโพล่งขึ้นมาเมื่อไร
ก็ได้ ก็จะต้องยอมรับว่าเป็นอำนาจของสวรรค์โดยแท้

("ความยุ่งยากของแมนจูเรีย" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2474 หน้า 6)

9. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม (Antithesis)

การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม คือการนำสิ่งที่ตรงกันข้าม
มาเปรียบเทียบ เหมือนกับการนำสีขาวมาเทียบกับสีดำ ทำให้แลเห็นเด่นชัดขึ้นและ

ทำให้มีความหมายเข้มข้น จากบทความของหลวงวิจิตรวาทการเขียนเปรียบเทียบด้วยวิธีนี้กับบทความทางด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ดังตัวอย่าง

คำว่าเศรษฐกิจที่ตกคืบอยู่นี้, ถ้าหากจะพูดกันเมื่อ 2 ปีมาแล้ว คงจะไม่ค่อยมีใครเข้าใจมากนัก แท้มาถึงสมัยนี้ แม้เด็กที่อ่อนอายุก็คงจะเข้าใจความหมายว่าเป็นเรื่องอะไรกัน ในเมืองเรารัฐบาลได้พยายามแก้ไขหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ก็ออกความเห็นกันหลายอย่างหลายประการ ว่าให้ทำอย่างโน้นอย่างนี้บ้าง ความเห็นเหล่านั้นจะผิดถูกอย่างไร รัฐบาลจะเห็นด้วยหรือไม่ และรัฐบาลจะทำอย่างไรต่อไปยังเป็นเรื่องลึกลับอยู่ในวงการเมืองในเวลา...

(“วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจ” ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ข้าพเจ้าจะทำการเผยแพร่ลัทธิวิชาดีของข้าพเจ้าจนสุดกำลังความสามารถ ข้าพเจ้าได้เตรียมไว้พร้อมทุกอย่าง ข้าพเจ้าได้วางแนวทางของข้าพเจ้าไว้หมด การที่ข้าพเจ้าสร้างลัทธิวิชาดีขึ้น ก็มีใต้นึกหวังว่าจะได้รับเกียรติยศอย่างมูสลินี ที่เขาคิดสร้างลัทธิฟาสซิสต์ขึ้น ข้าพเจ้าไม่คิดว่าข้าพเจ้าจะทำอะไรได้อย่างมูสลินีทำ ข้าพเจ้าทราบว่า ถ้าข้าพเจ้าคิดจะยกตัวเท่าเทียมมูสลินีก็เป็นการคิดสมบัติน่า ...

(“ลัทธิวิชาดี” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังบำเรอความรัก คือเขียนเรื่องความรักลงในดวงประทีปติดต่อกันมาถึง 2 ครั้งแล้วนั้น ก็เกิดมีผู้มาตั้งปัญหากับข้าพเจ้าว่า ความรักนั้นคืออะไร ผู้ที่มาตั้งปัญหาข้อนี้ คือผู้เขียนเรื่อง “ผู้เล็งผลเลิศ” ที่กำลังลงในดวงประทีปเวลานี้ เขาต้องการบรรยายเรื่องความรักให้แจ่มแจ้งในเรื่องของเขา จึงได้ตั้งปัญหามาถามข้าพเจ้า

(“อาการของความรัก” ดวงประทีป 18 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

สำหรับบทความบางบทของหลวงวิจิตรวาทการ มีการเปรียบเทียบข้อความกัน ทั้งสองบทความ แต่เนื้อความในบทความทั้งสองนั้นเป็นเรื่องสืบเนื่องกัน ดังบทความ เรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ" และ "สร้างวิมานบนอากาศ" บทความทั้งสอง เรื่องนี้ว่าด้วยการวิเคราะห์ปัญหาสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และวิธีการแก้ปัญหาของ สันนิบาตชาติ ดังตัวอย่าง

การสร้างวิมานบนอากาศ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คิดสมมติบ้านั้น เป็น ของสนุกดี แต่ไม่สมควรคิดให้มากไปจนถึงกับว่า จะทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้น ("รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ" ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

การสร้างวิมานบนอากาศ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คิดสมมติบ้านั้น เป็น ของสนุกดี แต่ไม่สมควรคิดให้มากไปจนถึงกับว่า จะทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้น ("สร้างวิมานบนอากาศ" กวางประทีป 1 มีนาคม 2474 หน้า 79)

จากตัวอย่างบทความทั้งสองเรื่องดังกล่าว จะสังเกตได้ว่า มีเนื้อความเหมือนกันทั้งเรื่อง แต่เมื่อนำมาพิมพ์ใหม่ในดวงประทีป ได้เปลี่ยนชื่อบทความใหม่ว่า "สร้างวิมานบนอากาศ" และเป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือบทความเรื่อง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูธ" นั้น หลวงวิจิตรวาทการ ใช้นามปากกาว่า "โคย ฟอนบลิท" จึงทำให้ทราบว่า หลวงวิจิตรวาทการได้ใช้นามปากกาว่า "ฟอนบลิท" นับว่าเป็นการค้นพบใหม่

จากการวิเคราะห์โวหารภาพพจน์ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า โวหารภาพพจน์เป็นท่วงท่าของการแต่งที่ปรากฏในบทความของท่านโดยทั่ว ๆ ไป และจะปรากฏมากในบทความที่มุ่งแสดงความคิดเห็น แต่บทความที่เน้นด้านความรู้ ก็พอมีโวหารภาพพจน์อยู่บ้าง โวหารภาพพจน์ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ช่วยสร้างภาพในใจและเกิดความแจ่มแจ้งในการสื่อสารทางความรู้ และความคิดของผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง นับว่าโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ

เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง โวหารภาพพจน์ที่พบมาก เป็นโวหารการเปรียบเทียบเป็น
ส่วนมาก คือพบโวหารการเปรียบเทียบถึง 5 ลักษณะ ส่วนโวหารการใช้คำ การ
เล่นเสียง การเล่นจังหวะ พบว่ามี 4 ลักษณะ และลักษณะโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ
มาก คือการเปรียบเทียบโดยนัย, การใช้โวหารคำถาม และการเปรียบเทียบสิ่งที่
เหมือนกัน ในบทความเรื่องหนึ่ง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการจะพบว่ามีโวหารภาพพจน์
หลาย ๆ ลักษณะในบทความเรื่องเดียวกัน

น้ำเสียง (Tone)

น้ำเสียงหรือทางเสียงเป็นภาษาที่ไม่ได้เขียนและไม่ได้พูดเป็นถ้อยคำ หรือ
แสดงควาทางแต่เป็นภาษาที่เกิดจากลักษณะการเปล่งเสียงของผู้พูด สำหรับกรณีนี้
เป็นการเขียน ทางเสียงจะปรากฏด้วยการอ่านข้อความ "ระหว่างบรรทัด" คือ
ต้องอ่านทุกคำ ทุกประโยค ทุกหน้า จึงจะจับน้ำเสียงได้ (วิภา กงกะนันทน์

2522 : 142)

น้ำเสียงของหลวงวิจิตรวาทการที่ปรากฏในบทความมี 8 ลักษณะ คือ

1. น้ำเสียงถากถาง
2. น้ำเสียงประชดประชัน
3. น้ำเสียงยกย่องสรรเสริญ
4. น้ำเสียงรื่นเริง ตลกตลก
5. น้ำเสียงยั่ว
6. น้ำเสียงเคร่งเครียด ท่าทนาย
7. น้ำเสียงอ่อนน้อมถ่อมตน
8. น้ำเสียงภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง

น้ำเสียงที่ปรากฏมากที่สุด ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ คือน้ำเสียง
ถากถาง และน้ำเสียงประชดประชัน ทั้งนี้เพราะ บทความส่วนใหญ่ท่านเขียนแสดง

ความคิดเห็นทางด้านการเมืองเป็นสำคัญ และเขียนในเชิงเรียกร้อง ชี้นำคณะรัฐบาล และประชาชน ตลอดจนโต้แย้งความคิดเห็นกับบุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นขัดแย้ง กับทางด้านการเมือง หลวงวิจิตรวาทการจึงแสดงน้ำเสียงถากถางและน้ำเสียง ประชดประชันเป็นส่วนใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. น้ำเสียงถากถาง มักจะพบมากในวรรณกรรมบันเทิงคดี และในบทวิจารณ์ ทาง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเขียนลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ โดยธรรมชาติ ของบทความเชิงวิจารณ์เป็นบทความที่เน้นความคิดเห็นและสอดแทรกน้ำเสียงถากถาง บุคคลหรือพฤติกรรมของบุคคลอื่น เพื่อให้งานเขียนที่เสนอแนวคิดของท่านเด่นชัดขึ้น น้ำเสียงถากถางมักเขียนในบทความวิจารณ์เรื่องราวภายในและภายนอกประเทศ และมักจะใช้น้ำเสียงเช่นนี้กับบทความที่มุ่งโน้มน้าวชักนำให้รัฐบาลหรือประชาชนไทย ประพฤติปฏิบัติตามข้อเสนอแนะที่ท่านต้องการโดยใช้น้ำเสียงถากถางในลักษณะที่ไม่ทำให้ ผู้อ่านสนใจซึ่ง เป็นวิธีการกระตุ้นเตือนอย่างสุภาพ แต่กึ่งใจยิงนัก ดังปรากฏใน ตัวอย่างบทความต่อไปนี้

ในขณะที่เจรจากันด้วยอาวุธนี้ ทางเราก็ยังยังกะตายเจรจากันด้วยถ้อยคำอยู่อีก ฝ่ายญี่ปุ่นแถลงว่าข้อตกลงหมายเลข 15 ที่จีนยกขึ้นอ้างในคำฟ้อง ขอให้ สันนิบาตชาติลงโทษญี่ปุ่นนั้นไม่ฟังฟังไ้เลย เพราะเหตุญี่ปุ่นมิได้มาคหมายจะ ทำสงครามกับจีน และอนุญาตตุลาการมีหน้าที่จะพิจารณาปัญหาที่พิพาทกันใน ทางการเมืองเท่านั้น

("สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร" ไทยใหม่ 1 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ถ้าเราจะมุ่งอย่างเดียวแต่เพียงให้รัฐบาลหางานใส่มือให้เรา และจ่าย ค่าจ้างให้เราเท่านั้นแล้ว เราก็ยังเป็นไทยไม่เต็มที่อยู่นั่นเอง ถ้าเราถือว่า เรามีอิสระภาพเต็มที่ในสมัยแห่งการปกครองแบบใหม่นี้ เราก็จะต้องแปลคำ อิสระภาพไปในทางที่ยืนยันแข็ง ดุกขึ้นหางานทำ และออกความคิดความอ่าน

๑๑๑๑๑

ของตัวเอง ไม่ใช่ว่าจะแปลอิสระภาพไปในทางที่เลืกคิดอ่าน คอยแต่ให้
รัฐบาลเรียกไปเป็นเสมียนนั่งกางเกงฝรั่งตามแบบสมัยใหม่เท่านั้น

("เศรษฐกิจกับอิสระภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 34)

ข้าพเจ้าว่า จารีตของไทยมีอยู่มากมายหลายประการ ทำไมจะต้องไปพูดเอา
เรื่องทาสซึ่งเลิกกันไปตั้งครึ่งศตวรรษแล้วมาพูด อนึ่งนโยบายข้อ 4 ของ
คณะชาติมีอยู่ว่า "รักษารัฐที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติ การใช้คน
เป็นทาสไม่ใช่จารีตที่เชิดชูเกียรติยศ การอ่านข้อความอะไรจำจะต้องอ่าน
ให้ตลอด การหยิบอะไรครั้งเดียวมากล่าวแล้ววินิจฉัยโครมครามลงไปในมิใช่
วิสัยของผู้ที่รักความยุติธรรม

ข้าพเจ้าว่า ยกเว้นเสียแต่กบที่เค็ดในกะลาครอบแล้ว ทุกคนย่อมทราบว่า
สมาคมการเมืองชนิคสมาคมชาติที่กำลังก่อกำเนิดอยู่นี้ คนต่างประเทศเข้า
ไม่ได้ ข้อนี้เป็นหลักทั่วไปโดยไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในข้อบังคับเลย

ท่านเนติบัณฑิตยกเถียงว่า คณะชาติจะคิดหักห้ามเลิกสมาคมกรรมกรรณราง
กรรมกรโรงพิมพ์ กรรมกรรถแท็กซี่ หรืออะไรทำนองนั้น

ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ต้องวิตก สมาคมชาติจะเป็นสมาคมแรกที่ต้อนรับสนับสนุน
กรรมกรทั้งปวง การถือคนเป็นสัตว์หรือถือกรรมกรเป็นวัวควายนั้น ไม่ใช่วิถี
การของคณะชาติ

("วิจารณ์ก่อนวิจารณ์" ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 6, 31)

การที่ประเทศต่าง ๆ ตลอดถึงเยอรมนี ซึ่งเป็นศัตรูเก่าของฝรั่งเศสเอง พากัน
แสดงความเสียใจนั้นเราเชื่อว่าได้แสดงออกมาด้วยน้ำใสใจจริง โดยเฉพาะ
ถกการเมืองฝ่ายหนึ่งของเยอรมนีที่ต้องการความสงบจะต้องเสียค่ายบริังค์
มาก เราทราบกันอยู่แล้วว่า ฝรั่งเศสกับเยอรมนีเป็นศัตรูกันมาตั้งแต่ต้น

ประวัติการณ์ จนพลเมืองเกลียดชังกันอยู่ในเลือดต่างฝ่ายต่างแข่งขันชิงดีต่อ
 สู้ประหัตประหารกันด้วยเรื่องแผ่นดินเดียว คืออัสซาดอร์เรน ซึ่งฝรั่งเศส
 ได้มา เยอรมันได้ไป และฝรั่งเศสเอาคืนมา รวมกันมาตั้งหลายร้อยปี ถ้า
 เปลี่ยนกันไปเปลี่ยนกันมาอยู่อย่างนี้ ก็ไม่เห็นมีใครได้ดีหรือก้าวหน้าไปอย่างไร
 มีแต่ทั้งสองฝ่ายจะชุกโครมลงด้วยกัน และเป็นความโง่เขลาด้วยกันทั้งสอง
 ข้าง ถ้าหากว่าสองประเทศนี้จะกลับเคิรทางใหม่ คือแทนที่จะเป็นศัตรูคู่แข่งกัน
 กันกลับจะเข้าเป็นมิตรกันแล้ว ก็อาจจะอยู่เย็นเป็นสุข ...

(“อาริสติค บริวริงค์” ไทยใหม่ 10 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ความคิดของฝรั่งเศสทั้ง 5 ข้อนี้ ถ้าสำเร็จไปได้ แลการใช้ได้ผลก็จริงก็จะ
 เปลี่ยนโฉมหน้าโลกให้ผิดแผกออกไปจากที่เป็นอยู่ในบัดนี้อย่างเหลือหลาย แต่
 เมื่อใดพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว ทำให้เรามีคําแคลง มองไม่เห็นว่ฝรั่งเศส
 ต้องการอะไร ในการที่เสนอความเห็นเช่นนี้เข้าไปยังสันนิบาตชาติ ถ้า
 ฝรั่งเศสคิดว่า จะสามารถทำการสำเร็จได้ทั้ง 5 ข้อนั้น ก็ดูเหมือนว่า นัก
 การเมืองของฝรั่งเศสจะหลับไป ความคิดเหล่านี้เป็นเรื่องราววิมานบน
 อากาศ เราลองคิดดูอย่างง่าย ๆ ก็มองเห็นเหตุขัดข้องซึ่งทำให้แน่ใจว่า
 ถึงอย่างไรก็สำเร็จไปไม่ได้ ถ้าสันนิบาตชาติตั้งกองทัพขึ้น กองทัพนั้นจะ
 ต้องใหญ่มายิ่งกว่ากองทัพของมหาประเทศใด ๆ จึงจะสมศักดิ์ของสันนิบาต
 ชาติ และจะทำให้พวกที่ตื่นสันนิบาตชาติมีหวังว่าจะปราบประเทศต่าง ๆ ได้

... สันนิบาตชาติก็มีขึ้นแล้ว ศาสดโลกก็มีขึ้นแล้ว บางทีกองทัพของสันนิบาตชาติ
 อาจจะมีขึ้นได้บางกระมัง แต่สมมติว่าถึงมีขึ้นได้ กองทัพของสันนิบาตชาติจะทำ
 ประโยชน์นี้ได้สักเพียงไร เรายังมองไม่เห็นเลย และเราอยากจะกล่าวว่า
 ถ้าสันนิบาตชาติมีกองทัพขึ้นกองทัพของสันนิบาตชาติจะต้อง เป็นกองทัพซึ่งเลว
 ที่สุดในโลก

(“รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาวซ” ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าอยากเรียนรู้เหลือเกินว่า น.ส.น.ท. มีปัญญ์อย่างไร
ในข้อนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคำที่ น.ส.น.ท. กล่าวนั้น เป็นการเก็บชู้ปาก
ของรัสเซียมาพูด

ข้าแต่ท่าน "น.ส.น.ท." ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านเปลี่ยนนามของท่าน
เสียใหม่เถิด เพราะการที่ท่านใช้นาม น.ส.น.ท. นั้น จะชวนให้คนเห็น
ไปว่า นามของท่านย่อมาจากคำว่า "นิฮิลิสต์ในเมืองไทย" ข้าพเจ้ามี
ปทานุกรมอยู่ใกล้ ๆ มือ ก็ลองเปิดดูคำ "นิฮิลิสต์" พบคำแปลที่เขาให้ไว้
ว่า "วิธีการที่มีผู้เห็นชอบยิ่งในรัสเซีย มีความมุ่งหมายทำลายล้างทุกสิ่ง
ทุกอย่างไม่ให้มีเหลือ และไม่ให้มีอะไรขึ้นมาแทน" ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ท่าน
ควรเลิกใช้ชื่อนี้เสีย และข้าพเจ้าจำใจจะต้องกล่าวว่าท่านไม่มีความรู้
เพียงพอแม้แต่ "คณะกรรมการเมือง" คืออะไรท่านก็ไม่รู้แน่ ท่านแปลความทุกข้อ
เอาตามชอบใจ ท่านหมิ่นประมาทคนล่วงหน้าโดยไม่ต้องรู้ตัวว่าเป็นใคร
ท่านไม่มีความไว้วางใจแม้ในความสามารถของรัฐบาลปัจจุบัน ท่านทำตนเป็น
กระต่ายตื่นตูม หาสมควรแก่การที่จะได้รับความเชื่อถือของใครไม่ ข้าพเจ้า
ขอวิงวอนท่านอย่าชักใบให้เรือเสียไปเลย

(“โชคของสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 6, 28)

เรื่องออกไปดูการเมืองนอกนั้น เป็นโรคอันสำคัญของรัฐพณิชย์ เมื่อครั้ง
คลังออมสินยังไม่เป็นของกระทรวงพณิชย์ก็ไม่ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่ต้องยก
พวกออกไปเรียนบัญชีในเมืองนอก ครั้งเมื่อโอนไปเป็นของกระทรวงพณิชย์
ก็ต้องขนกันออกไปดูงานบัญชีในออสเตรเลีย เราก็ตอบไม่ได้ ท่านพวกนั้น
กลับเข้ามาแล้ว ทำคลังออมสินให้ดีขึ้นอย่างไรบ้าง เราอยากจะให้
เผยแผ่ออกมาดูกันสักครั้ง ควรจะแสดงให้เห็นสักหน่อยว่า ได้ทำ
อะไรให้เห็นผลดีขึ้นบ้าง ที่เราทราบก็คือ แต่งหนังสือเล่มหนึ่งแล้วก็ตะโกน

อ่านในวิทยุเช้าจากอยู่แทบทุกวัน เพื่อชักชวนให้คนฝากเงิน การร้องชวน
 เจย ๆ จะทำให้คนเลื่อมใสได้น้อย แต่หากแสดงผลสำเร็จของวิธีการ
 ที่กระทรวงพาณิชย์ทำอยู่ในบัตินี้ ออกให้เห็นบ้างแล้ว จะมีคนเลื่อมใสมากมาย
 เมื่อเริ่มต้นที่เราารู้สึกว่าสินค้าเข้าสารของเราขายตกต่ำไป เสด็จเสนาบดี
 กระทรวงพาณิชย์ก็เสด็จออกตรวจการในเมืองจีนและอินเดียน รามฎรไทย
 ทุกคนก็คอยวันเสด็จกลับอย่างใจเต้นโดยมั่นใจว่า เมื่อเสด็จเสนาบดีเสด็จ
 กลับมาถึง จะทรงแก้ไขให้สินค้าของเราดีขึ้น ครั้นเมื่อ เสด็จกลับมาแล้ว
 สิ่งที่ประชาชนได้ทราบก็มีเพียงว่าได้ตั้งกรมใหม่ และจ้างฝรั่งเข้ามารับเงิน
 เคียนแพง ๆ กับได้ฟิล์มภาพยนตร์เรื่องกรุงปักกิ่งมาฉายเปิดหูเปิดตาพวก
 เราฟิล์มหนึ่ง นอกนั้นการเสด็จตรวจจะมีผลคืออะไรอีกบ้าง เราไม่มีโอกาส
 ได้ทราบเลย และราคาเข้าของเราที่ต่ำลงไปทุกวัน

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6, 38)

คำว่า “ชุมมือเปิบ” นั้นก็เหมือนกัน ข้าราชการจะถามว่า เปิบอะไร
 ตามความคิดของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เมื่อเราอยาก “บำเพ็ญ
 ประชาธิปไตย” กันแล้ว ก็เป็นสิทธิและเป็นหน้าที่ของพลเมืองรามฎรทุกคนที่
 จะ “บำเพ็ญกิจ” แก่บ้านเมืองของตน การบำเพ็ญกิจในการเมืองหาใช่เป็น
 อาหารที่เราจะต้องหวงแหนไว้ไม่ การที่พูดว่าคณะชาติจะมาชุมมือเปิบนั้น
 เป็นการเห็นกิจการบ้านเมืองเป็นอาหาร การนึกถึงแต่ท้องของตัว การนึก
 แต่ประโยชน์ของตัว การเข้าใจไปว่า การที่คณะรามฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลง
 การปกครองนั้น เป็นการลงทุนซื้ออาหารมาไว้ ครั้นได้มาแล้วก็ถือเป็นอาหาร
 อันอร่อยซึ่งจะต้องเก็บไว้กินคนเดียวให้ทองกาง ใครจะมีส่วนเข้ามาใกล้กลาย
 ก็จะต้องเข้าก็คขวางหวงอาหารไว้เป็นของตน เกรงกลัวว่าคนอื่น

มาแบ่งเอาไป นั่นไม่ใช่ความมุ่งหมายอันแท้จริงของผู้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลง การปกครองเลย การพูดอะไรจะต้องระวัง ผู้เขียนใน "24 มิถุนา" คงตั้งเจตน์จำนงกระทำความดีให้แก่คณะราษฎร แต่วาทะที่เปล่งออกมาโดยปราศจากความคิดเหล่านั้นกลายเป็นผลร้ายแก่คณะราษฎรไปทั้งหมด เลิกพูดเช่นนี้เสียที่ไม่ดีหรือ

... ถ้าเราจะพิจารณาโดยปราศจากอคติแล้ว ก็จะได้เห็นได้ว่าคณะชาติทำการเพื่อประโยชน์คนทุกชั้น พวกที่ร้องว่าคณะชาติเป็นศัตรูของกสิกร กรรมกรและคนจนนั้น ก็คือพวกโซเชียลิสต์ และคอมมิวนิสต์ เพราะตามปกติคณะชาติย่อมเป็นปรปักษ์กับโซเชียลิสต์ และคอมมิวนิสต์อย่างร้ายแรง สองพวกนี้ถึงเกลียดชังคณะชาตินักหนา ...

ในการร่างข้อบังคับสมาคมชาติ และวางหลักนโยบายตามที่ปรากฏอยู่ในข้อ 2 ของข้อบังคับนั้น ผู้ร่างมิได้นึกถึงเอาเองตามชอบใจ ผู้ร่างได้ศึกษาโครงการและนโยบายของคณะชาติ อาจมีใจพวกหลักวิชา พวกเฟาเคนั้น หรือพวกปฏิญญาอะไรมากมาย แต่เป็นพวกที่รักการศึกษาแสวงหาความรู้ ไม่จงหองพองตัวรู้ไปหมดแล้วทุกอย่าง หรือว่าจะไม่มีใครรู้ตัวได้ และมีให้เห็นการเมืองเป็นของง่ายเกินไป ตรงกันข้าม เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องยากและต้องเรียนกัน

(“ป้องกันสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 28)

ข่าวโทรเลขที่เราได้แลเห็นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ว่ากองทัพของฝรั่งเศสลดลงถึงที่สุดแล้วลดยังไม่ได้ แต่อิตาลียังมีงบประมาณกองทัพมากกว่าฝรั่งเศส ควรจะลดลง เช่นนี้ แน่นนอนทีเดียว ประเทศอื่น ๆ ก็จะต้องพูดเป็นทำนองเดียวกัน ถึงเวลาประชุมทุก ๆ คนจะร้องว่า กำลังอาวุธของฉันทันใดลดลงแล้วก่อนที่จะมาเข้าประชุม ส่วนประเทศอื่นยังไม่ได้ลดควรลดเสีย อีก

ประเทศหนึ่งก็ต้องพูดอย่างเดียวกัน ลงท้ายต่างคนต่างไม่ยอมแล้วก็เลิก
ประชุมกัน นิทานเรื่องประชุมลคอาวชก็ลงสิ้นสุดลงด้วยประการนี้

("สงครามและการลคอาวช" ไทยใหม่ 2 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

เรามีได้ซึ่งซึ่งคณะราษฎรด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ถึงแม้จะมีเรื่องขลุ่ยขลุ่ยไม่
เรียบร้อย หรือความผิดพลาดบางเรื่องเกิดขึ้นในขณะนั้น หรือทางสมาคมนั้น
ก็อาจจะเกิดขึ้นจากพวกที่ช่วยกระพือ และจากบุคคลที่เป็นครึ่ง ๆ กลาง ๆ หา
ความสุจริตจริงใจมิได้ คำร่างตำแหน่งอยู่ใดด้วยการส่อเสียดยุยง เป้าทาง
โน้นบนทางนี้ เอาตัวรอดไปวันหนึ่ง ๆ ไม่มีความคิดอ่านอะไรเป็นของตนเอง
คอยแต่ดูว่าข้างไหนมีแรงมากก็เหไปเข้าข้างนั้น สามารถ "เขียนด้วยมือ
ลบด้วยเท้า" ได้ในชั่วอีกใจเดียว วันนี้พูดอย่างหนึ่งรุ่งขึ้นพูดอีกอย่างหนึ่ง
ถ้าหากสมาคมคณะราษฎรจะมีมติระงับบุคคลชนิดนี้ไว้บางสมาคมคณะราษฎร
ก็จะเรียบร้อย

("คณะกรรมการเมือง" ไทยใหม่ 20 มีนาคม 2475 หน้า 6)

2. น้ำเสียงประชดประชัน

น้ำเสียงประชดประชันปรากฏทั่วไปในงานเขียนประเภทบันเทิงคดี
บทวิจารณ์ และคำร่ำทึ่งเป็นการกล่าวกระทบกระเทียบเปรียบเปรย ซึ่งจะสังเกตไม่ได้
จากคำหรือข้อความสั้น ๆ แต่จะทราบได้จากการอ่านข้อความทั้งหมด ความหมายจาก
น้ำเสียงประชดประชันจะต้องอาศัยการตีความ ไม่ใช่ความหมายตรง ๆ น้ำเสียง
ประชดประชันส่วนใหญ่ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการมักปรากฏในบทความเชิง
วิจารณ์ที่เกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเมืองภายในประเทศ
และภายในประเทศ น้ำเสียงประชดประชันนี้ หลวงวิจิตรวาทการเขียนประดองคักร
คณะบุคคล และบุคคล ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ลงท้ายจีนจะได้ดี" "ป้องกันสมาคมชาติ"
"วิจารณ์ซ้อนวิจารณ์" "บันทึกใต้ตามฟ้าเจ้าเหียน" "ลัทธิขงจื๊อ" เป็นต้น

บทความเรื่อง "ลงท้ายจีนจะไค้" หลวงวิจิตรวาทการเขียนประชดประชัน
สันนิบาตชาติที่นโยบายยุคสงครามที่ไม่ไค้ผล ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องเดือดร้อน
และยังเพิ่มปัญหาต่าง ๆ ขึ้นอีก

บทความเรื่อง "ป้องกันสมาคมชาติ" หลวงวิจิตรวาทการเขียนประชดประชัน
บุคคลที่ใช้นามว่า "กระบี่ขาว" ซึ่งเขียนข้อความโจมตี "สมาคมชาติ" นั้น ท่านกล่าว
ว่าวิธีการของ "กระบี่ขาว" เป็นวิธีที่ผิดกฎหมาย และเย้ยหยันพระราชบัญญัติซึ่งเป็น
กฎหมายของชาติ ท่านกล่าวว่าท่านไม่มีความมานะพยายามเทียบเท่า "กระบี่ขาว"
ที่จะทำเย้ยกฎหมายเช่นนั้นได้

หรือจากบทความที่ประชดประชันคนไทยทั้งประเทศในเรื่อง "ลัทธิชาตินิยม" ที่
หลวงวิจิตรวาทการแถลงกล่าวประชดว่า คนไทยมีความสามารถพิเศษที่ไม่มีชาติใด
ได้ คือการทำตัวเลียนแบบทำตามชาติอื่นได้ทุกกาลเทศะ ดังตัวอย่างบทความต่อไปนี้

กรรมการไค้ส่วนกำลังเคิดทางกินอากาศทะเลอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก เรือ
ประธานาธิบดีคูลิดจ์ ซึ่งเป็นเรือยাত্রาของท่านคณะกรรมการพึงจะได้ล่อง
ลอยมาได้ครึ่งทาง ถึงฮอนโนลูลูลูเมื่อวันที่ 19 นี้เอง ทางเจนีวาเอะอะเรียก
ประชุมพิเศษของสันนิบาตชาติ มหาประเทศทั้งหลายยังไม่กล่าววินิจฉัยเคิดชาก
ว่าจีนหรือญี่ปุ่นเป็นผู้ผิด อัครมหาเสนาบดีอังกฤษแถลงต่อรัฐสภาว่ายังไม่รู้
เหมือนกัน จะต้องให้สันนิบาตชาติเป็นผู้วินิจฉัย สันตปาปากรุงโรมกำลัง
เริ่มจุกเทียนไชยสวค้อนวนอนให้พระเจ้าช่วยมหาสงคราม แต่ในเซียงไฮ้
เองกำลังเต็มไปด้วยหมอกควันแห่งกินระเบิด ป่านนี้จะพินาศกันลงไปสัก
ก็หมื่นก็พันแล้วก็ไม่รู้ อนิจจา สันนิบาตชาติเจ้าข้า ศาลโลกเจ้าเอ๋ย เจ้า
จงอ่านมนต์เรียกความศักดิ์สิทธิ์เข้าเถิด อย่าให้ชีวิตเดือดเนื้อแตกดับมาก
ไปอีกเลย

("ลงท้ายจีนจะไค้" ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... ถ้าหากข้อความที่กระปี่ขาวเขียนไว้ ไม่ผิดต่อพระราชบัญญัติสมุคเอกสาร
แล้ว ข้าพเจ้าก็จะไต่จกจำไว้ และวันหลังข้าพเจ้าจะลงเวยพระราชบัญญัติ
สมุคเอกสารเลนบาง แคเปล่า ข้าพเจ้าไม่มีความมานะพอที่จะทำผิดกฎหมาย
หรือเวยกฎหมายเลนตามสบายใจ ข้าพเจ้าขอไห้พวกเราระวังอย่าพุดอะไร
ไห้เกิดไปจากกฎหมายจะเป็นหมันไปหมด

(“ป้องกันสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 28)

ข้าพเจ้าว่า ข้อความที่ท่านกล่าวมาแล้ว และที่ข้าพเจ้าเขียนตอบมาเป็นข้อ ๆ
นั้น ทำให้ประชาชนเห็นหลักวิชาของท่านเด่นชัดขึ้นมาก ข้าพเจ้าขอชมศิระ
ค่านับหลักวิชาเหล่านี้สามครั้งสามหน ท่านว่าวันหลังท่านจะพุดใหม่ ข้าพเจ้า
ยินดีจะไต่ฟังหลักวิชาของท่านต่อไป

(“วิจารณ์ชนวิจารณ์” ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 31)

... เรื่องมีเท่านี้ และเป็นเรื่องส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งไม่น่าจะบอกกล่าว
ไห้ใคร ๆ ทราบ, แคอย่าเสียใจที่ใ้ผู้เอาใจใส่ในการเดินทางของข้าพเจ้า
มากเกินไป หนังสือพิมพ์บางฉบับกล่าวอ้อมค้อมพยายามไห้คนเข้าใจว่า
ข้าพเจ้าจะไปเฝ้าทูลกระทรวงมหาดพิตรที่ชวา บางฉบับพยายามเขียนไห้ผู้อ่าน
เข้าใจว่า ข้าพเจ้าถูกรัฐบาลเนรเทศออกจากประเทศ เพราะไม่กล้าที่จะ
อยู่คู่กับภยันตราย หรืออุปสรรคทางการเมือง ข้าพเจ้าขอขอบใจทางการของ
หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ที่ไ้ชี้แจงเหตุผลไห้กระจ่างไปแล้ว อนิจจา! ข้าพเจ้า
เสียใจนักที่ข้าพเจ้าไม่รู้จักมักคุ้นกับทูลกระทรวงมหาดพิตรเป็นส่วนพระองค์เลย
ถ้าข้าพเจ้าไ้แทนมหาดพิตรสักอันหนึ่ง ข้าพเจ้าจะติดไว้เสมอโดยไม่เก็บเข้า
ตู้ หรือศิกเอาหน้าแทนหอบเข้าในกะเป่า หรือส่งเข้าโรงจำนำ หรือโยน
ทิ้งเสียอย่างที่เขาเล่าว่า มีคนบางคนทำมาแล้ว ถ้าข้าพเจ้าคุ้นเคยกับพระองค์

ท่าน ข้าพเจ้าจะไปเผ้าและทูลถามว่า ทรงมีฝันสงอะไรนักหนา เขาจึงพากัน
หาวค่อนว่าจะมีคนมาหามาเผ้า ...

(“บันทึกตามที่ข้าพเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 16 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

... ไทยเรามีความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งซึ่งไม่มีชาติใดในโลกนี้สู้ได้
คือความสามารถที่จะหันเหไปตามกาลเทศะ ตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึง
ปัจจุบัน ไทยเรามีลักษณะอันนี้อยู่เสมอ เรารับประทานอาหารได้ทุกชนิด
ไม่เลือกว่าเป็นอาหารของชนชาติใด เราทนอากาศได้ทุกอย่างไม่ว่าหนาว
ร้อนร้ายแรงอย่างไร เราเข้าไปถึงไหนก็สามารถทำตัวให้เหมาะสมแก่ที่นั้น
เราเข้าหมู่แขกเราก็เป็นแขกได้ เราเข้าหมู่จีนเราก็เป็นจีนไป เราเข้าหมู่
ชนชาติใด เราก็ทำตัวของเราให้ถูกขนบธรรมเนียมของชาตินั้นได้อย่าง
รวดเร็ว ทั้งนี้ไม่เฉพาะแต่กรียาท่าทาง เราทำได้ถึงสำเนียงพูดที่ฝรั่ง
เดี๋ยวนี้ก็ต้องออกปากว่า ไม่มีชาติใดในปลายบูรพทิศที่จะพูดภาษาฝรั่งได้
สำเนียงชัดเจนเหมือนคนไทย ...

(“ลัทธิรัฐชาติไทย” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 31)

3. น้ำเสียงยกย่อง สรรเสริญ

จากบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ปรากฏน้ำเสียงของท่านในการยกย่อง
สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยกย่องสรรเสริญบุคคลสำคัญ
ของโลก และประชาชนชาวไทย

น้ำเสียงยกย่องสรร เสริญพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ ในสภาวะการณ์ที่เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีทรงหอดทั้งประชาชน ทรงกระทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือประเทศ
ชาติและประชาชน โดยหลวงวิจิตรวาทการได้เขียนชี้แจงพระราชกรณียกิจที่น้ำเสียงยกย่องใน

ค่าน้ำพระทัย เนื่องจากทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักกีฬาหน้าสรร เสริญยิ่งนักที่ทรงยอมรับผิด ในเรื่องที่ทรงกระทำ และมีทรงกระทำแก่ประเทศชาติเพราะเหตุทรงรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อันเป็นความผิดพลาดที่นำไปสู่ความเสียหายบางประการ การที่มีพระราชดำรัสยอมรับ ทรง ๆ นั้น หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนสรร เสริญพระเกียรติคุณให้ประชาชนสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณ และน้ำพระทัยอันเปี่ยมล้น เป็นการเพิ่มความจงรักภักดียิ่งขึ้น ดังบทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป"

นอกจากนี้ยังทรงมีน้ำพระทัยเป็น "นักเสียสละ" ทรงเสียสละทรัพย์สินส่วนพระองค์ เสียสละความสะดวกสบาย เพื่อประคับประคองการเงินของธนาคารในประเทศไทยให้ คงอยู่ได้ หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนบทความขึ้นในน้ำเสียงที่ยกย่องสรร เสริญพระ เกียรติคุณ ตลอดจนน้ำเสียงยกย่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีความ ยุติธรรม ทรงเป็นศูนย์รวมใจคนทั้งชาติให้รักและสามัคคีกัน เพราะทรงมีพระอุปนิสัยและ พระจริยวัตรทรงงามเป็นที่น่ายกย่องเทิดทูน ดังบทความเรื่อง "ทางไหนจะเหมาะ"

สำหรับการยกย่องสรร เสริญบุคคลสำคัญของโลก มีทั้งคนต่างประเทศและคนไทย หลวงวิจิตรวาทการ เขียนถึงประวัติบุคคลสำคัญของไทยและต่างประเทศเปรียบเทียบ กันชี้ให้เห็นว่า บุคคลสำคัญของไทยอย่างสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพนั้น มีคุณงาม ความดีและความสามารถสูงส่ง เทียบได้กับผู้นำของประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศที่ คนไทยในชวานั้นเทิดทูนอย่างยิ่ง เพื่อให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจในคนไทยด้วยกันเอง ดังบทความ "สมเด็จพระยาคำรงฯ" หรือการยกย่องผู้นำประเทศไทยที่มีความ สามารถในการปกครอง แต่ในขณะที่ยกย่องสรร เสริญนั้น หลวงวิจิตรวาทการได้ใช้ความ สามารถในการเขียนเพื่อกระตุ้นเตือนเป็นทางอ้อมให้ผู้นำประเทศหมายถึง พระยา พหลพลพยุหเสนา มีสำนึกในการดำรงตนสม่ำเสมอตลอดไป ในการที่ยึดถือแยกทหาร ออกจากการเมือง ดังบทความเรื่อง "ทางไหนจะเหมาะ"

ส่วนการยกย่องสรร เสริญคนไทยทั้งชาตินั้น หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึง หน้าทีและการ เสียสละของคนไทยในความรับผิดชอบที่มีต่อชาติบ้านเมือง ในเรื่องการ

เสียภาษีบำรุงประเทศด้วยความเต็มใจว่าเป็นคุณลักษณะที่เปรียบเทียบกับชาวต่างประเทศที่เจริญแล้ว ดังบทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" ลงพิมพ์วันที่ 23 เมษายน 2475

จะสังเกตได้ว่า น้ำเสียงการยกย่องสรรเสริญบุคคลสำคัญและประชาชนไทยนั้น หลวงวิจิตรวาทการจะใช้วิธีการนำบุคคลทั่วโลกยอมรับนับถือ หรือประชาชนในประเทศที่มีความเจริญทางการเมืองการปกครองมาเป็นแบบอย่างเปรียบเทียบกับบุคคลสำคัญของไทยและประชาชนไทย กระตุ้นให้คนไทยมองเห็นว่า ประเทศไทยก็มีคนค้ำเสาสรเรริญนาคากฎมิจิใจเช่นกัน ดังปรากฏในบทความต่อไปนี้

ในเรื่องเก็งผึกนั้น ก็คือการแลกเปลี่ยนเงิน ซึ่งทำให้ธนาคารสยามกัมมาจล ต้องเกิดความปั่นป่วนไปถึงกับว่าถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอาเงินส่วนพระองค์ช่วยไว้ ก็อาจมีภัยแก่ธนาคารนี้เป็นอันมาก เห็นได้ว่าอะไร ๆ ก็ไม่พ้นบาทยุคผล ทองทรงรับบาทและทรงช่วยไปทุกอย่าง ส่วนเรื่องขายเงินเหรียญบาทนั้นแล้ว นาฬิกที่เรายขายเป็นนาฬิกที่ราคาเงินตกต่ำที่สุด เวลาขายเงินบาทออกไป หนังสือพิมพ์ทั้งหลายพากันคิดว่าเป็นการคิดผึก เสนาบดีกระทรวงพระคลังไค้ออกคำแถลงการแก้ แต่ก็ดูเหมือนไม่ทำให้ชอกช้ำของประชาชนหมดไป ยังคงเห็นว่าการขายเงินบาทนั้น เป็นการคิดผึกอยู่นั่นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักกีฬาอันน่าสรรเสริญอย่างยิ่ง ไค้พระราชทานกระแสรพระราชดำรัสออกมาตรง ๆ ว่าผึก แต่เป็นเรื่องที่ไค้ไค้ไม่ได้ กระแสรพระราชดำรัสที่น่าจับใจในข้อนี้ก็คือ ตอนที่ว่า "เช่นตัวอย่างเรื่องขายเงินเป็นต้น ที่ไค้ใคร ๆ ว่าไค้ที่สุดนั้น ก็อยู่ในเรื่องไค้ใจข้าศึกไค้ไค้เหมือนกัน ... ข้าพเจ้าเองไม่รู้เรื่องการเงินเลย ก็ไค้แต่พึ่งความเห็นของเขาไป เห็นอย่างไค้ก็ไค้คิดสินเอาอย่างนั้น ไค้เคยประสบความยากลำบากเช่นนี้เลย เพราะฉะนั้นถึงแม้จะพลาดพลั้งไปบ้างก็หวังว่าจะไค้รับ

อภัยจากราชการและประชาชนชาวสยาม" นี่แหละถ้อยคำที่ทุกคนตรง ๆ
เช่นเดียวกับพระราชดำรัสนี้แหละเป็นสิ่งที่พวกเราต้องการ ไม่ต้องสงสัย
เลย พระราชดำรัสอันนี้ย่อมเป็นเครื่องกระทำให้ประชาชนพลเมืองเพิ่มพูน
ความจงรักภักดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทขึ้นอีกหลายสิบเท่า

อนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักกีฬา พอ
ที่จะทรงรับสั่งต่อไปว่า ในการที่การเงินของรัฐบาลยากเย็นลงในเวลานี้
เป็นการพลาดพลั้งบ้างจริง "แต่ไม่ได้พลาดพลั้งในทางที่ทำ พลาดพลั้งใน
ทางที่ไม่ได้ทำมากกว่า เช่นเราไม่ได้คิดศรัทธาจ่ายเสียแต่ต้น" ...

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

จากตัวอย่างบทความเรื่องโลกเปลี่ยนรูป กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก
รวมทั้งประเทศไทยด้วย ไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจมากมาย เช่นราคาสินค้าออกลดลง
ภาษีจากสินค้าเข้ามีน้อย รายได้ของการรถไฟตกต่ำลง ซึ่งเป็นปัญหาเกิดจากรัฐบาล
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คำนึงถึงปัญหาการขาดดุลงบปี จึงดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจลด
การธนาคารปันปัน ซึ่งผู้เขียนได้ยกย่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ว่าทรงแก้ไขสถานการณ์ โดยลดทรัพย์สินส่วนพระองค์เพื่อพยุงการเงินของธนาคารสยาม
กัมมาจลไว้ และอีกประการหนึ่ง คือผู้เขียนยกย่องว่า ทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักกีฬา รู้แพ้
รู้ชนะ คือเมื่อทรงดำเนินนโยบายเศรษฐกิจลดดุลงบปีก็ทรงประกาศยอมรับตรงไปตรงมา
เป็นเรื่องน่าสรรเสริญพระเกียรติคุณอย่างยิ่ง

บัดนี้ความเปลี่ยนแปลงได้บังเกิดขึ้นแล้ว สำหรับประเทศสยามต้องนับว่าเป็น
ความเปลี่ยนแปลงอย่างมากกว่าประเทศใด ๆ แต่ก่อนมาเรากล่าวได้ว่า
พลเมืองของสยามยังทำหน้าที่น้อยกว่าพลเมืองของประเทศอื่น เพราะการเสีย
ภาษีอากรยังน้อยกว่าประเทศอื่นเป็นอันมาก นานักนั้นนับว่าพลเมืองของสยาม
ได้ทำหน้าที่ของพลเมืองเต็มที่เท่ากับประเทศทั้งหลาย ภาษียาได้ประเภทหนึ่ง

ซึ่งเรียกว่า "ภาษีเงินเคื่อน" ก็ได้ออกมาแล้ว และภาษีที่ดินก็ได้ออกตามกัน
ออกมา ราษฎรซึ่งแต่เดิมมาต้องเสียภาษีสำหรับตัวปีละหกบาท เคื่อนนี้คน
ชั้นกลางที่มีที่อยู่ และมีเงินเคื่อนหรือค่าจ้างตั้งแต่เคื่อนละ 50 บาทขึ้นไป
ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นกว่าเก่าหลายบาท ความเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้อยอมทำให้
พลเมืองของไทยมีส่วนบำรุงรัฐบาลขึ้นเท่าเทียมกับพลเมืองของนานาประเทศ
แล้ว

... ถ้าเมื่อใดกระทำถึงปานนี้งบประมาณยังเข้าสู่ดุลยภาพยังไม่ได้ เราก็
เห็นจะหมดพาดินปัญญาไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป งบประมาณของรัฐบาลเข้าสู่
ดุลยภาพได้ ก็คงพูดว่าเป็นเพราะภาษีที่พลเมืองเสีย จะพูดอย่างอื่นไม่ได้
เลย

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

ตัวอย่างดังกล่าว ผู้เขียนได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง
ของประเทศไทยซึ่งเปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย โดย
มีคณะราษฎรเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นนั้น สภาพการดำเนินชีวิตของพลเมืองต้องเปลี่ยนแปลงตามไป
ด้วย คือต้องทำหน้าที่พลเมืองอย่างเต็มที่ โดยการเสียภาษีเพิ่มขึ้น ท่านเขียนยกย่อง
พลเมืองไทยที่เสียภาษีบำรุงประเทศชาติว่าเป็นบุคคลที่เจริญทัดเทียมพลเมืองประเทศ
อื่น ๆ และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่พลเมืองไทยที่มีส่วนสำคัญในการช่วยให้งบประมาณ
ของชาติเข้าสู่ดุลยภาพ โดยวิธีการเสียภาษี การเขียนเช่นนี้ เป็นการยกย่องคุณค่าความดี
ของพลเมืองที่รู้จักหน้าที่ของตนในระบอบประชาธิปไตย

สำหรับทางที่ 3 คือไม่ให้มีคณะกรรมการเมืองเสียเลยนั้น อาจเป็นการดีจริง แต่
คงได้ทำกันด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจริง ๆ และไม่ให้อำนาจส่วนใหญ่ไปตกอยู่
ในมือของใครคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะบ่อนทำลายการประเทศได้เด็ดขาดโดย
มีต้องเกรงใจใคร เพราะไม่มีคณะกรรมการเมือง ฉะนั้นหนทางที่ 3 นี้จะควรใช้

หรือไม่ ก็สุดแต่เราจะมองเห็นพฤติการณ์บ้านเมืองว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป ประเทศที่ไม่มีคณะกรรมการเมืองเสียเลย หรือมีคณะกรรมการเมืองแต่ไม่แข็งแรง เพียงพอนั้น อำนาจส่วนใหญ่ย่อมไปตกอยู่ในมือของคนที่ไม่สูง (Ambitions) ในเมืองเราก็คงจะเป็นเช่นเดียวกันถ้าหากคนที่ไม่สูง (Ambitions) นั้น เผลอไปเป็นองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสียเอง พวกเราก็คงจะนอนใจ เพราะถ้าศูนย์กลางของอำนาจไปอยู่ที่ราชบัลลังก์จริง ๆ เราก็คงมีหวังอย่าง แน่นแฟ้นว่าจะได้รับความยุติธรรมเสมอ ...

("ทางไหนจะเหมาะ" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

บทความข้างต้นนี้ หลวงวิจิตรวาทการแสดงทางเสียงยกย่องสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงมีความยุติธรรม เป็นพระประมุขที่เป็นศูนย์รวมใจของชาวไทย และประชาชนชาวไทยจะยินดีมาก ถ้าพระองค์จะทรงปกครองประเทศมีศูนย์กลางอยู่ที่พระราชบัลลังก์แต่พระองค์มิใช่ผู้ที่มีความไม่สูง จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายอย่างยิ่ง

นักประวัติศาสตร์เปรียบเทียบพระองค์ว่าทรงเป็นริเชอดีเออของไทย ริเชอดีเออ เป็นเจ้านายสำคัญที่สุดของฝรั่งเศส ซึ่งได้ทำงานสำคัญไว้สองประการคือ ในทางปกครองได้ทรงทำให้ประเทศฝรั่งเศสมีกำลังเข้มแข็งก้าวหน้าไปอย่างมาก และในทางการศึกษาได้ตั้งอาคาเดมี ฝรั่งเศสซึ่งเป็นสโมสราภรณ์ ผู้ประสิทธิประสาทวิชาการศึกษาสำหรับประเทศทุกอย่าง การเปรียบเทียบนี้ก็น่าจะสมจริง เพราะผลที่เจ้านายพระองค์นี้ได้ทรงนำมาในการปกครอง ย่อมเป็นเครื่องเชิดชูฐานะของเมืองไทยแน่นอนมากและการตั้งสมาคมวรรณคดี ซึ่งได้ทรงทำขึ้นได้ด้วยความยากลำบาก ก็เท่ากับการตั้งอาคาเดมีฝรั่งเศสที่ริเชอดีเออได้ทำมา เพราะสมาคมวรรณคดีในภายหน้าก็คงจะมีฐานะอย่างอาคาเดมี

("สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2475 หน้า 6)

บทความเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้เขียนได้เขียนเปรียบเทียบความสามารถและคุณความดีของบุคคลสำคัญของไทย คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบุคคลสำคัญของฝรั่งเศส คือริเชอลีเออว่ เป็นบุคคลน่ายกย่องที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ แทนที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงคุณความดีของท่านโดยตรงไปตรงมา กลับเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบผลงานของบุคคลทั้งสอง ทั้งในด้านการเมืองการปกครองและด้านอักษรศาสตร์ เช่นการตั้งสมาคมวรรณคดี ซึ่งเทียบได้กับアカเดมิของริเชอลีเออว่ นั้นเอง

เป็นเครื่องอุ้มใจของเราอย่างหนึ่ง ที่ไต่ยกเอาทหารออกเสียจากการเมือง และให้ทหารอยู่เป็นกลาง ไม่เข้าข้างใครดังคำประกาศของท่านเจ้าคุณพหลฯ ซึ่งพลเมืองทั้งหลายกำลังบูชาว่าเป็นประกาศอันศักดิ์สิทธิ์ และหวังใจอยู่ว่า เจ้าคุณพหลฯ เองคงจะพยายามรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของประกาศฉบับนั้นไว้ชั่วกาลปาวสาน หรืออย่างน้อยก็ชั่วชีวิตของเจ้าคุณพหลฯ เอง ชีวิตที่มีค่า ชีวิตซึ่งเจ้าของได้ร้องอุทิศไว้ให้แก่ชาติแล้ว

("ทางไหนจะเหมาะ" ไทยใหม่ 18 มีนาคม 2475 หน้า 6)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ หลวงวิจิตรวาทการมีทางเสียงเขียนยกย่องพันเอกพระยาพหลพยุหเสนา ผู้ประกาศแยกการเมืองออกจากทหาร ทางเสียงยกย่องนั้นยังแฝงด้วยการย่ำหรือเน้นให้พระยาพหลพยุหเสนารักษาประชาธิปไตยเช่นนี้ตลอดไป เหมือนกับปรามมิให้การประกาศนั้นเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพเดิมอีก

4. น้ำเสียงรื่นเริง ตลกกล

แม้บทความของหลวงวิจิตรวาทการจะเป็นเรื่องที่เน้นด้านเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ แต่มีหลายตอนที่ท่านพยายามสอแทรกอารมณ์ และความรู้สึกสนุกสนานรื่นเริง เป็นการลดน้ำหนักความรุนแรงของเรื่องให้น้อยลง

น้ำเสียงที่แสดงอารมณ์เร้าใจ คิตตลกนั้น หลวงวิจิตรวาทการมักจะเขียนลงไว้ในบทความที่มีเนื้อหาสาระค่อนข้างจะหนัก และเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองทั้งในและนอกประเทศเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านลดความตึงเครียดของบทความที่เกี่ยวกับเรื่องสำคัญของโลกและของประเทศชาติ แนวการเขียนที่มีน้ำเสียงเร้าใจ คิตตลก หลวงวิจิตรวาทการมักจะใช้วิธีการกล่าวถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ เช่น การสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนำมาเปรียบเทียบกับเรื่องราวสนุก ๆ เช่น เปรียบกับ "ละครพูด" เพื่อให้ผู้อ่านไม่เกิดความเครียดหรือความรู้สึกหนักใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไปทั่ว เช่นบทความเรื่อง "สงครามหรือมิใช่" "อิสรภาพของแมนจูเรีย" "ตัวจิ๋วที่ถูโรง" "ลงท้ายจีนจะได้อะไร"

สำหรับบทความเกี่ยวกับสภาพสังคม เช่นเรื่อง "ปักไม้ตามที่เขาเจ้าเห็น" หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนถึงสภาพสังคมที่ท่านได้พบในการเดินทางไปภาคใต้ของไทย บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงบ้านเมือง และท่านได้กล่าวถึงสภาพสังคมช่วงนั้น ๆ ว่าแตกต่างจากยุคสมัยก่อน ๆ การหาถิ่นยากลำบากยิ่งขึ้น เพราะสภาพสังคมได้แปรเปลี่ยนไป จากสภาพดั้งเดิมที่เคยกล่าวกันว่า "น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา" ท่านก็เขียนเป็น "น้ำใสไหลเย็น แต่ไม่เห็นตัวปลา" ซึ่งทำให้อ่านเกิดอารมณ์ขำขัน แต่ขำขันในสภาพความเป็นจริง

บทความบางเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการเขียนวิเคราะห์วิจารณ์โต้แย้งความคิดของนักเขียนท่านอื่น ๆ ที่เขียนคำขวัญ "สมาคมชาติ" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการสมาคมอยู่ ท่านใช้วิธีโต้ตอบค่อนข้างรุนแรง และใช้ภาษาขมขื่น แต่จะปิดท้ายเรื่องให้ผู้อ่านมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาไม่รุนแรง โดยใช้วิธีการกล่าวเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของนักเขียนเหล่านั้นว่าเป็น "ขนมอันโอชะ" ของท่าน ดังบทความเรื่อง "วิจารณ์วิจารณ์"

อย่างไรก็ตามบทความที่แสดงน้ำเสียงเร้าใจ คิตตลกของหลวงวิจิตรวาทการนั้น ส่วนใหญ่ใช้กับบทความทางการเมืองเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในขณะที่ประเทศจีนกำลังเป็นโรงจิวแสดงตอนรบอย่างสำคัญอยู่นี้ ก็เกิดมี
ละครพูดขึ้นประชันกันอีกโรงหนึ่ง ซึ่งเล่นเรื่องท่านองเดียวกัน และมีตัวละคร
นับตั้งพัน เกือบจะไม่แพ้โรงจิวในเมืองจีน โรงไหนจะสนุกกว่า เป็นสิ่งที่
โลกกำลังตั้งตาคอยจ้องดูอยู่ทั้งสองข้าง เราซึ่งเป็นผู้ดูละครก็นับว่าเคราะห์
คืออย่างหนึ่งที่ได้ดูละครโรงใหญ่ทั้งสองโรงในขณะเดียวกัน

("สงครามหรือมิใช่" ไทยใหม่ 5 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาที่ว่าควรรับรองรัฐบาลใหม่ของ
แมนจูเรียหรือไม่ควรตั้งนี้จึงเป็นปัญหาข้อสงสัยที่ยากที่สุดในวิชาการเมือง
เป็นปัญหาที่นักการเมือง แม้ที่หัวหงอกแล้วก็จะต้องมานั่งคิดหาคำตอบอยู่นาน
และอาจจะตอบผิดถึงสอบตกไถ่กาย ๆ ใครจะตอบว่าอะไร เราจะต้องคอย
ดูกันต่อไป บางทีปัญหาเรื่องรับรองอิสรภาพแมนจูเรียนี้ อาจจะทำให้คณะ
เสนาบดีของนานาประเทศล้มไปได้อีกบ้าง

("อิสรภาพของแมนจูเรีย" ไทยใหม่ 22 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

การที่ญี่ปุ่นกับรัสเซียจะต้องรบกันนั้น ก็ไม่พ้นจากเรื่องนายพลม้าเจียมชั้นไป
เหมือนกัน ชาวโทรเลขอินโดแปซิฟิก เมื่อวันที่ 16 เดือนนี้ว่า นายพลม้าเจียมชั้น
ได้ทำการติดต่อย่างลับ ๆ กับรัสเซีย แต่ชาวอันนี้รัฐบาลมอสโคได้ปฏิเสธว่า
ไม่มีมูลความจริง การปฏิเสธนั้นไม่เป็นการยาก แต่เราทราบกันอยู่แล้วว่า
ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่มีผล เพราะฉะนั้น นายพลม้าเจียมชั้นผู้นี้ ต้องนับว่าเป็นกอง
หน้ำที่เคนอยู่ในเหตุการณ์ของญี่ปุ่นในเวลานี้ แต่จะเคนอยู่ได้สักเพียงไรก็
ทราบไม่ได้ คงเป็นการแน่นอน แต่ว่า นายพลผู้นี้เป็น เป็นตัวจิวที่ชูโรงอยู่
ในเรื่องปัญหาจีนกับญี่ปุ่น

("ตัวจิวที่ชูโรง" ไทยใหม่ 18 เมษายน 2475 หน้า 6)

ในบันทึกสภาพการณ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น ก็นับว่าเป็นการสงครามได้แล้ว และไม่ใช่อสงครามเล็ก ๆ น้อย ๆ ผลแห่งการสงครามครั้งนี้จะเป็นอย่างไร กฎเหมือนจะทำนายได้ง่าย คือต่างฝ่ายต่างก็จะพินาศวอดวาย ลงท้ายก็จะอีกหนาระอาใจ เลิกกันไปเอง แต่อย่างไรก็ดี ในที่สุดผลที่จะตกอยู่แก่จีน คือถึงจีนจะแพ้ หรือจะชนะในสงครามคราวนี้ก็ตาม และถึงแม้ต้องเสีย แมนจูเรียและมณฑลโกเลียไปก็ตาม เมื่อสงครามกับญี่ปุ่นเสร็จสิ้นลงเมื่อใด ประเทศจีนจะตั้งตนเป็นปึกแผ่นแน่นหนาได้ทันที เพราะการที่ต้องรบกับญี่ปุ่นครั้งนี้ เป็นเครื่องเชื่อมหัวใจสมานไมตรีระหว่างมณฑลของจีนให้กลมเกลียวกัน ไม่เคยมีครั้งใดที่จีนจะปรองดองกลมเกลียวกันเหมือนครั้งนี้ ทำให้เป็นที่แน่ใจว่า เมื่อเสร็จสงครามครั้งนี้แล้ว จีนจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และคงอยู่ด้วยกันโดยสันติสุขไปได้นาน ข้าพเจ้าไม่ใช่ไปป แต่ก็อยากสวดพุทธมนต์อ้อนวอนว่าขอให้เป็นอย่างนี้เถิด

(“ลงท้ายจีนจะไฉน” ไทยใหม่ 24 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6, 37)

ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวต่อไปอีก แต่เผชิญไปถึงเลข 13 ข้าพเจ้าต้องงดไว้ ... เมื่อข้าพเจ้าเขียนข้อความนี้จบแล้ว มีคนเอาขนมมาส่งให้ข้าพเจ้าอีกสองจาน ซึ่งมาจาก “สจ๊วต” และ “24 มิถุนา” ขนมอันนี้คือ ขนมหินสมาคมชาติ ซึ่งปรากฏในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์สองฉบับนั้น ต่อมาอีก ซึ่งข้าพเจ้าก็ใจเหมือนเห็นขนม แต่วันนี้ข้าพเจ้ารับประทานอิ่มเสียแล้ว ขอเก็บขนมสองจานนั้นไว้รับประทานในวันพรุ่งนี้ต่อไป

(“วิจารณ์ซ่อนวิจารณ์” ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 34)

ในวันรุ่งขึ้น เจ้าคุณผู้ว่าราชการจังหวัดไคฟาช่าข้าพเจ้าขึ้นรถยนต์ไปรับประทานอาหารกลางวันที่ “ซอง” ที่นั่นเป็นส่วนกว้างของลำธารแห่งหนึ่ง ซึ่งน้ำที่ตกลงมาจากเขาไหลผ่านก้อนหินเป็นช่องกว้าง ไม่ใช่ที่ที่น้ำตก แต่เป็นทิ้งดงาม

ข้างหนึ่งมีเรือนพัก และศาลาปลูกอยู่อีกข้างหนึ่งมีหอเล็ก ๆ ปลูกอยู่ในที่สูง
เมื่อไปถึงได้เห็นเด็กสองสามคนมาน้ำอยู่ที่ลำธารซึ่งเป็นที่น่าสยมน้ำ
ใสไหลเย็น แต่ไม่เห็นตัวปลา ...

(“บันทึกที่ตามพี่สาวเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 18 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 4)

5. น้ำเสียงยั่ว

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความที่มีน้ำเสียงยั่วโดยใช้วิธีนี้ชี้แจงแสดง
เหตุผลโน้มน้าวให้อีกฝ่ายหนึ่งเชื่อตามความคิดเห็นที่ท่านเสนอแนะ เช่นยั่วปลูกสำนึก
และความรู้สึกให้ผู้อ่านรักชาติ หรือเขียนยั่วให้ “คณะราษฎร” เห็นคล้อยตามและทำ
ตามที่ท่านมีความมุ่งหมาย การเขียนยั่วเพื่อโน้มน้าวตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้น
หลวงวิจิตรวาทการมุ่งโน้มน้าว “ประชาชนไทย” และ “คณะราษฎร”

สำหรับการเขียนยั่วโน้มน้าว “ประชาชน” นั้น หลวงวิจิตรวาทการใช้วิธีการ
แก้งกล่าวคุณนั้นว่า คนไทยไม่มีคุณลักษณะที่ดีพอเหมือนอย่างชาวต่างประเทศเลย ทั้งนี้
เพื่อปลุกใจให้คนไทยมีมานะพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้มีคุณสมบัติที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์
แก่ชาติไทย ดังเช่น บทความเรื่อง “วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจสูงส่ง” นั้น หลวงวิจิตรวาทการ
นำคำกล่าวของเสนาคืออังกฤษที่ว่า มีประเทศอังกฤษประเทศเดียวที่สำนึกในหน้าที่ความ
เป็นพลเมืองดีในการเสียภาษี ส่วนชาติอื่น ๆ ไม่มีลักษณะเช่นนี้ การที่หลวงวิจิตรวาทการ
นำคำกล่าวนี้มาอ้างเพื่อกระตุ้นปลุกสำนึกคนไทย ยั่วให้มีความมานะว่า คนไทยก็เป็นคนรักชาติ
และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อชาติ เพื่อปลดเปลื้องปัญหาทางเศรษฐกิจเช่นกัน หรือในบทความ
เรื่อง “สิทธิขูชาติ” เป็นบทความที่ท่านมุ่งเขียนให้คนไทยร่วมกันสร้างคุณลักษณะของตน
และของชาติให้เจริญรุ่งเรือง ท่านยั่วให้คนไทยที่ก่อกำเนิดมานะจะสร้างชาติด้วยการนำคำ
กล่าวที่มีผู้กล่าวว่า “ชาติไทยกลายเป็นชาติอื่นได้ง่ายเหลือเกินเพราะคนไทยไม่มีอะไรดี”
การกล่าวเช่นนี้เป็นการเขียนยั่วให้คนไทยเกิดความกระตือรือร้นที่จะฟื้นฟูสิ่งดีงามของชาติ
เพื่อลบล้างคำสบประมาทดังกล่าว และให้คนในโลกรับรู้ ว่า ไทยเราก็มีของดีเป็นของ
ไทยด้วยกัน

ส่วนการเขียนบทความเพื่อขั้วนู โนม่นาว "คณะราษฎร" นั้น หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง "ป้องกันสมาคมชาติ" บทความเรื่องนี้ท่านเขียนโต้ตอบคำกล่าวของ "ฟาร์ไฮท์" จากหนังสือพิมพ์ "24 มิถุนา" ซึ่ง "ฟาร์ไฮท์" กล่าวโจมตี "สมาคมชาติ" ที่ท่านเป็นเอชาริกการอยู่ และท่านก็กำลังเขียนบทความเป็นระยะ ๆ ที่กระตุ้นให้ "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นคณะรัฐบาลช่วงนั้นยินยอมอนุญาตให้ตั้งคณะกรรมการเมือง "สมาคมชาติ" ขึ้น แต่ยังคงอยู่ในระหว่างการขออนุญาต แต่ "ฟาร์ไฮท์" ได้เขียนบทความคำหาวิจารย์ "สมาคมชาติ" ต่าง ๆ นา ๆ หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนบทความโต้ตอบ "ฟาร์ไฮท์" โดยใช้วิธี "หนามหยอกเอาหนามบ่ง" คือว่าข้อความที่ "ฟาร์ไฮท์" เขียนคำหา "สมาคมชาติ" นั้นมาเป็นเครื่องทำลาย "ฟาร์ไฮท์" เอง "ฟาร์ไฮท์" กล่าวหาว่า "สมาคมชาติ" อ้างวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นนโยบาย 7 ประการของสมาคมชาติบังหน้านั้นก็เหมือนกับ "ฟาร์ไฮท์" กล่าวคำหาว่า "คณะราษฎร" เช่นกัน เพราะ "คณะราษฎร" ก็เป็นคณะกรรมการที่มีนโยบายคล้ายคลึงกับ "สมาคมชาติ" หลวงวิจิตรวาทการจึงขั้วนูให้ "คณะราษฎร" เพ่งเล็งข้อกล่าวหาของ "ฟาร์ไฮท์" ที่ทำลายคณะกรรมการเมือง คือ "คณะราษฎร" และ "สมาคมชาติ" ด้วย นับว่า หลวงวิจิตรวาทการมีความชาญฉลาดในการนำคำกล่าวของผู้ไม่หวังดีย้อนกลับไปทำลายผู้กล่าวเอง คือใช้วิธี "หอกใครเข้าตัวคนนั้น" และยังใช้อำนาจบารมีของผู้นำประเทศคือ "คณะราษฎร" มาเป็นประโยชน์ในการคำหา "ฟาร์ไฮท์" และผลตามมาทางอ้อม คือท่านให้การสนับสนุน "คณะราษฎร" เพื่อ "คณะราษฎร" จะได้ให้การสนับสนุน "สมาคมชาติ" และอนุญาตให้ก่อตั้งเป็นสมาคมการเมืองต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... ในตอนท้ายผู้เขียนกล่าวว่า "อย่าอวดอ้างให้ใครได้ยินเลวว่าทำเพื่อชาติเพื่อราษฎร เพราะใคร ๆ เขาก็รู้ว่า วัตถุประสงค์ 7 ประการที่ประกาศอย่างโจ่งครึมนั้น เป็นเพียงโล่ห์บังหน้าวัตถุประสงค์อันแท้จริงของท่านเท่านั้น" ความในตอนท้ายนี้ก็น่าแล เพราะเป็นการสอนให้ประชาชนทราบว่า อย่างน้อย

ก็มีบุคคลเช่น "ฟาร์ไซท์" ของ "24 มิถุนา" ที่ถือหลักนโยบายของคณะกรรมการเมืองที่เขาตั้งไว้เป็นประการต่าง ๆ นั้น เข้าใจเป็นโล่ห์บังหน้ากันไว้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ริเริ่มสมาคมชาติ คงจะยังไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ผู้ริเริ่มตั้งสมาคมชาติ คงตั้งใจแนบแน่นว่า เมื่อหลักนโยบายของคณะกรรมการเมืองใดวางไว้อย่างไร คณะการเมืองนั้นคงปฏิบัติจริง ๆ ไม่ใช่ตั้งไว้สำหรับเป็นโล่ห์บังหน้า เมื่อผู้ริเริ่มตั้งสมาคมชาติได้วางหลักนโยบายของตนขึ้น ก็แน่ใจว่าจะปฏิบัติตามนั้นจริง ๆ บัดนี้ "ฟาร์ไซท์" ของ "24 มิถุนา" มาสอนให้คนเข้าใจว่า หลักนโยบายนั้นเข้าใจเป็นโล่ห์บังหน้ากันไว้ คำพูดอันนี้อาจเป็นผลร้ายแก่ "คณะราษฎร" เอง จึงเป็นคำที่ไม่ควรพูด และ "ฟาร์ไซท์" จะกล่าวหาหรือว่าตะเพาะคนราวสองหมื่นที่เป็นสมาชิกคณะราษฎรเท่านั้น ที่รักชาติ แต่อีก 11 ล้านที่ไม่ได้เข้าสมาคมคณะราษฎรนั้น ไม่ใช่คนรักชาติ ถ้า "ฟาร์ไซท์" กล่าวพูดอย่างนี้ "ฟาร์ไซท์" ก็ควรจะถูกระงับชานไว้ อยู่มือ เพราะเป็นการดูหมิ่นคนทั้งเมือง และนำความเสื่อมเสียมาให้คณะราษฎรเอง

("ป้องกันสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 6)

คำแถลงการของเสนาบดีคลังแห่งประเทศอังกฤษซึ่งได้แถลงต่อสภาารราษฎร ...
ต่อไปเสนาบดีคลังได้แถลงว่า ไม่มีประเทศใดในโลกที่ประชาชนพลเมืองทุก
ชั้นจะยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อความมั่นคงของประเทศอย่างที่คุณ
อังกฤษทำอยู่เวลานี้ ... วิธีการของอังกฤษคงว่านี่ จะเป็นเครื่องปลด
เปลื้องเศรษฐกิจของอังกฤษได้ และดูเหมือนมีบางข้อที่เราจะควรสำเหนียก
เอาเป็นเยี่ยงอย่าง

("วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจ" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

... แต่ว่าจากของท่านผู้เขียนใน "24 มิถุนา" ที่ได้ออกมาอย่างคัง ๆ โดยปราศจากความบังใจ "สมาคมคณะราษฎรได้ลงทุนไปแล้ว โดยก่อการเปลี่ยนยอมเอาชีวิตเข้าแลก" ดังนั้นจะทำให้ลึกลับเกียรติยศของคณะราษฎรลงหนักใจ ถ้าคนเขาปัญญาหลงเชื่อคำนี้ไป ก็จะมีกว่าอย่างนั้นคอกหรือ สิ่งที่คุณราษฎรยอมสละเลือดเนื้อทำไปนั้น เป็น "กำลังทุน" ประกอบการค้าหากำไรเก็บไว้สำหรับตนเองคอกหรือ เมื่อลองคิดดูอย่างนี้แล้ว จะเห็นว่าคำพูดของเขาเหล่านั้นไม่ใช่คำที่นำมาเชื่อถือฟังเลย ยิ่งพูดมากไปเพียงไร ก็ยิ่งเป็นผลร้ายแก่คณะราษฎรมากเพียงนั้น ไม่สมควรที่บรรณาธิการ "24 มิถุนา" จะปล่อยให้ถ้อยคำชนิดนี้เผยออกมาเลย

("ป้องกันสมาคมชาติ" ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 28)

เคยมีนักประวัติศาสตร์ตั้งปัญหาขึ้นมาแล้วว่าเหตุใดคนไทยจึงเป็นดังนี้ เหตุใดคนไทยจึงสามารถกลายเป็นชาติอื่นได้ง่ายเหลือเกิน มีผู้ตอบว่า ก็เพราะคนไทยไม่มีอะไรดี เมื่อคนไทยไปเห็นของชาติอื่นซึ่งดีกว่าจึงได้เกิดความนิยมทันที

("ลัทธิบูชาชาติ" ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 35)

6. น้ำเสียงเคร่งเครียดทำทนาย

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความแสดงอารมณ์และน้ำเสียงเคร่งเครียด แสดงความเคียดแค้นใจ โดยเฉพาะบทความประเภทปลุกใจให้รักชาติ ให้เสียสละสามัคคี หรือยึดมั่นในสถาบันทางการเมืองอย่างแน่วแน่มั่นคง

น้ำเสียงเคร่งเครียด ทำทนาย หลวงวิจิตรวาทการท่านใช้ถ้อยคำหนักแน่น กระแทบความรู้สึก กินใจ ใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม จากถ้อยคำโวหารที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนด้วยน้ำเสียงเคร่งเครียดนั้น ท่านแสดงความมั่นใจ แน่วแน่ ว่าเป็นเช่นนั้นจริง เป็นเหมือนคำมั่นสัญญาที่ป็นยันและเชื่อถือได้แน่นอน

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความที่แสดงแนวคิดทางการเมืองโดยมีน้ำเสียง
เคร่งเครียด ท้าทาย ถึงบทความเรื่อง "วิจารณ์ชนวิจารณ์" "ข้อคิดของข้าพเจ้า"
"ลัทธิชาตินิยม" เหล่านี้ล้วนเป็นบทความทางการเมืองที่แสดงความมั่นใจในการตั้งมั่นที่จะ
สร้างชาติ ด้วยการเสียสละ กระตุ้นให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ด้วยการตั้งใจ
แน่วแน่ที่จะคิดก่อตั้ง "สมาคมชาติ" และเมื่อรัฐบาลคณะราษฎรไม่ยินยอมอนุญาตให้ก่อตั้ง
ท่านก็ยังคงไม่ล้มเลิกเจตนาที่มั่นคง แต่ได้เปลี่ยนวิธีการ โดยก่อตั้งเป็น "ลัทธิชาตินิยม"
มีหลักการและวิธีการที่แน่นอนเด็ดเดี่ยวที่จะพัฒนาชาติไทย สร้างสรรค์สิ่งใหม่พร้อมทั้ง
อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไว้ ถึงแม้จะมีอุปสรรคมาก
เพียงใด ท่านก็ยังยืนหยัดต่อสู้ และเรียกร้องให้ประชาชนร่วมมือกับท่านในการเผยแพร่
ลัทธิที่จะช่วยเชิดชูชาติไทย ถึงบทความเรื่อง "ลัทธิชาตินิยม" และคงยึดมั่นในระบบ
ประชาธิปไตย โดยหลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเทิดทูนรัฐธรรมนูญอย่างเหนียวแน่น
เพราะรัฐธรรมนูญเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังตัวอย่าง
บทความ "วิจารณ์ชนวิจารณ์" ดังต่อไปนี้

...เชิญมาเถะท่าน เชิญประคองกันเข้ามา ข้าพเจ้าจะหันหลังเข้ายืนผา
ทอดรัฐธรรมนูญแน่วไว้กับตัว รัฐธรรมนูญที่ประกาศมาได้เดือนเศษ จะมา
มีผู้ออกมาเห็นแนะนำให้รัฐบาลทำผิดรัฐธรรมนูญไป ก็น่าจะต้องคำนานกัน
ไว้สักหน่อย

(“วิจารณ์ชนวิจารณ์” ไทยใหม่ 16 มกราคม 2475 หน้า 31)

นอกจากความพยายามที่ท่าเรื่องการเมืองให้เป็นเรื่องก็พาจริง ๆ แล้ว
ข้าพเจ้าก็คงพยายามรักษาความคึกคักมั่นคงของข้าพเจ้าอยู่ด้วยเสมอ ข้าพเจ้า
ด้วยเป็นผู้นิยมลัทธิแห่งชาติ (Nationalist) และไม่มีอำนาจอันใดใน
โลกนี้หรือโลกไหน ๆ จะมาทำให้ข้าพเจ้าเปลี่ยนความคิดไป คณะชาติจะตั้ง
ได้หรือไม่ได้ ย่อมอยู่ในอำนาจของรัฐบาลที่จะอนุญาตหรือไม่อนุญาต แต่ข้อคิด

หรือความคิดของข้าพเจ้าคงอยู่ในหลักแห่งคณะชาติที่ไต่ถามกันไว้เป็นแน่นอน และข้าพเจ้าจะไม่ถอยถอยเปลี่ยนแปลงความคิดให้ผิดออกไปจากนั้น ถ้าหากว่ารัฐบาลไม่ยอมให้ทั้งคณะชาติ และคณะชาติจะเป็นคณะขึ้นมาไม่ได้ ข้าพเจ้าจะพยายามเผยแพร่ลัทธินโยบายอันเป็นหลักของคณะชาติไปโดยลำพัง

(“ข้อคิดของข้าพเจ้า” ไทยใหม่ 31 มีนาคม 2475 หน้า 6)

... ข้าพเจ้าอยากจะภูมิใจว่าตัวได้สร้างลัทธิอันหนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องใช้สำหรับเมืองไทย และเป็นลัทธิที่สามารถจะทำประโยชน์อันใหญ่หลวงแก่ชาติไทย และประเทศสยาม ถ้ามุสโสลินีอวดได้ว่าลัทธิฟาสซิสต์ของเขาได้ทำความรุ่งโรจน์ให้แก่ประเทศอิตาลีในเวลานี้ ข้าพเจ้าก็อยากจะให้อวดได้บ้างว่า ลัทธิฐาติของข้าพเจ้าจะทำความเจริญรุ่งโรจน์ให้แก่ประเทศสยามในภายหน้า ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาและไม่มีหวังว่าจะได้อ่านาจราชศักดิ์อย่างมุสโสลินี ข้าพเจ้าขออย่างเดียวเพียงให้สามารถเผยแพร่ลัทธิอันนี้ได้โดยปราศจากอุปสรรค และข้าพเจ้าตกลงใจจะต่อสู้กับอุปสรรคทุก ๆ อย่างที่จะมีขึ้น

(“ลัทธิฐาติ” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

... แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้รัฐบาลจะไม่ยอมให้ตั้งเป็นสมาคม เราจะทำมือวางเท้าไม่ทำอะไร เพื่อประโยชน์แก่ชาติของเราเสียเลยหรือ ข้อนั้นไม่ควรแน่ เรามีความตั้งใจอันเที่ยงแท้ว่าจะทำประโยชน์แก่ชาติ และเราแน่ใจของเราว่าการทำดังนี้จะเป็นประโยชน์แก่ชาติจริง เราก็คงหาทางอื่นทำกันไป จะได้น้อยมากน้อยเท่าไรก็ดีกว่าไม่ทำเสียเลย ถ้ารัฐบาลกลัวจะมีสมาคมการเมืองก็เป็นเรื่องของรัฐบาล แต่เรื่องของพวกเราเพื่อนร่วมชาติทั้งหลายนั้น อยู่ที่ผลประโยชน์ของชาติ เรามีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟังรัฐบาล แต่เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยชาติของเราเหมือนกัน ...

(“ลัทธิฐาติ” ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

7. น้ำเสียงอ่อนน้อมถ่อมตน

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความแสดงความคิดเห็นทางการเมืองโดย
แสดงน้ำเสียงถ่อมตนอ่อนน้อม ไม่เหยียดหยามผู้อื่น ไม่แข็งกร้าว ไม่ยกตนข่มท่าน แสดง
การออกตัว

สำหรับบทความที่มุ่งเสนอความรู้ แทรกความคิดเห็นเพิ่มเติมขึ้น ท่านได้กล่าว
ออกตัวว่า แม่ท่านจะก่อตั้ง "ลัทธิฐาติ" ขึ้นมา เพื่อสร้างชาติ ซึ่งมีลักษณะเหมือนมุสโสลินี
ก่อตั้งลัทธิฟาสซิสต์ก็ตาม ท่านก็ไม่อาจเอาตนไปเทียบเท่าเทียมมุสโสลินี ด้วยบทความเรื่อง
"ลัทธิฐาติ"

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความ "มักขี้ไต้ตามที่ข้าพเจ้าเห็น" ถ่อมตนว่าเป็น
คนธรรมดาคนหนึ่ง ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง แต่ขอเพียงทำหน้าที่ของท่านให้สมบูรณ์เพื่อชาติ
ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ในแง่ของนักเขียน เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักประพันธ์
ได้ประพันธ์งานเกือบทุกชนิดทั้งสารคดี และบันเทิงคดีเพื่อพิมพ์เผยแพร่ และท่านได้เขียน
แนะนำวิธีการเขียนลงในบทความเรื่อง "วิถีของนักเขียน" เผยแผ่นำให้ผู้อ่านทดลอง
นำไปปฏิบัติ ท่านเขียนเรื่องนี้ติดต่อกันหลายฉบับ เนื้อหาติดต่อกันไป แต่ท่านได้แสดงน้ำเสียง
อ่อนน้อมถ่อมตนว่า ท่านไม่ไต่ทะนงตนว่า มีความสามารถในการเขียนเชี่ยวชาญถึงกับจะ
เป็นครูได้ แต่หากว่าเพื่อเป็นการแนะแนวทางแก่ผู้ริเริ่มหัดเป็นนักเขียนเท่านั้น แสดงว่า
หลวงวิจิตรวาทการพยายามที่จะเป็นผู้อ่อนน้อมไม่ยกตนข่มผู้อื่น

ในเรื่องของความรอบรู้เกี่ยวกับความรักของมนุษย์ ท่านมีความรอบรู้มาก ได้เขียน
บทความ "ความรักกับการแต่งงาน" ได้เปรียบเทียบเรื่องความรักและการแต่งงานของคน
ในประเทศไทยกับชาวต่างประเทศว่ามีลักษณะแตกต่างกันเป็นการแสดงสภาพทางสังคมที่
แตกต่างกัน ทำให้ความรู้ลึกซึ้งนึกคิดของมนุษย์ในเรื่องของความรัก และการแต่งงานนั้น
แตกต่างกัน สำหรับชาวต่างประเทศนั้นท่านกล่าวว่า เขามีความรัก และไม่จำเป็นต้อง
มุ่งแต่งงานเสมอไป เขาพยายามประคับประคองความรักให้ยั่งยืนยาวนานที่สุด ต่างจาก

สังคมไทยเรา ถ้ามีความรัก หมายถึง การแต่งงานเสมอ หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความเรื่องนี้อย่างละเอียดลออชี้แจงแสดงเหตุผลมากมายพร้อมทั้งยกตัวอย่าง และไต่ถามออกตัวในตอนท้ายว่า ท่านเขียนเรื่องนี้ได้หมายความว่าท่านมีความรอบรู้ที่ลึกเกี่ยวกับความรักแต่อย่างไร

แนวทางเขียนที่แสดงน้ำเสียงอ่อนน้อมถ่อมตนของหลวงวิจิตรวาทการนั้น ท่านนิยมเขียนในบทความที่แสดงแนวคิดทางการเมือง และแนวคิดทางศาสนาสังคม ดังตัวอย่าง บทความเรื่อง "ลัทธิราชาธิปไตย" "บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น" "วิถีของนักเขียน" "ความรักกับการแต่งงาน" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... การที่ข้าพเจ้าสร้างลัทธิราชาธิปไตยขึ้น ก็ได้เฝ้าหวังว่าจะได้รับเกียรติยศอย่างมุลูสลินี ที่เขาคิดสร้างลัทธิฟาสซิสต์ขึ้น ข้าพเจ้าไม่คิดว่าข้าพเจ้าจะทำอะไรได้อย่างมุลูสลินีทำ ข้าพเจ้าทราบดีว่า ถ้าข้าพเจ้าคิดจะยกตัวเท่าเทียมมุลูสลินีก็เป็นการคิดสมบัติน่า ข้าพเจ้าเป็นคนเจียมตัวอยู่โดยปกติ ...

(“ลัทธิราชาธิปไตย” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

ส่วนเสียงที่ว่าข้าพเจ้าถูกรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ออกนอกพระราชอาณาจักนั้น ก็ยิ่งเหลวใหญ่ รัฐบาลมีสิทธิที่จะลงโทษข้าพเจ้าได้ถึงประหารชีวิต แต่รัฐบาลไม่มีสิทธิจะเนรเทศข้าพเจ้าออกนอกพระราชอาณาจัก เพราะข้าพเจ้าเป็นคนไทย และข้าพเจ้าก็ไม่สนใจไปเสีย ข้าพเจ้าไปเพียงเกาะหมาก (ปีนัง) ข้าพเจ้าไม่ได้ไปถึงเกาะเอเลบา ข้าพเจ้าขามกลับมาจากเกาะหมาก (ปีนัง) โดยเรือโดยสารอาเมตในเวลากลางวัน หากำลังเรือค่อยลอบแล่นในเข้ามาในเวลากลางคืนไม่ เมื่อข้าพเจ้าเข้าเขตสยามก็ไม่ได้พบกองทัพของจอมพลเนย์ และไม่มีใครขัดขวาง เป็นอันว่าข้าพเจ้าไม่ได้ถูกเนรเทศ ข้าพเจ้าไม่ใช่บุคคลที่มีฤทธิ์มีเดช ข้าพเจ้าไม่สนใจไปเสีย ข้าพเจ้าเป็นแค่เพียงมนุษย์

น้อยที่เขียนตัวคนหนึ่ง และไม่ได้มีความมักใหญ่ใฝ่สูงอะไรยิ่งไปกว่าที่มุ่งหมาย
จะทำหน้าที่ที่ข้าพเจ้ามีอยู่ต่อชาติ, ศาสนา และพระมหากษัตริย์ตามกำลัง
ความสามารถของข้าพเจ้าที่จะทำได้

(“บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 16 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

การที่ข้าพเจ้ามาเขียนเรื่อง “วิธีของนักเขียน” ในมทน่าฉบับนี้ ข้าพเจ้า
มิได้มีความทะนงไปเลยว่า ข้าพเจ้าเป็นนักเขียนที่เชี่ยวชาญสามารถจะเป็น
ครูสอนหรือแนะนำใครได้ แต่ข้าพเจ้าใครจะนำเอาวิธีบางอย่างที่เคยใช้ใน
การเขียนของข้าพเจ้าขึ้นมากล่าว เพื่อให้ผู้ที่เพิ่งเริ่มหัดเป็นนักเขียนได้เห็น
ทางไว้สักเล็กน้อย แต่สำหรับนักเขียนที่เชี่ยวชาญอยู่แล้ว ขอความที่ข้าพเจ้า
เขียนไว้นี้ก็ไม่มีประโยชน์อะไร

(“วิธีของนักเขียน” ไทยใหม่ 26 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 3)

... ข้าพเจ้านำมาเขียนในที่นี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า มีความคิดอันหนึ่งในเรื่อง
ความรักเป็นอย่างนี้ได้ เรื่องของความรักเป็นเรื่องที่เรียนไม่รู้จัก และยังได้
พบได้ทราบมากเข้าเพียงไร ก็ยิ่งเห็นธรรมชาติของความรักแปลกประหลาด
มากขึ้นเพียงนั้น การที่รักจนไม่ยอมแต่งงานนี้ก็เป็นอย่างแปลกอยู่แล้ว บางที
ในภายหน้าเขาจะโคพบของแปลกยิ่งกว่านี้อีกบางกะมัง ข้าพเจ้าเขียนตามที่
ข้าพเจ้าทราบ แต่ทั้งนี้ไม่แปลว่าข้าพเจ้ามีความรู้ในเรื่องความรักก็พิเศษอะไร
(“ความรักกับการแต่งงาน” ดวงประทีป 11 มิถุนายน 2476 หน้า 3)

8. น้ำเสียงภาคภูมิใจ และเชื่อมั่นในตนเอง

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความปลุกใจให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ
ในชาติไทย ภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นเป็นคนไทย ให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมีความตั้งใจแน่วแน่
ในการสร้างชาติ เพราะถ้าคนไทยมีความภูมิใจและศรัทธาในประเทศไทยแล้วก็จะยอมให้

ความร่วมมืออย่างเต็มที่ด้วยความเต็มใจในการที่จะช่วยกันพัฒนาชาติไทย หลวง
 วิจิตรวาทการได้เสนอ "ลัทธิฐูชาติ" ทั้งค่านโยบาย และวิธีการเพื่อเรียกร้องให้
 ประชาชนไทยร่วมมือร่วมใจกันเผยแผ่ลัทธินี้ ท่านให้คำยืนยันอย่างมั่นคงว่า "ลัทธิ
 ฐูชาติ" มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศ เพราะ "ลัทธิฐูชาติ" นี้เปรียบเทียบกับ
 "ลัทธิฟาสซิสต์" ของอิตาลี อันเป็นลัทธิที่เชิดหน้าชูตาอวดอ้างแก่ชาวโลกได้ด้วยความ
 ภาคภูมิใจ ดังนั้นบทความเรื่อง "ลัทธิฐูชาติ" ท่านจึงเขียนโดยมีน้ำเสียงภาคภูมิใจใน
 ความเป็นชาติไทย

หลวงวิจิตรวาทการยังกล่าวไว้ในบทความเรื่อง "ลัทธิฐูชาติ" อีกว่า แม้
 คณะรัฐบาลจะไม่ยินยอมอนุญาตให้ก่อตั้ง "คณะชาติ" หรือ "สมาคมชาติ" ก็ตามที ท่าน
 ย้ำให้คนไทยมีความเชื่อมั่นว่า ไม่มีใครสามารถห้ามหรือกีดกันคนไทยมิให้กระทำในสิ่ง
 ที่คนไทยรวมทั้งหลวงวิจิตรวาทการที่จะแสดงความรักชาติได้ หลวงวิจิตรวาทการแสดง
 ความเชื่อมั่นในตนเอง เพื่อให้คนไทยเชื่อมั่นในตนเองด้วยในอันที่จะร่วมกับท่านเพื่อ
 การเผยแผ่ "ลัทธิฐูชาติ" ด้วยความตั้งใจที่แน่วแน่มั่นคง ดังตัวอย่าง

... ข้าพเจ้าเป็นคนใจมัวอยู่โดยปกติ แต่ก็มีความปรารถนาอันแรงกล้า
 ในการที่จะสร้าง และเผยแผ่ลัทธิฐูชาติซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นคุณแก่ชาติ
 จริง ข้าพเจ้าอยากจะมีใจว่าทั่วได้สร้างลัทธิอันหนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องใช้
 สำหรับเมืองไทย และเป็นลัทธิที่สามารถจะทำประโยชน์ใหญ่หลวงแก่
 ชาติไทยและประเทศสยาม ถ้ามุสลิมนี้พูดได้ว่าลัทธิฟาสซิสต์ของเขาได้
 ทำความรุ่งโรจน์ให้แก่ประเทศอิตาลีในเวลานี้ ข้าพเจ้าก็อยากจะให้พูด
 ได้บ้างว่า ลัทธิฐูชาติของข้าพเจ้าจะทำความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ
 สยามในภายหน้า ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาและไม่มีหวังว่าจะได้อำนาจราชศักดิ์
 อย่างมุสลิมนี้ ข้าพเจ้าขออย่างเดียวเพียงให้สามารถเผยแผ่ลัทธิอันนี้ได้

โดยปราศจากอุปสรรค และข้าพเจ้าตกลงใจจะต่อสู้กับอุปสรรคทุก ๆ อย่าง
ที่จะมีขึ้น

("ลัทธิราชาธิปไตยใหม่" 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

... เมื่อรัฐบาลไม่ยอมให้ตั้งคณะชาติ ข้าพเจ้าก็จะแย่งแย่งลัทธิราชาธิปไตย
ของตนเอง เพราะถึงแม้จะตั้งคณะชาติไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องทำการที่เห็น
ว่าเป็นประโยชน์แก่ชาติอยู่เสมอ ใครจะห้ามหรือเกี่ยวกันมิให้ข้าพเจ้าทำอะไร
อย่างอื่นนั้น พอจะห้ามได้ แต่จะห้ามหรือเกี่ยวกันมิให้ข้าพเจ้ารักชาติ หรือ
ทำการเพื่อชาติไทยของข้าพเจ้านั้นห้ามมิได้

("ลัทธิราชาธิปไตยใหม่" 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

... ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงอยากจะบอกไว้ว่า ถ้าลัทธิราชาธิปไตยของข้าพเจ้าไม่
สามารถจะขยายตัวออกไปได้แล้ว อุตสาหกรรมของไทยก็จะตั้งขึ้น
ไม่ได้ ข้าพเจ้าขอภัยในความอวดอ้างอันนี้ แต่ข้าพเจ้ากล่าวได้เต็มปาก
ด้วยความมั่นใจว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

("ลัทธิราชาธิปไตยใหม่" 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

จากการศึกษา น้ำเสียงในการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า มี
น้ำเสียง 8 ลักษณะ แต่ที่ปรากฏมาก คือน้ำเสียงถากถาง, น้ำเสียงประชดประชัน,
น้ำเสียงยกย่องสรรเสริญ, น้ำเสียงรื่นเริงติดตลก และน้ำเสียงทั้ง 4 ลักษณะที่ปรากฏ
มากในบทความนั้น เนื่องมาจากบทความส่วนใหญ่ของหลวงวิจิตรวาทการเป็นบทความ
มุ่งแสดงความคิดเห็นทางด้านการเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักในการเขียน
บทความก็เพื่อเรียกร้องและชี้แนะคณะรัฐบาลและประชาชน ตลอดจนกลุ่มบุคคลที่เป็น
นักเขียนให้เข้าใจ หรือให้ประพฤติปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายที่ท่านเสนอ แต่แทนที่จะกล่าว
ตรงไปตรงมา หลวงวิจิตรวาทการใช้กลวิธีการใช้คำ การเรียงรูปประโยค การ
เปรียบเทียบ แสดงน้ำเสียงของท่าน

บทที่ 3

วิเคราะห์แนวความคิดจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการ

ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม

ช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476

แนวความคิดด้านการเมือง การปกครอง

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักเขียน ได้สร้างสรรคัวรรณกรรมไว้มากมายหลายด้าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ การปกครอง ฯลฯ โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ ท่านมีความถนัดเป็นพิเศษ สำหรับบทความของหลวงวิจิตรวาทการนั้น มีแนวความคิด ด้านการเมืองอยู่มาก เพราะเป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองครั้งสำคัญเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จากเหตุการณ์บ้านเมือง ที่ผันผวนในช่วงนี้ ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นไปของการเมืองไทยในหลายด้าน เช่น จากการบันทึกทางประวัติศาสตร์ จากสื่อมวลชน ฯลฯ และสิ่งที่สะท้อนภาพการเมืองได้ อย่างแจ่มชัดใกล้เคียงความจริงมากที่สุด คือ การเขียนบทความแสดงความคิดเห็นของ หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเก็บข้อมูลจากสภาพความจริงที่ปรากฏทุก ๆ วัน ลงในหน้า หนังสือพิมพ์ และเนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการ เป็นนักประพันธ์ที่มีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ มากมายหลายแขนง ฉะนั้นแนวคิดของท่านผู้ทรงคุณวุฒิจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาวิเคราะห์

จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการ จะพบว่ามีแนวคิดทางการเมือง ในเชิงสร้างสรรค์ชี้แนะแก่คณะรัฐบาลในการจัดการปกครอง ระบอบการเมือง ตลอดจน การปลูกสำนักและแสดงความคิดเห็นในเชิงแนะนำวิถีการปฏิบัติตนของประชาชนให้ เหมาะสมกับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชและระบอบประชาธิปไตย ซึ่ง ท่านได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๆ ทางการเมืองการปกครอง ได้แก่ ระบอบการปกครอง ประเทศ นโยบายการปกครอง บทบาททางการเมืองของประชาชน บทบาททางการเมือง

ของคณะรัฐบาล และการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง นอกจากท่านจะกล่าวถึงการเมือง การปกครองในประเทศไทยว่ามีสภาพเช่นไร ควรจะมีลักษณะเป็นอย่างไรในอนาคตแล้ว ท่านยังได้กล่าวถึงการเมืองการปกครองในต่างประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อชี้แนะแนวทาง เป็นอุทาหรณ์แก่นักผู้นำประเทศและประชาชน ในการที่จะเป็นแบบอย่างในการ ประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยรวม และเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล ด้วย

การศึกษาแนวคิดจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้อง อาศัยเหตุการณ์ด้านการเมืองการปกครองในช่วงเดียวกันมาช่วยในการศึกษาวิเคราะห์ ทั้งนี้ควรศึกษาสภาพการเมืองตามประเด็นดังกล่าวข้างต้นเป็นลำดับ และเพื่อให้การ ศึกษาสภาพการเมืองการปกครองของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 ชัดเจนขึ้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงพัฒนาการทางการเมืองบ้างว่าวิวัฒนาการมาอย่างไร รูปแบบของการปกครองได้เริ่มเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว และได้ทวีความรุนแรงเป็นลำดับถึงรัชกาลพระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชิตติยา กรรณสูต 2518 : 12) สภาพการเมืองการปกครองในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 อาจศึกษาคนคว้าได้จากบทความที่แสดงความคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน ไทยใหม่และหนังสือรายทศดวงประทีป ซึ่งได้แสดงแนวคิดในด้านต่าง ๆ คือ

1. ระบอบการปกครองประเทศ
2. นโยบายการปกครองของผู้นำประเทศ
3. บทบาททางการเมืองของประชาชน
4. บทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาล
5. การจัดตั้งองค์กรทางการเมือง

1. คำนำระบอบการปกครองประเทศ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ในท่วงที่ประเทศชาติเกิดความผันผวนทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมาย มีคนไทยบางกลุ่มได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ จึงเกิดแนวความคิดที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ความต้องการนี้ขยายโดยทั่วไปในบรรดาผู้มีการศึกษา พระองค์ทรงทราบกระแสความคิดของบุคคลเหล่านี้ว่าต้องการประชาธิปไตย แต่พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษาอย่างทั่วถึง จึงทรงใช้วิธีการค่อยเป็นค่อยไปให้ประชาชนได้เรียนรู้ตามขั้นตอน โดยทรงทดลองวิธีการปกครองแบบเทศบาล (Municipal) ขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้ปกครองกันเอง อันเป็นการทดลองโครงการฝึกฝนการปกครองในท้องถิ่นขึ้นเหมือนกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทดลองจัดแบบแผนสุขาภิบาลขึ้นที่หาดลอม และค่อยขยายทั่วไปตามหัวเมืองอื่น ๆ พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติเทศบาลเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2474 แต่ยังไม่ได้นำออกใช้ก็มีการปฏิวัติเสียก่อน

ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เพียงไม่ถึงเดือน เป็นช่วงที่มีการตื่นตัวด้านประชาธิปไตยกันอย่างกระชับเกลียว มีการเรียกร้องประชาธิปไตย รวมทั้งเรียกร้องให้ตราพระราชบัญญัติเทศบาล ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้หนึ่งที่เสนอความคิดเห็นทางบทความให้ฝ่ายรัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติเทศบาล เพื่อปลูกเตือนให้รัฐบาลเร่งประกาศใช้ได้ โดยให้เหตุผลว่า ถึงเวลาเหมาะสมที่จะให้ราษฎรปกครองกันเอง เพราะราษฎรมีการศึกษามากขึ้นแล้ว ดังปรากฏในบทความ "โลกเปลี่ยนรูป" ความว่า

อันที่จริงพระราชบัญญัติเทศบาลก็เป็นร่างอยู่นานแล้ว การที่ยังมิได้ประกาศใช้นั้นก็ไม่ค่อยทราบกันว่าเป็นเพราะเหตุไร เห็นจะเป็นตามที่เคยพูดกันมาแต่ก่อน ๆ ว่า พลเมืองยังไม่มีความรู้พอที่จะเป็นเทศมนตรีได้ แต่มาถึงเวลานี้เราจะพูด

ดังนั้นไม่ได้แล้ว เพราะเห็นได้ว่า พลเมืองของเรารักการศึกษาจนไม่มี
โรงเรียนจะให้เรียน คอยดูในวันเปิดโรงเรียนในพอมใหม่จะเห็นได้ว่า
การฝากเด็กเข้าโรงเรียนชั้นสูงมีความยากลำบากเพียงไร อนึ่งผู้ที่ถูกปลด
ออกจากราชการที่รู้ทางการของรัฐบาลและวิธีปกครองก็มีมาก...

("โลกเปลี่ยนรูป" 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

หรืออีกตอนหนึ่งในเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป" หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความ
เรียกร้องประชาธิปไตยให้ราษฎร โดยสนับสนุนให้ราษฎรปกครองตนเอง ท่านได้แสดง
ความเห็นโดยขอให้รัฐบาลตราพระราชบัญญัติเทศบาล เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับหน้าที่
ของประชาชนที่ต้องรับภาระภาษีเพิ่มขึ้น ดังตัวอย่าง

...เวลานี้เขาเสียภาษีให้รัฐบาลได้เท่ากับนานาประเทศต้องเสีย
เพราะฉะนั้นเขาก็ควรได้รับความยกย่องตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทั้งพระราชหฤทัยไว้ พลเมืองเราจะไม่ขอะโรมากเกินกว่าพระราชบัญญัติ
เทศบาลในเวลานี้

("โลกเปลี่ยนรูป" 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

สำหรับรูปแบบการปกครองประเทศนั้น ในสมัยดั้งเดิม ประเทศไทยมีการ
ปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาช้านานแล้ว โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
ผู้นำประเทศ และเพ็ญมีระบอบการปกครองอื่น ๆ ในช่วงที่ประเทศไทยเปิดความสัมพันธ์
กับชาติตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทำให้ประเทศไทย
ได้รับแนวความคิดในการปกครองระบอบต่าง ๆ เช่น ระบอบประชาธิปไตยโซเชี่ยลลิสม์
คอมมิวนิสต์ ทุนนิยม แต่ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่คนไทยยอมรับ
และมีบทบาทมากที่สุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่อย่างไรก็ตาม
ความคิดในระบอบการปกครองแบบอื่นได้เกิดขึ้นในหมู่ผู้ที่ศึกษาในต่างประเทศ หลวงวิจิตร
วาทการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบอบการปกครองดังกล่าวว่า การปกครองในระบอบ

ประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่เหมาะสมและเป็นระบอบที่สังคมไทยต้องการ ซึ่งมีรัฐสภาอันเป็นคณะบุคคลผู้บริหารประเทศที่เป็นราษฎรอย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง "ควรมีสองสภา"

ตามเสียงที่แสดงออกมาในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในเวลานี้ ถ้าจะตรวจดูความเห็นที่รอบคอบกันแล้ว ก็เห็นได้ว่าความต้องการสำคัญอยู่ที่ว่าจะต้องให้มีรัฐสภาที่เป็นของราษฎรอย่างแท้จริง หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้แสดงความคิดเห็นในทำนองนี้ เช่น ความเห็นของเซอร์มิตในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ความเห็นของ 333 ในเคลิเมนต์วันจันทร์ ฉบับวันที่ 18 เคื่อนี้, บทนำเรื่อง "ควมชีพดัย" ในบางกอกการเมือง ฉบับวันอังคารที่ 16 ที่แล้วมา และบางกอกเคลิเมนต์กับบางกอกไทมส์หลายเรื่อง ความเห็นเหล่านั้น มีข้อใหญ่ใจความว่า ถ้าเราต้องการปกครองโดยเสียงราษฎรก็ต้องเป็นเสียงราษฎรจริง ๆ กล่าวคือให้สิทธิปล่อยเสียงของราษฎรออกมาอย่างเต็มที่ ข้อนี้เราไทยใหม่เห็นพ้องด้วย แปลว่า ในเวลานี้หนังสือพิมพ์อย่างน้อย 5 หรือ 6 ฉบับ ที่ร้องขอภิโมกราชอันต้องแท้ และที่จริงคำขอเหล่านี้ก็เป็นคำขอที่ควรแก่เหตุผล

(“ควรมีสองสภา” ไทยใหม่ 27 กรกฎาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง “โครงการสหกรรม” เพื่อเสนอโครงการแก่รัฐบาลคณะราษฎรให้คำนึงถึงความสำคัญของโครงการพัฒนาประเทศ จำเป็นจะต้องมีโครงการของชาติ ซึ่งอาจจะนำโครงการเก่าและใหม่ผสมกัน และท่านได้กล่าวถึงตำราเศรษฐศาสตร์ของต่างประเทศเป็นอุทาหรณ์ที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจว่า วิชาเศรษฐศาสตร์ที่เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนั้นมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลัทธิการเมืองต่าง ๆ เช่น ลัทธิลิเบอรัล ลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ ลัทธิคอมมิวนิสต์ และลัทธิอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการมีแนวความคิดกว้างไกลในเรื่อง

ลัทธิการเมือง ซึ่งเป็นลัทธิที่เพิ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศไทย โดยเฉพาะเข้ามา
มีบทบาทในกลุ่มผู้มีการศึกษาจากต่างประเทศ ดังตัวอย่าง "โครงการสหกรรม"

หนังสือที่ข้าพเจ้าได้อ่าน เป็นหนังสือรวบรวมคำสอนของชาลส์จ็อด ศาสตราจารย์
เศรษฐวิทย์ชั้นเอกที่ได้รับความนิยมของนักศึกษาเศรษฐวิทย์และการเมืองอยู่
ในเวลานี้ เรื่อง "สหกรรม" (ตามที่ข้าพเจ้าสมัครเรียก) ที่บรรยายไว้
ในที่นั้น ก็เท่ากับเป็นลัทธิอันหนึ่ง ท่านองคมนตรีลีโอเบิร์ด ลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ ลัทธิ
คอมมิวนิสต์ และลัทธิอื่น ๆ ทั้งหลาย แต่ศาสตราจารย์ผู้บรรยายอยากจะเสียดสี
เจียมตัว ไม่อยากตั้งชื่อให้ใหญ่หลวงถึงกับจะเรียกว่า "ลัทธิ" ...

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 8 ธันวาคม 2475 หน้า 9)

นอกจากจะกล่าวสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว หลวงวิจิตร
วาทการยังเขียนบทความต่อต้านระบอบการปกครองของต่างชาติว่าไม่เหมาะสมกับสภาพ
สังคมไทยอย่างยิ่ง เช่น ระบอบฟาสซิสต์ ระบอบโซเชี่ยลลิสม์ ดังบทความเรื่อง
"ควรมีสองสภา" ท่านเสนอความคิดแก่รัฐบาลคณะราษฎรที่กำลังร่างรัฐธรรมนูญให้
เพ่งเล็งรูปร่างของรัฐธรรมนูญว่า อย่าให้มีลักษณะคล้ายเกมินตังของจีนหรือฟาสซิสต์
ของอิตาลี หรือโซเวียตของรัสเซีย เพราะลัทธิการเมืองเหล่านี้ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย
หลวงวิจิตรวาทการเน้นความคิดนี้แก่มิอ่านาร่างรัฐธรรมนูญว่า ควรพิจารณาใคร่ครวญ
เกี่ยวกับการกำหนดทิศทางของรัฐธรรมนูญของไทยให้เป็นไปตามความประสงค์ของ
ประชาชน ดังตัวอย่าง

เวลานี้รัฐบาลกำลังร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เรื่องรูปร่างของรัฐสภานั้น คงเป็น
เรื่องก่อนกรรมการร่างรัฐธรรมนูญกำลังพิจารณามากกว่าอย่างอื่น วิธีการ
ตามธรรมนูญเก่าของเราที่เป็นอยู่ บัดนี้เราจะเอาวิธีของสันนิบาตชาติมาใช้
หรือเป็นวิธีที่คิดขึ้นใหม่ก็ตาม แต่รูปร่างคล้ายคลึงไปทางเกมินตังของจีน

หรือฟาสซิสต์ของอิตาลี หรือโซเวียตของรัสเซีย ซึ่งดูเหมือนเราไม่ปรารถนา
เมื่อเราไม่ปรารถนาแล้วก็ไม่ควรให้รูปร่างของรัฐสภาของเราเป็นดังนี้
(“ควรมีสองสภา” ไทยใหม่ 27 กรกฎาคม 2475 หน้า 6)

การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระยะแรกที่เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครอง
24 มิถุนายน 2475 นั้น ยังไม่มีรูปแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง เพราะก่อตั้งขึ้นจาก
คณะบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการศึกษาในต่างประเทศที่เรียกว่า “คณะราษฎร” ซึ่งเป็น
คณะการเมืองคณะเดียวในเวลานั้น หลวงวิจิตรวาทการมีความคิดเห็นว่าการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จะต้องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ โดยได้ยกตัวอย่าง
การปกครองจากต่างประเทศให้เห็นว่า ประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมีคณะกรรมการเมือง
หลายคณะ แม้แต่ลัทธิฟาสซิสต์ของอิตาลียังต้องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ซึ่งหลวงวิจิตร
วาทการได้เขียนบทความหลายฉบับสนับสนุนให้รัฐบาลอนุญาตให้มีคณะกรรมการเมืองหลาย
คณะ เขียนติดต่อกันหลายบทความเป็นเวลานานตั้งแต่มีการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 จนเลิกراجางการหนังสือพิมพ์ไป ดังตัวอย่างจากเรื่อง
“คณะกรรมการเมือง”

เรามีความยินดีที่ได้แลเห็นว่าอย่างน้อยก็มีนักเขียนคนหนึ่ง ซึ่งเข้าใจดีว่า
จะต้องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ที่จริงถ้าหากว่าเรายังอยู่ในระเบียบเก่า
คือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คณะการเมืองก็ไม่ต้องมี เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำทางแล้ว พลเมืองทั้งประเทศก็ต้องเคิรตามไป
เป็นแถวเดียวกัน แต่เดี๋ยวนี้อำนาจการปกครองตกอยู่แก่ราษฎร และถึงแม้
ราษฎรทุกคนจะมีความมุ่งหมายตรงกันว่าจะทำความเจริญให้แกบ้านเมืองก็ดี
หนทางที่ทำความเจริญแกบ้านเมืองนั้นย่อมมีอยู่หลายทางและทางคนก็ต่าง
ความคิด ไม่มีประเทศใดในโลกที่ปกครองโดยแบบประชาธิปไตย (ลัโมกราซี)

จะมีคณะกรรมการเมืองแต่ละเคียว แม้ประเทศที่ปกครองโดยมิใช่ประชาธิปไตย
แต่ เช่น ฟาซิสต์ในอิตาลี เขาก็ยังมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ...

(“คณะกรรมการเมือง” ไทยใหม่ 10 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความหลายเรื่องสนับสนุนความคิดในการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยที่มีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ดังเรื่อง “คณะกรรมการเมือง” ลงวันที่
20 มีนาคม 2475 ท่านเชื่อว่าระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จะต้องมีคณะกรรมการเมือง
หลาย ๆ คณะ โดยเฉพาะ “คณะชาติ” เป็นคณะกรรมการเมืองที่ท่านรวมก่อตั้งขึ้น และ
คำร่างตำแหน่งเลขาธิการคณะด้วย จึงเขียนบทความชี้แจงเหตุผลตลอดจนนโยบายและ
ประโยชน์ที่รัฐและประเทศชาติจะได้รับจากการก่อตั้ง “คณะชาติ” แต่รัฐบาลก็ไม่อนุญาต
ให้ก่อตั้ง อย่างไรก็ตามหลวงวิจิตรวาทการก็ได้แสดงความคิดเห็นว่า แม้ไม่อนุญาตก็ตาม
แต่ “คณะชาติ” ก็ได้ทำหน้าที่ของพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มภาคภูมิ
ดังตัวอย่าง

เท่าที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การตั้งคณะชาติเป็นสิ่งที่ควรอนุญาตได้และ
เป็นทางเดียวที่จะดำรงระเบียบประชาธิปไตยที่เราพากันร้องรับมาตั้งแต่วันที่
24 มิถุนายน เรามีทั้งเหตุและทั้งผลที่จะแสดงให้แลเห็นว่าคณะชาติ ซึ่งถ้า
ตั้งขึ้นได้ก็จะบำเพ็ญประโยชน์แก่บ้านเมืองในเวลานี้ แต่เรื่องของคณะชาติ
ได้เงียบหายไปนานแล้ว เสียงร้องของเราอาจเป็นเสียงร้องในป่าเปลี่ยวที่
ไม่มีใครได้ยินเลยก็ได้ แต่ไม่สำคัญอะไร เราทำหน้าที่พลเมืองซึ่งเป็นหน่วยหนึ่ง
ของชาติ และเมื่อได้ทำหน้าที่ของเราแล้ว เราก็พอใจ

(“คณะกรรมการเมือง” ไทยใหม่ 20 มีนาคม 2475 หน้า 34)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเกี่ยวกับระบอบการเมืองการปกครองใน
ต่างประเทศมากมายหลายประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เพื่อให้เห็นไทย
เห็นตัวอย่างการปกครองที่เป็นวิสัยอังกฤษว่าเป็นวิสัยที่ไม่สมบูรณ์จึงมีอันเลิกกันไป

เป็นการเสนอแนวคิดที่เกิดจากการเปรียบเทียบกับการปกครองของประเทศไทยว่า ถ้าการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทยไม่สมบูรณ์แบบ ก็อาจเกิดการเสื่อมสลาย ได้เช่นเดียวกัน เป็นข้อเสนอแนะย้ำเตือนคณะกรรมการโดยทางอ้อมให้ปรับปรุงคณะรัฐบาล ให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง "รีพับลิคอังกฤษ"

คำว่า "รีพับลิคอังกฤษ" อาจเป็นคำที่แรงไปหน่อย และการไต่ถามไต่ฟังคำนี้ ในเวลานี้ บางคนจะรู้สึกขี้หูและดูประหนึ่งว่าเป็นคำที่เราไม่เคยไต่ถามไต่ฟัง มาเลย ความจริงประเทศอังกฤษได้เคยเป็นรีพับลิคมาครั้งหนึ่งในระหว่าง พ.ศ. 2192 ถึง 2203 เป็นเวลา 11 ปี แต่เป็นรีพับลิคที่ไม่แท้ โอลิเวอร์ ครอมเวลล์ผู้เป็นประธานาธิบดี ได้มีอำนาจเด็ดขาดเช่นเดียวกับสมบูรณาญา สิทธิราช อำนาจของโอลิเวอร์ครอมเวลล์เป็นอำนาจที่เด็ดขาดถึงกับเมื่อก่อน ภายหลังยังสามารถตั้งลูกชายเป็นประธานาธิบดีแทนตัวต่อไป เพราะเหตุที่เป็น รีพับลิคอันไม่แท้เช่นนี้ อังกฤษเขาจึงไม่เรียกรีพับลิค เขาเรียกว่า Commonwealth และตัวโอลิเวอร์ครอมเวลล์และลูกชายที่รับอำนาจต่อมา เขาก็ไม่ได้เรียกว่าประธานาธิบดี เขาเรียกว่า Lord Protector ซึ่งใครจะแปลว่ากระไรก็ตามใจ แต่ข้าพเจ้าแปลอย่างเข้าใจกันง่าย ๆ ข้าพเจ้าจะขอแปลคำ Commonwealth ว่า สมบัติของประชาชน และ แปลคำ Lord Protector ว่า ทานผู้คุ้มครอง

(“รีพับลิคอังกฤษ” ไทยใหม่ 4 มกราคม 2475 หน้า 9)

หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ในต่างประเทศเพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่ประเทศไทยซึ่งปกครองระบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ในขณะนั้นถึงบทความเรื่อง “รีพับลิคอังกฤษ” ท่านกล่าวถึง ระบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ของอังกฤษนั้นประกอบคุณความดีแก่ราษฎรจึงทำให้ระบอบการปกครองมันคง ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงดำรงอยู่ได้มั่นคง

แต่ตรงกันข้ามถ้าพระมหากษัตริย์ที่ปราศจากคุณความดี ประพฤติตนไม่ถูกต้องก็จะทำให้
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขาดความมั่นคงได้ ดังตัวอย่าง

พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ได้ทรงพยายามสร้างอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชเรื่อย ๆ
ไป แต่การสร้างอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชในตอนนั้นผิดกับในสมัยก่อน ๆ
เมื่อครั้งพระนางเอลิซาเบธ, พระเจ้าเจมส์ที่ 1 และครั้งสมัยแรก ๆ ของ
รัชกาลพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 นี้เอง เพราะว่าในสมัยพระนางเอลิซาเบธนั้น
ทรงสร้างอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชด้วยการประกอบความดีให้ราษฎรแลเห็น
จนราษฎรเชื่อว่า สมบูรณาญาสิทธิราชของพระนางเอลิซาเบธให้ผลดีแก่
ประเทศจริง ๆ จึงสมัครสละสิทธิของตนไว้ในพระหัตถ์ของพระนาง มาถึง
สมัยพระเจ้าเจมส์ที่ 1 ยังทรงมีสติปัญญาเขียนหนังสือหรืออธิบายเหตุผล
วางหลักการให้ราษฎรแลเห็นว่า เป็นการถูกต้องและเที่ยงธรรมที่พระเจ้า
แผ่นดินจะต้องทรงเป็นสมบูรณาญาสิทธิราช ถึงคนจะไม่ยอมเชื่อไปทั้งหมด
ก็ยังยอมเชื่ออยู่บ้าง มาถึงสมัยพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 นี้ ไม่ได้ทรงทำอะไร
อย่างที่พระนางเอลิซาเบธและพระเจ้าเจมส์ที่ 1 ได้ทรงทำมาแล้ว ความ
ยึดมั่นในสมบูรณาญาสิทธิราชของพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 1 ในขั้นต้น เกิดจาก
ความมักใหญ่ใฝ่สูงของคนโปรเตสแตนต์ เช่น ถูกบังคับแถมและของพระองค์เอง
ครั้นมาถึงสมัยหลัง ๆ นี้ กลายเป็นคนอีกหมู่หนึ่งที่มีโครงการอันแน่นอนที่จะ
ปลุกเสกสมบูรณาญาสิทธิราชขึ้นให้จงได้ และไม่ได้ใช้วิธีอื่นใด นอกจากคว่ำ
อำนาจบังคับ...

(“บริบัตติกอังกฤษ” ไทยใหม่ 6 มกราคม 2475 หน้า 9)

นอกจากระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตย
ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดวิถีทางการเมืองการปกครองของไทยในช่วงรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ประเทศไทยยังได้รับแนวคิดจากลัทธิการเมืองอื่น ๆ

เช่น คอมมิวนิสต์ สังคมนิยมนาซี ฟาสซิสต์ ทุนนิยม สำหรับลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นถูกขัดขวางจากสังคมไทยอย่างยิ่ง เพราะประเทศไทยกำลังเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตย และระบอบคอมมิวนิสต์เป็นรูปแบบการปกครองที่ขัดต่อประชาธิปไตยอย่างยิ่งดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนลัทธินาซีอันมีแบบฉบับการปกครองมาจากประเทศเยอรมนี และลัทธิฟาสซิสต์ของอิตาลีนั้นเป็นลัทธิการเมืองการปกครองของชาติตะวันตกที่มีอิทธิพลทางแนวความคิดซึ่งบางกลุ่มยกย่องและเผยแพร่ แต่ประชาชน ข้าราชการ ขุนนางส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เพราะขัดกับสภาพสังคมไทย ส่วนลัทธิทุนนิยม (แคปปิตอลลิซึม) นั้นเพิ่งเป็นที่รู้จัก และมีการกล่าวถึงกันบ้างในหมู่นักการศึกษา โดยเฉพาะในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ท่านได้ชี้แจงแสดงลักษณะลัทธิการเมืองการปกครองในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวไว้มากมายหลายตอน ทั้งในแง่สนับสนุนและคัดค้าน ทำให้ได้ทราบแนวคิดทางการเมืองการปกครองในระบอบการปกครองต่าง ๆ ที่สังคมช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน

แม้ว่าการปกครองประเทศจะยังคงเป็นไปตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้สืบทอดมาเป็นเวลาช้านานก็ตาม แต่แนวความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับระเบียบวิธีการปกครองของชนชาติยุโรปก็เริ่มแพร่หลายในกลุ่มนักการศึกษาจากตะวันตก แนวความคิดทางการเมืองแบบแรกที่เขาเข้ามาคือแนวความคิดระบอบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังมีอิทธิพลในโลกตะวันตก ดังปรากฏในบทความข้างต้น

สำหรับลัทธิคอมมิวนิสต์ นับว่าเป็นระบอบการปกครองที่ตรงกันข้ามกับระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลพยายามขัดขวางไม่ให้ประชาชนเห็นคือเห็นงามกับคำโฆษณาชวนเชื่อของระบอบนี้ หลวงวิจิตรวาทการเองก็เป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลในการชี้แจงความเลวร้ายของลัทธิคอมมิวนิสต์ ทางบทความในหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น บทความเรื่อง "ลัทธิขุขาคี" ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ท่านไม่เห็นด้วยกับการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ โดยการต่อต้านตลอดมา ถึงกับเขียนกำหนดไว้ในหลักการของ "ลัทธิขุขาคี" ของท่านด้วย

เนื่องจาก "ลัทธิราชาธิปไตย" เป็นลัทธิที่ท้าวพยายามก่อตั้งขึ้นเพื่อเชิดชูและพัฒนาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนระบอบประชาธิปไตย ดังตัวอย่าง

...ข้าพเจ้าจึงใคร่ร่างหลักเกณฑ์ไว้ 4 ประการ สำหรับลัทธิราชาธิปไตยนี้ก่อน คือ

1. ต้องถือชาติเป็นสำคัญที่สุด
2. ต้องมั่นคงในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ
3. ต้องเคารพบูชารัฐธรรมนูญและพระมหากษัตริย์
4. ต้องไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ...

(“ลัทธิราชาธิปไตย” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 35)

หรือในบทความเรื่อง “โชคของสมาคม” หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความโต้ตอบกับนักเขียนชื่อ น.ส.น.ท. จากหนังสือพิมพ์ สัจจะ ในเชิงเสียดลว่า นามนี้เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย ข้อความที่เขียนและนามของ น.ส.น.ท. สนับสนุนลัทธิการเมืองของรัสเซีย ซึ่งท่านแสดงความคิดเห็นว่าความคิดเห็นของ น.ส.น.ท. เป็นปฏิปักษ์อย่างยิ่งต่อประชาธิปไตย ดังตัวอย่าง

ข้าแต่ “น.ส.น.ท.” ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านเปลี่ยนนามของท่านเสียใหม่เถิด เพราะการที่ท่านใช้นาม น.ส.น.ท. นั้น จะชวนให้คนเห็นไปว่า นามของท่านย่อมาจากคำว่า “นิธิลิสต์ในเมืองไทย” ข้าพเจ้ามีปทานุกรมอยู่ใกล้ ๆ มือ ก็ลองเปิดดูคำ “นิธิลิสต์” พบคำแปลที่เขาให้ไว้ว่า “วิธีการที่มีผู้เห็นชอบยิ่งในรัสเซีย มีความมุ่งหมายทำลายล้างทุกสิ่งทุกอย่างไม่ให้มีเหลือ และไม่ให้มีอะไรขึ้นมาแทน” ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าท่านควรเลิกใช้ชื่อนี้เสีย...

(“โชคของสมาคม” ไทยใหม่ 14 มกราคม 2475 หน้า 28)

เรื่อง “ป้องกันสมาคมชาติ” เป็นบทความที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนโต้แย้งข้อกล่าวหาของนักเขียนจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ ที่กล่าวหาว่า “สมาคมชาติ” เป็น

สมาคมที่กอบโกยผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ได้สร้างประโยชน์แก่ชนทุกชั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้แก้ออกกลาวนั้นว่า พวกที่กล่าวว่าสมาคมชาติเช่นนั้น ก็คือ พวกโซเชี่ยลลิสต์และคอมมิวนิสต์ จากข้อความที่ท่านแก้ออกกล่าวหาดังกล่าวนี้นี้ ก็แสดงให้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการ และสังคมไทยปฏิเสธการปกครองแบบคอมมิวนิสต์และโซเชี่ยลลิสต์ ดังตัวอย่าง

...ถ้าเราจะพิจารณาโดยปราศจากอคติแล้ว ก็จะได้เห็นว่าคณะชาติทำการเพื่อประโยชน์คนทุกชั้น พวกที่ร้องว่าคณะชาติเป็นศัตรูของกสิกร กรรมกรและคนจนนั้น ก็คือ พวกโซเชี่ยลลิสต์และคอมมิวนิสต์ เพราะตามปกติคณะชาตินิยมเป็นปรปักษ์กับโซเชี่ยลลิสต์และคอมมิวนิสต์อย่างร้ายแรง สองพวกนี้จึงเกลียดชังคณะชาตินักหนา ส่วนคณะราษฎรที่กำลังครองอำนาจอยู่ในเวลานี้ไม่ใช่คอมมิวนิสต์และไม่ปรากฏว่าจะเป็นโซเชี่ยลลิสต์ จึงมองไม่เห็นเหตุผลที่จะต้องชิงชังคณะชาติเลย

(“ป้องกันสมาคมชาติ” ไทยใหม่ 17 มกราคม 2475 หน้า 6)

ช่วงที่ “คณะราษฎร” เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น เป็นการกระทำของคณะบุคคลคณะหนึ่ง ส่วนประชาชนไม่มีส่วนสนับสนุนและไม่มีโอกาสคัดค้านด้วยเลย แต่ขณะเดียวกันคนไทยทั้งชาติยังเทิดทูนพระมหากษัตริย์อยู่ และการกระทำของคณะราษฎรก็ทำให้บุคคลบางกลุ่มไม่เห็นด้วย ประชาชนเองก็ไม่เข้าใจและไม่ได้เกี่ยวข้องในการล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความไม่เข้าใจ ความพิศวงเกิดแก่คนไทยทั่วไป หากหลักไม่ได้ การณ์นี้หลวงวิจิตรวาทการทราบดี ท่านได้เขียนบทความหลายเรื่องเสนอความคิดเห็นสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่น เรื่อง “ปัญหาประจำวัน”

เราไม่ใช่รัฐบาลและเราตั้งใจอยู่ว่าในเวลานี้จะไม่เขียนอะไรแนะนำ รัฐบาล แต่เราก็พยายามรักษาหน้าที่อันหนึ่งของหนังสือพิมพ์ที่จะพูดจะทำความเข้าใจกับประชาชน หรืออย่างน้อยกับผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ของเราว่า ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าในประเทศใด ก็ย่อมหวังว่าคนทั่วไปเพื่อจะให้ดีขึ้นกว่าเก่า แต่ความสามารถของมนุษย์ย่อมมีขอบเขตต์ นอกจากขอบเขตต์ ในความสามารถส่วนตัวของผู้ที่ถือบังเหียนประเทศแล้ว พฤติการณ์ของประเทศเองยังกันเขตต์ ไม่ให้รัฐบาลได้มีโอกาสใช้ความสามารถที่มีอยู่ได้เต็มที่ และเมื่อเป็นถึงมีการเปลี่ยนแปลงนั้น บางทีก็ได้ผลน้อยไปกว่าที่มุ่งหมายไว้

ถ้าพวกเรา (พลเมือง) จะตั้งปัญหาถามกันว่า การเปลี่ยนแปลงที่ "คณะราษฎร" ทำอยู่ในเวลานี้เป็นการ เปลี่ยนให้ดีขึ้นหรือเสื่อมถัวหรือเลวลงแล้วแน่ที่เดียวเราจะต้องตอบว่าเป็นการเปลี่ยนให้ดีขึ้น เพราะเป็นธรรมชาติของหลักวิชา ไม่ว่าหลักกฎหมายหรือหลักธรรม เราจะต้องถือว่าคนทุกคนเป็นคนบริสุทธิ์จนกว่าจะมีพิสูจน์ว่าตรงกันข้าม เราจะต้องถือว่าคนทุก ๆ คน เขาตั้งใจดีจนกว่าจะมีพิสูจน์ได้ว่าเขาตั้งใจร้าย และเราจะต้องถือว่าคนทุกคนเป็นมิตรจนกว่าจะมีพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นศัตรู ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ เราจึงจำเป็นต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเปลี่ยนให้ดีขึ้นจนกว่าจะมีพิสูจน์ว่าเป็นอย่างอื่น

(“ปัญหาประจำวัน” ไทยใหม่ 9 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้แสดงเหตุผลที่เห็นใจคณะราษฎร ท่านแสดงเจตนาสนับสนุนคณะราษฎร โกลเกลียดความหวาดระแวงที่ประชาชนมีต่อคณะราษฎร ซึ่งเป็นคณะรัฐบาลชุดแรกของระบอบประชาธิปไตย ให้มีใจเป็นกลาง หาคำความเข้าใจต่อกองคณะราษฎรด้วยใจเป็นธรรม เป็นการช่วยให้ประชาชนศรัทธาและ

เข้าใจเหตุผลที่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ช่วยสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้น

ถึงแม้หลวงวิจิตรวาทการจะเขียนบทความสนับสนุน "คณะราษฎร" ก็ตาม แต่บางเรื่องท่านเสนอแนะ เนื่องจาก "คณะราษฎร" เป็นคณะกรรมการเมืองชุดแรกในระบบอบประชาชิปไทยของไทย ย่อมมีข้อบกพร่องในการจัดรูปแบบของคณะรัฐบาลที่จะมาบริหารประเทศเป็นธรรมดา หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ที่มีความรอบรู้กว้างขวางหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ท่านจึงเสนอแนะให้ "คณะราษฎร" จัดรูปแบบ จุดมุ่งหมายและนโยบายในการบริหารประเทศให้เหมาะสม เช่น บทความเรื่อง "คณะราษฎร" ท่านกล่าวว่าชื่อ "คณะราษฎร" เป็นชื่อที่ตั้งตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษว่า People's Party ก็จริง แต่จากแนวทางการปฏิบัตินั้น "คณะราษฎร" ยังไม่มีรูปแบบ จุดมุ่งหมายและนโยบายที่ถูกต้องแน่นอนเหมือนดังประเทศต่าง ๆ ที่ปกครองโดยมี People's Party อันได้แก่ เติร์กกี นอร์เวย์ สวีเดน อียิปต์ เยอรมัน ท่านจึงเสนอให้จัดรูปแบบ จุดมุ่งหมายและนโยบาย ดังตัวอย่าง

ในเวลานี้ปัญหาที่โต้เถียงและวิเคราะห์กันอยู่มากมายในบรรดาผู้ที่เอาใจใส่ในทางการเมืองว่า "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นคณะกรรมการเมืองคณะแรกที่บังเกิดขึ้นในเมืองไทยเรานี้คืออะไรแน่ ปัญหาข้อแรกมีอยู่ว่า การที่ฝรั่งแปลคำคณะราษฎรว่า People's Party นั้น ถูกต้องตามความประสงค์ของรัฐบาล คณะราษฎรของเราแล้วหรือ และคณะราษฎรได้วางหลักนโยบายตามแบบ People's Party ของประเทศใดเพียงไร ตามธรรมดาคณะกรรมการเมืองที่ใหญ่ ๆ เช่น ลิเบอรัล, คอนเซอร์เวตีฟ, แชนแนลลิสต์, โซเชียลลิสต์ ฯลฯ เขามีหลักนโยบายแน่นอนเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเกือบทุกประเทศ คณะใดมีหลักนโยบายเป็นอย่างไร เราทราบกันอยู่โดยมากแล้ว สำหรับ People's

Party ของนานาประเทศนั้น ถ้าเราจะลองกันดู เราจะได้พบนโยบาย
ที่เขาวางไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้ คณะราษฎร (People Party) ใน
เตอร์กี เป็นคณะสำคัญที่สุด เทอร์กีมีจำนวนสมาชิกในรัฐสภา 317 คน
เป็นคณะราษฎรถึง 304 คน นโยบายของคณะราษฎรในเตอร์กีพยายาม
เอาแบบฝรั่งทุกอย่าง...

(“คณะราษฎร” ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

2. ค่านโยบายการปกครองของผู้นำประเทศ

นโยบายการปกครองของผู้นำประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476

แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงแรก เป็นช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำประเทศในระบอบการปกครองแบบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์

ช่วงที่สอง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยรัฐบาลคณะ
ราษฎรเป็นผู้นำประเทศในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

นโยบายการปกครองในช่วงแรก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงทราบถึงปัญหาการเมืองของไทยที่กำลังขยายตัวมากขึ้นเป็นลำดับ พระองค์จึงทรง
มีพระบรมราโชบายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยทรงจัดการปกครองแบบเทศบาล
เมื่อ พ.ศ. 2474 แต่ยังมีพินัยมาซึ่งก็เกิดปฏิกิริยาเสียก่อน แต่ปรากฏว่านำมาใช้เมื่อ
พ.ศ. 2476 (สนั่น เมืองวงศ์ 2518 : 205) และทรงจัดตั้งสถาบันทางการเมือง
ใหม่ ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาตามขั้นตอน คือการตั้งอภิรัฐมนตรีสภา กรรมการ
องคมนตรี เค้านโยบายรัฐธรรมนูญ เหล่านี้เป็นพระบรมราโชบายในการปูพื้นฐาน
ระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น แต่ก็ไม่ทันใจคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ จึง
เกิดการปฏิวัติขึ้นก่อน

ความขัดแย้งทางความคิดและทางนโยบายระหว่างผู้มีการศึกษาในยุโรปกับ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นำมาซึ่งการปฏิวัติเช่นกัน

หลวงวิจิตรวาทการได้เห็นความแตกต่างทางความคิดและการวางนโยบาย
ทางการเมืองการปกครองระหว่างผู้นำประเทศกับประชาชนบางกลุ่มทำให้ประเทศชาติ
ได้รับภัยพิบัติ ท่านได้เขียนบทความ "อาจมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี" ลงวันที่ 21
มีนาคม 2474 เป็นบทความกล่าวถึงเหตุการณ์ในการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างผู้นำ
เยอรมันคือ ฮิตเลอร์กับฮินเคนเบอร์ก ซึ่งนโยบายทางการเมืองแตกต่างกัน และ
ทำให้เกิดความขัดแย้งจนอาจทำให้เกิดสงครามกลางเมืองอันเป็นผลร้ายต่อประเทศชาติ
ในขณะเศรษฐกิจตกต่ำ หลวงวิจิตรวาทการต้องการแสดงอุทาหรณ์แก่ประเทศไทยได้
เห็นแบบอย่าง เป็นการชี้แนะและคาดการณ์ล่วงหน้า ดังตัวอย่าง "อาจมีศึกกลางเมือง
ในเยอรมนี" ความว่า

...ทั้งนายฮินเคนเบอร์กและนายฮิตเลอร์ก็เป็นคนรักชาติด้วยกัน แต่มีวิธีการ
ดำเนินไปคนละอย่าง มีความเห็นแยกกันไปคนละทาง ของใครจะดีกว่าใคร
เป็นของที่ทราบไม่ไฉนกว่าจะทำให้เห็นผลกันลงไปจริง ๆ ก่อน... ถ้า
ฮิตเลอร์ได้รื้อกองทัพอากาศเบอร์ลินอย่างมุลีสลิมี่จริงแล้ว ความสำเร็จของ
ฮิตเลอร์จะไม่ราบรื่นอย่างมุลีสลิมี่เลยเป็นอันขาด สงครามกลางเมืองของ
เยอรมนีจะขึ้นมีโดยไม่ต้องสงสัย และลงท้ายก็จะเป็นสิ่งที่น่าอนาถใจสำหรับ
เยอรมนีเอง เยอรมนีกำลังอ่อนเพลียอยู่แล้วจะมากกระทบเหตุการณ์ร้ายแรง
ที่ทำให้อ่อนลงอีก จะเป็นอย่างสุนทรภู่ของเราว่า "เมื่อเกิดทุกข์แล้วมีหนามมา
ซ้ำเชียว" ในที่สุดจะเข้าตำราว่าอยู่ที่ไม่ว่าดี ความยุ่งยากในทางการเมือง
ช่างเป็นขอยุ่งยากเสียจริง ๆ และความยุ่งยากของเยอรมนีในเวลานี้ก็เกิด
จากปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำนั่นเอง เมื่อไรเศรษฐกิจจะดีขึ้นหนอ

("อาจมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี" ไทยใหม่ 21 มีนาคม 2474 หน้า 6)

...นายอิตเลอร์กับจอมพลอินเดนเบอร์กเป็นคู่แข่งชั้นในการแย่งตำแหน่ง
ประธานาธิบดีกันครั้งนี้ ทั้งสองคนมีความเห็นในทางการเมืองผิดตรงกันข้าม
อินเดนเบอร์กซึ่งเป็นจอมทหารใครจะดำเนินประสาธน์บายในทางสงบ
และจะพยายามใช้หนี้สินค่าปรับในการสงครามเมื่อครั้ง 15 ปีมาแล้วให้
หมดไป ส่วนอิตเลอร์ซึ่งเป็นพลเรือนกลับมีนโยบายในทางรบพุ่ง คือถ้า
อิตเลอร์ได้อำนาจขึ้นแล้วก็จะเลิกใช้หนี้สงคราม และถ้าหากใครไม่พอใจ
ก็รบกันใหม่... คณะการเมืองของอิตเลอร์เตรียมการที่จะยกเข้ากรุงเบอร์ลิน
แต่เป็นเคราะห์ดีที่รัฐบาลจับและระงับการตระเตรียมอันนี้ไว้เสียก่อนหน้า
เวลาเลือกประธานาธิบดีครั้งที่ 2 ถ้าหากไม่กีดกันก็จะเกิดศึกกลางเมืองขึ้นใน
เยอรมนีตั้งแต่วันที่ 11 ที่แล้วมานั้นแล้ว
(“อิตเลอร์ฟ้องอินเดนเบอร์ก” ไทยใหม่ 19 เมษายน 2475 หน้า 6,36)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระราชโบายโดยสร้าง
สถาบันทางการเมืองด้วยการตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา” อันเป็นกลไกสำคัญในการกำหนด
นโยบายของรัฐในรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2468 คือ
ภายหลังที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ 2 วัน (สุวดี เจริญพงศ์ 2519 : 80) พระองค์
ทรงตั้งกรรมการองคมนตรีขึ้นเพื่อช่วยทำหน้าที่บริหารประเทศอีกชุดหนึ่ง ซึ่งมีรูปแบบ
และหน้าที่การทำงานเช่นรัฐสภาในปัจจุบัน เท่ากับพระองค์ทรงเห็นด้วยกับการที่จะให้
ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศตามแบบประชาธิปไตย
นั่นเอง

นอกจากนี้ทรงวางนโยบายบางอย่างเพื่อรองรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย
คือทรงวางนโยบายในการปลุกฝังการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยการจัดการ
ปกครองแบบเทศบาล เป็นการส่งเสริมและทดลองให้ปกครองท้องถิ่นของตนเองโดย
ตนเองและเพื่อตนเองตามระบอบประชาธิปไตย, นโยบายการปกครองแบบเทศบาลนี้

หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดเห็นสนับสนุนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ตราพระราชบัญญัติเทศบาล ในทำนองที่ให้ความหวังแก่ประชาชนว่า พระองค์คงตราพระราชบัญญัตินี้ออกมาแน่นอน และขณะเดียวกันก็เป็นการกระตุ้นเตือนฝ่ายรัฐบาล สมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ตราพระราชบัญญัตินี้ให้รวดเร็วด้วยเพราะเป็นความต้องการ และภาคภูมิใจของประชาชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มของระบอบประชาธิปไตย ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "โลกเปลี่ยนรูป"

...เรามีความมั่นใจในความยุติธรรม และประสาธน์นโยบายอันสุจริตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นประมุข เมื่อทรงพระราชทานหน้าที่ให้เราแล้ว ถึงอย่างไรก็ทรงพระราชทานสิทธิให้เท่ากัน พระราชบัญญัติเทศบาลที่ยังคงเป็นร่างอยู่คงจะต้องปฏิสนธิตามหลังกฎหมายภาษีออกมา และเมื่อئันเราก็จะพากันภูมิใจว่าพลเมืองของสยามได้รับความยกย่องให้ขึ้นสู่ฐานะคล้ายคลึงกับนานาประเทศ

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางนโยบายให้ประชาชนปกครองแบบเทศบาลก็ตาม ทรงตราพระราชบัญญัติเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2474 แต่ยังไม่ได้นำออกใช้ก็มีการปฏิวัติเสียก่อน ปรากฏว่าระบอบเทศบาลนี้ได้นำมาใช้หลังจากมีการปฏิวัติแล้ว คือใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2476 (สนั่น เมืองวงศ์ 2518 : 205)

การตั้งอภิรัฐมนตรีสภา กลับทำให้กลุ่มคนหนุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เข้าใจเจตนาผิดว่า พระองค์ทรงสนับสนุนให้พระบรมวงศานุวงศ์กลับเข้ามามีบทบาททางการเมือง และการบริหารประเทศอีกครั้ง อันเป็นการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งกรณีที่พระองค์ทรงเตรียมพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนโดยให้นายเรนอนด์ บี สตีเวนส์ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ และพระยาศรีวิสารวาทา ปลัดทูลฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ ร่างเค้าโครงรัฐธรรมนูญจนสำเร็จ แต่ถูกยับยั้งโดยกลุ่ม

พระบรมวงศานุวงศ์เช่นนี้ทำให้กลุ่มผู้มีการศึกษาเข้าใจว่า พระองค์ตกอยู่ในอำนาจพระบรมวงศานุวงศ์ด้วยเหตุผลที่ว่า ประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองรูปแบบนี้ จากเหตุการณ์เหล่านี้ นำมาซึ่งปฏิกิริยาของประชาชนนำโดยกลุ่มบุคคลที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ที่รู้สึกว่ตนถูกกีดกันมิให้เข้าไปมีบทบาททางการเมือง จึงได้ก่อการปฏิวัติเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 อันเป็นเหตุให้โฉมหน้าการเมืองการปกครองของไทยเปลี่ยนแปลงไปอีกรูปแบบหนึ่งตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

นโยบายการปกครองในช่วงที่สอง คือ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 นั้น "คณะราษฎร" ได้ปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข "คณะราษฎร" ได้ประกาศหลัก 6 ประการ อันเป็นหลักการในการปกครองประเทศ แต่มิได้ปรากฏนโยบายการปกครองที่เด่นชัด หรือบ่งบอกแนวปฏิบัติของคณะรัฐบาลอย่างชัดเจน ซึ่งในประเด็นนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้แสดงความคิดเห็นว่า หลัก 6 ประการเป็นเพียงคำปฏิญาณกว้าง ๆ ไม่ใช่ในนโยบายการเมืองการปกครองที่จะนำไปปฏิบัติได้ในทันที จึงเสนอบทความแนะนำให้รัฐบาลคณะราษฎรกำหนดนโยบาย หรือวางโครงการในการพัฒนาประเทศดังปรากฏในบทความเรื่อง "คณะราษฎร" "รัฐบาลใหม่" "วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจ" "โครงการสหกรรม" "โครงการหลวงประดิษฐ์มนูธรรม" ดังตัวอย่าง

เรื่อง "คณะราษฎร" ท่านเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายการเมืองการปกครองของไทยช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งคณะราษฎรประกาศคำปฏิญา 6 ข้อ ท่านเสนอว่าทั้ง 6 ข้อ ไม่ควรเรียกว่าเป็นนโยบายเป็นเพียงคำปฏิญา ท่านว่ารัฐบาลคณะราษฎรสมควรและจำเป็นต้องแถลงนโยบายของคณะรัฐบาลออกมาให้เด่นชัด โดยท่านเองก็ได้ยกตัวอย่างข้อแถลงที่ถือว่านโยบายของรัฐบาล ดังตัวอย่าง

ส่วน "คณะราษฎร" ของไทยเรา มีหลักทางดำเนินตามที่ประกาศไว้ว่า
จะรักษาความเป็นเอกราชในการเมืองการศาลและการเศรษฐกิจให้มั่นคง
จะบำรุงความสุขความสมบูรณ์ของราษฎร พยายามหางานให้ราษฎรทำ
จะต้องให้ราษฎรมีสติเห็นเหมือนกัน จะให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ
และจะต้องให้การศึกษาศึกษาแก่ที่แก่ราษฎร แต่ข้อความเหล่านี้เป็นแต่คำ
ปฏิญญาอย่างกว้าง ไม่ว่าคณะกรรมการเมืองคณะใดจะต้องรับรองเช่นนี้ ฉะนั้น
คำรับรองหรือคำปฏิญญาอันนี้จึงไม่ใช่นโยบาย และจนกระทั่งถึงบัดนี้ เรายัง
ไม่ทราบว่า นโยบายคือ Policy ของคณะรัฐบาลใหม่ของเรานี้เป็น
อย่างไร เราอาจมีปัญหบางข้อขึ้นในใจเป็นต้นว่า...

(“คณะราษฎร” ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

อีกตอนหนึ่งในบทความ "คณะราษฎร" หลวงวิจิตรวาทการยังเสนอแนวคิด
ให้ผู้อ่านศึกษาการปกครองระบอบการเมืองในต่างประเทศว่าได้วางนโยบายไว้
อย่างไรบ้าง โดยชี้แจงว่าในต่างประเทศมีหลักนโยบายที่แน่นอนและคล้ายคลึงกัน
หลาย ๆ ประเทศ จึงชี้แนะให้คณะรัฐบาลนำมาพิจารณาเป็นแนวทางในการวางหลัก
นโยบายการปกครองของไทยบ้าง ดังตัวอย่าง

ตามธรรมดาคณะกรรมการเมืองที่ใหญ่ ๆ เช่น ลิเบอร์ล, คอนเซิร์เวทีฟ,
แนชเนลลิสต์, โซเชี่ยลิสต์ ฯลฯ เขามีหลักนโยบายแน่นอนเหมือนกันหรือ
คล้ายคลึงกันเกือบทั่วทุกประเทศ คณะใดมีหลักนโยบายเป็นอย่างไร เรา
ทราบกันอยู่โดยมากแล้ว สำหรับ People's Party ของนานา
ประเทศนั้น ถ้าเราจะลองค้นดู เราจะได้พบนโยบายที่เขาวางไว้ต่าง ๆ กัน
ดังนี้

(“คณะราษฎร” ไทยใหม่ 18 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเสนอความคิดเห็นให้คณะราษฎรวางนโยบายทางการเมือง โดยกล่าวถึงการวางนโยบายทางการเมืองนั้นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสมอ ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัยและการวางนโยบายหรือการวางหลักวิธีดำเนินการของ รัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง และมีความแตกต่างกันตามสภาพ สังคม ตลอดจนความต้องการของสังคมที่แตกต่างกันด้วย ท่านกล่าวถึงประเทศไทยว่า ควรเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงนโยบายการปกครองให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทย ดังตัวอย่างเรื่อง "รัฐบาลใหม่"

อย่าว่าประเทศต่อประเทศจะผิดกันเลย แม้ในประเทศเดียวกัน บางที่ยังมี ความจำเป็นต้องจัดการปกครองหรือวางวิธีดำเนินการของรัฐบาลผิดกันไป คนละอย่าง (เช่น ฝรั่ง ๆ ในสหรัฐอเมริกาและเยอรมนี ซึ่งถึงแม้จะเป็น ประเทศเดียวกันก็ยังต้องใช้กฎหมายและวิธีดำเนินการคนละอย่าง) ตั้งแต่ ยี่สิบหรือสามสิบปีที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงในวิธีคมนาคมการเพาะปลูก ประสิทธิภาพ และการอุตสาหกรรม ถนนหนทาง, รถไฟ, อากาศยาน, และ โทรศัพท์ใช้กันทั่วไป บัดนี้มีอากาศยานและวิทยุโทรศัพท์อยู่ทุกหนทุกแห่ง ฐานะของสตรีก็เขยื้อนขึ้นมาเท่ากับบุรุษ คนรุ่มหนังเสือก็มีมากขึ้น, ความหวัง ในชีวิตก็กว้างขวางออกไป, จำนวนคนเกิดคนน้อยลง, แต่จำนวนคนตาย แล้วยังเล็กก็ลดน้อยลงเหมือนกัน เสรีภาพของคนก็มีมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด และเมื่อสิ่งธรรมดาที่คนเราได้เห็น อยู่นั้นเปลี่ยนไป หรือกล่าวอย่างไม่ถึงหลักข้างต้นว่า เมื่อสภาพการณ์ เศรษฐกิจ, กติกรรม, ความเป็นไปในชีวิตเปลี่ยนไปแล้ว นิสสัยใจคอของคน ก็ต้องเปลี่ยนไป ความต้องการของมนุษย์ก็มีขึ้นใหม่

("รัฐบาลใหม่" ไทยใหม่ 7 ตุลาคม 2475 หน้า 6)

บทความ "รัฐบาลใหม่" ลงวันที่ 8 ตุลาคม 2475 ท่านเขียนชี้แนะคณะราษฎรให้วางนโยบายในการปกครองประเทศให้แจ่มชัดขึ้น เพื่อนำไปปฏิบัติได้จริงและนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้อย่างแน่นอน ไม่ควรวางนโยบายกว้าง ๆ ว่า "การทำให้คนมีชีวิตเป็นสุข" ซึ่งเป็นนโยบายที่ดีความนำมาปฏิบัติได้ยาก ควรจะวางนโยบายเฉพาะเจาะจงลงไปว่า "รัฐบาลมีหน้าที่จัดการสาธารณสุข, การศึกษา และอุตสาหกรรม" ซึ่งชัดเจนกว่าดังตัวอย่าง

รัฐบาลแบบใหม่มีความเกี่ยวพัน คล้ายคลึงรัฐบาลแบบเก่าในศตวรรษที่ล่วงมาแล้วนั้นแต่น้อยที่สุด มีบางอย่างที่ได้ทำกันมาเมื่อห้าสิบปีมาแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ทำกันเลย มีบางอย่างโดยเฉพาะคือ ปัญหาระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปมากเหลือเกิน ตั้งแต่มีการประชุมสันติภาพปี 2461 ที่แล้วมา ถ้าจะตั้งปัญหาถามกันในเวลานี้ว่า รัฐบาลคืออะไร? สำหรับสหประชาอเมริกา, อังกฤษ, หรือเยอรมนีแล้ว อย่าไปค้นหาคำอธิบายของเซฟเฟอร์สันหรือรูสเวลต์หรือเฮเกนมาเป็นคำตอบเลย คำอธิบายเหล่านั้นเป็นคำตายหมดแล้ว จะเก็บเอามาให้อธิบายคำว่า "รัฐบาล" ในเวลานี้หาได้ไม่ การที่จะเข้าใจคำว่า "รัฐบาล" ในสมัยแห่งรัฐบาลแบบใหม่ที่เราจะต้องไปแลดูว่าเขาทำอะไรกันในศาลาว่าการเมืองชิคาโก, ในกระทรวงมหาดไทยกรุงวอชิงตัน ในที่ทำการนครบาลเมืองกลาสโกว์ และในกระทรวงสาธารณสุขแห่งกรุงลอนดอน และถ้าเราไปถามที่นั่นว่า รัฐบาลคืออะไร เขาจะไม่ใช้คำอธิบายกว้าง ๆ ดังที่อริสโตเติลโซมาว่า "การทำให้คนมีชีวิตเป็นสุข" คำอธิบายของอริสโตเติลนั้นเป็นคำอธิบายที่ตายแล้ว เดียวนี้ถ้าเราถามว่า รัฐบาลคืออะไร เขาจะตอบท่านอย่างแจ่มแจ้งแน่ชัดว่า "รัฐบาลคือผู้มีหน้าที่จัดการสาธารณสุข, การศึกษาและอุตสาหกรรม" รัฐบาลใหม่ เขารูจักลักษณะงานอันแน่นอนของเขา และงานอันแน่นอนของเขาก็มีอยู่ 3 อย่างคือ (1) สาธารณสุข (2) การศึกษา และ (3) อุตสาหกรรม เท่านั้นเอง เขาจะ

ไม่อธิบายอย่างให้หลักกว้าง ๆ เช่นว่า "การทำให้คนมีชีวิตเป็นสุข" ซึ่งบางทีผู้ที่อธิบายนั้นเองก็ไม่ทราบว่า การทำให้คนมีชีวิตเป็นสุขนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง

(“รัฐบาลใหม่” ไทยใหม่ 8 ตุลาคม 2475 หน้า 7)

3. ค่านิยมทางทางการเมืองของประชาชน

จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการพบว่า ท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของประชาชนที่พึงมีในระบบการปกครองทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตย ชี้แนะแนวทางที่ประชาชนควรปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมระบอบการปกครองตลอดจนการพัฒนาตนเองและประเทศชาติ

สภาพการเมืองการปกครองในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 อันประกอบด้วยระบอบการปกครองที่ชัดเจนอยู่ 2 รูปแบบ คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครอง 2 แบบในช่วงรัชกาลเดียวกัน เป็นการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองจากบุคคลคนเดียว คือ พระมหากษัตริย์มาเป็นอำนาจของกลุ่มสังคมใหญ่ ซึ่งโดยรูปแบบ (Form) นั้นก็หมายถึง ประชาชน แต่โดยความเป็นจริงที่ปรากฏ “อำนาจประชาธิปไตย” ที่ว่านั้นกลับอยู่กับคณะบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น และช่วงระยะนี้เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองไทยอย่างยิ่ง จึงน่าที่จะพิจารณาดังบทบาทของประชาชน และบทบาทของคณะรัฐบาลในบรรดาพรรคการเมือง อันเป็นเครื่องบอกความเป็นประชาธิปไตยนั้นว่า มีส่วนผลักดันให้สภาพการเมืองการปกครองเป็นไปเช่นนั้นได้อย่างไร

การรับเอาสถาบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยจากตะวันตกเป็นฝีมือของคนส่วนน้อย ซึ่งได้มีโอกาสติดต่อดำพันกับโลกภายนอกโดยเฉพาะกับโลกตะวันตก บุคคลเหล่านี้ก็หาได้มีความใกล้ชิดสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของประชาชนส่วนใหญ่ แต่ประการใดไม่ ผิดกับประเทศตะวันตกที่มีการปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไปตามสถานการณ์

ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ผลแห่งการนี้คือ ประชาชนชาดการมีส่วนรวมในกระบวนการเมืองของประเทศ นอกจากนี้โดยทั่วไปก็ขาดการรวมพลังของมหาชนในอันที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิต่าง ๆ ของตนเอง อันน่าจะเป็นผลสืบเนื่องจากในสังคมนั้น ๆ ทางก็ขาดชนบทรรมนิยมการปกครองแบบประชาธิปไตย และขาดกระบวนการของประชาชนในอันที่จะปกป้องสิทธิต่าง ๆ ของตนเองด้วย (เอกสิทธิ์ เตชะโกศลวิณิช และ พรชัย พันธุ์วัฒนา ม.ป.ป. : 6 - 7) แต่บทความของหลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนวความคิดชี้แนะประชาชนให้รู้จักหน้าที่ทางการเมือง พิจารณาพฤติกรรมของคณะราษฎรด้วยใจเป็นธรรม ดังบทความเรื่อง "ปัญหาประจำวัน" ไทยใหม่ ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2475 และ "พลเมืองต้องเกรงหน้า" ลงวันที่ 12 สิงหาคม 2475 บทความบางเรื่องเรียกร้องให้ประชาชนตื่นตัวต่อการสร้างตน สร้างชาติ เรียกร้องให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามสภาพการเมืองการปกครอง เช่น บทความ "เศรษฐกิจกับอิสสระภาพ" ลงวันที่ 11 สิงหาคม 2475 และบทความ "พลเมืองต้องเกรงหน้า"

จะเห็นได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบอย่างแท้จริงว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยหมายถึงอะไร ยังไม่เข้าใจถึงคุณค่าของการเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองของประเทศ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันมีแต่ "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นผู้ทำการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นที่ได้เตรียมตัว และมีความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก่อน เพราะได้มีโอกาสไปศึกษาในประเทศทางยุโรป ส่วนประชาชนไม่ได้เตรียมตัว

ถึงแม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 จะมีการพัฒนาทางการเมืองมาบ้างแล้วก็ตาม แต่เป็นการพัฒนาในระดับข้าราชการและทหารเท่านั้น มิได้รวมถึงประชาชนด้วย ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้นไม่ตื่นตัวในการปกครอง

แบบใหม่ ถึงแม้ว่าจะสนใจและเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของ "คณะราษฎร" ก็ไม่ทราบว่าจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการปกครองประเทศต่อไป เป็นเหตุให้ประชาชนซึ่งควรจะเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาลไม่สามารถเข้าใจสถานการณ์ในระบอบนั้น ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้การเมืองการปกครองของไทยในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ตกอยู่กับประชาชนอย่างเต็มรูป ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะการปกครองของไทยช่วงก่อน พ.ศ. 2475 มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ข้าราชการ ขุนนาง ตลอดจนทหาร ไม่ใช่เรื่องของประชาชน ฉะนั้นประชาชนย่อมไม่มีประสบการณ์ในระบอบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน "คณะราษฎร" เข้าใจปัญหานี้ดี จึงได้วางแนวการจัดประสมการณ์ให้คนไทยรู้จักปกครองตนเองโดยจัดให้มีการปกครองระบอบสภาครั้งแรกมีสภาเดียว แต่สมาชิก 2 ประเภท คือประเภทราษฎรเลือกตั้งขึ้นมากับประเภทที่ "คณะราษฎร" แต่งตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นผู้เลี้ยงดูแทนที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา แต่รูปแบบที่จัดขึ้นนี้ก็ไม่ได้ยาวนานนัก มักเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนมากเกิดจากการปฏิวัติ รัฐประหาร และการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งนี้เองเป็นตัวทำลายประชาธิปไตยอันเป็นระบอบการเมืองการปกครองแบบใหม่ในเวลานั้น ซึ่งทำให้บทบาทหน้าที่ของประชาชนที่พึงปฏิบัติให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยต้องสะดุดเป็นระยะ ๆ

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เป็นช่วงที่ประเทศไทยเกิดความคับขันทางเศรษฐกิจ พระประมุขของชาติทรงต้องเสียดลพระราชมหทรัพย์หลายครั้งเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชาติ ตลอดจนทรงตราพระราชบัญญัติภาษีเพิ่มเติม เช่น ภาษีเงินเคื้อน ภาษีต้นไม้ ซึ่งการเก็บภาษีเช่นนี้ยอมทำให้ประชาชนผู้เสียภาษีไม่พอใจ ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่เข้าใจหน้าที่ของตนที่ต้องมีส่วนรับผิดชอบประเทศชาติ หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความเสนอความคิดเห็นให้ประชาชนคำนึงถึงหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อประเทศชาติ โดยการเสียภาษีเพื่อพัฒนาประเทศ โดยท่านเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

และเพื่อช่วยส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลในการเก็บภาษีราชนิเวศน์ เพื่อรักษาความมั่นคงทางการเงินของประเทศอีกด้วย ท่านใช้วิธีเขียนยกย่องชมเชยให้เกียรติให้กำลังใจแก่ประชาชน สรรเสริญผู้ที่รับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง เป็นการช่วยโยให้ประชาชนภาคภูมิใจในการช่วยชาติโดยวิธีเสียภาษีตามหน้าที่ของพลเมืองก็ ดังตัวอย่าง "โลกเปลี่ยนรูป" ความว่า

บัดนี้ความเปลี่ยนแปลงได้บังเกิดขึ้นแล้ว สำหรับประเทศสยามต้องนับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างมากกว่าประเทศใด ๆ แต่ก่อนมาเรากล่าวได้ว่า พลเมืองของสยามยังทำหน้าที่ต่อชาติน้อยกว่าพลเมืองของประเทศอื่น เพราะการเสียภาษีอากรยังน้อยกว่าประเทศอื่นเป็นอันมาก มาบัดนี้นับว่าพลเมืองของสยามได้ทำหน้าที่ของพลเมืองเต็มที่แล้วกับประเทศทั้งหลาย ภาษีรายได้ประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า "ภาษีเงินเคียน" ได้ออกมาแล้ว และภาษีที่ดินก็ได้ออกตามกันออกมา ราษฎรซึ่งแต่เดิมมาต้องเสียภาษีสำหรับตัวปีละหกบาท เคียนนี้คนชั้นกลางที่มีที่อยู่และมีเงินเคียนหรือค่าจ้างตั้งแต่เคียนละ 50 บาทขึ้นไป ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นกว่าเก่าหลายบาท ความเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ยอมทำให้พลเมืองของไทยมีส่วนบำรุงรัฐบาลขึ้นชั้นเท่าเทียมกับพลเมืองของนานาประเทศแล้ว

จริงอยู่เศรษฐิกย์ไม่มีใครชอบ และตามความรู้สึกของคนทั่วไป เศรษฐิกย์ก็คงเป็นภัยสมชื่อ แต่การทุก ๆ อย่างเราจะต้องมองดูให้ถูกทาง และมองให้แลเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตัวเรา ในสมัยที่บ้านเมืองตกอยู่ในสุขสวัสดิ์ เราอาจพากันหลับและเราอาจไม่ชวนชววยเพราะเราสบายแล้ว แต่การที่เศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้เราต้องชวนชววย ในสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำนี้เอง เราได้เรียนรู้ความเป็นไปในชีวิตหลายประการและในสมัยนี้เอง เราได้มีโอกาสทำหน้าที่ของพลเมืองก็อย่างเต็มที่ เราได้มีโอกาสทำหน้าที่เท่ากับพลเมือง

ของประเทศทั้งหลายได้ทำกันมา และเราควรจะภูมิใจในข้อนี้ ใครจะว่า
พลเมืองไทยยังไร้การศึกษาหรือความคิดยังอ่อนหรืออะไรก็ตามที่ แต่
พวกเรากำลังพิสูจน์อยู่ในบัดนี้ว่า เราได้ทำหน้าที่ต่อราชมานเมืองไม่น้อย
กว่าพลเมืองของประเทศอื่น

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
24 มิถุนายน 2475 นั้น สภาพบ้านเมืองยังไม่เข้าแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์นัก
เพราะคณะรัฐบาลไม่ได้เกิดจากการเลือกตั้งโดยตรง แต่เป็นคณะราษฎรที่ทำการปฏิวัติ
หลวงวิจิตรวาทการมีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นนี้เป็นเรื่องดี
เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับปรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้น ท่านก็แนะนำให้พลเมืองยอมรับคณะ
รัฐบาล “คณะราษฎร” โดยให้ประชาชนมีใจเป็นธรรมในการวิเคราะห์วินิจฉัยการ
ปฏิบัติงานของรัฐบาลให้อยู่ในความสงบ ให้ประชาชนสำนึกและรับผิดชอบในหน้าที่ของตน
ที่จะช่วยกันตัดสินใจ และพิจารณาระบบการเมืองการปกครองของชาติ แนะนำให้
ประชาชนพิจารณาตัดสินใจว่ารัฐบาลใหม่ได้ช่วยแก้ไขปรับปรุงพัฒนาชาติบ้านเมืองให้ดีขึ้น
หรือไม่ โดยให้พิจารณาตามหลักการ 6 ประการที่คณะราษฎรประกาศ ดังตัวอย่าง
“ปัญหาประจำวัน”

อันที่จริงการเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ว่าในประเทศใด ๆ ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลง
ก่อนที่จะทำลงไปจะต้องคิดเห็นและเชื่อแน้อยู่แล้วว่า ตนจะสามารถจะทำให้
ดีขึ้นกว่าเก่า และการที่จะดีขึ้นจริงหรือไม่นั้นเป็นสิทธิของพวกเราพลเมืองจะ
พิจารณาและวินิจฉัย ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงหรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่า
รัฐบาลใหม่ยอมจะไม่วินิจฉัยเอาเอง เพราะเมื่อการปกครองดำเนินแบบ
คิโมกราซึ่งจริง ๆ ก็ต้องถือเอาความเห็นชอบของพลเมืองส่วนมากเป็นเกณฑ์
ถ้าหากพลเมืองส่วนมากรู้สึกว่ามีดีขึ้น ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงนั้นก็จะต้อง

รับผิดชอบ เพราะก่อนที่จะทำเช่นนั้นจะทำการเปลี่ยนแปลง ก็ย่อมจะแน่ใจ
 มั่นใจอยู่แล้วว่าจะสามารถทำให้ได้จริง การเปลี่ยนแปลงประเพณีปกครอง
 บ้านเมืองนั้น ไม่ใช่ของเล็กน้อย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตาย
 ของประเทศ พวกเราพลเมืองจึงต้องเชื่อเข้าไว้ก่อนว่า รัฐบาลใหม่ของเรา
 ได้คิดอย่างรอบคอบ และไม่ได้อำนาจไปอย่างเสียงโง่หรือเล่นสนุก เพราะ
 การเล่นเกมเล่นนั้นควรจะเล่นกับสิ่งอื่น ถ้าเอาความเป็นความตายของประเทศ
 มาเล่นแล้ว ก็เกินเขตที่จะเรียกได้ว่าเล่นเกม จะต้องกลายเป็นเล่นซุกซน
 และควรจะถูกคว่ำอย่างมากระนั้น พวกเราพลเมืองจึงควรหวังกันว่ารัฐบาล
 ใหม่ของเราเข้าใจหลักการอันนี้ดี และการเปลี่ยนแปลงอันนี้จะทำให้เรา
 ดีขึ้น

แต่เราดีขึ้นจริงหรือไม่ ข้อนี้เป็นสิทธิของพวกเราที่จะวินิจฉัย และการที่จะ
 วินิจฉัยนั้น เราก็ต้องคอยดูผลที่รัฐบาลใหม่จะทำให้เรา แต่ในเรื่องนี้
 พวกเรา (พลเมือง) จะต้องทำให้ยุติธรรม คือต้องนึกว่า คณะรัฐบาล
 ใหม่ก็เป็นมนุษย์ ไม่สามารถจะเนรมิตอะไรขึ้นได้เกินกว่าที่มนุษย์ธรรมดา
 สามารถทำได้ เราอย่าหวังอะไรให้เกินไปจากที่รัฐบาลใหม่ได้สัญญา
 ของเรา เราควรอยู่แต่เฉพาะในข้อสัญญาของรัฐบาลใหม่ 6 ข้อ คือ (1)
 ความเป็นเอกราช (2) ความปลอดภัย (3) ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร
 (4) สิทธิเสมอภาคของราษฎร (5) เสรีภาพของราษฎร และ (6)
 การศึกษา

(“ปัญหาประจำวัน” ไทยใหม่ 9 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

การเปลี่ยนแปลงของเราเท่าที่ได้ทำกันมาแล้ว มีอะไรบ้าง? ถ้าเราจะตั้ง
ปัญหาเพียงเท่านี้ ก็เป็นการยากที่จะตอบได้ เพราะสุดท้ายเราจะเรียกอะไร
เป็นผล ที่จริงการทุกอย่างที่นำไปด้วยความตั้งใจดี ถึงอย่างไรก็จะต้องมีผลดี
แต่ผลดีที่จะได้นั้นเราจะต้องไม่ใจร้อนจนเกินไป เพราะสมัยนี้เป็นสมัยตกต่ำ
สมัยยากจน อย่างว่าแต่จะสร้างวิมานบนอากาศเลย แม้จะสร้างบนแผ่นดินก็ยัง
ทำไม่ได้ ขอนี้ผู้ที่มีความยุติธรรม ย่อมจะไม่ติเตียนรัฐบาลในเมื่อทำอะไร
ไม่ทันใจ

(“พลเมืองต้องเคียร์หน้า” ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

บทความบางเรื่องของหลวงวิจิตรวาทการเขียนเชิญชวนเรียกร้องให้คนไทย
ตื่นตัวในการสร้างตน สร้างชาติ ท่านมีความเชื่อว่าถ้าประชาชนรู้จักพัฒนาตนเอง
สร้างตนเองจะมีผลช่วยสร้างชาติอย่างแน่นอน เพราะสถานการณ์ของชาติช่วงหลัง
เปลี่ยนแปลงการปกครองระยะแรก ๆ ไม่คงที่นัก ท่านเขียนบทความเน้นให้ประชาชน
เล็งเห็นบทบาทของตนเองให้บุคคลในชาติสร้างงานอุตสาหกรรม โดยความสนับสนุน
ของรัฐบาล เสนอให้บุคคลร่วมมือลงทุนกับรัฐบาลสร้างงานอุตสาหกรรม บุคคลจะได้
มีงานทำ ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างงานนี้ ท่านกล่าวว่าจะเป็นการกระทำที่
เหมาะสมกับการเรียกร้องความเป็นไทยหรืออิสรภาพอย่างเต็มที่ อิสรภาพที่แท้จริงคือ
การแสวงหางานทำเอง ไม่ใช่อิสรภาพที่ไม่คิดอ่านทำสิ่งใด แล้วคอยแต่จะรับงานจาก
รัฐบาลเป็นข้าราชการเท่านั้น ดังตัวอย่าง บทความเรื่อง “เศรษฐกิจกับอิสรภาพ”

เมื่อคิดไปก็ยังแลเห็นว่าเราน่าจะต้องไม่ตั้งทำอุตสาหกรรมเสียเองอย่าง
ที่คิดไว้ รัฐบาลเป็นแต่ออกความคิดเป็นแนวทางให้ แล้วก็ปล่อยให้บุคคลทำ
กันเองโดยรัฐบาลสนับสนุนช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง แต่การตั้งอุตสาหกรรม
และดำเนินการไปนั้น น่าจะปล่อยให้บุคคลทำ ซึ่งเมื่อเขาได้มีโอกาสอันยวดยการ
เองแล้ว เขาก็คงเต็มใจออกทุนโดยมิต้องมีการกู้ แต่ในเรื่องนี้ข้อสำคัญอยู่ที่

พวกเราพลเมืองซึ่งจะต้องพร้อมใจกันร่วมมือกับรัฐบาล ทั้งอุตสาหกรรม
 ของเราขึ้นโดยมีท้องรอให้รัฐบาลตั้ง สมัยนี้เป็นสมัยที่ได้ชื่อว่า เราปกครอง
 ตัวเอง เราจะต้องคิดอะไรเอาเอง และช่วยกันแสวงหางานเอาเอง
 เราขอรับรองแต่เพียงให้รัฐบาลคุ้มครองป้องกันและอำนวยความสะดวกให้แก่
 เรา แล้วเราก็กเริ่มคิดหาของเราเอง นี่แหละจึงจะสมกับที่เราร้องกันว่า
 เราได้อิสรภาพหรือเป็นไทยเต็มที ถ้าเราจะมุ่งอย่างเดียวแต่เพียงให้
 รัฐบาลหางานใ้มือให้เรา และจ่ายค่าจ้างให้เราเท่านั้นแล้ว เราก็กยังเป็น
 ไทยไม่เต็มทีอยู่นั่นเอง ถ้าเราถือว่า เรามีอิสรภาพเต็มทีในสมัยแห่งการ
 ปกครองแบบใหม่นี้ เราก็กจะต้องแปลคำอิสรภาพไปในทางที่ขยันขันแข็งลุกขึ้น
 หางานทำและออกความคิดความอ่านของตัวเอง แสวงหางานของตัวเอง
 ไม่ใช่ว่าจะแปลอิสรภาพไปในทางที่เลิกคิดอ่าน คอยแต่ให้รัฐบาลเรียกไป
 เป็นเสมียนนั่งกางเกงฝรั่งตามแบบสมัยใหม่เท่านั้น
 ("เศรษฐกิจกับอิสรภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6, 34)

บทความเรื่อง "พลเมืองต้องเคียรหน้า" ผู้เขียนเสนอความคิดเกี่ยวกับบทบาท
 ของประชาชนในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าจะต้องให้ประชาชนเปลี่ยน
 ความคิดไปตามรูปแบบการปกครองใหม่ด้วย คือ เสนอให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากที่สุด
 ประชาชนจะต้องคิดสร้างสรรค์ตนเองและประเทศชาติ ประชาชนจะต้องเป็นผู้นำประเทศ
 สร้างงาน สร้างฐานอำนาจและความเจริญให้ชาติบ้านเมือง รัฐบาลจะเป็นเพียงผู้ป้องกัน
 อันตรายให้เท่านั้น ประชาชนจะต้องคุมการพัฒนาประเทศจึงจะสอดคล้องกับสภาพการ เมือง
 การปกครองที่เปลี่ยนไป ดังประเทศอังกฤษที่เป็นประเทศมหาอำนาจมีเมืองขึ้นมากมายนั้น
 เป็นเพราะผลงานของประชาชนซึ่งนักค้นคว้าและพ่อค้าที่แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ชาติ
 กล่าวย่ำว่าถ้าพลเมืองไม่เปลี่ยนความคิดจากรัฐบาลเป็นผู้นำมาสู่ประชาชนเป็นผู้นำแล้ว
 แม้รัฐบาลจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบใดก็ตาม ก็ไม่ยังประโยชน์ให้แก่ชาติเลย นอกจากนี้ยัง

กล่าวเตือนให้ประชาชนเทิดทูนและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ และในขณะเดียวกันก็สมควรยอมรับและภูมิใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ด้วย ดังตัวอย่าง "พลเมืองต้องเกรงหน้า"

แต่เมื่อพูดถึงตามจริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงของเราถ้าหากจะให้ไถ่ถอนก็จริง แล้วก็จะต้องไม่เปลี่ยนแต่รูปร่างของรัฐบาล ความคิดความอ่านของพลเมือง จะต้องเปลี่ยนไปด้วย ถ้าหากความคิดของพลเมืองไม่เปลี่ยนไปแล้ว ถึงแม้ รัฐบาลจะเปลี่ยนรูปไปอย่างไร และจะเปลี่ยนไปสักกี่ครั้ง สภาพการบ้านเมือง ก็จะคงเดิมอยู่ นั่นเอง ฉะนั้นจึงเป็นการสำคัญที่พลเมืองจะต้องเปลี่ยนความคิด ไปด้วย

แต่ข้อนี้ใครอย่าเข้าใจผิด อย่าคิดว่าเดี๋ยวนี้เราไม่ใช่รัฐบาลเจ้าแล้ว เราจะ คุมหมิ่นประชาธิปไตยหรือคุมหมิ่นเจ้าทั่ว ๆ ไป ความเข้าใจอันนี้เป็นความผิด อย่างเหลวไหล และมีแต่จะนำภัยมาให้แก่ประเทศ ข้อที่กล่าวว่าพลเมือง เราจะต้องเปลี่ยนด้วยนั้น หมายความว่าเราจะต้องเลิกความคิดที่จะให้ รัฐบาลอาบน้ำป้อนเข้าให้เราเหมือนแต่ก่อน วิธีปกครองแบบใหม่ ถ้าหาก เป็นประชาธิปไตย คือถือราษฎรเป็นใหญ่เราก็จะต้องแปลความหมายว่า ราษฎรบรรจุนิติภาวะ คำว่า ราษฎรเป็นใหญ่ต้องหมายความว่าราษฎรเป็น ผู้ใหญ่ คือราษฎรหาเลี้ยงตัวเองได้ โดยไม่ต้องให้รัฐบาลคอยป้อนอีกต่อไป ถ้าใครเข้าใจดังนี้จึงจะนับว่าเข้าใจลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอย่างถูกต้อง ประเทศที่เป็นราชาธิปไตย รัฐบาลต้องนำหน้าและพลเมืองอยู่หลังคอยเคิรตาม แต่ประเทศที่เป็นประชาธิปไตย ย่อมมีลักษณะตรงกันข้ามคือ ราษฎรต้องนำหน้า และรัฐบาลต้องตามหลังเพื่อคอยป้องกันอันตราย ถ้าเราจะสังเกตดูความ เป็นไปในประเทศที่เป็นราชาธิปไตยอันแท้จริง และประชาธิปไตยอันเจริญ เรา จะเห็นวิธีการอย่างนี้อยู่ทั้งนั้น การที่อังกฤษมีเมืองขึ้นมากที่สุดในโลก ก็ไม่ใช่

รัฐบาลวิ่งออกหน้าไปหาเอง การหาเมืองขึ้นเป็นกิจของนักคนควาและพวก
พอกาซึ่งแสวงหาที่ทำการค้าขาย รัฐบาลเป็นแต่เฝ้ารับตามหลังไปป้องกันอันตราย
และรักษาสีหิที่พลเมืองหาไว้แล้วให้มั่นคง ดินแดนเองก็เป็นดินแดนที่อยู่ใน
กรรมสิทธิของบริษัทมาเป็นเวลานาน พึ่งจะมาเป็นเมืองขึ้นของรัฐบาลอังกฤษ
ในภายหลัง ถ้าหากว่าคนอังกฤษจะมัวคอยให้รัฐบาลส่งทหารไปยึดที่ต่าง ๆ
ไว้ให้ไต่ก่อนแล้วพลเมืองจึงไปตั้งท่ามาหากิน ดังนั้นแล้วอังกฤษก็จะมี
เมืองขึ้นมากมายถึงเพียงนี้ ถึงแม้ความเจริญทางศิลปวิทยาหรืออุตสาหกรรม
ใด ๆ ก็ดี ถ้าพลเมืองจะขอให้รัฐบาลสอนให้, คิดให้, หยิบใส่มือให้เสมอไป
ความเจริญก็จะไม่ก้าวหน้าไปแค่นั้น ความเจริญของนานาประเทศยอม
บังเกิดมีขึ้นมากได้ ด้วยการที่พลเมืองคิดอ่านจัดทำเอง แล้วรัฐบาลเข้า
ช่วยเหลือสนับสนุน ฉะนั้นข้อที่เรากล่าวว่พลเมืองจะต้องเปลี่ยนความคิดนั้น
เราหมายความว่าพลเมืองจะต้องเฝ้าหน้ารัฐบาล เป็นการเปลี่ยนอย่าง
สำคัญจากการที่เราคอยให้รัฐบาลนำหน้ามาแต่ก่อน ถ้าหากว่าเรายังคงให้
รัฐบาลป้อนเข้าเราเหมือนอย่างเดิมแล้ว ก็เป็นอันว่าพวกเราพลเมืองมิได้
เปลี่ยนไปเลย เมื่อพลเมืองไม่เปลี่ยนแล้ว ถึงแม้รัฐบาลจะเปลี่ยนเป็นรูปไหน
ไปอย่างไรก็หาประโยชน์มิได้

(“พลเมืองต้องเฝ้าหน้า” ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

แนวความคิดดังกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการในการที่สนับสนุนส่งเสริมให้
ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นส่วนสำคัญในการสร้างชาติ และพัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้อง
กับการเมืองรูปแบบใหม่ (ประชาธิปไตย) นั้น ท่านได้เสนอไว้มากมายหลายบทความ
ถึงบทความเรื่อง “โครงการหลวงประดิษฐ์” ท่านเขียนแนะนำรัฐบาลให้ประกาศ
รายละเอียดของโครงการ โดยเสนอโครงการตัวอย่างคือ โครงการของหลวงประดิษฐ์
มโนธรรมว่ามีผลดีต่อการพัฒนาชาติไปอยู่เป้าหมายได้ชัดเจนที่สุด และขณะเดียวกันท่านก็

เสนอความคิดเชิญชวนให้ประชาชนได้มีบทบาทร่วมกับรัฐบาลคณะราษฎรในการพิจารณาโครงการ ให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพราะท่านถือว่าขบวนการต่าง ๆ ของแต่ละโครงการจะดำเนินและสำเร็จได้ก็เพราะประชาชนเป็นตัวแทนที่สำคัญ ดังตัวอย่าง

อย่างไรก็ดี โครงการของหลวงประดิษฐนั้น น่าจะประกาศออกมาได้ ถึงแม้จะยังอยู่ในความพิจารณาวินิจฉัยของรัฐบาลก็ไม่น่าจะชักข้ออะไร รัฐบาลกับประชาชนจะพิจารณาไปพร้อมกันก็ควรทำได้ คือเสียอีกที่รัฐบาลจะได้ฟังเสียงประชาชนว่า จะมีคนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพียงไร เป็นการสะดวกแก่ทางพิจารณาของรัฐบาลขึ้นอีก

(“โครงการหลวงประดิษฐา” ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2475 หน้า 35)

และบทความเรื่อง “ลัทธิชุมชน” หลวงวิจิตรวาทการเชิญชวนให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของชาติสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด โดยเขียนบทความหลายฉบับเพื่อขออนุญาตให้รัฐบาลยินยอมให้ตั้งสมาคมการเมืองหลาย ๆ สมาคม แต่ก็ไม่ได้รับผลสำเร็จ หลวงวิจิตรวาทการจึงเสนอเป้าหมายและแสดงเจตน์จำนงอันแน่วแน่ในการเผยแพร่ลัทธิชุมชนเพื่อประโยชน์ของชาติ จึงได้เขียนบทความขอความร่วมมือจากประชาชนให้ช่วยรวมเผยแพร่ลัทธิชุมชนด้วย โดยท่านชี้แนวทางให้ประชาชนปฏิบัติตามและเชื่อฟังรัฐบาล แต่ก็ต้องมีหน้าที่สนับสนุนช่วยชาติด้วยการตั้งสมาคมหรือเข้าเป็นแนวร่วมของสมาคมชาติเพื่อเผยแพร่ลัทธิชุมชน และก่อตั้งเป็นสมาคมการเมืองที่สมบูรณ์ได้ ดังตัวอย่าง

...เรามีความตั้งใจอันเที่ยงแท้ว่าจะทำประโยชน์แก่ชาติ และเราแน่ใจของเรวว่าการทำดังนี้จะเป็นประโยชน์แก่ชาติจริง เราก็ต้องหาทางอื่นทำกันไป จะได้ผลมากขึ้นเท่าไรก็ดีกว่าไม่ทำเสียเลย ถ้ารัฐบาลกลัวจะมีสมาคมการเมืองก็เป็นเรื่องของรัฐบาล แต่เรื่องของพวกเขาเพื่อนร่วมชาติทั้งหลายนั้นอยู่ที่ผล

ประโยชน์ของชาติ เรามีหน้าที่ที่จะต้องเชื่อฟังรัฐบาล แต่เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยชาติของเราเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงต้องสมมติขึ้นเป็น 2 ทาง ทางหนึ่งสำหรับเมื่อเรามีโอกาสจะตั้งสมาคมได้ อีกทางหนึ่งเมื่อเราไม่มีโอกาสจะตั้งสมาคมได้

(“ลัทธิชาตินิยม” ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

บทบาททางการเมืองของประชาชนช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 จะเห็นว่า การที่คนไทยยังไม่ค่อยจะคุ้นเคยกับประชาธิปไตยมากนัก ตลอดระยะเวลาเกือบ 1,000 ปี คนไทยมีวิถีชีวิตที่พัวพันอยู่กับระบบราชการ โดยที่ราชการเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตแทบทุกอย่างให้กับเขา ราษฎรเป็นผู้คอย “รับฟัง” คำสั่งหรือนโยบายของรัฐบาลแทบทั้งสิ้น แม้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้วก็ตาม แต่ความรู้สึกนึกคิดของคนไทยที่มีต่อระบบอาวุโสโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบราชการยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยในประเทศไทยจึงเป็นไปในลักษณะที่ผสมกลมกลืนไปกับค่านิยมทางการเมืองและสังคมของคนไทย (ปรีชา พนมไกรเลิศ 2520 : 29) หลวงวิจิตรวาทการได้เล็งเห็นค่านิยมเก่า ๆ เช่นนี้ ของพลเมืองไทยที่มุ่งหวังรับราชการให้รัฐสร้างงานให้ ท่านจึงได้เสนอความคิดเห็นให้ประชาชนสำนึกในบทบาทของตนที่มีส่วนสำคัญในการสร้างชาติ โดยคิดสร้างงานเอง หรือร่วมมือกับภาครัฐบาลในการจัดโครงการพัฒนาประเทศ เมื่อแสดงบทบาทของประชาชนด้านการเมืองอย่างเต็มที่

4. ค่านิยมทางการเมืองของคณะรัฐบาล

คณะรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะต้นรัชกาล เป็นรัฐบาลที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำประเทศ มีอำนาจล้นฟ้าขาดแคล้วคล้ำ เป็นผู้ตรากฎหมายบทบัญญัติต่าง ๆ กำหนดนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตามพระราชดำริของพระองค์ซึ่งเรียกว่าเป็นรัฐบาลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

แต่โดยทางปฏิบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงใช้ "อัคราธิปไตย" อย่างสมบูรณ์แบบในการกำหนดนโยบายการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ พระองค์ทรงปรึกษาหารือ "องคมนตรีสภา" ทรงฟังความคิดเห็นของคณะบุคคลเพื่อช่วยในการตัดสินใจพระทัยได้อย่างมีข้อบกพร่องน้อยที่สุด แสดงว่าแม้พระองค์จะปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม แต่พระองค์ทรงนำวิธีการแบบประชาธิปไตยเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองด้วย การที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้พระบรมวงศานุวงศ์เป็นที่ปรึกษาราชการ โดยไม่ได้ให้สิทธิแก่ประชาชนโดยตรง เพราะทรงเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ขาดการศึกษา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุด แม้ว่าเสียงเรียกร้องจากประชาชนจะทวีมากขึ้นเพียงใดก็ตาม พระองค์ยังคงทรงระมัดระวังรอบคอบต่อการดำเนินวิเทศนโยบาย ซึ่งในสภาวะของสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสมัยใหม่นั้น รัฐย่อมประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องแก้ไขอย่างรีบเร่ง มิใช่แต่เรื่องความคิดทางการเมืองอย่างเดียว ซึ่งดูเหมือนว่าความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองล่าช้าในสายตาของบุคคลที่อยู่ภายนอกที่เข้าใจว่าบ้านเมืองพร้อมอย่างยิ่งสำหรับความเป็นประชาธิปไตย

อีกประการหนึ่งคือ คณะรัฐบาลหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ผู้ปกครองประเทศสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจ แต่เป็นการสร้างในลักษณะขอไปที คือ จัดให้มีการเลือกตั้งที่อิสระเสรีจริง แต่องค์กรที่ได้รับเลือกหาได้มีเสรีภาพเป็นองค์กรที่ถ่ายทอดความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชนอย่างแท้จริงไม่ กล่าวได้ว่า ในประเทศไทยไม่มีองค์กรของรัฐองค์กรใดเลยที่จะแสดงให้เห็นถึงว่ารัฐบาล เป็นรัฐบาลของประชาชน คณะรัฐบาลดังกล่าวเป็นคณะบุคคลที่เรียกว่า "คณะราษฎร" แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะไม่ได้มีความรู้ลึกซึ้งกระตือรือร้นตื่นตัวเลยก็ตาม แต่ก็นับว่าคณะนี้เป็นกลุ่มที่นำก้าวใหม่ของการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งมาใช้ในประเทศไทย เป็นการเปลี่ยนอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินแบบดั้งเดิมไปสู่สามัญชน เปลี่ยนอำนาจจาก "พวกเก่า" สู่ "พวกใหม่" ซึ่งยังกำกวมอยู่ "สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์และเป็นพลังในการเนก

เอกภาพในสังคมไทยที่ไม่ยอมให้ตกอยู่ในสภาพ "อนาธิปไตย" ในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง" (พงศ์เพ็ญ ฤกษ์ชัย 2512 : 14 - 15) ส่วน "พวกใหม่" เองก็มีเพียงกลุ่มน้อยที่มีประสบการณ์ทางการเมือง ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพวกใหม่นี้ จึงยังคงยึดหลักและวิธีการแบบเดิมอยู่มาก จึงอาจกล่าวได้ว่า "การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นั้น เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบและกลุ่มบุคคลผู้ถืออำนาจ คือเปลี่ยนคณะรัฐบาลเท่านั้น หากใช้การปฏิวัติในความหมายที่แท้จริงไม่ หมายถึงเป็นแต่เพียง "รูปแบบ" (Forms) มากกว่าที่จะเป็น "สาระสำคัญ" (Substances) กล่าวคือ ประชาธิปไตยที่จะนำไปใช้นั้นต้องมีหลักการ 3 ประการคือ รูปแบบ (Forms) เป็นอุดมการณ์ (Ideology) และเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรณสูต 2518 : 195) เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์นี้ ประชาธิปไตยในไทยเป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น เพราะประชาชนยังขาดอุดมการณ์และวิถีชีวิตของประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้สถาบันทางการเมืองและวิธีดำเนินการทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง คณะรัฐบาลโดยรัฐสภา ฯลฯ จึงเป็นเพียงรูปร่างประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่จึงถูกตัดขาดจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง ตลอดจน การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงอยู่ในวงจำกัดเฉพาะคณะรัฐบาลเท่านั้น เป็นผู้กำหนดแนวทางการเมือง นโยบายการปกครอง ฯลฯ

จากสภาพเหตุการณ์ช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 ทำให้เห็นบทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาลในระบอบการปกครองทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าวแล้ว แต่บทบาทของรัฐบาลทั้ง 2 ระบอบก็ได้แตกต่างกันจนเห็นได้ชัดเจน เป็นเพียงแต่เปลี่ยนผู้นำประเทศเท่านั้น ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของคณะรัฐบาลในเชิงวิพากษ์การปฏิบัติ และหน้าที่ความรับผิดชอบให้รัฐบาลได้พิจารณาว่า ควรจะมีบทบาทหน้าที่ทางด้านการเมืองมากน้อยเพียงใด รัฐบาลควรทำอย่างไรกับเหตุการณ์ภายในและภายนอกประเทศ ดังเช่นบทความเรื่อง "พลเมืองต้องเคียร์หน้า" "รัฐบาลใหม่" และกับเหตุการณ์ต่างประเทศ เช่น "รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอวูซ" หรือการตีตึงการใช้อำนาจ

ของรัฐบาล กล่าวถึงบทบาทของคณะรัฐบาลประชาธิปไตยว่าให้อำนาจยิ่งกว่าการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการแสดงความคิดเห็นว่า ประชาธิปไตยที่เป็นเพียงรูปแบบโดยมีเพียงรัฐสภานั้นก็ไม่ดีไปกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเปรียบเทียบเหตุการณ์ต่างประเทศกับเหตุการณ์ในประเทศไทย ดังปรากฏในบทความเรื่อง "รีพับลิคอังกฤษ" เป็นต้น

จากบทความของหลวงวิจิตรวาทการที่เสนอความคิดให้แก่วัฒนธรรมระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในเรื่องที่รัฐบาลไทยส่งตัวแทนไปประชุมที่องค์การสันนิบาตชาติเพื่อเจรจาลดอาวุธในกรณีพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนั้น ท่านได้เสนอความคิดแก่ตัวแทนรัฐบาลลงในบทความ โดยท่านคัดค้านความคิด 5 ข้อของฝรั่งเศสที่เสนอแก่อนิมาตชาติเนื่องจากฝรั่งเศสเสนอให้ตั้งกองทัพล้านนาตชาติเพื่อลดอาวุธและลดภาวะสงคราม แต่หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าความคิดของฝรั่งเศสไร้ผล จึงเสนอผ่านบทความสู่รัฐบาลในกรณีคัดค้านความคิดของฝรั่งเศสดังกล่าว ท่านเชื่อว่าข้อเสนอของฝรั่งเศสไม่อาจให้ผลตามต้องการได้ มีลักษณะเหมือน "สร้างวิมานในอากาศ" โดยท่านได้ยกเหตุผลความเป็นไปไม่ได้มาชี้แจงอย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้แทนรัฐบาลไทยที่จะเดินทางไปประชุมสันนิบาตชาติต่อไป และยังสะท้อนให้เห็นว่า ท่านไม่ได้บูชาความคิดของชาวยุโรปเลย ดังตัวอย่าง "รัฐบาลควรฟังเรื่องลดอาวุธ"

ความคิดของฝรั่งเศสทั้ง 5 ข้อนี้ ถ้าสำเร็จไปได้ ผลการที่ได้ผลคือจริงก็จะเปลี่ยนโฉมหน้าโลกให้ผิดแผกออกไปจากที่เป็นอยู่ในบัดนี้อย่างเหลือหลาย แต่เมื่อได้พิจารณาถี่ถ้วนแล้ว ทำให้เรามีคําคัดค้าน มองไม่เห็นว่าการฝรั่งเศสต้องการอะไรในการที่เสนอความเห็นเช่นนี้เข้าไปยังสันนิบาตชาติ ถ้าฝรั่งเศสคิดว่าจะสามารถทำการสำเร็จได้ทั้ง 5 ข้อนั้น ก็ดูเหมือนว่านักการเมืองของฝรั่งเศสจะหลับไป ความคิดเหล่านี้เป็นเรื่องสร้างวิมานบนอากาศ เราลองคิดดูอย่างง่าย ๆ ก็มองเห็นเหตุขัดข้องซึ่งทำให้แน่ใจว่า ถึงอย่างไรก็สำเร็จไปไม่ได้

ถ้าสันนิบาตชาติตั้งกองทัพขึ้น กองทัพนั้นจะต้องใหญ่กว่าเดิมยิ่งกว่ากองทัพ
ของมหาประเทศใด ๆ จึงจะสมศักดิ์ของสันนิบาตชาติ และจะทำให้พวกที่
ขึ้นสันนิบาตชาติมีหวังว่าจะปราบประเทศต่าง ๆ ได้ ถ้าเช่นนั้นสันนิบาตชาติ
จะต้องออกเงินอีกมากมายสำหรับบำรุงรักษากองทัพ ประเทศทั้งหลายที่เป็น
สมาชิกจะต้องเพิ่มเงินค่าบำรุงไปหลายเท่าตัว ใครจะกล้าออกเงินในเวลา
นี้ แม้จำนวนเงินที่ประเทศสมาชิกทั้งหลาย... ประเทศสยามต้องออกเงิน
ค่าบำรุงสันนิบาตชาติปีละราว 55 เหรียญทอง คิดเป็นเงินไทยราวปีละ
แสนบาท ถ้าสันนิบาตชาติมีกองทัพ เราจะต้องเพิ่มเงินอีกอย่างน้อยปีละ
สองแสนบาท เราจะเอาเงินที่ไหนไปเพิ่ม ถ้าหากว่ารัฐบาลของเราจะ
ตัดทอนกันในประเทศ เพื่อเอาเงินไปให้สันนิบาตชาติแล้ว ก็จะเป็นรัฐ
ประศาสน์นโยบายที่ฉลาดอย่างยิ่ง เราเชื่อมั่นว่ารัฐบาลของเราจะไม่ทำ
เช่นนั้นเลย... เราไม่อยากจะสอนรัฐบาล แต่หากหากหัวใจของเราเป็น
หัวใจรัฐบาลแล้ว เราจะสั่งผู้แทนรัฐบาลที่กำลังประชุมเรื่องลคอาวอยู่
ในเวลานี้ว่ามีให้สนับสนุนความคิดของฝรั่งเศสในเรื่องนี้เลยเป็นอันขาด
เพราะจะเสียเวลาเปล่า

(“รัฐบาลควรฟังเรื่องลคอาว” ไทยใหม่ 11 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเมืองในต่างประเทศอีกเรื่องหนึ่งคือ “จีนกับ
ญี่ปุ่นจะสงบหรือ” เป็นสงครามที่ชนชาติญี่ปุ่นรุกรานดินแดนจีนในช่วงเศรษฐกิจทั่วโลก
ตกต่ำ และประเทศไทยเองก็ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย และยังเป็นช่วงระยะเวลา
ใกล้ปฏิวัติด้วย องค์การทางการเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญในขณะนั้นคือ “สันนิบาตชาติ”
จะมีตัวแทนหลายชาติมาประชุมเพื่อร่วมแก้ไขปัญหารักษาหรือที่กรุงเจนีวาเสมอ ๆ
สันนิบาตชาติขบคิดปัญหาสำคัญคือสงครามจีนกับญี่ปุ่นซึ่งจะยุติลงยากมาก หลวงวิจิตรวาทการ
เรียบบทความวิเคราะห์การเมือง เศรษฐกิจ สังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ท่านเสนอแนวคิดที่จะช่วยให้สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นสงบลงได้นั้นว่าชาติต่าง ๆ ไม่ควรเกี่ยวข้อง ควรให้ชาติคู่กรณีตัดสินกันเอง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดสงครามโลก ท่านจึงเสนอตัวแทนรัฐบาลไทยที่ไม่ประชุมสันนิบาตชาติว่า ไม่ควรสนับสนุนให้ชาติต่าง ๆ เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองของจีนกับญี่ปุ่น ดังตัวอย่าง "จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือ"

...การที่ใครจะชนะนั้นเป็นปัญหาที่ยังตอบกันไม่ได้ และแม้จะทายเดาก็ไม่ได้เหมือนกัน เราปรารถนาอย่างเดียวแต่ที่จะมิให้สงครามจีนกับญี่ปุ่น กลายเป็นสงครามโลก และถ้านานาชาติใครจะรักษาความยุติธรรมจริงแล้ว ก็ควรปล่อยให้เขารบกันไปโดยลำพัง อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องให้เป็น การยุ่งยากต่อไป บัดนี้ก็เห็นได้แล้วว่าฝีมือของเขาทั้งสองพอจะวัดเหวี่ยงกัน จีนกับญี่ปุ่น ไม่ใช่เบลเยียมกับเยอรมันไม่จำเป็นต้องมีใครเข้าไปช่วยเลย

("จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือ" ไทยใหม่ 7 มีนาคม 2474 หน้า 6)

บทความเรื่อง "รัฐบาลใหม่" หลวงวิจิตรวาทการเขียนลงบทความในไทยใหม่ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ราว 3 เดือนนั้น ท่านเขียนชี้แนะให้นับบทบาทหน้าที่ของรัฐในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและพัฒนาประเทศว่า รัฐบาลคณะราษฎรควรวางรูปร่างคณะรัฐบาลให้เหมาะสมกับความต้องการทางเศรษฐกิจ กสิกรรม ความเป็นไปในชีวิตและนิสัยใจคอของประชาชนที่อยู่ร่วมกัน เป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง "รัฐบาลใหม่"

มาถึงตอนนี้ เราจะต้องทำความเข้าใจกันให้แน่ชัดว่ารูปร่างของรัฐบาล จะต้องจัดวางให้เหมาะสมแก่ความต้องการทางเศรษฐกิจ, กสิกรรม, ความเป็นไปในชีวิต และนิสัยใจคอของมนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่วางแบบรัฐบาลเข้าไว้ก่อนแล้ว แล้วไปปลูกเสกให้ทางเศรษฐกิจ กสิกรรม ความเป็นไปใน

ชีวิต และนิสัยใจคอของมนุษย์ทั้ง 4 อย่างนี้ให้หันมาเข้ารูปของรัฐบาลที่วางไว้ สิ่ง 4 ประการที่กล่าวนี้จะต้องเป็นไปตามกาละเทศะ ใครจะปลูกเสกให้เป็นขึ้นตามใจชอบไม่ได้

(“รัฐบาลใหม่” ไทยใหม่ 7 ตุลาคม 2475 หน้า 33)

ทั้งนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนวความคิดและสนับสนุนให้รัฐบาลวางโครงการที่แน่นอนมาพัฒนาประเทศ โดยท่านได้นำหลักและวิธีดำเนินการของโครงการจากต่างประเทศที่ประสบผลสำเร็จมาเป็นตัวอย่างสนับสนุนให้รัฐบาลคล้อยตาม ซึ่งท่านได้นำโครงการของริเชอริเออมาชี้แจงให้ทราบ เป็นการชี้แนะรัฐบาลทางหนึ่งดังตัวอย่างบทความเรื่อง “นโยบายของริเชอริเออ”

...ต่อไปก็เต็มไปด้วยโครงการของริเชอริเออที่จะต้องทำอะไรบ้าง ตามธรรมดาการดำเนินการเมื่อนั้นมักทำกันสองวิธี คือมีโครงการอันแน่นอน แล้วค่อยทำค่อยไปวิธีหนึ่ง หรือไม่มีโครงการแต่คอยฉวยโอกาสทำอะไรให้เหมาะแก่เวลาอีกวิธีหนึ่ง บางคนชอบวิธีแรก บางคนชอบวิธีหลัง แต่ริเชอริเออไร้ทั้งสองวิธี ริเชอริเออวางโครงการอันแน่นอนไว้ชั้นหนึ่ง แต่ก็ไม่มีสิ่งที่จะฉวยโอกาส โดยนัยนี้ ริเชอริเออจึงสามารถทำการได้ฉลุยอย่างรวดเร็ว

(“นโยบายของริเชอริเออ” ไทยใหม่ 16 ธันวาคม 2475 หน้า 9)

นอกจากนโยบายต่างประเทศมาเป็นอุทาหรณ์แล้ว หลวงวิจิตรวาทการยังนำโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรม อันเป็นโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการเมืองระบอบประชาธิปไตย ท่านเห็นด้วยกับโครงการสหกรรมของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่จะช่วยให้เกิดความรัก สามัคคีของชนทุกชั้น ซึ่งโครงการต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องให้รัฐบาลเป็นผู้จัดตั้ง ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “โครงการสหกรรม”

...ข้าพเจ้าก็ขอกล่าวว่าโครงการสหกรรมตามที่บรรยายไว้ในหนังสือที่ข้าพเจ้าอ่านนั้น เป็นโครงการที่ดี และเป็นวิธีหนึ่งซึ่งจะเหมาะสมประสานคนทุกชั้นให้กลมเกลียวกันได้ ถ้าหากว่าเราใคร่ระลึกถึงสภาพของเมืองไทย ลักษณะนิสัยใจคอและการดำรงชีพของพลเมือง แล้ววางโครงการใหม่ให้เหมาะสมแก่สภาพของประเทศ

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 แล้ว คณะรัฐบาลโดยคณะราษฎรก็เป็นผู้นำทางการเมืองโดยสิ้นเชิง บุคคลที่เป็นคณะรัฐบาลนับว่าเป็นนักการเมืองในระบบประชาธิปไตยขั้นริเริ่ม นักการเมืองช่วงแรก ๆ นี้ก็ย่อมแสดงบทบาทที่เกินเลยไปบ้างเป็นธรรมดา เช่น มีการขัดแย้งกันทางความคิดด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และในที่สุดก็มีผลสืบเนื่องมาสู่การขัดแย้งส่วนตัว ซึ่งทำให้ระบบการเมืองของไทยสั่นคลอนอยู่เนือง ๆ หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าปัญหาข้อขัดแย้งเช่นนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวพันมากขึ้น จึงได้เขียนบทความเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของนักการเมืองในคณะรัฐบาลว่าควรระประพฤตินั้นและมีบทบาทต่อชาติอย่างไร เป็นบุคคลที่ควรอ่านอาจความเป็นความตายของชาติไว้ จึงได้เสนอบทบาทต่าง ๆ ของนักการเมือง เช่น ควรมีน้ำใจนักกีฬา ไม่เหยียบย่ำทำลายกันและกัน ดังตัวอย่าง “ข้อคิดของข้าพเจ้า”

...ถ้าโครงการของหลวงประดิษฐไพฑูริย์ใช้ไม่ได้ ก็ควรรีบทำโครงการใหม่จะเป็นของใครก็ตามที่ แต่ขออย่าลืมนะว่า นักการเมืองจะต้องเป็นนักกีฬาดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ ณ มหาวิทยาลัยวิชาลัย กล่าวคือผู้ชนะจะต้องไม่กระพือช้ำผู้แพ้ในเมื่อเขาล้มนอนลงแล้ว และผู้แพ้ก็ต้องไม่พยายามคิดแก้แค้นในทางที่ผิดกฎของการกีฬา การมีน้ำใจเป็นนักกีฬานั้นจะต้องมีไม่เฉพาะแต่ผู้ที่เข้าเล่นอยู่ในวงกีฬานั้น แม้ประชาชนคนที่อยู่ภายนอกก็ต้องมีน้ำใจเป็นเช่นนั้นด้วย

(“ข้อคิดของข้าพเจ้า” ไทยใหม่ 31 มีนาคม 2475 หน้า 6)

5. งานการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง

“องค์กร” เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยมีคณะบุคคล มีสมาชิกองค์กร มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน มักจะเป็นการจัดตั้งโดยรัฐบาลหรือคณะบุคคลโดยที่ทางราชการรับรองว่าถูกต้องตามกฎหมาย เช่น สโมสรสามัคคีจีนสยาม สโมสรลีลม สมาคมคณะรัฐธรรมนูญ สมาคมกรรมกร สมาคมชาติ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “โชคของสมาคม” เป็นต้น แต่แนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการที่เน้นความสำคัญขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ที่สำคัญคือ “คณะราษฎร” ซึ่งจัดว่าเป็น “พรรคการเมือง” และท่านได้เสนอแนะให้รัฐบาลยินยอมให้คณะบุคคลจัดพรรคการเมืองอื่น ๆ ขึ้นเพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น ดังบทความเรื่อง “วิจารณ์ชวนวิจารณ์” “ป้องกันสมาคมชาติ” “ควรมีสองสภา” เป็นต้น โดยได้ชี้แจงแสดงเหตุผลประกอบกับเจตนาในการสนับสนุนให้จัดตั้งองค์กรทางการเมือง เสนอรูปแบบองค์กรทางการเมือง ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ขององค์กรที่มีส่วนช่วยพัฒนาระบอบประชาธิปไตย หรือแม้ในช่วงที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา” ขึ้นก็นับว่าเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญเช่นกัน

“พรรคการเมือง” นับว่าเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยได้เริ่มมีพรรคการเมืองมาพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยมี “คณะราษฎร” เปรียบเสมือนพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย แต่รัฐบาลคณะนั้นมิได้บัญญัติให้เสรีภาพในการจัดตั้ง “พรรคการเมือง” (ไพบูลย์ ช่างเรียน 2517 : 90) โดยอ้างว่าสภาพการณ์ขณะนั้นยังไม่สมควรที่จะให้มีพรรคการเมืองเพิ่มขึ้นอีก เพราะจะทำให้การบริหารงานไม่เป็นไปในอันหนึ่งอันเดียวกัน อาจมีการแยกกลุ่มกันขึ้นอันจะนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี ความจริงการที่รัฐบาลกล่าวเช่นนั้นก็เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ให้รัฐบาลบริหารงานให้ดำเนินไปตามทางที่ผิดหรือที่ชอบ ได้ตามแต่คณะรัฐบาลจะปรารถนา เพราะไม่มีพรรคการเมืองใดคอยท้วงติงหรือไม่เห็นด้วย

กับรัฐบาล หรือบางทีรัฐบาลต้องการจะรวมกำลังกันอยู่เสมอ เพื่อป้องกันการปฏิวัติขึ้น
ที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังที่ได้กล่าวมาปรากฏว่าสถาบันการเมืองที่ตั้งขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลง
การปกครองมิได้เป็นไปตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย เพราะขาดพรรคการเมือง
(พงศ์เพ็ญ ศกุนตภัย 2512 : 18) ซึ่งผิดกับหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย
กล่าวคือ จะต้องเปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากมีสิทธิพลเหนือรัฐบาล ไม่มีการผูกขาด
ในทางการเมือง การต่อสู้ทางการเมืองจะต้องมีการต่อรองอย่างสันติวิธี ไม่มีอันตราย
ต่อสังคม แม้แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงเห็นด้วยในเรื่องนี้
พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ ไม่ใช่อยู่ในอำนาจของคณะ
บุคคลเพียงคณะเดียว และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีพรรคการเมืองขึ้นอีกนอกเหนือ
ไปจากพรรคคณะราษฎร

คำว่า "พรรคการเมือง" ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Political
Party" นี้ได้ปรากฏอย่างเป็นทางการในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2489 ซึ่งมีบัญญัติ
ไว้ในมาตรา 14 ว่า บุคคลมีเสรีภาพที่จะรวมตัวกันเป็น "คณะพรรคการเมือง" ได้
ดังเห็นได้จากการที่กลุ่มผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 เรียกว่า
"คณะราษฎร" ส่วนกลุ่มบุคคลที่มีใช้พวกผู้ก่อการได้รวมตัวกัน และพยายามจะขจัด
ทะเบียนเป็นทางการเมือง โดยเรียกคณะของตนเองว่า "สมาคมชาติ" หรือ "คณะชาติ"
เป็นต้น (กมล ทองธรรมชาติ 2520 : 151) ซึ่งมีหลวงวิจิตรวาทการเข้าร่วมด้วย
และได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตให้จัดตั้งพรรค
การเมืองที่นอกเหนือจาก "คณะราษฎร" ขึ้น

"คณะราษฎร" เป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "สมาคม
คณะราษฎร" เมื่อ พ.ศ. 2476 ความพยายามของหลวงวิจิตรวาทการและสมาชิกคณะ
ราษฎรบางคนในการจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ "คณะชาติ" ได้ถูกยับยั้ง ไม่ได้รับอนุญาต
จากนายกรัฐมนตรีพระยามโนปกรณนิติธาดา (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์
จันทวรินทร์ 2525 : 51) แต่อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เป็นกระบอกเสียง

ในการเรียกร้องและสนับสนุนความคิดในการจัดตั้งพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรคของ หลวงวิจิตรวาทการ แคว้นเดียวกันก็มีหนังสือพิมพ์บางฉบับเขียนบทความโต้แย้งความคิด ในการจัดตั้งพรรคการเมือง "คณะชาติ" ว่ามีลักษณะในการหาผลประโยชน์แก่ชนบางกลุ่ม ที่เป็นผู้มีทรัพย์

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เล็กน้อย หลวงวิจิตร วาทการได้เขียนบทความเสนอแนวคิดให้ไทยได้จัดตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้น โดยท่าน อ้างอิงตัวอย่างจากต่างประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองก็เพราะมีองค์กรทางการเมือง หลายคณะ แม้ว่าช่วงที่ท่านเขียนบทความดังกล่าวจะเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม ก็แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่มีการศึกษาโดยทั่วไปรวมทั้งหลวงวิจิตรวาทการเองก็มีความเห็น ด้วยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยที่องค์กรทางการเมืองหลาย ๆ องค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นภาพในอดีตที่กลุ่มปฏิวัติและกลุ่มผู้มีความรู้ต่าง ๆ ได้ตระเตรียมการล่วงหน้าใน การเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ด้วยวิธีการกระจายข่าวระบอบการปกครองของ ต่างประเทศอย่างเปิดเผย ดังบทความเรื่อง "การเลือกในสาธารณรัฐเยอรมัน"

ในประเทศที่ปกครองโดยมีรัฐสภานั้น ย่อมมีคณะกรรมการเมืองทั้งหลายคณะ เช่น อังกฤษมีคอนเซอเวตีฟ, ลิเบอรัล กรรมกร ฯลฯ ฝรั่งเศสมีซ้าย, ขวา, กลางและอื่น ๆ ส่วนเยอรมนีมีคณะกรรมการเมืองคณะใหญ่ที่พอจะนับได้ในเวลานี้ คือ (1) เนชันแนลโซเชียลิสต์ (หรือเรียกสั้น ๆ ว่า "นาซี" คือ คณะของ ฮิตเลอร์) (2) เยอรมันเนชันแนล (3) โซเชียลดีโมแครต (4) คณะกลาง (5) คอมมิวนิสต์ (6) คณะพลเมือง (7) คณะพ่อค้า (8) ดีโมแครต (9) คริสเตียนโซเชียลิสต์ และ (10) อากาเรียน...

("การเลือกในสาธารณรัฐเยอรมัน" ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง องค์การทางการเมืองที่สำคัญคือ "คณะราษฎร" ก็เกิดขึ้นเป็นองค์กรแรกของระบอบประชาธิปไตย และจัดว่าเป็นคณะกรรมการเมืองคณะแรกของไทย แต่ในความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ก่ายังคงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบดั้งเดิมอยู่ คณะการเมืองก็ไม่จำเป็นต้องมี เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทางการเมืองโดยสมบูรณ์ ราษฎรเป็นผู้ดำเนินการตามความมุ่งหมายเท่านั้น ในกรณีระบอบประชาธิปไตยก็ควรมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะเพื่อช่วยถ่วงดุลย์ในการปกครองประเทศให้เป็นไปในวิธิต่างที่เหมาะสมตรงต่อความเป็นจริง และความต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังบทความ "คณะกรรมการเมือง"

เรามีความยินดีที่ได้แลเห็นว่าอย่างน้อยก็มีนักเขียนคนหนึ่ง ซึ่งเข้าใจดีว่า จะต้องมีการเมืองหลายคณะ ที่จริงถ้าหากว่าเรายังอยู่ในระบอบเก่า คือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คณะการเมืองก็ไม่ต้องมี เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำทางแล้ว พลเมืองทั้งประเทศก็ต้องติดตามไปเป็นแถวเดียวกัน แต่เดี๋ยวนี้อำนาจการปกครองตกอยู่แก่ราษฎร และถึงแม้ราษฎรทุกคนจะมีความมุ่งหมายตรงกันว่าจะทำความเจริญให้แก่บ้านเมืองก็ดี หนทางที่ทำความเจริญแก่บ้านเมืองนั้นย่อมมีอยู่หลายทางและต่างคนก็ต่างความคิด ไม่มีประเทศใดในโลกที่ปกครองโดยแบบประชาธิปไตย (ดีโมกราซี) จะมีคณะกรรมการเมืองแต่คณะเดียว แม้ประเทศที่ปกครองโดยมิใช่ประชาธิปไตยแท้ เช่น ฟาสซิสต์ในอิตาลี เขาก็ยังมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ และต่างกับประเทศอื่น ๆ อยู่แต่เพียงว่า คณะฟาสซิสต์พยายามเอากันของตัวเข้าในรัฐสภาให้มากที่สุด เพื่อให้เสียงข้างมากตกอยู่แก่คณะฟาสซิสต์เสมอ แต่ก็มิได้ตัดสิทธิห้ามกันมิให้คณะกรรมการเมืองคณะอื่น...

(“คณะกรรมการเมือง” ไทยใหม่ 10 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการยังเรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตให้จัดตั้ง "คณะชาติ" ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการคณะอยู่ด้วย ท่านเขียนบทความกระทบกระเทียบเปรียบเปรยให้รัฐบาลอนุญาตให้ตั้ง "คณะชาติ" ด้วยคำอ้างว่า ถ้ารัฐบาลไม่ใช้รัฐบาลแต่จัดการก็คงยินยอมอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นได้ ดังตัวอย่างบทความ "คณะกรรมการเมือง"

...ปัญหาเรื่องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ว่าจะควรหรือไม่ควร และจำเป็นหรือไม่จำเป็น แต่เป็นเรื่องที่จะต้องมีขึ้นโดยไม่สามารถจะป้องกันได้ คณะการเมืองที่จะตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายก็ย่อมจะต้องจดทะเบียน ถ้าใครยื่นคำร้องขอจดทะเบียนตั้งคณะกรรมการเมือง โดยแสดงความมุ่งหมายชี้แจงทางคำเนิรการของตนให้เห็นว่าเป็นไปเพื่อความสุขสวัสดิ์ของบ้านเมืองแล้ว รัฐบาลที่มีอำนาจอธิปไตยก็ต้องยอมให้ตั้ง ถ้าไม่ยอมก็เป็นอยู่ตติกรรม และทำให้พลเมืองได้เห็นว่รัฐบาลยังเป็นอำนาจอธิปไตยอยู่ และถึงแม้จะไม่ยอมให้ตั้งคณะขึ้นโดยเปิดเผย คนที่ร่วมคิดกันอยู่แล้ว ก็ยังจะคงรวมสมานฉันท์และวางแผนการไปทางเดียวกัน ถ้าหากว่าบุคคลเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในรัฐสภาได้ ก็คงจะออกเสียงทำนองเดียวกัน รวมความก็ถึงก็คงกลายเป็นคณะขึ้นนั่นเอง ฉะนั้นเรื่องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องที่ว่าควรหรือไม่ควร จำเป็นหรือไม่จำเป็น แต่เป็นเรื่องซึ่งถึงอย่างไรก็ต้องมีขึ้นในรัฐบาลดิโมกราซี ไม่มีใครสามารถห้ามได้นอกจากในรัฐบาลอำนาจอธิปไตย

("คณะกรรมการเมือง" ไทยใหม่ 10 สิงหาคม 2475 หน้า 8)

มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับและผู้นับหลายคนวิจารณ์การก่อตั้งคณะกรรมการเมืองในประเทศไทยว่า ถ้ามีหลายคณะก็อาจทำให้คอมมิวนิสต์แทรกซึมเข้ามาในรูปของคณะกรรมการเมืองได้ ในข้อนี้หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดโต้แย้งลงในบทความเรื่อง "คณะกรรมการเมือง" ว่า ถ้ารัฐบาลไม่อนุญาตให้ตั้งคณะกรรมการเมืองโดยรัฐบาลอ้างว่ากลัวเกรง

คอมมิวนิสต์จะเข้ามาแทรกซึมนั้น ไม่เป็นปัญหาเลย ท่านว่าเป็นการดีเสียอีกที่จะได้รู้แน่ชัดไปว่าใครเป็นคอมมิวนิสต์จะได้หาทางป้องกันได้ง่ายขึ้น และอีกประการหนึ่ง การตั้งคณะกรรมการเมืองหลายคน ช่วยป้องกันระบบเผด็จการอันเป็นศัตรูสำคัญของประชาธิปไตยได้อีกด้วย ดังตัวอย่าง "คณะกรรมการเมือง"

...ใครเลยจะปรารถนาให้ชาติได้รับความเสื่อมโทรม ก็อะไรเล่าที่นับว่าเป็นอันตรายอันจะพึงได้รับจากการมีคณะกรรมการเมืองหลายคน เมื่อได้ออกความเห็นกันต่าง ๆ นานา พวกกันแล้วพวกกันอีกลงท้ายก็มีอยู่อย่างเดียวกันว่า ภัยอันใหญ่หลวงที่ชาติตั้งได้ คณะอื่น ๆ ก็จะต้องขึ้นมาตาม ๆ กัน ข้อนี้เป็นภาระแน่ แต่เรากลัวอะไรในการที่จะมีคณะกรรมการเมืองคณะอื่น ๆ ขึ้นมาหลายคน? ตอบกันว่า เรากลัวคอมมิวนิสต์ คือกลัวว่าจะมีคนขอตั้งคณะคอมมิวนิสต์ขึ้นบ้าง เราขอพูดว่า เจริญให้ตั้งเพราะอยากจะรู้ว่าหน้าไหนใครบ้างที่จะมาตั้งคณะคอมมิวนิสต์ที่นั่นแหละ เราจะได้รู้จักตัวคอมมิวนิสต์กันเสียที เพราะตำรวจของเราได้สืบจับมามากแล้วหาต้นตอไม่พบสักครั้ง ปล่อยให้เขาแสดงตัวออกมาบ้างเป็นไร จะได้ปรามกันเสียให้รวมไปอย่างที่เขาได้ปรามกันมาแล้วในอิทาลี และที่กำลังปรามกันอยู่ในเยอรมนีในเวลานี้ เราอยากดูกันว่า ถ้ามีคณะคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นในเมืองไทยแล้วจะมีคนนิยมสักกี่คน และจะตั้งได้สักกี่วัน? เคยตั้งปัญหาถามกันว่า ก็เมื่อแลเห็นกันอยู่ว่าหลักการของคณะราษฎรคืออยู่แล้ว จะมาตั้งคณะชาติขึ้นทำไมเล่า ไฉนไม่รวมกันเสีย ข้อนี้ตอบว่ารวมไม่ได้ เพราะจะผิดหลักสำคัญในเรื่องที่ไม่ต้องการให้มีคณะกรรมการเมืองคณะเดียว ซึ่งเราได้แสดงให้เห็นผลร้ายมาแต่ก่อนแล้ว แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า คณะชาติเมื่อได้ตั้งขึ้นแล้วจะต้องเป็นปรปักษ์ของคณะราษฎรเสมอไป คณะชาติอาจช่วยเหลือคณะราษฎร และร่วมมือกันในเรื่องสำคัญของชาติได้ แต่การปรารถนาให้มีคณะกรรมการเมืองหลายคน ก็เพื่อกันคิดเตเตอร์ชิป ถึงแม้

หลักนโยบายจะเป็นตัวเองเดียวกัน ก็ควรจะแยกกันอยู่ ใครจะสามารถอธิบายออกมาให้ชัดแจ้งได้บ้างว่า คณะติโมกราติกกับรัฐบาลของสหภาพรัฐอเมริกันนั้นผิดกันอย่างไร เมื่อเราพิจารณานโยบายของคณะกรรมการเมืองอเมริกันทั้งสองคณะนั้นแล้ว เราจะเห็นได้ว่าหลักการเป็นอันเดียวกันแท้ ๆ แต่ทำไมจึงต้องแยกกันเป็นสองคณะก็เพื่อรักษาระเบียบประชาธิปไตยให้คงที่อยู่เสมอนั่นเอง

(“คณะกรรมการเมือง” ไทยใหม่ 20 มีนาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความหลายเรื่องเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยอนุญาตตั้งคณะกรรมการเมืองในประเทศไทยหลาย ๆ คณะ เพื่อท่านจะได้ตั้ง “คณะชาติ” ขึ้นด้วย แต่ความคิดนี้มีได้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นหลวงวิจิตรวาทการจึงหาวิธีทางที่จะเผยแพร่นโยบาย และการดำเนินการของ “คณะชาติ” ในรูปแบบใหม่ คือรูปแบบการเผยแพร่ “ลัทธิรัฐชาติ” โดยได้แสดงเจตนาที่แรงเหตุผลและความจำเป็นในการตั้ง “คณะชาติ” ซึ่งเป็นคณะกรรมการเมืองคณะหนึ่งในระบบประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาเชิดชูชาติไทยให้เด่นเหมือนชาติต่าง ๆ ในยุโรปที่ได้ทำกันมาแล้ว ดังตัวอย่าง “ลัทธิรัฐชาติ”

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ข้าพเจ้าตั้งใจจะเผยแพร่ลัทธิรัฐชาติในเมื่อตั้งคณะชาติขึ้นแล้ว แต่จนบัดนี้เรายังไม่เห็นแววว่าจะตั้งคณะชาติขึ้นได้ ข้าพเจ้าไม่อยากปล่อยให้ความคิดของข้าพเจ้าเป็นหมันไป และข้าพเจ้ายังไม่อยากตายเสียก่อนที่จะได้เห็นลัทธิรัฐชาติของข้าพเจ้าได้เริ่มต้นเป็นประโยชน์แก่ชาติและพลเมืองไทย เมื่อรัฐบาลไม่ยอมให้ตั้งคณะชาติ ข้าพเจ้าก็จะเผยแพร่ลัทธิรัฐชาติในนามของตนเอง เพราะถึงแม้จะตั้งคณะชาติไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องทำการที่เห็นว่า เป็นประโยชน์แก่ชาติอยู่เสมอ ใครจะห้ามหรือเกลียดกันมิให้ข้าพเจ้าทำอะไรอย่างอื่นนั้นพอจะห้ามได้ แต่จะห้าม

หรือเกี่ยวกันมิให้ข้าพเจ้ารักชาติ หรือทำการเพื่อชาติไทยของข้าพเจ้านั้น
ห้ามไม่ได้

(“ลัทธิชาตินิยม” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

การที่ข้าพเจ้าได้กระทำความพยายามควักกำลังกายและกำลังใจพร้อมด้วย
มิตรทั้งหลายของข้าพเจ้า เพื่อก่อสร้างคณะชาติขึ้นนั้น ความมุ่งหมายอัน
สำคัญของข้าพเจ้าอยู่ที่ว่าเราจะต้องสร้างอุดมคติอันหนึ่งขึ้นในเมืองไทยเรา
เราจะต้องทำความเข้าใจกันให้แน่ว่าชาติเป็นของสำคัญเพียงไร และ
ผู้ที่รักชาติต้องการจะบูชาชาติของตนให้สูงเด่นขึ้นนั้นจะควรทำประการใด
เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นการง่าย ๆ นานาประเทศในยุโรปและประเทศญี่ปุ่นเขา
ได้ใช้เวลาทั้งหลายชั่วคนหรือหลายร้อยปีสำหรับอบรมกันในเรื่องนี้ และ
ไม่ต้องสงสัยเลยเลยประเทศเหล่านั้นเจริญขึ้นด้วยการอบรมลัทธิชาตินิยมทั้งนั้น
แต่เขาอบรมกันอย่างจริงจัง เขามีแนวทางอันแน่นอนสำหรับดำเนิน เขามี
หลักลัทธิสำหรับเผยแพร่เขามีวิธีการสำหรับสั่งสอนอบรมกัน ส่วนไทยเรานั้น
เรารักชาติจริง เราอยากทำความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดแก่ชาติของเรา
จริง ๆ แต่ดูเหมือนเรายังไม่ได้วางวิธีทำ เรายังไม่มีหลักที่จะยึด เรายัง
ไม่รู้ว่าทำอะไรดี ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงมีความตั้งใจอันมั่นคงอยู่ว่า
ถ้าคณะชาติได้ตั้งขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าจะทำการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมของข้าพเจ้า
จนสุดกำลังความสามารถ ข้าพเจ้าได้เตรียมไว้พร้อมทุกอย่าง ข้าพเจ้าได้
วางแนวทางของข้าพเจ้าไว้หมด...

(“ลัทธิชาตินิยม” ไทยใหม่ 13 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

“ลัทธิชาตินิยม” ฉบับวันที่ 22 มิถุนายน 2476 ท่านได้เขียนบทความชี้ให้รัฐบาล
และประชาชนเห็นประโยชน์ของการตั้งองค์กรทางการเมืองว่าจะส่งผลต่อชาติอย่างยิ่ง
อย่างเช่น “คณะชาติ” เป็นองค์กรที่ช่วยอบรมเด็กให้เป็นพลเมืองที่ดี ส่งเสริมสถาบัน

ทางการศึกษาให้สนับสนุนโครงการขององค์กรนี้ ผูกให้ประชาชนรักชาติ กล้าหาญ
ขยันหมั่นเพียร รู้จักหน้าที่รักเกียรติยศ ฯลฯ แม้รัฐบาลไม่อนุญาตให้ตั้ง "คณะชาติ"
ก็ตาม ก็ไม่ควรให้แนวความคิดเหล่านี้หยุดขงักลง ควรร่วมมือจัดตั้งเป็น "สมาคม
ชูชาติ" และรับสมาชิกตามรูปแบบสมาคมเพื่อเผยแพร่ลัทธิชูชาติ ดังตัวอย่าง "ลัทธิ
ชูชาติ"

เราต้องอบรมตัวเราเอง และอบรมเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของเรา
ให้เขามีนิสัยอันนี้มาตั้งแต่รู้ความ คอย ๆ หัดคอย ๆ ทำไปทีละน้อย เท่ากับ
เราปั้นคนของเราให้เป็นคนดีจริง ๆ สำหรับจะเป็นประโยชน์แก่ชาติ เรา
จะต้องขอให้ครูบาอาจารย์สั่งสอนอบรมศิษย์ให้ดำเนินไปตามแนวนี้นี้ เราจะต้อง
ขอร้องให้นักประพันธ์ช่วยกันเขียนเรื่องที่จะปลุกใจคนให้รักชาติ ให้กล้าหาญ
ให้ขยันขันแข็ง ให้รู้จักหน้าที่และเกียรติยศ ฯลฯ และเราจะต้องให้พวกเรา
เองที่โต ๆ ค่อยกันแล้ว ประพฤติและฝึกฝนตนเองตามแนวความคิดอันนี้เสมอ
แต่จะทำอย่างไรเล่าจึงจะหาความร่วมมือร่วมใจและพร้อมเพรียงกันมาก ๆ
ได้ในเรื่องนี้ ความคิดของข้าพเจ้าก็มุ่งไปทางตั้งสมาคม แต่เรื่องตั้งสมาคม
เป็นเรื่องลำบาก เพราะรัฐบาลอาจไม่อนุญาตด้วยเกรงจะเป็น "สมาคม
การเมือง" แต่อันที่จริงเรามองเห็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง และเมื่อใด
เราเลิกกลัวเรื่องสมาคมการเมืองเสียได้ เมื่อนั้นเราจึงสามารถตั้งสมาคม
ชูชาติอันนี้ขึ้นเพื่อทำประโยชน์แก่ชาติได้เต็มที่ แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้รัฐบาลจะ
ไม่ยอมให้ตั้งเป็นสมาคม เราจะวางมือวางเท้า ไม่ทำอะไรเพื่อประโยชน์
แก่ชาติของเราเสียเลยหรือ...

("ลัทธิชูชาติ" ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

หลวงวิจิตรวาทการสนับสนุนให้มีการตั้งสมาคมทางการเมืองที่เรียกชื่อว่า "สมาคมคณะรัฐธรรมนูญ" เพราะรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศซึ่งได้รับการกลั่นกรองมาจากรัฐสภา มีผู้กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็คือรัฐธรรมนูญ ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวก็นำมาใช้ทันที และได้รับการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เหมาะสมเสมอมา แต่รัฐธรรมนูญบางฉบับได้รับการละเมิดเสมอ ๆ ในกรณีที่เกิดการปฏิวัติรัฐประหารเปลี่ยนแปลงผู้นำรัฐบาลหลังจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ได้รับการปฏิกิริยาขึ้นมาใหม่ในกรณีการจัดตั้งผู้นำคณะรัฐบาลชุดใหม่ต่อ ๆ มา จึงทำให้รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายระเบียบกฎหมายในการปกครองประเทศต้องสะดุดหยุดลงก็เป็นบางโอกาส พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ จึงทรงมีกระแสพระราชดำรัสแก่พระยามโนปกรณนิติธาดาทรงยังเป็นนายกรัฐมนตรีว่า ควรตั้ง "สมาคมรัฐธรรมนูญ" เพื่อให้ชนทุกชั้นทุกพวกได้ร่วมสมานฉันท์เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ตามความคิดนี้หลวงวิจิตรวาทการก็แสดงความคิดเห็นพ้องค้ำกับการก่อตั้ง "คณะรัฐธรรมนูญ" ตามกระแสพระราชดำรัส ดังปรากฏในบทความเรื่อง "คำแถลงเรื่องตั้งสมาคมคณะรัฐธรรมนูญ"

การตั้งสมาคมคณะรัฐธรรมนูญนั้น เป็นความหวังความต้องการของประชาชน เป็นอันมากที่นิยมรัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยมีกระแสพระราชดำรัสแก่พระยามโนปกรณนิติธาดา ครังยังเป็นนายกรัฐมนตรีว่า ควรตั้งสมาคมอันนี้สำหรับให้คนทุกชั้นทุกพวกได้เข้าร่วมสมานฉันท์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ประเทศและชาติ และถ้าหากสมาคมคณะรัฐธรรมนูญได้ตั้งขึ้นแล้ว ก็จะมีพระราชนิพนธ์พระบรมราชูปถัมภ์ เป็นอันว่า การตั้งคณะรัฐธรรมนูญนั้นเป็นที่พึงปรารถนายิ่งนัก หากแต่ยังไม่มีโอกาสจัดตั้งขึ้นตามความปรารถนา

("คำแถลงเรื่องตั้งสมาคมคณะรัฐธรรมนูญ" ไทยใหม่ 15 ธันวาคม 2476 หน้า 5)

คณะรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีไม่อนุญาตให้ก่อตั้ง "คณะรัฐธรรมนูญ" เพราะเกรงว่าจะเป็นคณะกรรมการเมืองที่น่าลัทธิฟาสซิสต์หรือนาซีมาใช้ในประเทศไทย หลวงวิจิตรวาทการได้ชี้แจงให้ทราบว่า "คณะรัฐธรรมนูญ" ไม่ใช่องค์กรหรือคณะกรรมการเมือง เพราะยังไม่เป็นนโยบายทางการเมือง เป็นเพียงคณะบุคคลที่ร่วมมือร่วมใจเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชาติเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม หลวงวิจิตรวาทการพยายามชี้แจงแสดงเหตุผลสนับสนุนให้รัฐบาลอนุญาตให้ก่อตั้งสมาคมขึ้น เพื่อสืบสานไปสู่การก่อตั้งคณะกรรมการเมืองหรือองค์กรทางการเมืองภายภาคหน้า ดังตัวอย่าง "วิธีการของคณะรัฐธรรมนูญ" ความว่า

...สมาคมคณะรัฐธรรมนูญยังไม่เป็นสมาคมการเมืองอย่างเต็มที่ เพราะยังไม่เป็นนโยบายการเมือง ฉะนั้นจึงไม่มีข้อที่จะคิดเลยไปถึงการเป็นฟาสซิสต์หรือนาซี เว้นแต่ต่อไปภายหน้าถ้าหากรัฐบาลยอมให้ตั้งคณะกรรมการเมืองอื่น ๆ ขึ้น โดยมีนโยบายทางการเมืองอยู่ด้วยแล้ว คณะรัฐธรรมนูญอาจบัญญัตินโยบายทางการเมืองของตนขึ้นบ้างก็ได้

("วิธีการของคณะรัฐธรรมนูญ" ไทยใหม่ 24 ธันวาคม 2476 หน้า 6)

แนวความคิดด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 นั้น ท่านได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระและแนวความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับเศรษฐกิจของโลกและของประเทศไทย ชี้แจงข้อเท็จจริง เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาโดยเสนอแนะทั้งแก่รัฐบาลและประชาชนเกี่ยวกับหลักการประพฤติปฏิบัติสำหรับหน่วยราชการและบุคคลในอันที่จะทำให้ประเทศชาติและตนเองอยู่รอดปลอดภัย หรือพอพียงตนอยู่ในสภาพที่ไม่เดือดร้อนนัก ในสภาวะที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา

บทความที่แสดงแนวคิดทางค่านเศรษฐกิจนั้น หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนไว้ ทั้งช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทำให้มองเห็นสภาพ เศรษฐกิจของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตยในช่วงเวลา ใกล้เคียงกัน ท่านเสนอความคิดเห็นในเชิงสนับสนุนรัฐบาลในบางเรื่องที่ท่านเห็นค้ำว ยื่น เขียนบทความสนับสนุนให้ประชาชนเห็นใจและเข้าใจรัฐบาลในการเพิ่มภาษีบาง ประเภทในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยชี้แจงให้เห็นความจำเป็นของรัฐบาล และเสนอความคิดเห็นในเชิงโต้แย้งคัดค้าน การกระทำบางประการของรัฐบาลในยุคสมัยเดียวกัน เช่น บทความเรื่อง "โลก เปลี่ยนรูป" ได้คัดค้านวิธีการที่เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์นำเงินแผ่นดินไปใช้อย่างไม่ เหมาะสม ทำให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เป็นต้น

นอกจากนี้ ท่านได้กล่าวถึงสาเหตุของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการแก้ไข ปัญหาของแต่ละประเทศ อันมีปัญหามาจากด้านการคลัง การเงิน การผลิต การค้า การอุตสาหกรรม การลงทุน และปัญหาจากภายนอกประเทศมีส่วนผลักดันให้ประเทศไทย มีสภาพเศรษฐกิจดังที่ปรากฏ

ดังนั้น จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทางค่านเศรษฐกิจ จึงต้องศึกษาสภาพเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 ที่สัมพันธ์ เกี่ยวข้องกัน และหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึงไว้ในค่านต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ

1. การพาณิชย์
2. การเก็บภาษีอากร
3. รายได้ส่วนบุคคลและรายได้ประชาชาติ
4. การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ
1. ด้านการพาณิชย์

การพาณิชย์ที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงนั้นจะเกี่ยวข้องกับ การผลิต พ่อค้า คนกลาง การค้าขายภายในและต่างประเทศ ตลอดจนกิจการของกระทรวงพาณิชย์ใน ช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476

จากการศึกษาค้นคว้าสถานะทางการค้า พบว่า สาเหตุจากการเปิดประตูการค้าโดยเริ่มต้นจากสนธิสัญญาเบาริง ใน พ.ศ. 2398 ยังผลให้เศรษฐกิจของไทยเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของโลกอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภายนอกประเทศ ทำให้พื้นฐานของระบบเศรษฐกิจไทยซึ่งเป็นแบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่อยู่ในความต้องการของตลาดต่างประเทศ สูง ได้แก่ สินค้าทางเกษตร และเหมืองแร่บางชนิด (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 29)

การผลิตอุตสาหกรรม ผลิตเพื่อสนองความต้องการของครัวเรือนหรือท้องถิ่นภายในประเทศ เช่น การทอผ้า การทำน้ำตาล ได้สลายตัวไป เพราะระบบการค้าแบบเสรีภายใต้สนธิสัญญากับต่างประเทศเปิดโอกาสให้สินค้าอุตสาหกรรมหรือผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศ ซึ่งผลิตจากโรงงานเข้ามาแข่งขัน เช่น การทอผ้า การบริโภคนิยมสินค้าต่างประเทศ จะเห็นว่า จุดเริ่มต้นของสนธิสัญญาต่างประเทศ คือ สนธิสัญญาเบาริงเป็นการทำลายโครงสร้างในการผลิตที่มีอยู่เดิม นั่นคือ การทำลายการเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตนเองและกิจกรรมค้าหนัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนที่เคยมีอยู่ ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยมีลักษณะที่พึ่งการผลิตสินค้าขึ้นปรุ้มเพื่อส่งออกไม่กี่ชนิด และต้องพึ่งการค้าต่างประเทศ เพื่อซื้อสินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ ดังนั้นสถานะทางการค้าและการผลิตของไทยในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 จึงต้องขึ้นอยู่กับสถานะการค้าการผลิตและตลาดโลกด้วย ความผันผวนทางการค้า การผลิตของโลกจึงมีผลกระทบต่อการค้าและการผลิตทางอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมของไทยในช่วงดังกล่าว

การค้าและการผลิตมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการคลังและการเงิน การค้ามีความสัมพันธ์กับการคลัง เพราะเป็นบ่อเกิดของรายได้ของประเทศ และการค้ามีความสัมพันธ์กับการเงิน เพราะเป็นปัจจัยกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ การดำเนินนโยบายการเงินของรัฐบาลมีผลกระทบกระเทือนต่อการค้าเป็นอย่างมาก ในระยะที่เศรษฐกิจตกต่ำ (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 43) ในช่วงปี พ.ศ. 2472 เป็นต้นไป

หน่วยงานสำคัญของรัฐบาลที่ดูแลควบคุมกิจการพาณิชย์ คือ กระทรวงพาณิชย์ เป็นหน่วยงานที่ควบคุมดูแลเกี่ยวกับการค้าภายในและภายนอกประเทศ ในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำมาก กระทรวงพาณิชย์ได้ใช้จ่ายเงินโดยไม่ได้รับการควบคุมอย่างเข้มแข็งให้เป็นไปตามความเหมาะสมตามความจำเป็น เช่น มักนิยมไปศึกษางานต่างประเทศเสมอ ๆ โดยใช้จ่ายเงินงบประมาณของรัฐบาลเป็นค่าใช้จ่ายที่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ และกิจการของกระทรวงมิได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ให้เกิดประโยชน์ต่อภาวะการค้าภายในและภายนอกประเทศอย่างเต็มความสามารถ ไม่มีการปรับปรุงแก้ไขสินค้าทั้งด้านคุณภาพและปริมาณให้ดีขึ้น และยังต้องใช้เงินแผ่นดินจ้างชาวต่างประเทศโดยให้อาจารย์สูงเข้ามาช่วยปรับปรุงงานภายในกระทรวงพาณิชย์ แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ปรับปรุงคุณภาพบุคลากรในกระทรวงและสำหรับราคาข้าวที่ส่งออกก็ยังคงตกต่ำอยู่เช่นเดิม (หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474)

การพาณิชย์มีความใหม่ที่ได้รับการปรับปรุงขึ้นในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำก็คือ เรื่องรูปแบบ โดยจัดเป็นกระทรวงใหม่มีหลักการที่รับมาจากต่างประเทศทั้งหมด โดยไม่ได้ปรับให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของประเทศไทย จึงทำให้การพาณิชย์ของไทยในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้รับการพัฒนาให้เจริญ รุดหน้าเท่าที่ควร เพราะผู้ผลิตสินค้าคือกสิกรยังคงเดือดร้อนกับการขายข้าวและสินค้าส่งออกในราคาต่ำอยู่เช่นเดิม ในประเด็นปัญหานี้ หลวงวิจิตรวาทการได้ท้วงติง เสนอความคิดเห็นให้รัฐบาลจกนโยบายในการพัฒนากระทรวงพาณิชย์ให้เหมาะสม เสนอวิธีการปฏิบัติ ขั้นตอนการประมูลซื้อขายสินค้า เป็นต้น

หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความก่อนการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งเป็นช่วงเวลา เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เศรษฐกิจของไทยก็ตกต่ำเช่นกัน นโยบายการประหยัจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้เสนอวิธีการจัดการในกิจการของรัฐพาณิชย์ เพื่อการประหยั และความสะดวกรวดเร็ว ท่านกล่าวถึงงานของรัฐพาณิชย์ที่จัดการ ก่อสร้างหรือซื้อสินค้าจากต่างประเทศนั้น ควรเปลี่ยนวิธีใหม่แทนที่จะต้องเดินทางไป

ประมูล สืบทอดในต่างประเทศด้วยตนเอง เป็นการดิ้นเปลี่ยนเงินแผ่นดิน ควรจะให้ บริษัทต่าง ๆ ยื่นประมูลมาเองโดยเสนอรายละเอียดมาด้วย และการตรวจสอบคุณภาพ และการสืบสวนก็ให้เป็นหน้าที่ของทูตไทยในประเทนั้น ๆ หรือการประมูลการก่อสร้าง บางอย่าง เช่น การก่อสร้างสะพานก็จัดประมูลในกรุงเทพอันเป็นความรับผิดชอบของ เสนาบดีสภา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเป็นองค์สำคัญในการวินิจฉัยที่อยู่แล้ว แต่ก่อนจะถวายพระองค์นั้น เสนาบดีสภาควรที่จะวินิจฉัยให้เสียก่อน หรือการซื้อรถจาก ต่างประเทศก็ควรที่จะวางเงื่อนไขคุ้มครองให้มีคุณภาพดีตามที่ต้องการ จึงไม่จำเป็นต้อง เสียเงินแผ่นดินเพื่อส่งเจ้าหน้าที่ไปทดลองซั้บก่อน บาททดลองในกรุงเทพ ก็ได้ ถ้าไม่ ทรงเงื่อนไขก็ส่งคืนได้ จากข้อเสนอนี้ ท่านเน้นให้รัฐบาลรู้จักวิธีการใช้จ่ายเงิน จำนวนมาก รู้จักซื้อสินค้าจากต่างประเทศเพื่อป้องกันการค้าเสียเปรียบ การดิ้นเปลี่ยน เงินโดยให้เหตุ รู้จักใช้เงินอย่างรัดกุมและได้รับประโยชน์มากที่สุด ดังตัวอย่าง "โลกเปลี่ยนรูป"

... การสร้างสะพานหรือซื้ออะไรเป็นเงินมาก ๆ นั้น เราอาจเรียกให้บริษัท ยื่นประมูลเข้ามาให้เรา โดยที่เราไม่ต้องวิ่งออกไปหา บริษัทเหล่านั้นมีหน้าที่ จะตกลงส่งผู้แทนเข้ามาเพียงคนเดียว เพื่อตรวจสอบว่าจะต้องทำอะไรบ้าง แล้วก็ออกไปแสดงรายงานแก่บริษัททุก ๆ บริษัทที่จะยื่นประมูล บริษัทไหนจะ สมัครทำก็ยื่นประมูลบอกรายละเอียดเข้ามาเอง บริษัทไหนประมูลได้ บริษัท นั้นก็ต้องออกค่าเคิรทางให้แก่ผู้เข้ามาตรวจ เมื่อทำดังนี้ ค่าเคิรทางของคน ที่เข้ามาตรวจ เราก็ไม่ต้องเสียค่าเคิรทางให้เสด็จเสนาบดีของเราเสด็จ ออกไปเปิดซองประมูลในยุโรปก็ไม่จำเป็น ลองคิดดูเกิดว่าจะประหยัดเงินไป ได้เท่าไร ส่วนหลักฐานของบริษัทต่าง ๆ นั้นเล่า ก็ไม่เป็นการยากที่จะสอบสวน ได้ ทูตของเรามีไว้ทำไม สอบสวนข้อความเพียงเท่านั้นไม่ได้เหียวหรือ

...อนึ่งในเวลานี้ เราก็คงจะไม่ก่อสร้างอะไร แต่ถ้าแม่จะสร้างอะไรในกาลภายหน้าแล้ว ก็ควรเปิดของประมูลกันในกรุงเทพฯ ที่จริงการสร้างของสำคัญ ๆ สำหรับชาติ เช่น สร้างสะพาน พระปฐมบรมราชานุสรณ์นั้น ถ้าได้เปิดของประมูลในสนามกีฬาและถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นผู้แทนของชาติก็ทรงเห็นทรงวินิจฉัยด้วยพระองค์เองแล้ว คนทุกคนจะอึ้งใจ รู้สึกเป็นเกียรติยศ ถ้าหากจะซื้ออะไรที่มีขึ้นใหม่ ราคาพันตำลึงทอง ก็ขอให้สนามกีฬาได้วินิจฉัยเสียก่อน จึงค่อยสั่งซื้อเพื่อป้องกันความยุ่งยากทางการเงินของรัฐบาล แล้วก็ไม่จำเป็นต้องให้ใครออกไปลองซื้อที่ดูก่อน เมื่อเราวางข้อไข่ออกไปว่าเป็นรถที่ใช้ได้ในเมืองไทยแล้ว ถ้ามันใช้ไม่ได้ผู้ชายก็ต้องรับผิดชอบเอง การที่เราออกไปทดลองมานั้น เสียเงินก็มาก แล้วถ้าหากของที่เอาเข้ามาเกิดใช้ไม่ได้ดี ผู้ชายเขาก็ไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะเราไปทดลองมาแล้ว ปฏิบัติการเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราควรจะต้องเปลี่ยนทั้งสิ้น

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ท่านกล่าวถึงการที่รัฐบาลใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ไม่ควบคุมการใช้จ่าย จึงมีผลต่อประเทศไทยที่ต้องประสบปัญหาทางการเงิน เศรษฐกิจ โดยยกตัวอย่าง การที่เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์เสด็จไปยุโรปทุก ๆ สามปี และข้าราชการในกระทรวงผลักดันไปศึกษางานในยุโรปเสมอ ๆ ไม่ใช่หนทางช่วยชาติในสถานะเศรษฐกิจของชาติ และทั่วโลกตกต่ำ ดังตัวอย่าง

...อย่างน้อยควบคุมรัฐบาลให้แข็งขันเข้าสักหน่อย บางทีเราจะไม่ลำบากเช่นนี้ แต่เราหละหลวมกันมากไป ... เช่น ค่าใช้จ่ายในการที่เสด็จเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์เสด็จไปยุโรปทุก ๆ สามปี หรือที่ข้าราชการกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมผลักดันออกไปดูการในยุโรปเสมอ ๆ นั้น

ก็ไม่เห็นจำเป็นอะไร เราคอยดูกันในสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำนี้เถิดว่า ท่านที่ออกไปดูการนั้นจะมีปัญหาช่วยชาติอย่างไรได้บ้าง และในเวลานี้เมื่อท่านออกไปไม่ได้ จะเป็นการเสียหายแก่บ้านเมืองสักเพียงไร เพียงเท่านี้ก็จะได้เห็นกันว่า ว่าการที่ข้าราชการรัฐพาณิชย์ออกไปดูการเมืองนอกโดยไม่หยุดหย่อนนั้น เป็นการจำเป็นหรือไม่จำเป็น

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการ เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้บริหารกระทรวงพาณิชย์ที่ดำเนินนโยบายผิดพลาดนั้น ไม่อาจแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ เช่น การจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยงานโดยไม่คุ้มค่าเป็นการแก้ไขปัญหามากถูกเป้าหมายของสังคม และเป็นการเชื้อถื้อนนับถือชาวต่างประเทศมากเกินไป ตลอดจนเป็นการดูหมิ่นความรู้ความสามารถของคนไทยอีกด้วย ดังตัวอย่าง

เมื่อเริ่มต้นที่เราสู้สู้ว่าสินค้าเข้าสารของเราขายตกต่ำไป เสด็จเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ก็เสด็จออกตรวจการในเมืองจีนและอินเดีย ราษฎรไทยทุกคนก็คอยวันเสด็จกลับอย่างใจเต็มโดยมั่นใจว่า เมื่อเสด็จเสนาบดีเสด็จกลับมาถึง จะทรงแก้ไขให้สินค้าของเราดีขึ้น ครั้นเมื่อเสด็จกลับมาแล้วสิ่งที่ประชาชนได้ทราบก็มีเพียงว่าได้ตั้งกรมใหม่ และจ้างฝรั่งเข้ามารับเงินเดือนแพง ๆ กับได้ฟิล์มภาพยนตร์เรื่องกรุงปักกิ่งมาฉายเบ็ดหูเบ็ดตา พวกเราฟิล์มหนึ่ง นอกนั้นการเสด็จตรวจจะมีผลคืออะไรอีกบ้าง เราไม่มีโอกาสได้ทราบเลย และราคาเข้าของเราที่ต่ำลงไปทุกวัน

...หากเราทำเองไม่ได้จะต้องจ้างฝรั่งก็รับจ้างเสียทันที เรื่องจ้างฝรั่งนั้นเราก็คงไม่ว่า เพราะเมื่อข้าราชการของเราไม่มีความสามารถพอในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเราก็คงจ้างฝรั่ง การจ้างฝรั่งในเรื่องที่ไม่ใช่เพราะประสาสนโยบาย

นั่น ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่า เราไม่มีคนสามารถพอ แต่ไหน ๆ จะจ้างก็
จ้างเสียเลยก็แล้วกัน ถ้าหากว่าการไปตรวจการเมืองนอกไม่มีผลคืออะไร
มากไปกว่าที่จะกลับมาจ้างฝรั่งแล้ว ก็ไม่ต้องออกไปตรวจให้เสียเงินเสีย
เวลา

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

นอกจากนี้ท่านยังเขียนบทความอยู่ กระตุ้นเพื่อนให้กระทรวงพาณิชย์สร้าง
ผลงานที่เป็นประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาและสร้างศรัทธาแก่
ประชาชน แต่การไปดูงานในต่างประเทศมีหลาย ๆ คน แล้วกลับมาเขียนหนังสือ
ประกาศวิฤตกระจายเสียงนั้น นอกจากจะเสียเงินงบประมาณของแผ่นดินแล้ว ยังไม่ได้
ช่วยแก้ไขปัญหามลพิษจากต่างประเทศได้เลย นับว่าเป็นความล้มเหลวของ
กระทรวงพาณิชย์ ดังตัวอย่าง

เรื่องออกไปดูการ เมืองนอกนั้น เปนโรคอันสำคัญของรัฐพาณิชย์ เมื่อครั้ง
คลังออมสินยังไม่เปนของกระทรวงพาณิชย์ก็ไม่ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่ต้องยก
พวกออกไปเรียนบัญชีในเมืองนอก ครั้นเมื่อโอนไปเปนของกระทรวงพาณิชย์
ก็ต้องชวนกันออกไปดูงานบัญชีในออสเตรเลีย ทำไมจึงต้องไปดูที่ออสเตรเลีย
เราก็ตอบไม่ได้ ท่านพวกนั้นกลับเข้ามาแล้ว หากคลังออมสินให้ตีวิเศษขึ้น
อย่างไรบ้าง เราอยากจะให้เผยแผ่ออกมาดูกันสักครั้ง ควรจะแสดงให้
ราษฎรเห็นสักหน่อยว่า ได้ทำอะไรให้เห็นผลดีขึ้นบ้าง ที่เราทราบก็คือแต่ง
หนังสือเล่มหนึ่งแล้วก็ตะโกนอ่านในวิทยุเช้าชากอยู่แทบทุกวันเพื่อชักชวนให้
คนฝากเงิน การร้องชวนเฉย ๆ จะทำให้คนเลื่อมใสได้น้อย แต่ถ้าหากแสดง
ผลสำเร็จของวิธีการที่กระทรวงพาณิชย์ทำอยู่ในบัดนี้ออกให้เห็นบ้างแล้ว จะมี
คนเลื่อมใสมากมาย

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความเสนอแนวคิดด้านการพาณิชย์ที่รัฐบาลควรหันไปอาจส่งผลให้เกิดความไม่คล่องตัวในการส่งสินค้าไปจำหน่าย ทำให้การค้าซบงกซ์กัน ดังที่เป็นอยู่ในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสในอดีต และทำให้ประชาชนไม่พอใจในการจัดการค้าในลักษณะเช่นนั้น จึงทำให้อังกฤษต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการของ "ลัทธิพาณิชย์" ใหม่ โดยอังกฤษวางมาตรการควบคุมสัญญาซื้อขายกับต่างประเทศด้วยวิธีการให้ชาวต่างประเทศที่มาค้าขายในอังกฤษนั้น นำเงินออกไปประเทศของตนในอัตราจำกัด คือจะต้องนำเงินบางส่วนซื้อสินค้าจากอังกฤษกลับไป เป็นวิธีการช่วยให้การค้าของอังกฤษได้เปรียบต่างประเทศ นั่นคือเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษย่อมจะดีขึ้นอย่างแน่นอน หลวงวิจิตรวาทการ ได้นำวิธีการแบบ "ลัทธิพาณิชย์" ของอังกฤษมาเขียนบทความเพื่อให้นักะรัฐบาลไทยได้เห็นตัวอย่าง และนำไปปฏิบัติเพื่อพยุงบภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ดีขึ้น ดังตัวอย่าง "ลัทธิการค้าเมืองที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ"

ลัทธิอันนี้ได้ชื่อว่า "ลัทธิพาณิชย์" นี้ ฝรั่งเศสและอังกฤษได้ใช้กันมาก ในสมัย 200 ปีเศษมาแล้ว แต่ในที่สุดก็ต้องเลิก เพราะเป็นวิธีการที่กระทำความไม่พอใจแก่คนทั่วไป เพราะรัฐบาลต้องออกข้อบังคับกับธุรกิจสารพัดอย่าง และการค้าขาย แม้ภายในประเทศก็ทำกันไม่สะดวก วิธีการอันนี้ทำให้การเพาะปลูกเสื่อมทรามลงอย่างร้ายกาจ โรงงานหัตถกรรมเล็ก ๆ ก็ล้มจม โรงงานใหญ่ ๆ ก็ไม่สามารถจะส่งสินค้าให้ผู้ซื้อได้เร็วทันใจ เพราะรัฐบาลคอยกวดขันอยู่ทุกฝีก้าว เมื่อปรากฏว่าลัทธิพาณิชย์นี้จะทำอันตรายแก่เศรษฐกิจของประเทศ แทนที่จะทำให้เป็นผลดีแล้ว จึงได้เกิดลัทธิอื่นขึ้นอีก

ในประการที่ 2 นั่นคือ ตรวจตราควบคุมสัญญาซื้อขายที่ชนชาติของตนกระทำต่อคนต่างประเทศ ในประเทศอังกฤษในกาลก่อนได้ดำเนินวิธีนี้มากกว่าใคร ๆ ถึงกับวางข้อบังคับจำกัดว่า ถ้าพ่อค้าอังกฤษขายของให้แก่ชาวต่างประเทศ

เงินที่ได้รับจากการขายนั้นจะต้องนำเข้ามายังประเทศอังกฤษ แต่หากค่า
 จาหวางประเทศส่งสินค้ามาขายในประเทศอังกฤษจะนำเงินออกไปทั้งหมด
 ไม่ได้ ต้องถูกบังคับให้ซื้อสินค้าอังกฤษบางส่วน เพื่อให้เงินคงอยู่ในประเทศ
 อังกฤษบางส่วนถึงแม้จะไม่หมดก็ดี

(“ลัทธิการเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ” ไทยใหม่ 6 สิงหาคม 2475 หน้า 7)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนแนะนำให้รัฐบาลจัดการพาณิชย์โดย
 อาศัยหลักลัทธิพาณิชย์ของอังกฤษ 2 ประการ คือ แนะนำให้รัฐบาลใช้อำนาจให้เต็มที่
 ในการส่งเสริมชาติ และควรออกกฎหมายบังคับควบคุมการค้า กสิกรรมและอุตสาหกรรม
 โดยถ้วน คั่งตัวอย่าง

หลักลัทธิพาณิชย์นั้น เราแบ่งออกได้ 2 ประการ คือ

- 1) รัฐบาลจะต้องใช้อำนาจอย่างสุดความสามารถที่จะอุดหนุนเกษตรกรชาติของตัว
- 2) รัฐบาลต้องกีดออกกฎหมายบังคับควบคุมการค้า กสิกรรมและอุตสาหกรรม
 เสียเอง โดยไม่ต้องขอให้พลเมืองขอร้อง

(“ลัทธิการเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ” ไทยใหม่ 6 สิงหาคม 2475 หน้า 7)

2. ค่านาฬิกา

เนื่องจากปัญหาทางด้านการคลัง การเงินของประเทศ รัฐบาลให้ความสำคัญ
 แก่เงินคงคลังมาก เพราะประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม ย่อมไม่สามารถหวังผลผลิต
 ทางการเกษตรในแต่ละปีได้อย่างแน่นอน

ปัญหานาฬิกาทำความเข้าใจแก่รัฐบาลและประชาชนมากตั้งแต่ช่วง พ.ศ.
 2474 รัฐบาลได้ออกกฎหมายภาษีใหม่บางอย่าง เช่น ภาษีเงินเคียนออกเมื่อวันที่ 17
 พฤษภาคม 2475 พระราชบัญญัติภาษีเงินเคียนนี้มุ่งหมายเก็บเงินมาชดเชยจำนวนเงิน
 ประเภทต่าง ๆ ที่ลดน้อยลงให้งบประมาณสู่ดุลยภาพเหมือนอย่างประเทศที่เจริญแล้ว
 ได้จัดเก็บ แต่ภาษีใหม่นี้ทำให้ประชาชนเคียนร้อนยิ่งเช่นกัน

หลังจากที่ได้ออกกฎหมายเก็บภาษีเงินเคียนแล้ว สถานการณ์เศรษฐกิจและ
ฐานะการคลังของรัฐบาลก็ไม่มีทีท่าจะกระเตื้องขึ้นกว่าเก่าอย่างไร ตรงข้ามผลของ
ภาษีเงินเคียนนี้ได้ก่อความยากจนคนแค้นให้แก่ข้าราชการยิ่งกว่าเก่า และราษฎรไทย
ก็ยังได้รับความยากจนคนแค้นแสนสาหัสยิ่งขึ้น ชาวนา ชาวสวนต้องทิ้งนาทิ้งสวน
(ไสว ลุทธิพิทักษ์ 2526 : 59 - 61) ชาวสวนบางกลุ่มมีการชุมนุมร้องทุกข์ถึง
ความเดือดร้อนที่รัฐบาลเก็บภาษีกันไม่ การประชุมของชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรี
และชลบุรี ความว่า

กรณีเจ้าพนักงานเรียกเก็บอากรจากชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรีและชลบุรี
หลายตำบลขนาดตามเกณฑ์ คือสูง 3 สอกวัดโคยรอบ 5 ก่ำ หรือแม้ไม่ถึง
หากเมล็ดผลก็อยู่ในข่ายเสียอากร ซึ่งแต่เดิมทางบ้านเมืองมิได้เก็บอากร
วิธีนี้ โดยต้นไม้ขนาดไม่สูง 3 สอกวัดรอบ 3 ก่ำแล้ว แม้จะมีลูกก็ไม่เก็บ
ค่าอากร แต่บัดนี้เก็บ ทำให้เดือดร้อน เพราะผลอาจเล็กและโตใช้การ
ไม่ได้...

(หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ 26 มีนาคม 2474)

การเรียกเก็บภาษีเพิ่มบางประเภท เช่น ออกพระราชบัญญัติเงินเคียนทำให้
ข้าราชการไม่พอใจมาก เพราะเห็นว่าควรเก็บภาษีอย่างอื่นมากกว่า เช่น ภาษีเงินได้
จากผู้มีทรัพย์สินมาก เช่น เจ้านาย ขุนนาง (สนั่น เมืองวงศ์ 2518 : 221)

ฉะนั้น ในวันที่ 2 มิถุนายน 2475 รัฐบาลได้ออกประกาศแก้ราษฎร เรื่อง
ความอึดอัดเดือดร้อนว่า มีฎีการายการหลุดเกล้าถวายมาจากที่ต่าง ๆ หลายฉบับ กราบบังคม
ทูลร้องทุกข์เรื่องความอึดอัดเดือดร้อน ท้ามาหาได้ไม่พอเลี้ยงชีพและเสียภาษีอากรได้
สะดวกเหมือนแต่ก่อน พระองค์จึงมีพระราชประสงค์จะให้ทราบความจริงทั่วกันว่า แม้
คฤหบดี พ่อค้า ข้าราชการและเจ้านายก็ได้รับความลำบากด้วยกันทั้งนั้น เพราะความ
เดือดร้อนอันเกิดขึ้นทั่วราชอาณาจักร ประเทศอื่นก็เดือดร้อนเช่นกัน แต่ประเทศไทย

ยังมากกว่าประเทศอื่น ไม่ถ่วงอศอยาก แต่การที่ประชาชนยากจนลง เงินภาษีอากร
 ที่รัฐเคยเก็บเฉลี่ยจากคนทั้งปวงมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองก็ไม่พอ จะเห็นว่า เมื่อ
 พ.ศ. 2473 เงินภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินเก็บได้กว่าสิบหกล้านบาท ใน พ.ศ.
 2474 จำนวนเงินเก็บได้ตกต่ำลงกว่าสิบเก้าล้านบาท มาถึง พ.ศ. 2475 ประมาณ
 จำนวนเงินจะตกลงไปอีกสักยี่สิบล้านบาท ก็เป็นเหตุให้เกิดความลำบากแก่รัฐบาลเป็น
 อย่างยิ่ง ซึ่งถ้าจะสงเคราะห์ราษฎรด้วยการเลิกภาษีอากร เงินแผ่นดินก็ยิ่งขาดมาก
 ยิ่งขึ้น ถึงจะไม่ลดภาษีอากรลงเลย รัฐบาลก็ยังจะต้องชวนชวนหาเงินจากทางอื่นมา
 ชดเชยให้พอจำนวนเงินที่ขาด มิฉะนั้นจะเกิดภัยพิบัติแก่บ้านเมือง เมื่อจำเป็นอย่างนี้จึง
 ต้องโปรดฯ ให้ตัดเงินรายจ่ายราชการลงด้วยเลิกหมว่งการและลดจำนวนข้าราชการ
 ตัดรายจ่ายเงินเดือน และค่าใช้สอยให้น้อยลง ก็ยังไม่พอชดเชยเงินที่ขาด จึงต้องตั้ง
 ภาษีอากรขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง ซึ่งเก็บจากคนจำพวกผู้มีทรัพย์สินพอจะเสียได้เป็นพื้น แม้
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสละเงินส่วนพระองค์ออกช่วยราชการแผ่นดิน
 ส่วนใหญ่ และมอบให้เก็บภาษีทรัพย์สินส่วนพระองค์อันเป็นพิกัดเหมือนประชาชนทั้งปวง
 และเชิญชวนให้ประชาชนช่วยรัฐบาล โดยประกอบกิจการให้เกิดโภคทรัพย์ยิ่งขึ้น และ
 พยายามสงวนทรัพย์สินไม่ใช่ขายสิ้นเปลือง ก็สามารถบรรเทาความลำบากลงได้ และ
 ควรเสียภาษีอากรด้วยความพยายามตั้งใจช่วยรัฐบาลโดยเต็มใจตามความสามารถ
 (ไฉว สุทธิพิทักษ์ 2526 : 62 - 65) หลวงวิจิตรวาทการเข้าใจปัญหาของรัฐบาล
 และประชาชนเป็นอย่างดี จึงเขียนบทความหลายเรื่องเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ
 ของชาติ และขณะเดียวกันก็สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนให้ช่วยกัน
 เสียสละเพื่อพุงประเทศชาติให้รอดพ้นจากภัยทางเศรษฐกิจ ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป

สภาพสังคมในช่วงดังกล่าวนี้ มีสาเหตุมาจากการเก็บภาษีอากรของรัฐบาลที่
 เก็บไม่ได้เต็มที่ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะชาวต่างด้าวคือ ชาวจีนได้รับอภิสิทธิ์รับช่วงใน
 การเก็บภาษีจากราษฎร แล้วหักส่วนผลประโยชน์ไว้ส่วนหนึ่ง ที่เหลือจึงส่งให้รัฐบาล
 ซึ่งมีการรั่วไหลไปบ้าง

ดังนั้น เมื่อคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว ได้ประกาศยกเลิกการเก็บภาษีบางประเภท และบางประเภทลดอัตราการเก็บภาษีให้น้อยลง เพื่อบรรเทาภาระของประชาชน และพยายามเก็บภาษีส่วนที่เป็นผลประโยชน์ของรัฐให้รัดกุมยิ่งขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามสถานะเศรษฐกิจช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยังไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร

ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จำเป็นต้องเก็บภาษีอากรบางอย่างเพิ่มขึ้น บางอย่างเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้น เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติคล่องตัวขึ้นบ้าง แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับความเดือดร้อนมาสู่ข้าราชการและประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชาติ โดยเรียกร้องให้ประชาชนไทยมีความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมือง ปลูกสำนึกแห่งความรักชาติ ให้พร้อมใจกันเสียสละเงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐบาลนำไปพัฒนาประเทศ จะเป็นทางทำให้ประเทศไทยพ้นจากภัยทางเศรษฐกิจได้อีกวิธีหนึ่ง ดังตัวอย่าง "วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจตกต่ำ"

ความเที่ยงตรงต่อหน้าที่ของพลเมือง ในการที่จะเสียภาษีอากร ตามคำสั่งแห่งของเสนาบดีคลังอังกฤษที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นที่น่าสรรเสริญ เห็นได้ว่าความซื่อตรงต่อหน้าที่ของพลเมืองเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะช่วยให้รัฐบาลรอดพ้นเศรษฐกิจ ถ้าหากว่าพลเมืองของเราพยายามปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองที่เช่นนั้น อย่างยิ่งยวด กล่าวคือเมื่อถึงเวลาที่จะต้องเสียภาษีอากรอย่างใด ๆ ก็พยายามจัดการเสียเต็มสติกำลัง โดยมีต้องให้รัฐบาลลำบากทวงถามบ่อย ๆ เช่นนั้นแล้ว ฐานะของประเทศก็จะดีขึ้นอีกมาก และเราจะมีทางรอดพ้นเศรษฐกิจได้โดยง่ายอีกด้วย ที่พูดอย่างนี้มีได้หมายให้เป็นการสพประมาท ความซื่อตรงแห่งเพื่อนร่วมชาติของเรา พูดเพื่อให้เป็นเครื่องเตือนใจในหนทางที่ดี ถ้าสามารถกระทำได้ต่างหาก

("วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจตกต่ำ" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 38)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาลสมบูรณาญา-
สิทธิราชย์ในเรื่องนโยบายการจัดเก็บภาษีเพิ่ม เพื่อพุงให้เงินทุนพระคลังมหาสมบัติ
สมคูลย์ และขณะเดียวกันก็เสนอความคิดแนะนำให้รัฐบาลจัดเก็บภาษีให้เหมาะสมโดย
ยกตัวอย่างจากต่างประเทศ นับว่าเป็นแนวทางที่แยบยล คือเห็นด้วยกับการเก็บภาษี
เพิ่มของรัฐบาล แต่ก็แนะนำวิธีการเรียกเก็บภาษีที่ไม่กระทบกระเทือนรายได้ของราษฎร
โดยให้เก็บจากต่างประเทศให้มากขึ้น ดังตัวอย่าง

...ในเรื่องการขึ้นภาษีเราทำอยู่แล้ว และก็ดูเหมือนว่าจะทำต่อไปอีก วิธี
การของรัฐบาลของเราพยายามที่จะไม่ขึ้นภาษีอันจะยังความเดือดร้อนให้
เกิดแก่พวกกสิกร ซึ่งนับว่าเป็นนโยบายที่ถูกแท้ แต่ถ้าเราจะเอาอย่างอังกฤษ
ในเรื่องความเสมอภาพบ้างจะได้หรือไม่ คือสินค้าอันใดประเทศไหนเขา
เก็บเท่าไรเราก็เก็บเท่านั้นบ้าง สมมติว่าถ้าเราส่งเครื่องจักรเข้าไปประเทศ
อังกฤษ เราจะถูกรัฐบาลอังกฤษเรียกภาษีสักเท่าไร เครื่องจักรที่อังกฤษ
ส่งมาประเทศเรา เราก็เรียกเท่านั้นบ้าง จะได้หรือไม่...

("วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐสงคราม" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6,38)

ท่านเสนอแนวคิดในเชิงยั่วยุให้ประชาชนคนไทยเกิดความมานะพยายามที่จะ
ลดล้างค่าหมิ่นประมาทของชาวต่างชาติ คืออังกฤษที่ออกแถลงการณ์ว่า ไม่มีชาติใด
ในโลกมีความพร้อมเพรียงเสียสละเงินเพื่อเสียภาษีให้แก่ประเทศ ทำให้อังกฤษพัน
ปัญหาทางการเงิน และได้รับยกย่องจากต่างชาติ การที่ท่านนำคำพูดของเสนาบดีคลัง
อังกฤษมาเสนอเพื่อปลุกสำนึกให้คนไทยเกิดความมานะที่จะช่วยประเทศไทยให้พ้นปัญหา
เศรษฐกิจ โดยการรวมใจกันเสียภาษีด้วยความเต็มใจไม่หลีกเลี่ยง และเพื่อลดล้าง
ค่าหมิ่นประมาทนั้น เนื่องจากคนไทยมีนิสัยรักเกียรติ ไม่ยอมให้ใครดูหมิ่นง่าย ๆ และ
อังกฤษก็เป็นชาติอารยะที่คนไทยยกย่อง วิธีการเขียนบทความเช่นนี้ นับว่าเป็นกลวิธี

ในการเสนอแนวคิดทางเศรษฐกิจที่แบบยลและไค้ผล เพราะเข้าใจนิสัยแท้จริงของ
คนไทย ดังตัวอย่าง

... เสนาบดีคลังได้แถลงว่า ไม่มีประเทศใดในโลกที่ประชาชนพลเมืองทุกชั้น
จะยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อความมั่นคงของประเทศอย่างที่คน
อังกฤษทำอยู่เวลานี้ เสนาบดีคลังยกตัวอย่างเรื่องหนึ่งขึ้นมาอ้างว่า เมื่อ
ปีกลายนี้ภาษีรายได้รัฐบาลเก็บได้เพียง 60 ล้านปอนด์ มาถึงปีในวันที่
1 มกราคมวันเดียว มีผู้นำเงินภาษีรายได้มาจ่ายให้ถึง 105 ล้านปอนด์
โดยที่รัฐบาลมิต้องลำบากไปคอยทวงถามเร่งรัด หรือเรียกเก็บอย่างไรเลย
ด้วยความรักชาติ และความตั้งใจอันดีของพลเมืองทั้งนี้ เสนาบดีคลัง
อังกฤษจึงได้มั่นใจว่า ความยุ่งยากในทางเศรษฐกิจของประเทศตน คงจะ
หมดไปในปลายปี (คือในเดือนธันวาคมปีหน้า)

("วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจสงคราม" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6,38)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการยังเขียนสนับสนุนพระบรมราโชบายของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ตราพระราชบัญญัติภาษี ทานการณคลังหน้า
ว่าประชาชนควรร่วมแรงร่วมใจกันเสียภาษีให้รัฐบาล ซึ่งเป็นกลวิธีการเขียนที่ยั่วและ
ปลุกสำนึกปลุกความรู้สึกของคนไทยให้มีความเต็มใจยินดีในการเสียภาษีเพื่อช่วยชาติ
และยังผนวกความคิดทางการเมืองในด้านความสามัคคี โดยสร้างความเข้าใจอันดี
ระหว่างนโยบายของรัฐบาลกับราษฎร และสร้างทัศนคติที่ดีที่ประชาชนร่วมใจสามัคคี
กันช่วยชาติ ไม่ท้อแท้ เป็นการให้กำลังใจคนไทยทางหนึ่งด้วย ดังตัวอย่าง

ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถึงแม้ภาษีที่ออกใหม่จะทำให้ความลำบาก พลเมืองส่วนมาก
คงไม่มีใครอดทนรอเอาใจในการที่ต้องเผชิญหน้ากับภาษีเหล่านี้ ประการหนึ่ง
เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของประเทศไทย ซึ่งต้องเป็นไปในสมัย

ที่โลกจะเปลี่ยนรูป อีกประการหนึ่งจะถึงคราวที่พลเมืองไทยจะอ้างได้ด้วยความภูมิใจว่าได้ทำความช่วยเหลือรัฐบาลอย่างพลเมืองชาติอื่น ๆ เขาทำกันแล้ว และเรามีความมั่นใจในความยุติธรรมและประสาธน์บายอันสุจริตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นประมุข...

("วิธีที่อังกฤษสู้รบรูสงคราม" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 38)

3. ด้านรายได้ส่วนบุคคลและรายได้ประชาชาติ

หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเดือดร้อนของประชาชนที่เกิดจากปัญหาเงินเฟ้อ รายได้ส่วนบุคคลน้อยมาก อันเนื่องมาจากสาเหตุเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีอาชีพกสิกรรม รัฐบาลไม่พัฒนาการอุตสาหกรรม และมีอุตสาหกรรมบ้างก็ตกอยู่กับมือชาวต่างประเทศ เช่น โรงสีข้าว

ราษฎรไทยส่วนมากทำนา นอกจากนี้ยังมีทำไร่ ทำสวนผัก เลี้ยงสัตว์ จับปลา ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ ยกเว้นข้าว มีการซื้อขายกันภายในท้องที่หรือท้องถิ่นใกล้เคียง ฉะนั้นการแลกเปลี่ยนมักจะเป็นในรูปการแลกเปลี่ยนกันบริโภคมากกว่าจะใช้เงินเป็นสื่อกลาง และรายได้บุคคลไม่แน่นอนสุดแล้วแต่สถานะทางธรรมชาติ สภาพความเป็นอยู่ และอาชีพของประชาชนเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดอัตรารายได้ส่วนบุคคลของประชาชน โดยเฉพาะชาวนาซึ่งมีรายได้น้อย

หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความเชิญชวนให้ประชาชนแก้ปัญหารายได้น้อย โดยเสนอแนะวิธีการเศรษฐกิจในครอบครัว และส่วนบุคคลให้รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด ปรับตัวให้เข้ากับกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ควรเลื่องงาน เชิญชวนให้ประชาชนหางานทำ ไม่ปล่อยเวลาให้เปล่าประโยชน์ เพราะจะช่วยให้ตนมีรายได้เพิ่มขึ้น เลี้ยงตัวเองได้ ไม่เป็นการแกล้งประเทศ เป็นการช่วยเศรษฐกิจของชาติได้อีกทางหนึ่ง

ช่วงปี พ.ศ. 2472 - 2476 ปัญหาคนว่างงาน ไม่มีงานทำ หรือบางคนมีงานทำแต่ทำงานไม่เต็มที่ (เช่น ทำงานบางเวลาทั้งที่อาจทำได้เต็มวัน หรืองานบางอย่างใช้คนมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น) นอกจากจะเป็นการใช้ทรัพยากรคนอย่างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยเมื่อมองในแง่ของประเทศแล้ว ยังเป็นการสร้างความทุกข์ยากและความไม่เสมอภาคให้แก่คนเมื่อมองในแง่ของเอกชนอีกด้วย เพราะทุกคนไม่ว่าจะมีงานทำหรือไม่ก็ตามจำเป็นต้องกินต้องใช้ เมื่อไม่มีงานทำต้องพึ่งคนอื่น ทำให้คนอื่นต้องรับภาระหนักแทน ต้องแบ่งปันรายได้ของตนมาเจือจานกัน ทำให้มีกินมีใช้กันไม่เพียงพอ หรือไม่อาจนำไปลงทุนพัฒนาฐานะของตนได้ เพราะต้องใช้สอยหมด

ประเทศไทยมีคนว่างงานอยู่มาก เพราะส่วนใหญ่ประกอบกิจการ ประสมภาวะฝนแล้งต้องทิ้งไร่นาไปหางานทำในเมือง รายได้ส่วนบุคคลก็ลดต่ำลง โรงงานอุตสาหกรรมย่อมมีน้อยไม่เพียงพอต่อการรับบุคคลเหล่านี้เข้าทำงาน จึงเกิดภาวะว่างงาน มีปัญหาติดคามาคือ ปัญหาเรื่องการโยกย้ายถิ่น ปัญหารายได้ส่วนบุคคลที่ตกต่ำนี้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งนำความหนักใจแก่รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปัญหานี้ หลวงวิจิตรวาทการมีส่วนในการช่วยแก้ไข โดยท่านเขียนบทความปลุกความรู้สึกให้ประชาชนกระตือรือร้นสร้างงานของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอาชีพเป็นลูกจ้าง หรือกรรมกร ให้หาอาชีพเลี้ยงตนในทางสุจริต เช่น การค้าขาย จะช่วยลดปัญหาความยากจนและเพิ่มรายได้ส่วนบุคคล ถ้ารายได้ส่วนบุคคลของคนในชาติสูง ก็ย่อมช่วยยกระดับเศรษฐกิจของประเทศ บุคคลในชาติมีโอกาสเสียภาษีอากรเพื่อการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองของชาติ จะเห็นได้ว่ารายได้ส่วนบุคคลกับรายได้ประชาชาติมีส่วนสัมพันธ์กัน

สำหรับการทำงบประมาณรายจ่ายและรายได้ให้สมดุลกันนั้น รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องดำเนินนโยบายตัดทอนรายจ่ายอย่างเข้มงวด และทั้งออกพระราชบัญญัติเก็บภาษีอย่างใหม่จากราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือการ

ผู้มีรายได้ประจำเป็นรายเดือน และในสถานการณ์เช่นนี้นับว่าเป็นผู้มีรายได้ดีกว่าคนอื่น ๆ คือจนน้อยกว่าราษฎรผู้มีรายได้ประจำ เช่น กสิกร

ดังนั้นปัญหาสำคัญตอนต้นรัชกาลที่ 7 ซึ่งตกทอดมาจากรัชกาลก่อน คือ ปัญหาการคลังที่รายได้ประชาชาติไม่พอกับรายจ่าย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2468 จนประมาณรายได้และรายจ่ายของแผ่นดินไม่สมดุลกัน (สุวดี เจริญพงศ์ 2519 : 64) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2468 เป็นระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการเมือง พระองค์ทรงมีความมุ่งมั่นที่จะนำประเทศกลับไปสู่ยุคของการเร่งรัดพัฒนาหรือปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 39) พระองค์ได้พยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจนเกือบจะฟื้นตัวได้ แต่กลับต้องประสบภาวะยุ่งยากทางเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลกในราว พ.ศ. 2472 มีความรุนแรงมากและขยายขอบเขตขึ้น ทำให้มีผลกระทบต่อประเทศไทยด้วยรายได้และรายจ่ายของชาติจึงไม่สมดุลกัน

เรื่องเกี่ยวกับรายได้ส่วนบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับรายได้ประชาชาติอย่างยิ่ง หลวงวิจิตรวาทการได้ศึกษาปัญหาเศรษฐกิจในระยะนี้และได้เขียนหนังสือทางเศรษฐศาสตร์ไว้มากมาย รวมทั้งเขียนบทความแสดงความคิดเห็นให้ประชาชนร่วมใจกันแก้ไขให้ตนเองและครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อการยังชีพที่ไม่เดือดร้อนจนเกินไปและช่วยชาติด้วย ท่านเขียนกระตุ้นเตือนให้คนไทยเกิดความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาและทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ท่านเห็นว่าประชาชนคนไทยต้องยิ่งเพิ่มความขยันหมั่นเพียร หมั่นแสวงหาและทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์แก่ตนให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนพิจารณาหาหนทางที่ถูกที่ควรในการสร้างสรรค์ประโยชน์นั้น เพื่อรายได้ของตนจะกระเตื้องขึ้นพอพุงตนอยู่ได้ ดังตัวอย่าง "โลกเปลี่ยนรูป"

จริงอยู่เศรษฐกิจไม่มีใครชอบ และตามความรู้สึกของคนทั่วไป เศรษฐกิจก็คงเป็นภัยเสมอ แต่การทุก ๆ อย่างเราจะต้องมองดูให้ถูกทาง และมองให้ละเอียด

ในสิ่งที่เป็นโยบายนี้แก่ตัวเรา ในสมัยที่บ้านเมืองตกอยู่ในสุขสวัสดิ์ เรา
อาจพากันหลับและเราอาจไม่ชวนขายเพราะเราสบายแล้ว แต่การที่
เศรษฐกิจตกต่ำทำให้เราต้องชวนขาย...

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึง รายได้ประชาชาติ ในช่วงใกล้เปลี่ยนแปลง
การปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ท่านแสดงความคิดเห็นสนับสนุนรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการจัดเก็บภาษี เพื่อให้รายได้ของรัฐบาลอันเป็นรายได้ของ
ชาติเข้าสู่สภาพมั่นคง (คุณภาพ) และท่านเขียนชักชวนให้ประชาชนช่วยกันเสียภาษีอากร
เพื่อเพิ่มรายได้ของชาติ ท่านแสดงความมั่นใจว่าถ้าประชาชนร่วมมือกันจริง ๆ แล้ว
รายได้และรายจ่ายของประเทศชาติจะสมดุลกันอย่างแน่นอน ดังตัวอย่าง

ชาวเรื่องภาษียังไม่หมด เรายังมีชาวว่าจะออกกฎหมายภาษีมรดกซึ่งเมื่อ
ใครตายลงมืมรดกแล้ว จะต้องชักเข้าเป็นของหลวงเสีย 20 หรือ 25
เปอร์เซ็นต์ก่อนแล้ว ผู้รับมรดกจึงค่อยแบ่งกันไป นอกจากนั้นภาษีรายได้หรือ
ภาษีอื่น ๆ ก็คงมีตาม ๆ กันขึ้นมา เมื่อมีภาษีต่าง ๆ นา ๆ ขึ้นดังนี้ รายได้
ของรัฐบาลก็ต้องเข้าสู่คุณภาพโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าเมื่อใดกระทำถึง
ปานนี้ งบประมาณยังเข้าสู่คุณภาพยังไม่ได้ เรายังเห็นจะหมดทำสิ้นปัญญา
ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป งบประมาณจะเข้าสู่คุณภาพได้ ก็ต้องพูดว่าเป็น
เพราะภาษีที่พลเมืองเสีย จะพูดอย่างอื่นไม่ได้เลย

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 23 เมษายน 2475 หน้า 6)

ในเรื่องการเก็บภาษีเพิ่มทั้งภายในและภายนอกประเทศนั้น เป็นหนทางที่
จะช่วยให้รายได้ของชาติเพิ่มขึ้น หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเก็บ
เพิ่มภาษีสินค้าขาเข้า อาจมีผลกระทบทำให้สินค้าขาเข้ามีน้อย และเมื่อสินค้าขาเข้า

ลดน้อยลงก็จะทำให้รายได้จากการเก็บภาษีสินค้าเข้าต้องลดค่าตามไปด้วย แต่เรื่องนี้ท่านมีความเห็นว่าเป็นการดี ไม่กระทบกระเทือนต่อรายได้ของชาติที่จะเก็บจากภาษีขาเข้า เพราะสินค้าเข้ามีน้อย และเมื่อสินค้าเข้ามีน้อยก็ย่อมช่วยทำให้เงินของชาติไม่ไหลออกนอกประเทศ เป็นการช่วยค่าเงินรายได้ประชาชาติให้ดีขึ้น คงตัวอย่างบทความเรื่อง "วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจสงคราม"

...แม้รัฐบาลของเราจะได้ขึ้นภาษีขาเข้าในเวลาแล้ว อัตราภาษีขาเข้าของเรายังนับว่าน้อยอยู่นั่นเอง จริงอยู่ถ้าเก็บภาษีมากเกินไป อาจทำให้สินค้าส่งเข้ามาน้อย และเงินค่าภาษีอาจจะลดน้อยลง แต่การที่ค่าภาษีลดน้อยลง เพราะเหตุที่สินค้าส่งเข้ามาน้อยนั้น ก็ไม่ใช่เป็นการเสียประโยชน์ไปที่เดียว เพราะถ้าสินค้าส่งเข้ามาน้อย เงินของไทยที่จะไหลออกไปนอกประเทศก็ย่อมจะลดน้อยลงด้วย

("วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจสงคราม" ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

4. งานการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและส่งผลมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีสาเหตุหรือปัจจัยมากมายหลายประการ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวไว้ในบทความของท่านว่า แต่ละประเทศประสบปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยกันทั้งสิ้น แต่ละประเทศมีวิธีการแก้ไขปัญหามาและสาเหตุของปัญหาแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของวัฒนธรรมของตน โดยท่านได้เสนอแนวคิดและวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมทั้งเสนอวิธีแก้ไขปัญหามาหลายประการ การจะวิเคราะห์แนวคิดด้านนี้ของหลวงวิจิตรวาทการให้ชัดเจน จึงสมควรศึกษาวิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 รวมทั้งศึกษาสภาพเศรษฐกิจของประเทศสำคัญ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2472 มีความรุนแรง และมีระยะเวลายาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศต่าง ๆ ก็ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศสหรัฐอเมริกา การหยุดการขยายตัวของเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2472 จึงเป็นภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง การลงทุนหยุดชะงัก ราคาสินค้าลดลง ธนาคารเริ่มยุติ "สภาพคล่อง" (Liquidity) โดยเฉพาะธนาคารที่ให้สินเชื่อทางการเกษตร เพราะเมื่อราคาสินค้าเกษตรกรรมลดลง ธนาคารยอมสูญเสียเงินกู้และราคาหลักทรัพย์ที่ดินก็ลดลง การที่ธนาคารล้มกิจการ เป็นสาเหตุให้ประชาชนเกิดความนิยมธนาคาร ธนาคารจึงมีเงินใน handen น้อย เกิดภาวะเงินฝืด และหนี้สินท่วมพัน อัตราค่าจ้างแรงงานลดลง ประเทศที่ผลิตสินค้าประเภทเกษตรกรรมอยู่ในฐานะลำบาก เพราะราคาสินค้าต่ำลง และต้องดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ เช่น การยกเลิกมาตรฐานทองคำ ควบคุมการส่งออกสินค้าเข้า หรือตั้งกำแพงภาษีซึ่งล้วนมีผลกระทบกระเทือนต่อประเทศเกษตรกรรม การผลิตลดลงทำให้เกิดการว่างงาน และทำให้ปริมาณการค้าของโลกหดตัวไปโดยปริยาย (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 65)

ในช่วงปี พ.ศ. 2473 เป็นช่วงเวลาที่หลายประเทศในโลกก้าวไปสู่การจากระบบกันเสียใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากแรงกระทบของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี พ.ศ. 2472 สหรัฐอเมริกาใช้นโยบายนิวคิลของรูสเวลต์เข้ามาฟื้นฟูระบบสังคมและเศรษฐกิจ อังกฤษเลือกการเป็นรัฐสวัสดิการตามวิธีการแก้ปัญหาของพรรคกรรมกรในประเทศฝรั่งเศสได้จัดตั้งรัฐบาลของพรรคแนวร่วมประชาชนขึ้นเพื่อแก้ปัญหา ส่วนประเทศของกลุ่มที่เรียกว่า "ไม่มี" อย่างเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น ก็พยายามแก้ไขสถานการณ์โดยกลับไปสู่ระบบฟาสซิสต์อย่างรวดเร็ว ฉะนั้นการศึกษาสภาพเศรษฐกิจการเมืองช่วง พ.ศ. 2475 ของไทย ก็อาจมองภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้ (บุพผา ชุมจันทร์ 2518 : 96) สภาพการณ์ของโลกดังกล่าวนี้นี้ หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวอ้างเป็นอุทาหรณ์ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของไทยด้วย

แม้สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเกิดการขาดดุลก็ตาม แต่ได้ทรงนำเงินงบประมาณเพื่อการปรับปรุงประเทศเพิ่มขึ้นหลายล้าน ในด้านเศรษฐกิจได้เริ่มการชลประทาน โดยการสร้างเขื่อนและก่อสร้างการชลประทาน โครงการต่าง ๆ ฯลฯ

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจช่วงนี้จึงมุ่งพัฒนาการรถไฟ และการชลประทาน ให้กว้างขวางเพื่อแก้ปัญหา โดยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและการขนส่งสะดวกสบายขึ้น แต่ปรากฏว่ารายไครวมของการรถไฟในปี พ.ศ. 2472 ลดลงคือมีจำนวน 19.3 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2474 - 2476 รายไครวมของการรถไฟยังลดลง เพราะเศรษฐกิจตกต่ำขายตัวมากขึ้น ประกอบกับรัฐบาลใช้มาตรการลดอัตราค่าระวางในปลายปี พ.ศ. 2473 เพื่อช่วยเหลือชาวนาให้ขายผลิตผลในราคาที่สามารถแข่งขันกับตลาดโลกได้ กิจกรรมรถไฟกลายเป็นภาระของรัฐบาล (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 192 - 193) อย่างไรก็ตามกิจกรรมรถไฟนับว่าเป็นกิจกรรมในการให้บริการแก่สังคมซึ่งเป็นกำไรทางอ้อมแก่ประชาชน

สำหรับการลงทุนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเน้นหนักในเรื่องการรถไฟและการชลประทาน ซึ่งเป็นนโยบายทางเศรษฐกิจ ส่วนการลงทุนพัฒนาการเกษตรในด้านอื่น ๆ เช่น การปรับปรุงพื้นที่ดิน การใช้เครื่องจักรกล การใช้ปุ๋ย ฯลฯ หรือการลงทุนพัฒนาการคมนาคมด้านอื่น ๆ เช่น การสร้างถนนและอื่น ๆ ยังมีอยู่น้อยมาก ผลก็คือทำให้เศรษฐกิจขายตัวไม่มากนัก จึงทำให้เกิดภาวะเงินฝืด อันเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศ (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 193) เหล่านี้เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่รัฐบาลหนักใจมาก และเร่งรีบในการแก้ปัญหา แต่การจะแก้ปัญหาเรื่องใดก็ตาม จำเป็นต้องศึกษาสาเหตุและรายละเอียดที่แท้จริงของปัญหานั้น ๆ

หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลายประการ ดังต่อไปนี้ ท่านได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศอังกฤษที่ประสบปัญหาล้ำคลั่งกับประเทศไทย คือ เศรษฐกิจตกต่ำ เพราะสินค้าขาออกของ

อังกฤษตกต่ำลงมาก ทำให้รายได้จากภาษีอากรที่เป็นรายได้ประชาชาติต่ำลงด้วย ทางประเทศอังกฤษมีวิธีการแก้ปัญหาที่น่าสนใจ คือ ประเทศใดที่ชักชวนการส่งชาวไปขายต่างประเทศ อังกฤษก็จะตั้งมาตรการการกีดกันสินค้าชาตินั้น ๆ เช่นกัน ถ้าประเทศใดลดหย่อนภาษีนำเข้าแก่อังกฤษ อังกฤษก็จะลดหย่อนบ้าง วิธีการเหล่านี้เป็นแนวทางที่จะช่วยในเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษดีขึ้น หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอให้รัฐบาลไทยนำมาเป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของไทยบ้าง ดังบทความเรื่อง "วิธีที่อังกฤษสู่เศรษฐกิจความ"

เสนาบดีคลังอังกฤษแถลงต่อไปว่า...เหลือข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่อังกฤษพยายาม ก็คือ การที่สินค้าออกของอังกฤษตกต่ำลงเป็นอันมาก ในระหว่าง 2 ปีที่แล้วมา ตัวเลขบอกจำนวนสินค้าขาเข้าของอังกฤษคงเดิมอยู่ แต่สินค้าขาออกลดลงถึง 38 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งนับว่าไม่มีอันตรายเรื่องใดจะร้ายแรงสำหรับประเทศอังกฤษไปยิ่งกว่าเรื่องนี้ การที่สินค้าออกของอังกฤษตกต่ำไปนี้ เนื่องจากบางประเทศกระทำการกีดกัน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมที่จะมิให้สินค้าอังกฤษส่งเข้าไปขายได้โดยสะดวก และบางประเทศก็ตั้งอัตราภาษีสำหรับที่จะเรียกเก็บจากสินค้าอังกฤษมากเกินไป การที่จะแก้ไขในเรื่องนี้ ประเทศอังกฤษจะกระทำโดยลำพังมิได้ จำเป็นจะต้องปรึกษาหารือและจัดการกับประเทศต่าง ๆ โดยทั่วไป ประเทศใดยอมลดหย่อนผ่อนผันในเรื่องสินค้าของอังกฤษ อังกฤษจะยอมลดหย่อนผ่อนผันในเรื่องสินค้าของประเทศเหล่านั้นที่จะส่งมาขายในประเทศอังกฤษอย่างเดียวกัน ถ้าประเทศใดทำการไม่ยุติธรรม เพื่อทำลายความเคັระสวดแห่งสินค้าของอังกฤษโดยเจาะจงแล้ว อังกฤษก็จะหาวิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งจะแก้มือ และวิธีที่จะหานี้ บางทีก็จะต้องเป็นวิธีที่รุนแรงบ้าง

วิธีการของอังกฤษคงว่านี่ จะเป็นเครื่องปลดปล่อยเศรษฐกิจของอังกฤษ
ได้ และดูเหมือนมีบางข้อที่เราจะควรสำเหนียกเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ใน
เรื่องการขึ้นภาษีเราก็อายุแล้ว...

(“วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจสงคราม” ไทยใหม่ 8 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

ตามความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ท่านเล็งเห็นความสำคัญของกำลังใจ
ท่านเขียนให้กำลังใจแก่ประชาชนไทยไม่ให้หมดหวังหรือท้อแท้ใจในภัยของเศรษฐกิจ
ท่านกล่าวว่าเศรษฐกิจนั้นเกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยก็ประสบเช่นกัน ปัญหาที่ทุกประเทศ
ก็ต้องประสบทั้งสิ้น ท่านจึงปลอบใจคนไทยให้เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา ทุกประเทศ
ต่างช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาอยู่แล้ว และได้กล่าวถึงว่าเศรษฐกิจมิได้เกิดเฉพาะบางแห่ง
จะไปโทษว่าเป็นเพราะภัยสงครามโลกครั้งที่ 1 หรือสาเหตุการเก็บสะสมทองคำของ
ฝรั่งเศส หรือการรบในประเทศจีนและญี่ปุ่น หรือสหรัฐอเมริกาปิดกั้นสินค้านานาประเทศ
เหล่านี้ ท่านว่าหาเหตุผลของเศรษฐกิจตกต่ำไม่ แต่เป็นไปเพราะธรรมชาติของโลก
ขออย่าได้โทษผู้หนึ่งผู้ใด เป็นเรื่องที่ถึงคราวที่โลกต้องเปลี่ยนรูปไป จากแนวคิดนี้
แสดงว่าหลวงวิจิตรวาทการต้องการให้คนไทยเลิกค้นหาสาเหตุและโทษว่าเป็นความผิด
ของประเทศใด ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่เสียเวลาในการหาสาเหตุ แต่ควรกลับมาช่วยกันต่อสู้
เศรษฐกิจ และเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างประเทศด้วย แสดงว่า หลวงวิจิตร
วาทการพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยลดความเข้าใจผิดและความขัดแย้งของคนในชาติ
ให้แต่ละฝ่ายหันหน้าช่วยกันแก้ปัญหาแทนที่จะโทษว่า เป็นความผิดของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
ดังบทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป”

...เรื่องใดจะสำคัญเท่าปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำในเวลานี้ ทั้งนักปราชญ์
นักวิทยาศาสตร์และนักการเมืองต่างพากันค้นคว้าหาเหตุว่าเศรษฐกิจนี้เกิดขึ้น
ด้วยเหตุอะไร ทุกประเทศต่างพากันหาทางระงับ, หาทางต่อสู้, แต่มาจนถึง
บัดนี้ เรายังสู้ไม่ได้ เศรษฐกิจยังไม่ระงับไป ฐานะของโลกยังไม่กลับดีขึ้น

ความตกต่ำของเศรษฐกิจนับวันแต่ที่จะตกต่ำมากลงทุกที ความสามารถของมนุษย์ที่มีอยู่ในเวลานี้ ก็ได้ใช้กันจนสุดสิ้นแล้ว แต่ก็ไม่มีทางจะกลับฟื้นขึ้นมาได้

...เศรษฐกิจจะเกิดขึ้นด้วยเหตุใด? ตามความเห็นของข้าพเจ้า ว่าเหตุที่ทำให้บังเกิดเศรษฐกิจในครั้งนี้ ไม่ใช่เหตุเล็กน้อยเฉพาะบ้านเมืองเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่ง แท้จริงเป็นเหตุสำคัญของโลก กล่าวคือถึงคราวที่โลกจะต้องเปลี่ยนรูปไป... เราจะเสียเวลาเปล่าที่จะมัวไปค้นหาว่าเหตุของเศรษฐกิจนั้นคืออะไร ทางที่ดีที่สุดเราควรจะต้องเสียว่าถึงเวลาแล้วที่โลกจะต้องเปลี่ยนรูปไป และชีวิตมนุษย์ทุก ๆ คน ก็จะต้องเปลี่ยนไปด้วย...

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6,37)

หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไว้ 2 ทาง คือ ความขยันขันแข็งในการทำงานและการประหยัด โดยท่านแนะนำให้คนไทยทั้งชาติ รวมทั้งพระเจ้าแผ่นดินจะต้องช่วยกันจึงจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ และเขียนส่งเสริมสนับสนุนให้กลุ่มสังคมต่าง ๆ ในประเทศไทยรวมแรงร่วมใจสร้างความสามัคคีอีกด้วย ดังบทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป”

สำหรับเศรษฐกิจนี้ เรามีหนทางอยู่ 2 ทางที่จะต้องรู้ และใน 2 ทางนี้ เราจะต้องทำไปพร้อม ๆ กัน ทางหนึ่งเราพยายามต่อสู้ โดยปลูกความขยันขันแข็ง และทำงานให้มากขึ้น ละทิ้งความเกียจคร้านการนอนสบายเสียชั่วคราว แต่การสู้เศรษฐกิจนี้ เราจะต้องรุกและต้องถอยในเวลาเดียวกัน เราต้องรุกโดยการทำงานให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่เราเคยทำ และต้องถอยโดยการประหยัด ลดหย่อนความฟุ่มเฟือยเที่ยวเตร่ และความหรูหราโอ้อวดทั้งหลาย การ

ประหยัคและการลดหย่อนผ่อนปรนเหล่านี้ จะไม่ทำให้เราถึงแก่ความตาย
ตรงกันข้ามบางทีจะทำให้เราเป็นสุขสงบจิตใจกว่าเมื่อครั้งที่เรายังโอ้อวดอยู่
เสียด้วยซ้ำ

ทุก ๆ คนต้องลดฐานะของตัวเอง แม้แต่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไม่ว่าประเทศใด
ก็ต้องลดฐานะของพระองค์ลง ไม่เป็นสิ่งที่น่าอับอายขายหน้าอะไรเลยในการ
ที่เราจะไม่ไปเที่ยวเตร่เลี้ยงดูกันเหมือนแต่ก่อน ไม่เป็นการอับอายหรือ
อย่างไร ที่เราเลิกใช้รถยนต์และลงเคียวเท้า หรือใช้ยานชนิดอื่น
ที่ถูกราคากว่านั้น

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนะวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยวิธีการช่วยกันประหยัด
ลดความฟุ่มเฟือยลง ลดความหรูหรา และไม่เลียนแบบอย่างฝรั่ง ควรประพฤติปฏิบัติตน
ตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ๆ อนุรักษ์นิยมความเป็นไทยไว้ นอกจากนี้ท่านยัง
มีความเห็นว่าเศรษฐกิจเป็นปัญหาธรรมดา ไม่ใช่ปัญหาสำคัญหรือน่าหนักใจเลย เพราะ
เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงของโลกเท่านั้น ทั้งนี้หมายถึงการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยแก้
ที่ความรู้สึกและจิตใจที่ยอมรับสภาวะของโลกของชนชาติที่เกิดขึ้น และต้องต่อสู้ต่อไป
เป็นการให้กำลังใจแก่คนไทยที่จะต้องต่อสู้กับภัยทางเศรษฐกิจด้วยความฉลาด และมี
ธรรมะประจำใจ ดังตัวอย่าง

...จึงถึงเวลาที่ชนชาติจะต้องสอนให้เรารู้สึกประพฤติตัวให้ถูกต้องตรง
ตามธรรมชาติเสียบ้าง เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแก่พวกเรานั้นจะมีมากเพียงไร
ในขั้นต้นเราพอจะตอบได้ว่า เราจะหาเงินได้น้อยกว่าแต่ก่อน เราจะต้องงด
การเที่ยวกลางคืน เพื่อใช้กลางคืนเป็นเวลาพักผ่อน ตามบัญญัติของธรรมชาติ
เราจะต้องพักการใช้รถยนต์ และต้องเก็บเสียบ้าง เพื่อใช้เท่าของเราที่
ธรรมชาติสร้างมา เราจะต้องหยุดดื่มสุรา และหันมาดื่มน้ำแก้กระหาย เพื่อ

คำเนิรตามหลักธรรมชาติ เราจะต้องหยุดการรับประทานอาหารในโอเท็ด
ฝรั่ง หันมารับประทานข้าวแกงน้ำพริกอันเป็นสมบัติที่ธรรมชาติได้ให้ไว้แก่
เราที่เกิดมาเป็นคนไทย เราจะต้องเลิกเข้าบ้านที่ใหญ่โตงคองมไปอยู่บ้าน
เล็ก ๆ พอคำเนิรชีวิตไปได้ รวมใจความว่าถึงเวลาที่ธรรมชาติจะบังคับ
ให้เราต้องประหยัคหยุดการทรูหราโอโถง หรืออย่างน้อยก็พักไว้ชั่วคราว
...สิ่งที่เราเรียกว่าเศรษฐกิจในเวลานี้ อาจไม่เป็นภัยแก่เราเลยก็ได้
ถ้าหากเรายอมรับความเปลี่ยนแปลงของโลก

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงมูลเหตุและวิธีแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจทั่วโลกว่า
แต่ละประเทศมีมูลเหตุของปัญหาแตกต่างกัน ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ
ของแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกัน ตลอดจนหลักวิชาการทางเศรษฐกิจที่ต่างกาลสมัย
กัน ย่อมนำมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบันไม่ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์หา
สาเหตุของปัญหาแต่ละประเทศเพื่อแก้ไขให้เหมาะสมตามสภาพดังคมนั้น ๆ ประเทศ
ไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจก็ควรจะมีวิธีการแก้ไขตามรูปแบบของเราไม่เหมือนกับชาติ
อื่น ๆ ดังตัวอย่างว่า

ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจจะตกต่ำลงไปทั้งโลกในขณะเดียวกันก็ดี แต่มูลเหตุของ
การที่เศรษฐกิจตกต่ำจะเหมือนกันไปทุกประเทศก็หาไม่ได้ ประเทศหนึ่งยอม
จะมีมูลเหตุไปอย่างหนึ่ง และมีมูลเหตุต่างกัน วิธีบำบัดการที่เศรษฐกิจตกต่ำ
ก็ย่อมจะผิดกัน หลักวิชาเศรษฐกิจที่นักปราชญ์คนสำคัญ ๆ เขียนไว้แต่ก่อนนั้น
มาถึงเวลานี้น่าจะอ้างอิงเอามาใช้ไม่ได้ เพราะถ้าใช้ได้เราคงใช้กันเสียแล้ว
การที่ความตกต่ำทางเศรษฐกิจยังรุนแรงอยู่จนถึงบัดนี้ก็เพราะว่ามูลเหตุอันเป็น
ปัจจัยให้เกิดความตกต่ำนั้น มีลักษณะผิดแผกแตกต่างกันไปทุกประเทศ

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

ในปี พ.ศ. 2474 คณะรัฐบาลได้ประสบปัญหาการแลกเปลี่ยนเงินนั้น ทำให้ธนาคารสยามกับมาจลันเป็นธนาคารใหญ่ที่สุดในขณะนั้นเกิดความปั่นป่วน ทำให้ราคาเงินบาทตกต่ำลงมาก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเงินส่วนพระองค์ช่วยไว้ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ค่าของเงินบาทสูงขึ้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเงินของประเทศคลอนแคลนขาดความมั่นคง

สำหรับปัญหาค้นหาการคลังและการเงินงบประมาณแผ่นดินที่ขาดดุลนั้น รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขปัญหามาโดยการปลดข้าราชการออก และยุบหน่วยงานนั้น ก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นมากมาย เพราะวิจารณ์กันว่า ผู้ที่ถูกปลดส่วนใหญ่คือ ข้าราชการชั้นผู้น้อย (สนั่น เมืองวงศ์ 2518 : 221) การวิจารณ์เรื่องนี้เป็นไปอย่างกว้างขวางตามหน้าหนังสือพิมพ์ แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษากับนายทหารเกี่ยวกับการตัดงบประมาณ การปลดข้าราชการและการยุบหน่วยงานว่า ทรงหนักพระทัยมาก ไม่ทรงอยากจะทำ แต่ทรงทำเท่าที่จำเป็นเพื่อพยุงการเงินของชาติให้พออยู่ได้เท่านั้น (หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ 13 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 1)

เกี่ยวกับการปลดข้าราชการดังกล่าว ปรากฏว่า พระองค์เจ้าบรมเทพฯ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมขณะนั้น ไม่ทรงพอพระทัยนโยบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง ได้ทรงลาออกจากตำแหน่งทุกตำแหน่ง เพื่อเอาเงินไปจ้างทหารชั้นผู้น้อยต่อไป การกระทำนี้ทำให้พวกทหารรักนับถือมาก (สนั่น เมืองวงศ์ 2518 : 221)

จากปัญหาดังกล่าว หลวงวิจิตรวาทการเข้าใจปัญหาดี ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เป็นสาเหตุของเศรษฐกิจไทยตกต่ำว่ามีมาได้ 2 ทาง คือ ทางรัฐบาลและทางประชาชน ท่านกล่าวว่าเศรษฐกิจตกต่ำเริ่มที่ประชาชนก่อน แล้วส่งผลให้รายได้ของชาติลดต่ำตามกันด้วย การแก้ปัญหาจึงมีมุ่งแก้กันที่ฝ่ายรัฐบาล ซึ่งท่านเห็นว่าเป็นปลายเหตุ คงต้องอย่างว่า

สำหรับประเทศเรา การที่เศรษฐกิจตกต่ำมีอยู่ 2 ทาง คือ ทางรัฐบาล และทางราษฎร ทางราษฎรตกต่ำก่อน แล้วจึงพาให้ทางรัฐบาลตกต่ำไปด้วย เวลานี้เราขมกั้เข้มข้นแก้ไขตอนปลายก่อนตอนต้น คือพยายามแก้ไขทาง รัฐบาลเสียก่อน การแก้ทางรัฐบาลนั้น เราจัดคอนรายจ่าย ปลดข้าราชการ และขึ้นอัตราภาษี แต่การแก้ไขทางราษฎรเราจะค่อยทำค่อยไป ไม่เอะอะ คึงตั้งเหมือนอย่างทางรัฐบาล

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 5 มีนาคม 2474 หน้า 6)

นอกจากนี้ ท่านได้กล่าวถึงการปลดข้าราชการของประเทศเยอรมันกับ ข้าราชการในประเทศไทยว่ามีความแตกต่างกัน คือ การปลดข้าราชการในเยอรมันนั้น ผู้ถูกปลดอาจยื่นคำร้องในกรณีที่ถูกปลดโดยไม่เหมาะสม ส่วนของไทยนั้นข้าราชการที่ ถูกปลดจะไม่มีสิทธิยื่นคำร้อง ท่านกล่าวว่า ถ้าสังคมไทยเป็นอย่างประเทศเยอรมันแล้ว ช่วงที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ปลดข้าราชการออกนั้นคงต้องมีการร้องเรียน กันมากมายจนศาลยุติธรรมรับเรื่องไม่ไหว ถึงบทความเรื่อง “การเลือกในสภาราษฎร เยอรมัน”

...ในประเทศฝรั่งเศสมีคดีชื่อนี้อยู่เสมอ ครั้งหนึ่งเสนาบดีกรรมการออก คำสั่งปลดสมาชิกบัณฑิตยสภาผู้หนึ่งออกโดยไม่เป็นอันอายุ ผู้ถูกปลดยื่นคำร้องต่อ ศาลว่า ถูกปลดโดยมิชอบ ในที่สุดศาลพิพากษาว่าคำสั่งของเสนาบดีกรรมการ นั้นผิด และผู้ที่ถูกปลดนั้นก็ได้รับตำแหน่งใหม่ ถ้าเมืองไทยเราอนุญาต ให้ทำดังนี้บ้าง ในสมัยศัตกทอนและปลดกันดังนี้ คงมีคำร้องมากมายจนศาลจะ ขำระไม่ไหว

(“การเลือกในสภาราษฎรเยอรมัน” ไทยใหม่ 27 เมษายน 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง ความเคียดแค้นต่าง ๆ อันเป็นสงคราม เช่น สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น หรือความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของไทย คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 นั้น เหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากเศรษฐกิจหรือเศรษฐกิจตกต่ำทั้งสิ้น ท่านหมายถึงว่า ถ้าเศรษฐกิจไม่เกิดขึ้น ความวุ่นวาย สับสนของสังคมในชาติและระหว่างชาติคงไม่เกิดขึ้นแน่นอน ดังตัวอย่าง "เศรษฐกิจกับอิสรภาพ"

ปัญหาสำคัญของชาติในเวลานี้คือ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจหรือเรียกตามภาษาสมัยใหม่ว่า โภคกิจ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลของเราจะต้องพิจารณาหาหนทางให้แตกหักลงไป เราทราบกันอยู่แล้วว่า ความยุ่งยากอันมีอยู่ทั่วโลกในเวลานี้ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ ถ้าไม่เกิดปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ จีนกับญี่ปุ่นคงไม่รบกับคณะชาติของเยอรมันก็คงไม่พยายามมีอำนาจในรัฐบาลเพื่อเลิกล้มหนี้สิน หรือค่าปรับอันจะต้องให้แก่อังกฤษในมหาสงคราม, โลกก็จะไม่สิ้นสะเทือนไปทั่วถึง และในที่สุดในประเทศสยามของเราเอง ถ้าไม่มีเหตุกระทบกระเทือนเรื่องเศรษฐกิจ ก็คงจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยรวดเร็ว

นับพลัน

("เศรษฐกิจกับอิสรภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

สำหรับการกู้เงินของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้กู้หนี้สาธารณะเลย หนี้เงินกู้ของรัฐบาลไทยทำก่อนสมัยรัชกาลที่ 7 (มยุรี นกยูงทอง 2520 : 194) จึงทรงใช้นโยบายอนุรักษ์ โดยการเร่งรัดใช้หนี้ต่างประเทศตรงตามเวลาที่กำหนด เพื่อให้เสถียรภาพทางการเงินของไทยเป็นที่เชื่อถือของชาวต่างประเทศ แต่วิธีการเช่นนี้มีนักเศรษฐศาสตร์หลายคนกล่าวว่า ยิ่งทำให้การเงินของไทยขาดความมั่นคง ควรจะเข้ามาตราการขอผ่อนปรนยืดเวลาการชำระหนี้ออกไป เพื่อปรับสภาพกระแสเงินตราภายในประเทศก่อน

นโยบายด้านการเงินของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 นั้น ไม่สนับสนุนในการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ แต่ต้องการชำระหนี้ เพื่อมุ่งให้ต่างประเทศเชื่อถือ จากนั้นนโยบายเช่นนี้ หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเห็นด้วยกับรัฐบาลที่ไม่กู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อมาพัฒนาชาติไทย เพื่อความมั่นคงทางด้านการคลังของประเทศ ดังตัวอย่าง "เศรษฐกิจกับอิสสระภาพ"

การหาเงินเป็นปัญหาที่ยากยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ถึงแม้เราจะแน่ใจว่าการคลังของเราในบัดนี้มีฐานะมั่นคงอยู่ ก็เป็นการแน่นอนว่าจะมั่นคงอยู่เพียงในสภาพอันนี้คือมั่นคงอยู่ในเมื่อเราจะไม่หยิบเอาออกมาใช้จ่ายในการพิเศษ ถ้าหากเราจะต้องชักเอาคลังออกมาทำการพิเศษอันใด แม้แต่เพียงล้านเดียว ความมั่นคงของคลังของเราอาจจะหายไปหรือหายมั่นคงเสียทีเดียวก็ได้ มีอีกทางหนึ่งคือการกู้เงินต่างประเทศมาทำทุน แต่เราอาจทำได้ด้วยเหตุหลายประการ เช่น (1) เรากำลังเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ ๆ ถึงแม้ว่าเราจะเชื่อว่าฐานะของเราคืออยู่เพียงไร นานาประเทศเขาก็ยังจะต้องระวังอยู่บ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของการตั้งรัฐบาลใหม่ไม่ว่าในประเทศใด ๆ จะหวังให้นานาประเทศเชื่อเครดิตลงไปทันทีทันใดไม่ได้ด้วยตัวเอง เราจำเป็นต้องดูไปก่อนเช่นเดียวกับที่เราจะต้องดูของเราต่อไป (2) ทางรัฐบาลของเราเองก็คงไม่ปรารถนาทำ เพราะภาระอันใหญ่ของเราอยู่ที่การใช้นี้ การที่จะกู้หนี้ที่มถมเข้ามาอีกก็ไม่ต้องด้วยประสาสนโยบาย และ (3) ถึงแม้ว่าเราจะตกลงใจกู้ และนานาประเทศจะยินยอมให้ นานาประเทศนั้นเองก็ไม่ว่าจะเอาเงินที่ไหนมาให้ สมัยนี้เป็นสมัยทองหนี้ ไม่ใช่สมัยกู้เงิน

("เศรษฐกิจกับอิสสระภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อุตสาหกรรมสำคัญที่รัฐบาลมีส่วนเข้าไปตั้งโรงงานก็มีแต่อุตสาหกรรมกระดาษและอุตสาหกรรมทอผ้าเท่านั้น แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ในบรรดาผู้ก่อการก็หาได้มีผู้สนใจการอุตสาหกรรมอย่างจริงจังไม่ จุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของคณะราษฎรก็คือ การทำให้เศรษฐกิจไทยหลุดพ้นจากการครอบงำของชาวจีนและชาวยุโรป แต่ถึงกระนั้นก็ตาม นี่ก็เป็นการเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ของการขยายตัวของอุตสาหกรรมไทย (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2518 : 71) ทั้งนี้เพราะรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเล็งเห็นความสำคัญของการกสิกรรมมากกว่าอุตสาหกรรม จึงลงทุนงบประมาณเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวเพื่อการส่งออก โดยไม่ได้คำนึงถึงการอุตสาหกรรมปล่อยให้เอกชนชาวต่างชาติดำเนินการ กอบโกยจากทรัพยากรและแรงงานของคนไทย เรื่องนี้หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดเห็นชี้แนะให้รัฐบาลหันมาสนใจสนับสนุนการลงทุนอุตสาหกรรม เพื่อรับผลผลิตทางการเกษตรในประเทศมาแปรรูปอีกชั้นตอนหนึ่งดังตัวอย่างเรื่อง "ข้อคิดของข้าพเจ้า"

...ท่านผู้อ่านทั้งหลายคงจะยังจำได้ว่า หลักนโยบายของคณะชาติ เป็นหลักที่เชิดชูประชาธิปไตย และต้องให้ราชอาณาจักรสยามคงมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญอยู่หัวนี้วันคร, บำรุงกำลังทหารให้สมแก่ฐานะของประเทศ เพื่อรักษาสีหิและอิสสระภาพของชาติ, บำรุงศาสนาและการศึกษาของชาติให้เจริญยิ่งขึ้น, รักษาจารีตที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติ, ถือประโยชน์ของราษฎรเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของรัฐบาล และถือประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญกว่าประโยชน์ของบุคคล และให้ผู้ประกอบกิจการและอุตสาหกรรมของชาติได้รับการสนับสนุนก่อนพวกอื่น หลักเหล่านี้คงเป็นหลักที่ข้าพเจ้าจะต้องบูชาอยู่เสมอ และข้าพเจ้าจะต้องผูกหลักอันนี้เรื่อยไปตามความสามารถของข้าพเจ้าที่จะทำได้

(“ข้อคิดของข้าพเจ้า” ไทยใหม่ 31 มีนาคม 2475 หน้า 6)

ด้านการอุตสาหกรรม หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่าการสร้างงานอุตสาหกรรมช่วยแก้ไขปัญหามลพิษได้ กล่าวคือ การสร้างงานอุตสาหกรรมของไทยเองโดยไม่อาศัยต่างชาติ เช่น การลงทุนทางภาคใต้ของอาเซียนหลาย ผลผลิตที่ได้รับก็ไม่เต็มที่ถูกรีดรอนไปมาก เราจึงตกเป็นทาสต่างประเทศ ท่านจึงเสนอแนะให้รัฐบาลจัดตั้งอุตสาหกรรมลงทุนเอง ดังบทความเรื่อง "ปักไม้ค้ำตามที่ข้าพเจ้าเห็น"

... เรื่องการลงทุนนี้เป็นปัญหามาก ได้ทราบว่าพ่อค้าแร่ทางภูเก็ตได้เสนอความเห็นต่อรัฐบาลให้จัดตั้งทำการลงทุนในประเทศของเราโดยไม่ต้องอาศัยทางปิ่น ก็ยังสงบบงีบอยู่จนบัดนี้ การที่เราต้องส่งแร่ไปลงทุนที่ปิ่นนั้นเป็นความเสื่อมเสียมาก ประการหนึ่งคือ การทำให้สินค้าแร่ของเราตกเป็นทาสของมลายูและต้องอาศัยเขา ต้องคอยทำตามเขา ต้องคอยเอาใจ ประการหนึ่ง แร่ที่เราส่งไปลงทุนนั้นจะได้เป็นแร่สักกี่เปอร์เซ็นต์ ก็สุดแต่เขาจะจกตัวเลขหลอกเรามา แร่กองเดียวกันบางที่เขาบอกว่าได้เนื้อ 70 เปอร์เซ็นต์ บางที่เขาบอกว่าได้ 69 จะได้น้อยกว่าเท่าใดก็สุดแต่เขา เราไม่มีโอกาสเข้าไปตรวจตราได้เสียได้ นี่เป็นปัญหาข้อหนึ่งที่รัฐบาลจะต้องคำว้

("ปักไม้ค้ำตามที่ข้าพเจ้าเห็น" ไทยใหม่ 20 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 4)

หลวงวิจิตรวาทการเสนอวิธีการแก้ไขปัญหามลพิษอันดับแรกซึ่งสำคัญที่สุดคือการที่ให้พลเมืองทุกคนมีที่อยู่อาศัยและมีอาหารรับประทาน ซึ่งรัฐบาลทุกชาติต้องชวนชวายเป็นวิธีที่การนั้น ท่านเห็นว่าควรจบรวมมือช่วยเหลือกันจัดตั้งเป็นบริษัท หรือสมาคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์แก่ประเทศชาติและต้องบำรุงศิลปะต่าง ๆ ด้วย ดังบทความเรื่อง "โครงการสหกรรม"

การที่พลเมืองทุกคนมีที่อยู่และมีอาหารรับประทานนั้น เป็นกิจอันสำคัญที่สุดของรัฐบาลไม่ว่าประเทศใด ปัญหาที่มีอยู่เพียงว่าเราจะใช้วิธีใดจึงจะได้ผลเช่นนั้น การร่วมมือและช่วยเหลือกันนั้นเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้านิยม การร่วมกำลังกันตั้งเป็นบริษัทหรือเป็นสมาคมต้องเป็นการที่ค้ำแน่น และตามทางประวัติศาสตร์เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ก็ได้เห็นมีประเทศหนึ่งซึ่งได้ใช้การร่วมมือทำนองสหกรณ์นี้เป็นผลอันประเสริฐที่จะพึงหาได้ ประเทศนี้คือฮอลันดา ซึ่งได้ใช้วิธีร่วมกำลัง เช่น สหกรณ์เป็นเครื่องมือกู้สุขภาพของคนให้พ้นจากอำนาจของต่าง้าว และในทันใดนั้นก็ได้ทำบ้านเมืองให้เป็นประเทศมั่งคั่งที่สุดมีอำนาจทางทะเลยิ่งเสียกว่าอังกฤษในครั้งกระโน้น ทั้งได้บำรุงศิลปกรรมได้ก็อย่างไม่มีใครสู้

(“โครงการสหกรณ์” ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

ท่านยังแนะนำให้รัฐบาลนำวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย โดยนำเฉพาะส่วนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยมาใช้ ไม่ควรลอกเลียนจากต่างประเทศมาทั้งหมด และก่อนจะนำมาใช้ในประเทศไทยควรศึกษารายละเอียดทั้งหมดของเขาเสียก่อน ดังตัวอย่างบางตอนใน “โครงการสหกรณ์”

ในขณะที่ข้าพเจ้าอ่านหนังสือ “โครงการสหกรณ์” ตามที่ได้กล่าวมาในวันก่อนนั้น เจตสิกของข้าพเจ้าก็มุ่งไปถึงฮอลันดา ฮอลันดาปกครองโดยพระมหากษัตริย์มีธรรมเนียมเหมือนกัน เราคงอาจนำเอาวิธีการของฮอลันดามาใช้ในบ้านเมืองของเราได้โดยไม่ขัดกับหลักการปกครอง แต่เราจะต้องศึกษาให้ละเอียด ไม่ใช่ไปจับเอามาแต่ปลายยอด เราต้องศึกษาไม่เฉพาะแต่วิธีที่เขาทำอยู่ในเวลานี้ เราต้องศึกษาให้ลึกเข้าไปถึงประวัติศาสตร์ว่า เราเริ่มทำมาแต่คนอย่างไร เพราะอะไรไม่สำคัญเท่ากับการเริ่มต้น เมื่อเราได้ศึกษาอย่างละเอียดละออแล้วจึงเอามาแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะแก่

สถาปณเมืองเรา จึงจะเป็นผลดี ข้าพเจ้ามีความเห็นดังนี้

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

การแก้ไขปัญหเศรษฐกิจ ด้วยวิธีกระตุ้นเตือน แนะนำให้บุคคลในชาติสร้าง ความสามัคคีร่วมแรงรวมใจกันในการพัฒนาประเทศ หลวงวิจิตรวาทการชักชวนให้ ประชาชนกับฝ่ายรัฐบาลรวมพลังกันสร้างความเจริญแก่ประเทศไทย เพื่อขจัดปัญหา เศรษฐกิจ โดยแนะนำแนวทางปฏิบัติเพื่อชาติบ้านเมือง 4 ประการ ดังตัวอย่างบทความ เรื่อง “พลเมืองต้องเคียรหน้า”

อันว่าความเจริญของบ้านเมืองนั้น ย่อมต้องอาศัยการรวมกำลังระหว่าง รัฐบาลกับพลเมืองและในเรื่องนี้มีคติอยู่ 4 อย่าง คือ

1. รัฐบาลไม่คิดทำอะไร พลเมืองจะคิดทำขึ้น รัฐบาลก็ไม่ยอม อ้างว่า รัฐบาลจะทำเอง แล้วรัฐบาลก็ไม่ทำ คติอย่างนี้เรียกว่าทุคติและมีผลอย่างเดียว คือ ความฉิบหาย

2. รัฐบาลไม่คิดทำอะไรให้ พลเมืองจะคิดทำอะไร รัฐบาลก็ปล่อยให้ทำ ไป แต่รัฐบาลไม่ยอมช่วยคติอย่างนี้เรียกว่า ปฐมคติ ซึ่งจะไม่ยั้งความเจริญ ให้บังเกิดขึ้นเลย

3. รัฐบาลเป็นผู้ออกความคิดทั้งหมด รวมเอากิจการต่าง ๆ ไว้ในมือ รัฐบาลหมด ไม่ยอมให้พลเมืองทำการใหญ่อย่างหนึ่งอย่างใดเป็นส่วนตัวบุคคล คติอย่างนี้เรียกว่า มัชฌมคติ มีทางคืออยู่บ้าง แต่ความเจริญจะเนือยช้าเป็น เตาเคลาน

4. ปล่อยให้พลเมืองออกหน้าให้พลเมืองคิดเอง และรัฐบาลคอยเคียรตาม ช่วยเหลือให้ความสะดวก ความปลอดภัย และสนับสนุนการงานของบุคคล คติอย่างนี้เรียกว่า อุดมคติ และเป็นทางที่ดีที่สุด

ในอุคมคติ คือข้อที่ 4 นี้เอง เป็นข้อที่เราพึงปรารถนา และต่อไปภายหน้า ถ้ารัฐบาลไม่จัดทำอะไรให้เรา เราก็ไม่ควรติรัฐบาล การที่จะร้องขอให้ รัฐบาลเป็นผู้เริ่มคิดทำอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งเป็นการแนะนำรัฐบาลนั้น เรา ควรเลิกเสียที ต่อไปนี้พวกเราพลเมืองควรคิดทำอะไรที่เป็นทางดี และ รัฐบาลไม่ช่วยเรานั้นแหละ เราจึงตำหนิรัฐบาลได้เต็มปาก

("พลเมืองต้องเค็รหน้า" ไทยใหม่ 12 สิงหาคม 2475 หน้า 6)

แนวความคิดทางด้านการสังคม

การศึกษาแนวคิดทางสังคมจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ทำให้ได้ ทราบเนื้อหาและทัศนคติเกี่ยวกับสภาพสังคมในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ทั้งด้านสาเหตุของ ปัญหาทางสังคมและวิธีการแก้ไขปัญหาทางสังคม เนื่องจากเหตุการณ์ช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 เป็นช่วงที่สภาพการเมืองและสภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย การ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อสภาพสังคมทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475 สังคมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีสภาพอย่างหนึ่ง และ สังคมในระบอบประชาธิปไตยก็มีสภาพการอื่นรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายนอกประเทศที่มีต่อสังคมไทย สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชาติตะวันตกเป็นอย่างมาก เช่น อินเดีย จีน พม่า เขมร แต่เมื่อสมัยประชาธิปไตยรุ่งเรืองขึ้นในประเทศไทยในระยะแรก ซึ่ง เป็นผลมาจากไทยได้รับผลการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ จากชาติตะวันตก เช่น วัฒนธรรมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา เทคโนโลยี ฯลฯ เหล่านี้ย่อมส่งผล ให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม

จากระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันระหว่าง พ.ศ. 2474 - 2476 เป็นช่วงที่ ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างชัดเจนและฉับพลัน มีการปกครองเกิดขึ้น ชัดเจนถึง 2 ระบอบ คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตยที่มี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ช่วงปีดังกล่าวที่ศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการเป็นช่วงสำคัญ เพราะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนระบอบการปกครองที่ทำให้สังคมผันผวน ไม่อาจวางหลักการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง เป็นปัญหาในด้านการปรับตัวของประชาชนและหน่วยงานในสังคม การปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับระบอบการเมืองการปกครอง ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจจึงเกิดปัญหามากมาย เพราะประชาชนเองก็ยังไม่รู้กระจ่างในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจของชาติ หลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งมีบทบาทในการแนะนำ ชี้แจงเสนอแนะแนวทางให้ประชาชนรู้จักวิธีปรับตัวในการดำเนินชีวิตได้โดยไม่เกิดความคับข้องใจ และมีความเป็นอยู่พอควรแก่สภาพตลอดจนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลก นอกจากนี้ท่านยังช่วยชี้แนะให้คณะรัฐบาลมองเห็นดูทางในการพัฒนาสังคม เช่น นำวิธีการปฏิบัติทางศาสนาเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจ โดยสนับสนุนรัฐบาลว่าควรพยายามบำรุงพุทธศาสนา ประชาชนควรปฏิบัติกิจและศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา บทความของท่านจัดได้ว่าเป็นศูนย์รวมใจ สร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างคนในสังคมหลายระดับให้เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่คิดกับข้อขัดแย้งส่วนตัว ให้หันมาพัฒนาชาติบ้านเมือง ร่วมมือกันทั้งประเทศ ทั้งประชาชน คณะรัฐบาล ตลอดจนถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เสียสละเพื่อชาติ โดยท่านได้เป็นผู้ริเริ่ม "ลัทธิขงจื้อ" ขึ้น ลัทธินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับฐานะของชาติและสร้างพลังสามัคคี เช่น บทความเรื่อง "ลัทธิขงจื้อ" ทั้งนี้ท่านทราบดีว่า จากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างมากในระดับผู้นำประเทศ เช่น พระบรมวงศานุวงศ์กับคณะราษฎร อันเนื่องมาจากแนวคิดทางการเมืองที่ไม่ตรงกันเป็นสำคัญ และบางประเด็นเป็นปัญหาเรื่องส่วนตัว หรือความขัดแย้งระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับคณะรัฐบาล หรือคณะราษฎรกับคณะรัฐบาล

นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการยังเขียนบทความเพื่อเป็นกระบอกเสียงของผู้นำประเทศทั้งในท่วงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตยในการชี้แจงเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศชาติบ้านเมืองให้ประชาชนได้เข้าใจรัฐบาลและนโยบายของ

รัฐบาลยิ่งขึ้น นับว่าบทความของท่านเสนอความคิดในเชิงสร้างสรรค์สามัคคีธรรมในชาติ สร้างสำนึกให้คนไทยรักชาติ เสียสละ ภาควงมีใจในมาตุภูมิของตน และในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างไว้ซึ่งสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์ด้วย

จากการศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการ พบว่าบทความของท่านกล่าวถึงสภาพสังคมในด้านต่าง ๆ ที่พอจะจัดเป็นหัวข้อได้ดังนี้ คือ

1. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต
2. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับศาสนา
3. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย
4. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
5. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย

สภาพสังคมที่ปรากฏในบทความเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์สภาพสังคมในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 จึงจำเป็นต้องกล่าวอ้างอิงถึงสภาพการเมือง การเศรษฐกิจด้วย, เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการเมืองและเศรษฐกิจที่ผันแปรเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต

หลวงวิจิตรวาทการแสดงแนวความคิดเห็นด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนไทยในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 ว่า สังคมไทยเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ซึ่งมีความแตกต่างจากสังคมของชาติตะวันตกในหลาย ๆ ด้าน ชาติตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรม ซึ่งให้เห็นความแตกต่างทางสังคมและการดำรงชีวิตที่ต่างกัน สภาพความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังคม เช่น อาหารหลักของคนไทย คือ ข้าว ผัก ปลา ซึ่งคนไทยปลูกและเลี้ยงกันเป็นด้าเป็นต้น คนไทยมีความเหมาะสมที่จะรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ไม่ควรนิยมความเป็นอยู่อย่างชาติตะวันตกซึ่งนิยมดื่มน้ำซากาแฟ ชาวตะวันตกจำเป็นต้องดื่มน้ำซากาแฟ เนื่องจากประเทศของเขาอากาศหนาว ความเป็นอยู่

ของเขาจึงสัมพันธ์กับธรรมชาติ และเป็นผลทำให้ชีวิตของเขาสอดคล้องกับธรรมชาติ
หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดให้คนไทยรู้จักประเพณีคนและดำรงชีวิตให้คล้อย
ตามสภาพธรรมชาติของสังคมไทย จะทำให้เราอยู่ได้อย่างมีความสุขไม่เดือดร้อนหรือ
เดือดร้อนน้อยที่สุดในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ธรรมชาติสร้างทุกอย่างให้มนุษย์ไว้
เหมาะสมแล้ว เช่น น้ำเป็นธรรมชาติที่มนุษย์ใช้บริโภคจึงไม่จำเป็นต้องขวนขวายคืบ
น้ำสุรา

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงคนไทยซึ่งส่วนใหญ่ยึดอาชีพการ เกษตรและที่ดิน
ที่ประกอบอาชีพก็ได้รับการแบ่งปันหรือได้รับพระราชทานมาจากพระมหากษัตริย์ ดังนั้น
ความนิยมในการให้ทุนสถาปนาพระมหากษัตริย์จึงฝังแน่นในสายเลือด ประชาชนไทยจึง
เคยชินกับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบเจ้าขุนมูลนายมาช้านาน
คนไทยดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ และไม่ชอบกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ ถือความสะดวก
เป็นสำคัญ ทำอะไรมักตามใจตน ไม่รู้จักการประหยัด ท่านกล่าวว่า การดำรงชีวิตของ
คนไทยเป็นเรื่องน่าห่วงใย หลวงวิจิตรวาทการปรารภในบทความว่าสิ่งที่น่ากลัวที่สุด
คือการเอาอย่างหรือลัทธิเอาอย่างและมักจะเอาอย่างในทางที่ไม่สมควร โดยเฉพาะ
ในช่วงที่คนไทยได้รับอิสระทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้
ตื่นตาตื่นใจใน "อิสรภาพ" ที่ได้รับ ทำตัวตามใจตามสบายเกินไป เช่น แสดงความ
ร่าเริง พึงเฟ้อ มีความเป็นอยู่อย่างหรูหรา ใช้สินค้าต่างประเทศโดยไม่จำเป็น การที่
ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนในเมืองไม่เข้าใจอิสรภาพในระบอบประชาธิปไตยที่
ถูกต้อง ปล่อยชีวิตเป็นไปตามความพอใจ ปัจจัยที่ทำให้คนเหล่านี้มีสภาพชีวิตเช่นนี้
ปัจจัยหนึ่งคือ การศึกษาและการรับถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกและความ
เข้าใจผิดคิดว่า ผู้มีความเจริญมีอารยธรรมจะต้องใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างคนตะวันตก
บุคคลเหล่านี้จึงเปลี่ยนทัศนคติและความเป็นอยู่แบบไทย ๆ ไปสู่รูปแบบชาติตะวันตกโดย
ไม่รู้ตัว นิยมใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือยในขณะที่สังคมส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นชาว
ชนบทต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง

ถ้าพิจารณาบทความของหลวงวิจิตรวาทการที่เสนอแนวความคิดทางค่านิยมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในสังคมช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 นั้น พอสรุปแนวความคิดได้ 2 ประการ คือ

- 1.1 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในเมือง
- 1.2 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในชนบท
- 1.3 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมไทยทั่ว ๆ ไป

ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิด ดังนี้

1.1 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในเมือง บทความของหลวงวิจิตรวาทการเขียนเสนอแนะแก่กลุ่มสังคมในเมืองของไทย โดยเฉพาะเป็นกลุ่มสังคมที่มีการศึกษา ทั้งการศึกษาภายในประเทศและต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ค่อนข้างสะดวกสบายกว่าคนในชนบททั่ว ๆ ไป หลวงวิจิตรวาทการเขียนเสนอแนะ ชี้แจง ขอร้องให้บุคคลเหล่านี้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดและการประพฤติปฏิบัติที่เป็นภัยต่อตนเองและประเทศชาติ โดยเขียนเรียงแบบทัศนคติเพื่อการดำรงชีวิตที่ผาสุกและดำรงชาติให้วัฒนาถาวร ท่านเขียนบทความสอนคนไทยในเมืองให้รู้จักหลักการดำรงชีวิตไว้หลายเรื่อง เช่น บทความเรื่อง "ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" "โครงการสหกรรม" "โลกเปลี่ยนรูป" "ความต้องการของมนุษย์"

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึงสังคมใหม่ คือ "กลุ่มกรรมกร" เป็นกลุ่มสังคมที่รวมตัวกันอย่างจริงจังและเอนซัค อันเป็นสังคมที่เกิดจากชาวชนบทที่ยากจนต้องดิ้นรนเข้ามาประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองเป็นอันมาก และก่อให้เกิดกลุ่มสังคมใหม่ขึ้นในเมือง ซึ่งเป็นผลได้มาจากปัญหาทางเศรษฐกิจมีส่วนผลักดัน และส่งผลไปสู่ปัญหาทางการเมืองและสังคม การก่อตัวของกลุ่มสังคมที่เรียกว่า "กลุ่มกรรมกร" คอย ๆ ขยายวงกว้างใหญ่ขึ้นจนเป็นเรื่องที่รัฐบาลจะต้องนำมาพิจารณาแก้ไข กลุ่มสังคมนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้นำมาเขียนเป็นการชี้แนะ "กลุ่มกรรมกร" ให้รู้จักช่วยตนเอง สร้างงานของตนให้เต็มที่ มีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของอาชีพที่สุจริต และขณะเดียวกัน

ก็แนะนำวิธีการที่รัฐบาลจะควบคุมกลุ่มสังคมใหม่นี้ให้มีสภาพการดำรงชีวิตที่ดี ไม่เป็น
ปัญหาเหมือนอย่างกลุ่มกรรมกรในต่างประเทศ ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร"
ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเขียนเรื่องนี้หลายบท โดยใช้ชื่อเรื่องเดียวกัน

บทความที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงการดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในเมือง
ปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

บทความเรื่อง "ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงชาว
ต่างประเทศท่านหนึ่งที่มีการศึกษาดี รู้จักประเพณีปฏิบัติตนให้เป็นไปตามธรรมชาติ และ
ได้อธิบายถึงวิธีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ แนะนำว่าต้องรับประทานอาหาร
ที่ดีคือ อาหารที่บริสุทธิ์ เช่น คั้นน้ำจากธรรมชาติไม่ใช่คั้นน้ำที่มนุษย์ทำขึ้น เช่น สุรา
และต้องพยายามปรับปรุงสภาพจิตใจให้นึกคิดแต่ในสิ่งที่ดีงาม แล้วมนุษย์จะปราศจาก
โรคร้ายต่าง ๆ หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความนี้ โดยใช้กลวิธีเชิงสัมพัทธ์ โดยให้
ชาวต่างประเทศชื่อเปียร์เรสเป็นผู้สัมภาษณ์นักเรียนโยคีซึ่งเป็นชาวอินเดีย นักเรียนโยคี
พวกนี้รู้จักวิธีปฏิบัติตนตามธรรมชาติ ท่านเขียนเช่นนี้ เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้คนไทยรู้จัก
วิธีดำรงชีวิตในแนวทางที่เป็นธรรมชาติ จะได้ไม่เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย ดังตัวอย่าง

นายเปียร์เรสตั้งต้นเล่าถึงความเป็นไปของตนเองว่าในชั้นเดิมเป็นคนมีโรคร้าย
คิดตัวมาก ป่วยเจ็บจะทำอะไรไม่ได้ มีความเบื่อหน่ายต่อชีวิต จวนเจียนจะ
ฆ่าตัวตายอยู่หลายครั้ง ภายหลังจึงได้ไปพบโยคีคนหนึ่ง โยคีผู้นั้นได้บอกเขาว่า
ถ้าหากเขาพยายามดำเนินชีวิตตามกฎหมายของธรรมชาติแล้ว เขาก็จะอยู่เย็นเป็นสุข
ปราศจากโรค เขาได้ถามโยคีผู้นั้นว่าการดำเนินชีวิตตามธรรมชาตินั้นจะต้อง
ทำอย่างไร โยคีอธิบายว่า ต้องมีชีวิตอยู่ในอาหารที่ดี รับประทานอาหารที่
บริสุทธิ์ งดเว้นการดื่มสุราและของมีเมาทั้งปวง และพยายามนึกคิดแต่ในที่ดี
เพราะธรรมชาติปรุงแต่งให้มนุษย์มาสำหรับเป็นคนดี และปราศจากโรคร้าย,
นายเปียร์เรสได้ดำเนินตามคำแนะนำของโยคี และในไม่ช้าร่างกายกลับดี เป็นคน

บริบูรณ์แข็งแรงสามารถทำงานได้โดยปกติ

(“ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี” ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 43)

บทความเรื่อง “โครงการสหกรรม” หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงการที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่ได้ต้องมีปัจจัยสำคัญคือ ที่อยู่อาศัยและอาหาร ซึ่งเป็นความจำเป็นของมนุษย์ที่ต้องหาหนทางแก้ไขในจุดนี้ก่อน ท่านสอนให้รู้จักใช้เวลาให้ถูกต้องเหมาะสมโดยให้รู้จักนอนและตื่นนอนให้เป็นเวลา ตีติงกลุ่มสังคมที่ใช้ชีวิตที่ขัดแย้งกับธรรมชาติ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษาในเมืองหรือต่างประเทศ ซึ่งใช้ชีวิตเลียนแบบสังคมตะวันตก และไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในช่วงตกต่ำ ท่านเขียนสนับสนุนให้คนไทยใช้ชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติแบบไทย ๆ เช่น คนไทยมีอาชีพปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักเป็นส่วนใหญ่ก็ควรรับประทานข้าว ไม่ควรเอาอย่างฝรั่งที่ดื่มกาแฟ รับประทานขนมปัง เพราะถ้าทำตามอย่างชาวต่างประเทศก็จะเป็นการดำเนินชีวิตที่ผิดธรรมชาติ และช่วงที่เศรษฐกิจรุกรานอยู่ทั่วโลกเช่นนี้ ธรรมชาติจะเป็นผู้สั่งสอนบุคคลที่ไม่รู้จักใช้ชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพสังคม ดังเช่น

ข้าพเจ้าไม่ใช่แคปิตาλισต์ เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่คนมั่งคั่ง ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างเดียวกันกับเจ้าของจดหมายที่พิมพ์ “24 มิถุนา” ว่าในขั้นต้นทีเดียวเราจะต้องคิดหาหนทางให้มนุษย์มีที่อยู่ และมีอาหารกินเสียก่อน ข้าพเจ้าได้เคยเขียนความเห็นลงในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปีกลายนี้ กล่าวถึงเศรษฐกิจว่าบังเกิดขึ้นด้วยเหตุไร ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในที่นั้นว่า ในโลกสมัยใหม่นี้ มนุษย์เราอวดเก่งกับธรรมชาติมากเกินไป และมนุษย์ประพฤติดำเนินธรรมชาติมาก ธรรมชาติสร้างกลางวันไว้ให้เราตื่น สร้างกลางคืนไว้ให้เราหลับ แต่เราก็ก่อไปกลับกันเสีย, ธรรมชาติสร้างน้ำมาให้เราดื่ม เราก็ก่อใจต้องดื่มสุราเมรัย ธรรมชาติสร้างเท้ามาให้เราเดิน แต่เราก็ก่อขึ้นรถแม้ระยะไกล ๆ สำหรับในเมืองไทยเรา ธรรมชาติได้สร้างเข้าไว้ให้ไปหาอาหารอันประเสริฐ

แต่เราบางคนก็กินขนมปังต้องรับประทานอาหารฝรั่งและอะไร ๆ ต่าง ๆ
ทุก ๆ อย่างที่เราทำกันอยู่ในเวลานี้ล้วนแต่ทำฝ่าฝืนธรรมชาติ จึงถึงเวลา
ที่ธรรมชาติต้องสอนให้เราารู้สึก และประพาศิตัวให้ต้องตามธรรมชาติเสียบ้าง
สิ่งที่กำลังสอนเราอยู่ในบัดนี้ คือ เศรษฐกิจ

(“โครงการสหกรรม” ไทยใหม่ 20 ธันวาคม 2475 หน้า 6)

นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการแนะนำแนวทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับธรรมชาติ
ของโลก จะช่วยให้ชีวิตสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่เคียดแค้น และเป็นการประหยัด
ช่วยเศรษฐกิจตนเองและประเทศชาติด้วย ข้อความที่หลวงวิจิตรวาทการยกมาอ้างอิงให้
คนไทยประพาศิตนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยให้เป็นไปตามธรรมชาตินั้นให้ข้อความ
เหมือนกับบทความเรื่อง “โครงการสหกรรม” อย่างมาก คือ สอนให้คนไทยกินอยู่แบบ
ไทย คือน้ำธรรมดาไม่ใช่ดื่มสุรา รับประทานข้าว ไม่ใช่รับประทานขนมปังในโรงแรม
ของชาวต่างประเทศ ซึ่งการกระทำที่มุ่งเพื่อผิดธรรมชาติของคนไทยเหล่านี้มักเป็นการ
กระทำของคนในเมืองที่ดำรงชีวิตตามใจตนเอง และท่านได้เสนอความคิดเพิ่มเติมใน
บทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป” ในแง่การประหยัด ด้วยการเขียนบทความสนับสนุนให้
คนไทยใช้เท่าที่ควรอย่างที่เหมาะสมสร้างมาให้ ไม่จำเป็นต้องไปชวนชวรายหาเงินซื้อรถ
หรือเสียเงินขึ้นรถรางโดยไม่จำเป็นทั้งนี้ต้องพิจารณาฐานะของตนเอง ต้องใช้จ่ายให้
เหมาะสมกับฐานะ ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป”

เมื่อพูดไปตามจริงแล้วในโลกสมัยใหม่ มนุษย์เราอวดเก่งกับธรรมชาติมาก
เกินไป และเราประพาศิตนฝ่าฝืนธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา ธรรมชาติสร้าง
กลางวันไว้ให้เราตื่น สร้างกลางคืนไว้ให้เราหลับ แต่เราก็ไม่ปฏิบัติตามนั้น
เราหลับนอนกลางวันและตื่นกลางคืน ธรรมชาติสร้างน้ำมาให้เราดื่ม แต่
เราก็ไม่พอใจต้องดื่มเหล้า ธรรมชาติสร้างเท้ามาให้เราเดิน เคี้ยวนี้เราก็

ไม่เคิร เขาใช้รถคันเดิมในขณะที่ฐานะของเรายังต่ำ เราก็นั่งรถรางได้ แต่พอสูงขึ้นไปหน่อยเราก็นั่งรถยนต์ สำหรับในเมืองเราธรรมชาติได้สร้างเข้าไว้ให้เป็นอาหารอันประเสริฐ แต่พวกเราบางคนต้องกินขนมปังต้องรับประทานอาหารในโฮเต็ลฝรั่ง... ล้วนแต่เป็นเครื่องประกอบแต่งให้เกินหน้าธรรมชาติหรือฝ่าฝืนธรรมชาติมากเกินไป จึงถึงเวลาที่ธรรมชาติจะต้องสอนให้เรารู้สึกประหลาดตัวให้ถูกต้องตามธรรมชาติเสียบ้าง...

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

บทความอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง “ความต้องการของมนุษย์” หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตว่า มนุษย์ย่อมมีความต้องการกันทุกคน แต่ถ้ามีมากหรือน้อยเกินไปย่อมเกิดโทษ คือจะต้องมีความเป็นอยู่ที่พอดี ไม่กินไม่ดื่มไม่ใช่มากเกินไป และความต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นเสมอ ๆ จนกลายเป็นความเคยชิน และถ้าไม่ได้รับตอบสนองก็จะเกิดความทุกข์ไม่พอใจ คือ ถ้าเราปล่อยตัวปล่อยใจประหลาดตนให้เคยชินกับการดำเนินชีวิตในระดับสูงมานาน ก็ไม่อาจลดระดับลงได้ จนติดเป็นนิสัย ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตที่เกิดความทุกข์ในใจ การดำเนินชีวิตของคนเหล่านี้มักเป็นบุคคลที่มีการศึกษาค่อนข้างสูงและอยู่ในเมือง ซึ่งได้รับแบบอย่างการดำเนินชีวิตตามแบบชาวต่างประเทศ ท่านจึงย้ำให้คนไทยว่าอย่าใช้ชีวิตให้เป็นไปตามสิ่งแวดล้อมและความต้องการจนเกินไป ดังตัวอย่างเรื่อง “ความต้องการของมนุษย์”

ความต้องการก็เป็นความต้องการรู้จักอิ่มรู้จักเพียงพอ คือมีขอบเขตที่แน่นอนว่า ถ้ามากเกินไปเท่านั้นเท่านั้น อาจเป็นผลร้ายแก่มนุษย์เอง เช่น มนุษย์ระหายน้ำก็ดื่ม น้ำที่ดื่มก็มีขีดขึ้นว่าจะดื่มได้มากเพียงไร ถ้าดื่มมากไปก็ให้โทษ อาหารต่าง ๆ ก็เป็นอย่างเดียวกัน มีธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งเราเรียกว่า “ความอิ่ม” ซึ่งแสดงว่าพอแล้ว รับประทานต่อไปอีกไม่ได้

ความต้องการทุกอย่างอาจหายไปได้ ในเวลาที่คนเราได้รับความพอใจแล้ว แต่ในไม่ช้าความต้องการอันนั้นเองก็กลับบังเกิดขึ้นใหม่ และความต้องการอันใดที่เคยได้รับความพอใจอยู่เสมอแล้ว ความต้องการอันนั้นก็อาจบังเกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอเหมือนกัน เมื่อความต้องการได้รับความพอใจโดยวิธีเดียวกันเสมอไป ก็กลายเป็นความเคยชิน ซึ่งถ้าไม่ได้เข้าเมื่อไร ก็บังเกิดทุกข์เวทนาที่เดียว กฎข้อนี้เป็นสำคัญในการพิจารณาปัญหาเรื่องค่าจ้างและการวางระดับชีวิตของคน คนที่เคยดำเนินชีวิตในระดับสูงมาแล้ว จะลดระดับลงไปไม่ได้ง่าย ๆ ถ้าลดลงไปก็เลยกลายเป็นทุกข์เวทนา ความเคยชินเช่นนี้ ถ้าหากว่าได้ติดมาหลาย ๆ ชั่วคนเข้า ก็เลยกลายเป็นความเคยชินอยู่ในเลือดและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ที่เดียว

("ความต้องการของมนุษย์" ดวงประทีป 29 มกราคม 2475 หน้า 3)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงสภาพสังคมของกลุ่มกรรมกรในต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย กลุ่มกรรมกรเป็นกลุ่มสังคมใหม่ที่เพิ่งก่อตัวเป็นพลังมวลชนที่เข้มแข็งในช่วงที่ประเทศไทยเริ่มการปกครองระบอบประชาธิปไตย กลุ่มสังคมนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวนานบพิตายาจน เป็นกลุ่มสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของสังคมที่อยู่ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก คนไทยในชนบทที่ดิ้นรนเดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองเกิดเป็นกลุ่มสังคมใหม่ในเมือง กลุ่มกรรมกรเป็นกลุ่มสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ การก่อตัวของกรรมกรในต่างประเทศสร้างปัญหาในการปกครองอย่างยิ่ง เช่น มีการเดินขบวน การนัดหยุดงาน ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย มีหนังสือพิมพ์ลงข่าวเรื่องนี้ และคนไทยบางคนเกรงว่า กรรมกรไทยจะใช้ชีวิตเช่นเดียวกับกรรมกรต่างชาติ โดยการก่อเหตุวุ่นวายอย่างต่างประเทศ แต่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่าอันตรายที่จะเกิดจากกรรมกรในประเทศไทยนั้นต่างจากต่างประเทศ เพราะกรรมกรไทยยังไม่รวมตัวกันเป็นปีกแผ่นจริงจัง ดังนั้นถ้ากรรมกรไทยจะเลียนแบบกรรมกรต่างประเทศก็คงแก้ไขได้ง่าย

เพราะจะไม่พร้อมใจกันทำทุกคน จึงขอให้คนไทยอย่าตื่นตกใจว่าประเทศไทยจะมีเรื่องร้ายแรงจากกลุ่มกรรมกรไทยที่ยากจนเหมือนต่างประเทศ เพราะวิถีทางดำเนินชีวิตของกลุ่มสังคมไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะตัว ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร" ความว่า

ในขณะที่เรากำลังงงนสนักรวดล้อมกรรมกรหยุดงาน หรือเข้ากระบวนแห่แห่น ทำความรำคาญหรือก่อการจลาจลขึ้นอย่างในเมืองฝรั่งนั้น เราพากันตามัวแลไม่เห็นอันตรายอย่างอื่น ๆ ที่จะมีขึ้นกำลังมีอยู่แล้ว ความตามัวอันนี้เกิดจากที่เรามองแต่ฝรั่งโดยไม่พยายามรู้สภาพของเมืองไทย และเกิดจากที่เราคอยฟังคำปรึกษาของฝรั่งมากกว่าที่จะเที่ยวตรวจตราชักใช้ไปตามหรือสมาคมกับกรรมกรของเราเองให้ทราบฐานะที่เป็นจริง เป็นการแน่นอนว่าอันตรายที่จะเกิดจากกรรมกรในเมืองไทยนั้นไม่เหมือนกับอันตรายที่จะเกิดจากกรรมกรในเมืองฝรั่ง ต่างกันคนละรูปแบบทีเดียว เพราะกรรมกรของเรายังไม่พร้อมเพรียงเป็นปึกแผ่นกันจริง การหยุดงานนั้นเป็นการแก่งแย่ง เพราะกรรมกรของเรามีได้พร้อมใจจะหยุดงานไปทุกคน เราคงยังไม่ถึงกับจะต้องเอานักเรียนมหาวิทยาลัยไปปรับรวางหรือรถเมล์แทนกรรมกรหยุดงานอย่างที่ต้องทำกันอยู่ทุก ๆ ปีในประเทศฝรั่งเศส การเคีรกระบวนแห่ร้องประกาศความประสงค์ของตนนั้น เรายังไม่ทำ เพราะไม่มีใครค้านเคื่องขำเลียดถึงกับจะเคีรเป็นหน้ากระดานเข้าไปในแนวปืนกล และยอมให้ยิงตายเหมือนอย่างี่ฝรั่งทำ ส่วนเรื่องกรรมกรก่อการจลาจลนั้น เรายังมองไม่เห็นว่าจะเปนได้ ฉะนั้นเราจึงใคร่ขอวิงวอนให้นักการเมืองและรัฐบาลของเราเลิกวิตกในเรื่องที่จะเป็นอย่างฝรั่งนั้นเสียเถิด เรามาช่วยกันพิจารณาและหาทางระมัดระวังอันตรายอันจะพึงบังเกิดขึ้นในเมืองเรา ให้ต้องตามพฤติกรรมของเราเองดีกว่า

(“ปัญหากรรมกร” ไทยใหม่ 7 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

สภาพสังคมในช่วงที่ประเทศไทยปกครองระบอบประชาธิปไตยในระยะแรก ๆ เศรษฐกิจของไทยยังตกต่ำอยู่ คนที่อยู่ชนบทย้ายถิ่นมาทำงานในเมืองมีอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ บุคคลที่มีอาชีพรับจ้างมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีชื่อรวม ๆ ว่า "กรรมกร" สภาพกรรมกรไทยมีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างขาดแคลน อันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ หลายประการ หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึงว่ากรรมกรไทยตกต่ำไม่เป็นที่ยกย่องน่าเชื่อถือของนายจ้าง เพราะทำงานไม่ดีพอ ทำงานไม่เต็มที่จึงไม่มีใครต้องการจ้าง และลักษณะนิสัยของคนไทยขาดความอดทน เช่น ไม่อดทนต่อคำพูดของนายจ้าง ซึ่งเป็นปัญหาในการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตของกรรมกรไทยในเมือง หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนบทความแสดงแง่มุมของปัญหานี้ให้คนไทยที่มีอาชีพรับจ้างเป็นกรรมกรในช่วงนั้นรู้จักวิธีปรับตัว จะได้ใช้ชีวิตในสังคมได้พอเหมาะ ไม่เพื่อคร่อน คังตัวอย่างบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร" ความว่า

ปัญหาเรื่องนายจ้างกับกรรมกร เดียวนี้กลายเป็นปัญหาสำคัญมาก เพราะนอกจากในโรงงานของรัฐบาลแล้ว ผู้ที่เป็นนายจ้างในเวลานี้เป็นคนต่างชาติ ตั้ง 70 เปอร์เซ็นต์ นายจ้างที่เป็นคนต่างชาติไม่ชอบใช้กรรมกรไทย นั้นจะโทษเขาไม่ได้ เพราะผลประโยชน์ของนายจ้างอยู่ที่ว่าจะต้องให้จ่ายค่าจ้างน้อยและให้ไ้้งานมาก เมื่อนายจ้างกรรมกรไทยจะไ้้งานน้อย, เสียค่าจ้างมากกว่าจ้างกรรมกรต่างชาติ เราก็คงมีครจ้างกรรมกรต่างชาติเป็นธรรมดา เว้นแต่ผู้ที่จะถูกผูกมัดโดยสัญญาว่าจ้างกรรมกรไทย จึงต้องจำใจทำไป และก็หาทางอื่นมาชดเชยโดยวิธีบัญญัติ การตกโน้นตกนี้หรือทำสัญญาจำกัดมัดตัวกรรมกรให้มากขึ้น, ส่วนนายจ้างที่เป็นคนไทยนั้นเขาก็มี โดยมากที่สมัครจ้างกรรมกรต่างชาติ เพราะนอกจากจะไ้้งานมากและเสียค่าจ้างน้อยแล้ว กรรมกรต่างชาติยังมีความอดทน ยอมให้นายจ้างดูค่าไ้้ด้วยคำหยาม ซึ่งไม่สามารถจะทำได้กับกรรมกรไทยได้ ฐานะของกรรมกรไทยกำลังตกหนักอยู่ด้วยเรื่องนี้

("ปัญหากรรมกร" ไทยใหม่ 8 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

1.2 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมในชนบท หลวงวิจิตรวาทการได้

เขียนบทความเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบท โดยเสนอสภาพที่ปรากฏจริง พร้อมทั้งชี้แจงข้อแนะนำแก่สังคมชนบทว่า ควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรในสภาพเศรษฐกิจและการเมืองที่ผันผวนในขณะนั้น แนวความคิดส่วนใหญ่เห็นว่าไทยควรช่วยไทยอย่างไรจึงพ้นจากความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสภาพชีวิตในชนบทที่มีทรัพยากรแตกต่างกับในเมือง และทรัพยากรในชนบทแต่ละถิ่นที่มีความแตกต่างกันนั้น ควรจะนำมาใช้อย่างไรจึงจะให้ผลประโยชน์แก่สังคมอย่างเต็มที่ ดังปรากฏในบทความ "ปักไม้ไผ่ตามที่ข้าพเจ้าเห็น" ซึ่งเป็นบทความที่ไร้ชื่อเรื่องเดียวกัน แต่เขียนหลาย ๆ บท

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง "ปักไม้ไผ่ตามที่ข้าพเจ้าเห็น" ฉบับวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2475 ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" ท่านเขียนขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้พบสภาพการดำรงชีวิตของชาวชนบทภาคใต้ของประเทศไทย และได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวภาคใต้ที่ขอมลุลูกหลาน มีกีฬาประจำภาค คือ การชนโค ซึ่งนำประโยชน์ทางอ้อมมายังสังคม คือ ทำให้คนเอาใจใส่และหาทางส่งเสริมกิจการเลี้ยงโคให้มีคุณภาพดีขึ้น แต่ท่านเป็นห่วงว่าผู้เลี้ยงโคมักจะเอาใจใส่เฉพาะโคที่เลี้ยงไว้ชนกันเท่านั้น ส่วนโคที่เลี้ยงไว้ใช้งานจะไม่ได้รับการบำรุงรักษา ปล่อยให้ให้อย่างธรรมชาติ ทำให้โคเป็นโรคได้ หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนบทความทิ้งปัญหาไว้ให้คิดถึงความสำคัญและห่วงใยคุณภาพของโคที่เลี้ยงไว้ใช้งานเป็นสำคัญ เพราะจะช่วยให้สภาพการดำรงชีวิตในการเกษตรกรรมได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

จังหวัดตรังเป็นจังหวัดที่อุณหภูมิต่ำ และสำคัญที่สุดในปักไม้ไผ่แถบตะวันตก ที่ตั้งจังหวัดเป็นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ท่านองโลซานในสวิสเซอร์แลนด์ เมื่อเวลาที่ข้าพเจ้าขึ้นรถยนต์จากสถานีมายังที่พักได้ผ่านสนามชนโค ซึ่งข้าพเจ้าเสียใจที่ไม่ได้มีโอกาสเข้าไปดู เนื่องจากที่ไม่อยากพบคนมาก แต่เข้าใจว่าคงสนุกสนาน

ไม่น้อย เพราะข้างนอกมีคนป็นคันไม้ ทุเค็มไปทั้งสองข้าง ข้าพเจ้าได้ทราบ
ว่า การชนโคเป็นกีฬาสำคัญอันหนึ่งของบักมีไตและก็มีประโยชน์อยู่บ้างเพราะ
ทำให้คนเอาใจใส่ในการเลี้ยงโค ทำพรรณโคให้ดีขึ้น และทำให้หมอโค
ค้นคว้าหาความรู้ในทางรักษาโรคของโคดีขึ้นด้วย แต่น่าเสียดายอย่างเดียว
ที่ว่าการชนโคเอาใจใส่บำรุงรักษาแต่ละเพาะโคที่จะเอาไปชนเท่านั้น
ส่วนโคที่ใช้งานก็ปล่อยให้หมอมเจียนตายไปตาม ๆ กัน ข้าพเจ้าได้รับคำชี้แจง
ว่าการชนโคนั้น มีทางที่จะโกงกันอยู่อย่างเดียวคือวางยา ยาที่วางแก่โคนั้น
จะเป็นยาเบื่อเมาอะไรก็ได้ แม้แต่กัญชาก็ใช้ได้ จะทำให้โคเมาซึมและอ่อน
กำลังไป แต่ก็มีความที่จะทราบได้เหมือนกันว่าโคที่เขารชนั้นจะถูกรวางยาหรือ
ไม่...

(“บักมีไตตามที่ข้าพเจ้าเห็น” ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

การปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักของคนไทยแต่ดั้งเดิม การดำรงชีวิตของคนไทย
แต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้องคลุกคลีอยู่กับท้องไร่นาท้องนา แต่จากการเดินทางไปศึกษาสภาพ
สังคมไทยในภาคใต้ของหลวงวิจิตรวาทการนั้น ท่านได้กล่าวถึงความเป็นอยู่ของชาว
ภาคใต้ เช่น จังหวัดภูเก็ตและจังหวัดตรังนั้น ราษฎรไม่มีข้าวพื้นเมืองรับประทาน
ต้องซื้อจากพม่า เพราะเจ้าหน้าที่สาธารณสุขบอกข้าว่า ข้าวโรงสีทำให้เกิดโรค
เหน็บชา จึงทำให้ประชาชนชาวภาคใต้ไม่ยอมรับประทานข้าวจากโรงสีที่พัทลุง เป็น
เหตุให้โรงสีที่พัทลุงจำเป็นต้องเลิกล้มไป เหล่านี้เป็นเหตุให้คนไทยภาคใต้ไปซื้อข้าว
พม่าเพิ่มมากขึ้น เป็นการไม่สมควร ควรหาทางแก้ไขสภาวะความเป็นอยู่ที่คนไทยต้อง
เสียเปรียบชาวต่างประเทศ ดังตัวอย่าง “บักมีไตตามที่ข้าพเจ้าเห็น” ลงวันที่ 18
กุมภาพันธ์ 2475 ความว่า

ที่พัสดุเสียเปรียบตรงในเรื่องความคุ้นเคย เมื่อได้เห็นตรงมาแล้ว
 มาเห็นพัสดุก็ทำให้ส่งสารพัสดุ จวนผู้ว่าราชการจังหวัดและบ้านข้าราชการ
 ล้วนแต่เก่าและไม่งดงามเลย มีโรงสีแห่งหนึ่งของธนาคารสยามกัมมาจล
 ก็หยุดทำงานเสียแล้ว ได้ความว่า ธนาคารให้หยุดเช่นเดียวกับสาขาของ
 ธนาคารที่ทุ่งสงซึ่งปิดไปแล้วเหมือนกัน ในเรื่องสาขาของธนาคารนั้น เมื่อ
 หยุดเลิกเสียแล้วก็ทำให้การค้าขายโหมลงไปอีก ที่จริงเชื่อว่าสาขานาคาร
 ของสยามกัมมาจลที่ทุ่งสงทำการสะดวกแก่การค้าของมณฑลปัตตานีได้เป็นอันมาก
 แต่ทางการจะเห็นทางใดไม่พอเสียหรืออย่างไรจึงให้เลิกเสีย ส่วนโรงสีนั้น
 ได้ความว่าในชั้นแรกก็เจริญดี แต่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขไปอธิบายเข้าโรงสี
 ทำให้เกิดโรคเห็บขา คนเลยขาด แต่ก่อนมาจังหวัดบางจังหวัด เช่น ภูเก็ต
 และตรังไม่มีเข้าพื้นเมืองกินเพียงพอ ต้องซื้อเข้าพะม่า พอมีโรงสีที่พัสดุก็มี
 เข้าไทยจำหน่ายได้ทั่วถึง โดยไม่ต้องอาศัยเข้าพะม่า ครั้นเมื่อพลเมืองเกิด
 กลัวโรคเห็บขาไม่กินเข้าโรงสี และเมื่อโรงสีต้องปิดไปเช่นนี้ ชาวปัตตานีได้
 ในแถบนี้ก็ต้องซื้อเข้าพะม่าอีก ความข้อนี้นักข่าวเขียนตามที่ได้รับบอกเล่ามา
 และทำให้เกิดความน้อยใจที่ไทยต้องซื้อเข้าพะม่า ซึ่งไม่ควรเป็นดังนี้เลย
 ("ปัตตานีได้ตามที่ข้าพเจ้าเห็น" ไทยใหม่ 18 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 4)

1.3 การดำรงชีวิตของกลุ่มสังคมทั่ว ๆ ไป หลวงวิจิตรวาทการเขียน
 บทความเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสังคมโดยทั่ว ๆ ไป ไม่ได้เฉพาะเจาะจงที่จะกล่าวถึง
 สังคมในเมืองหรือในชนบทโดยตรง แต่เป็นบทความที่เสนอแนะแก่คนไทยทั้งชาติให้ประพฤติ
 ปฏิบัติเพื่อชาติ ให้มีความรัก ห่วงใยในความเป็นชาติไทย ให้มีความทะเยอทะยานแข่งดี
 เพื่อชาติ ตลอดจนให้รู้จักวิธีฝึกอบรมนิสัยของตน ครอบครัว และกลุ่มสังคมต่าง ๆ ใน
 แนวทางที่จะช่วยผดุงชาติไทยให้เจริญรุ่งเรือง เช่น บทความเรื่อง "ลัทธิรัฐชาติ"
 "ความหึง" "บุญโค"

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความ "ลัทธิชาตินิยม" ว่า "ลัทธิชาตินิยม" ที่ท่าน
 ก่อตั้งขึ้นนี้จะช่วยให้คนไทยมีสภาพการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น โดยการสนับสนุนให้สร้างงาน
 อุตสาหกรรมโดยคนไทยขึ้น และที่สำคัญท่านปลุกฝังให้คนไทยมีความรักชาติและส่งเสริม
 สินค้าที่คนไทยผลิตขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้ให้ซื้อสินค้าจากต่างประเทศเลย สินค้า
 บางอย่างประเทศไทยยังไม่อาจคิดประดิษฐ์เองได้ จึงจำเป็นต้องสั่งซื้อและไม่สูญเสีย
 ความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศแต่อย่างใด ท่านเน้นให้คนไทยส่งเสริมโดยซื้อสินค้าไทย
 ถึงแม้อย่างไรจะมีราคาสูงเกินกว่าสินค้าต่างประเทศก็ตาม แต่คนไทยก็ควรสนับสนุน
 เพราะวิธีการดำรงชีวิต โดยวิธี "ไทยช่วยไทย" นั้น ก็เพื่อเชิดชูชาติไทยให้เจริญ
 อันเป็นผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยทั่ว ๆ ไปมีสภาพดีขึ้น ดังตัวอย่างบทความ
 "ลัทธิชาตินิยม"

...มีอะไรบางอย่างที่เราจะสามารถใช้ของของชาติได้ ถ้ามีของ ๆ ชาติที่เรา
 จะใช้ได้ เราต้องใช้ ในข้อนี้ขอใครอย่าได้เข้าใจผิดคิดว่า ข้าพเจ้าจะยุยง
 ส่งเสริมให้คนไทยเราเกลียดชังชาวต่างชาติ, ข้าพเจ้าไม่มีความปรารถนา
 ดังนั้น แต่ข้าพเจ้าใคร่ขอให้คนไทยเราเห็นแก่ชาติเป็นสำคัญ ของหรือสินค้า
 ของต่างชาตินั้นเราจะต้องใช้แน่นอน เพราะในเวลานี้เรายังไม่มีใช้ไป
 ทุกอย่าง แต่ก็มีคนไทยที่มีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะสร้างทำของไทยขึ้น
 และเป็นการแน่นอนว่า การสร้างทำของไทยขึ้นนั้นจะเอาดีเท่ากับของต่างชาติ
 หนึ่งที่ไม่ได้ และจะขยายราคาให้ถูกเท่ากับของต่างชาติไม่ได้ ถ้าเราไม่อบรม
 ลัทธิชาตินิยมขึ้นมาให้ทันกัน อุตสาหกรรมไทยก็จะตายเปล่า ความก้าวหน้าของ
 ไทยจะมีไม่ได้เลย ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงอยากจะอวดไว้ว่า ถ้าลัทธิชาตินิยมของ
 ข้าพเจ้าไม่สามารถจะขยายตัวออกเงยออกไปได้เลย อุตสาหกรรมของไทย
 ก็จะตั้งขึ้นไม่ได้ ข้าพเจ้าขออภัยในความอวดอ้างอันนี้ แต่ข้าพเจ้ากล่าวได้
 เต็มปากด้วยความมั่นใจว่าจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

("ลัทธิชาตินิยม" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความสนับสนุนความคิดของคนที่คิดแข็งคือนั้น เป็นสิ่ง
ที่ถูกคองในทางโลก โดยให้เหตุผลว่า ถ้าคนเราใช้ชีวิตธรรมดาโดยไม่ชวนชวายเป็น
ไม่กระตือรือร้นแล้วจะทำให้ชาติไทยไม่เจริญ แต่คนไทยทั่ว ๆ ไปมีความกระตือรือร้น
ชวนชวาย แข่งขันที่จะสร้างสิ่งดีงามแล้ว ย่อมทำให้ชีวิตของตนและโลกเจริญรุ่งหน้า
ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ความหึง" ความว่า

ความคิดแข็งคือนั้น หมายความว่าเห็นใครเขาไค่ดีก็อยากไค่ดีบ้าง ชื่อนี้แม้จะ
ต้องตำหนิอยู่บ้างในทางธรรม ก็ไม่น่าจะถูกตำหนิในทางโลก คนเราทุกคน
ย่อมมีความปรารถนาที่จะไค่ดีเหมือนชนทั้งหลาย ถ้าหากการหาความดีไค่ตัว
ไม่เป็นการเอาความชั่วไค่ผู้อื่นแล้ว จะดีกันอย่างไรไค่ ถ้าในโลกนี้ไม่มี
ความคิดแข็งคือนั้นเลย โลกก็จะไม่ก้าวหน้ามาไค่ถึงเพียงนี้ ความคิดแข็งคือนั้น
จึงไม่นับว่าเป็นความผิดอย่างไรเลย

(“ความหึง” ดวงประทีป 14 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความเพื่อชักชวนให้คนไทยรู้จักปรับปรุงสภาพ
การดำรงชีวิตของตนและครอบครัวให้ดีขึ้น ท่านได้เขียนแสดงแนวคิดเกี่ยวกับสภาพ
ความเป็นอยู่ของญี่ปุ่นที่เจริญรุ่งหน้าทัดเทียมชนชาติยุโรป เพราะมีปัจจัยทางการดำรง
ชีวิตที่ได้รับถ่ายทอดกันมานาน ญี่ปุ่นใช้วิธีการอบรมบ่มนิสัยให้เสียสละเพื่อครอบครัว
วงศ์ตระกูลและชาติ ผูกให้มีความขยัน เป็นนักต่อสู้ ผจญชีวิตที่ยากลำบากด้วยความอดทน
ใญ่หมีใจในความดี ฯลฯ เหล่านี้ ชาวญี่ปุ่นได้รับการฝึกมาดีที่สุคตามแบบลัทธิ “บูชิโด”
ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับการสร้างชาติของชาวตะวันตก หลวงวิจิตร
วาทการยกตัวอย่างการดำรงชีวิตและการฝึกอบรมวิธีการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่น
เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้คนไทยเอาแบบอย่างและสนับสนุนหลวงวิจิตรวาทการในการสร้างชาติ
ด้วยวิธีการก่อตั้ง “สมาคมชาติ” หรือ “ลัทธิขูชาติ” ดังตัวอย่าง

... เหตุไฉนญี่ปุ่นจึงบำรุงความเจริญตามแบบฝรั่งไครวดเร็วนัก ท่านผู้นี้
อธิบายว่าไม่น่าประหลาดใจเลย เพราะเป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายนิดเดียว
คือญี่ปุ่นมีลักษณะคล้ายคลึงฝรั่งมาแล้วทั้งหลายร้อยหรือหลายพันปีก่อนที่จะ
รู้จักกับฝรั่ง ญี่ปุ่นเป็นมนุษยที่ยืนชั้นแข็ง เป็นนักตะจุมกัย มีความภูมิใจใน
ความคิดที่ตัวใดกระทำ ซามูไรของญี่ปุ่นก็เหมือนอัศวินของฝรั่ง ทั้ง ๆ ที่
ในสมัยญี่ปุ่นมีซามูไรและฝรั่งมีอัศวินนั้น ญี่ปุ่นกับฝรั่งยังไม่เคยรู้จักกันเลย
และสิ่งที่ยอมรับนิสัยของคนญี่ปุ่นให้ดีที่สุดคนนั้น คือ ลัทธิอันหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า
"บูชิโด"

(“บูชิโด” ดวงประทีป 30 เมษายน 2476 หน้า 3)

2. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับศาสนา

แนวความคิดทางศาสนาของหลวงวิจิตรวาทการมีปรากฏในบทความทั้งที่มี
ชื่อเรื่องเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง เช่น บทความเรื่อง “ชาตก” “ลัทธิโยคี”
“ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี” “วันมาฆบูชาคืออะไร” และทั้งบทความที่มีเนื้อหาสาระ
บางตอนแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา หรือศาสนาอื่น ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในประเทศ
ไทย สำหรับประเด็นนี้มีปรากฏอยู่โดยทั่วไปในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เป็น
แนวสั่งสอนที่ท่านยึดปฏิบัติ และเป็นอุทาหรณ์สำหรับสนับสนุนเรื่องราวในบทความที่ท่าน
เสนอ แม้ลัทธิที่ท่านต้องการปลูกฝังให้แก่คนไทยในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. 2475 คือ “ลัทธิธรรมาธิ” หลวงวิจิตรวาทการได้กำหนดหลักเกณฑ์ของลัทธิธรรมาธิ
ไว้ 4 ประการ และมีอยู่ 1 ประการที่เป็นการยึดมั่นในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ คือ “ต้อง
มั่นคงในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ” หลักข้อ 2 นั้นนับว่าเป็นหลักสำคัญในการ
เผยแผ่ลัทธิธรรมาธิ สำคัญรองลงมาจากหลักข้อที่ 1 ที่ว่า “ต้องถือชาติเป็นสำคัญที่สุด”
นับว่าแนวคิดในการนำพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานในการยึดเหนี่ยวชีวิต เป็นเครื่องช่วย
เชิดชูเกียรติของชาติ ซึ่งท่านมีวัตถุประสงค์จะเผยแผ่ให้ประชาชนไทยได้นำมาเป็นแก่น
ในการนำชาติไทยให้พัฒนายิ่งขึ้น

เรื่องของศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อของมนุษย์อันเป็นไปในเรื่องของความจริงอันเป็นที่สุด ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจได้ดี เมื่อมนุษย์ถึงคราวได้รับทุกข์ภัยนั้น หลักธรรมทางศาสนาจะช่วยเป็นที่พึ่งทางใจ มีสติปัญญาในการแก้ไขปัญหามิใช่ปัญหาในภาวะเหตุการณ์บ้านเมืองเดือดร้อนจนวุ่นวายได้โดยมีเหตุผลและหลักเกณฑ์

สถาบันสำคัญของสังคมไทย คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ศาสนาจึงจัดเป็นสถาบันที่สำคัญอันดับสองของสังคมไทย ประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 เป็นช่วงที่ประเทศชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อสภาวะการณ์อื่น ๆ ก็คือส่งผลต่อสถาบันศาสนาด้วยเช่นกัน เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้คนไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่แกนใหญ่ของชาติก็ยังคงมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติอยู่เช่นเดิม หลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นปัญหาการเมืองการปกครอง ปัญหาเศรษฐกิจอาจแก้ไขได้ โดยบุคคลในชาติมั่นคงกับศาสนา และอาศัยหลักธรรมของศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธมาช่วยลดปัญหาความเดือดร้อนได้

"ศาสนา" ที่หลวงวิจิตรวาทการนำมากล่าวไว้ในบทความของท่านนั้น มีทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์นิกายต่าง ๆ ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิโยคี ซึ่งถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งของอินเดีย

คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลาช้านาน ครั้นประเทศไทยเปิดความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะเดือดร้อนนับว่าเป็นโอกาสดีของผู้เผยแผ่ศาสนาที่จะเผยแผ่ศาสนาเพื่อช่วยแก้ปัญหาชีวิตของประชาชนในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นความสำคัญในการเร่งนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ท่านคิดว่าเหมาะสมกับสังคมไทยมากที่สุด เข้ามาสอดแทรกเป็นคติชีวิตให้สัมพันธ์กับเรื่องราวในบทความที่เสนอ เป็นการกระตุ้นเตือนผู้อ่านให้หาทางแก้ไขปัญหามิใช่ปัญหา

โดยนำหลักพุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วย แต่ไม่ได้หมายความว่า หลวงวิจิตรวาทการ จะขัดขวางหรือกีดกันลัทธิหรือศาสนาอื่นก็หาไม่ ตรงกันข้ามท่านกลับเสนอเป็นแนวทาง กลาง ๆ ให้อ่านมีความสนใจศาสนามากขึ้น แต่คัดค้านต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่ง ท่านแบ่งชัดไว้ในบทความเรื่อง "ลัทธิฐาติ" ว่า "ต้องไม่เป็นคอมมิวนิสต์" แต่อย่างไร ก็ตามขอเสนอแนะทางศาสนาส่วนใหญ่เน้นให้บุคคลสนใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นสำคัญ

จากการศึกษาแนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับศาสนาในบทความของ หลวงวิจิตรวาทการ พบว่า มีแนวความคิดเกี่ยวกับศาสนาพอประมวลได้ 3 ประการ คือ

2.1 แนวความคิดด้านศาสนากับการเมือง

2.2 แนวความคิดด้านศาสนากับเศรษฐกิจ

2.3 แนวความคิดด้านศาสนากับกลุ่มสังคม

ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิด ดังต่อไปนี้

2.1 แนวความคิดด้านศาสนากับการเมือง หลวงวิจิตรวาทการเขียน บทความกล่าวถึงการนำ "หลักธรรม" ของศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธไปช่วยแก้ไข ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศได้ และเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์นั้นไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน ส่วนหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสัจจะความจริงที่ปรากฏชัดในสังคม ดังบทความเรื่อง "อาริสติค บริอังกค์"

หลวงวิจิตรวาทการท่านเขียนบทความเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาสอดคล้องแทรก ในเรื่องที่ท่านต้องการเสนอแก่ประชาชน ซึ่งเป็นสัจธรรมในชีวิตจริงว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกคือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมันไม่มีทางยุติได้ แต่ "อาริสติค บริอังกค์" เป็นบุคคลสำคัญที่ช่วยให้ความขัดแย้งของทั้งสองประเทศคลงได้ การรบที่รุนแรงจะต้องไม่เกิดขึ้นถ้าบริอังกค์เจรจาตกลงโดยสันติ แต่หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวว่าการประมาทการณ์ดังกล่าวไม่ใช่สิ่งแน่นอน แม้ นาย "อาริสติค บริอังกค์" จะมี

ความสามารถสูงส่งในการเจรจาข้อตกลงเพื่อสงบศึกก็ตาม แต่ทุกสิ่งทุกอย่างอาจไม่เป็นไปตามที่คิดเสมอไป เพราะความไม่แน่นอนหรือความเป็นอนิจจังยังคงเป็นสัจธรรมของโลกอยู่ "อนิจจัง" เป็นหลักธรรมที่แท้จริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ดังตัวอย่าง

...ทราบใดที่คนทั้งสองนี้ยังมีชีวิตและมีอำนาจอยู่ด้วยกันแล้ว ฝรั่งเศสกับเยอรมันนี้ก็คงจะไม่รบกัน แต่สิ่งทุกอย่างย่อมเป็นของอนิจจัง สเตรสมานถึงแก่กรรมเสียเมื่อสองสามปีมาแล้ว ความหวังในอันจะสมานทางไมตรีระหว่างสองประเทศนี้ได้หมดลงไปครึ่งหนึ่ง บัดนี้สันนิบาตยังคงไปอีก ก็เป็นอันหมดหวังทีเดียว ฉะนั้นคณะกรรมการเมืองที่หวังความสงบของทั้งสองประเทศ จึงต้องเสียใจเป็นธรรมดา

(“อาริสติก บริอังก์” ไทยใหม่ 10 มีนาคม 2474 หน้า 6)

2.2 แนวความคิดด้านศาสนากับเศรษฐกิจ หลวงวิจิตรวาทการได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ หลักธรรมพุทธศาสนาจะช่วยค้นหาสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ตรงเป้าหมาย ท่านชี้แนะแนวทางผู้นำประเทศให้นำหลักการทางพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาค่าครองชีพเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศชาติ นอกจากนี้ยังเสนอแนะให้ประชาชนไทยรู้จักนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วยบรรเทาภาวะความตึงเครียดทางจิตใจที่ถูกบีบคั้นโดยภาวะทางเศรษฐกิจ หลวงวิจิตรวาทการย้ำว่าถ้าคนไทยยึดพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจจะทำให้เกิดความสงบทางจิตใจ ลดความเดือดร้อน คิรินทางกายและใจ ลดลงได้มาก ปัญหาสังคมอันเกิดจากเศรษฐกิจตกต่ำช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 จะลดลงได้ด้วยหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังบทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป”

บทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป” หลวงวิจิตรวาทการอ้างอิงหลักพุทธศาสนาว่าช่วยแก้ไขปัญหามหาเศรษฐกิจได้ หลักพุทธศาสนาที่อ้างถึงว่าช่วยทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นย่อมมีเหตุ เมื่อทราบต้นเหตุก็ย่อมดับเหตุนั้นได้ อันเป็นหนทางขจัดปัญหา ท่านกล่าวว่า

เศรษฐกิจในโลกเกิดขึ้นย่อมมีเหตุและถำค้นพบเหตุของเศรษฐกิจที่ย่อมหาทางแก้ไขได้
ท่านจึงนำหลักพุทธศาสนาที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากเหตุ ถ้ารู้
เหตุก็แก้ปัญหาได้" แสดงว่า หลวงวิจิตรวาทการสนับสนุนให้นำหลักพุทธศาสนามาแก้ไข
ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม ดังตัวอย่าง

การที่เราสู้เศรษฐกิจไม่ไหว และการที่เราจะจับเศรษฐกิจลงไม่ได้นั้น
ก็เพราะเหตุอย่างเดียว คือ เราค้นหามูลเหตุของเศรษฐกิจยังไม่พบ...
ถ้าเหตุที่อ้างกันนั้นเป็นเหตุอันถูกต้องแท้จริงแล้ว ป่านนี้เราก็ควรจะจับ
เศรษฐกิจลงได้แล้ว เพราะหลักทางพุทธศาสนาก็ดี หรือในทางศาสนาอื่น
หรือในวิชาการใด ๆ ก็ย่อมเป็นหลักที่ตรงกันอยู่ว่า ทุก ๆ สิ่งที่เกิดขึ้น
ย่อมจะมีเหตุและเมื่อเราค้นหาเหตุได้แล้วจะจับเหตุนั้นเสีย สิ่งที่เกิดขึ้น
นั้นก็ย่อมจะระงับไป เศรษฐกิจได้ตั้งต้นขึ้นมานานแล้ว และเราก็พยายาม
กันทุกประการที่จะระงับ ก็ยังไม่สามารถที่จะระงับไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุ
ว่า เรายังคงค้นหาเหตุอันแท้จริงไม่ได้นั่นเอง

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

สำหรับบทความเรื่อง “โลกเปลี่ยนรูป” ฉบับลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2474
หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนวคิดตามหลักสังฆธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่า “สิ่งใดมีความ
เกิดขึ้น ย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา” เป็นคติในการช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นการ
ปลอบใจ ลดภาวะความตึงเครียดทางความรู้สึกที่คนไทยต้องประสบความเดือดร้อนให้
เบาบางลง ไม่ให้คนไทยเกิดความวิตกกังวลในสภาวะสังคมและเศรษฐกิจที่กำลังสับสน
วุ่นวาย ให้รู้จักสงบใจ วางเฉย ใช้หลักธรรมเข้าข่มจิตใจ สู้ให้คนไทยเห็นหลักความจริง
ว่า สักวันหนึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ในสังคมจะต้องสงบลงอย่างแน่นอนตาม
หลักความจริงทางพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง

...ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ ถึงแม้จะเป็นปัญหาสำคัญที่นักการเมืองและนักเศรษฐกิจยังไม่เห็นหนทางที่จะระงับไปได้อย่างไรก็ดี เราพึงจำไว้ว่า สิ่งใด เกิดขึ้นมาได้ สิ่งนั้นก็ย่อมดับไปได้ ไม่มีสิ่งใดจะยั่งยืนอยู่ในโลกจนตลอดกาลสมดังพุทธวจนะที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแล้ว ถึงอย่างไรมันก็ต้องดับไปวันหนึ่ง

(“โลกเปลี่ยนรูป” ไทยใหม่ 19 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 6)

2.3 แนวความคิดด้านศาสนากับกลุ่มสังคม หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเกี่ยวกับศาสนาพุทธและลัทธิโยคีของอินเดีย เพื่อสร้างศรัทธาและกระตุ้นเตือนให้คนไทยเห็นความสำคัญและปฏิบัติตามหลักธรรม ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตามประเพณีในวันสำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนา โดยท่านได้หยิบยกเรื่องราวของชาวต่างประเทศทางตะวันตกผู้ซึ่งได้นำหลักธรรมและบทสวดในพุทธศาสนาไปปฏิบัติจนได้ผลดี ช่วยป้องกันและหลีกเลี่ยงภัยอันตรายได้ แนวคิดเหล่านี้เป็นวิธีการนำเอาธรรมมาให้คนไทยได้เล็งเห็นคุณค่าของพุทธศาสนาว่าเป็นสิ่งน่าสนใจและจำเป็นสำหรับชีวิต แม้ชาวตะวันตกหรือชาวอินเดียยังให้ความสนใจศึกษาปฏิบัติ หลวงวิจิตรวาทการได้เน้นให้เห็นว่าศาสนาพุทธเหมาะสมกับประเทศไทย เป็นหลักยึดสังคมให้มั่นคง เป็นการชี้ชวนให้คนไทยทั้งชาติสนใจศาสนาและนำหลักพุทธศาสนามาช่วยค้ำจุนสังคมไทย ดังปรากฏในบทความเรื่อง “วันมาฆบูชาคืออะไร” “ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี” ดังนี้

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความอ้างอิงถึงความคิดของชาวต่างประเทศที่เห็นความสำคัญของพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นถึงหลักธรรมที่เป็นสัจธรรม ทุกคนต้องประสบ แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้น นั่นคือ การดับสังขาร เพื่อให้เป็นหลักประกันและสร้างความศรัทธาความยึดมั่นของคนไทยให้เมื่อพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นว่า ถึงแม้ชาวต่างชาติที่คนไทยนิยมยกย่องก็ยังให้ความสนใจและยกย่องพุทธศาสนาหรือพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ดังตัวอย่าง “วันมาฆบูชาคืออะไร”

...พระพุทธรูปเจ้าทรงทราบล่วงหน้าสามเดือนก่อนแล้วว่าจะนิพพานในวันเพ็ญ เดือน 3 สามเดือนก่อนเริ่มพุทธศักราช ได้ทรงปลงอายุสังขารตกลงพระทัย แน่แน่นอนว่าจะนิพพาน ถึงแม้ว่าโรคภัยไข้เจ็บจะเกิดขึ้นแก่พระองค์ ก็จะไม่ทรง รักษาอีกต่อไป วันมาฆบูชาเป็นวันเริ่มความสลัดใจในหมู่สาวก โอลเคนเบิก นักปราชญ์เยอรมัน ผู้แต่งหนังสือพุทธประวัติเรียกวันมาฆบูชาว่า "วันบอกเหตุร้าย แก่โลกและบอกให้แลเห็นแน่นอนว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมจะดับไป แม้แต่ พระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นศาสดาจารย์ใหญ่ที่สุดในโลก ก็จะต้องนิพพานในอีกสามเดือน ข้างหน้า

("วันมาฆบูชาคืออะไร" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 9)

หลวงวิจิตรวาทการมุ่งแสดงอานุภาพแห่งพุทธคุณ เพื่อให้คนไทยเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นและหันมาปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา โดยท่านเขียนบทความกล่าวถึงชาวต่างประเทศชื่อ เปียเรสว่า นายเปียเรสได้พบอันตรายจากช้างป่า เพื่อนของเขาจึง สวดมนต์รับที่พระพุทธรูปเจ้าทรงประทับข้างนาฬิกา และแผ่เมตตาจิตให้ช้างนั้น จนในที่สุด ก็พ้นอันตรายมาได้ เรื่องราวที่นำมาเขียนนั้นแสดงถึงพุทธคุณที่เกิดขึ้นกับชาวต่างประเทศ เพื่อเป็นการกระตุ้นจิตใจชาวพุทธในประเทศไทยให้สนใจในพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" ความว่า

นายเปียเรสเล่าว่า ได้ใช้เมตตาเป็นเครื่องป้องกันอันตรายให้เห็นได้อย่าง ชัดเจนในขณะที่เคิร์ททางจากพะม่ามาสยาม นายเปียเรสกับพวกของเขาได้เคิร์ท บกเข้ามาทางเหนือมาตามทางโคปบช้างป่า ซึ่งพวกที่รับจ้างหามของพากันกลัว และจะหนี เพื่อนของเขาได้สวดพระพุทธรูปมนต์ "นาฬาคีรีคหวั" ซึ่งเป็นมนต์ที่ พระพุทธรูปเจ้าได้ประทับข้างนาฬิกา และเขาเองก็แผ่เมตตาจิตแก่ช้างนั้น โดย คิดว่าเขามีความรักในช้างตัวนั้น และช้างนั้นก็รักเขา ลงท้ายช้างป่ามิได้ทำ อันตราย หันเข้าป่าไปเฉย ๆ

("ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 44 - 45)

หลวงวิจิตรวาทการมีความเชื่อและศรัทธาในความอัศจรรย์ของพุทธศาสนา ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดมาก ท่านเขียนบทความเพื่อชักจูงความเชื่อความศรัทธาของผู้อ่าน โดยนำเหตุการณ์จากพุทธประวัติที่แปลกมหัศจรรย์มาเป็นประเด็นสำคัญในการเรียกร้องศรัทธาประชาชนให้สนใจในพุทธศาสนา ท่านเขียนถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา ซึ่งมีเหตุการณ์มหัศจรรย์เกิดขึ้นนั้นเพราะพระปัญญาบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเขียนเช่นนี้ หลวงวิจิตรวาทการมุ่งชักจูงจิตใจให้คนไทยเกิดศรัทธาและมุ่งปฏิบัติธรรมในวันสำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง

เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นปึกแผ่นมั่นคงลงแล้ว ถึงวันหนึ่งพระจันทร์เต็มดวงเป็นวันเพ็ญเดือนสาม พระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ซึ่งอธิบายตามทางดาราศาสตร์ว่า ดวงจันทร์เฎิมมาถึงดาวฤกษ์ดวงหนึ่ง ที่ชื่อวามาฆะฤกษ์ทั้ง 1250 องค์ ซึ่งได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ บวชตรงต่อพระพุทธเจ้า และได้สำเร็จพระอรหันต์แล้วนั้นมาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย ความอัศจรรย์ของวันมาฆบูชาที่มีอยู่ที่นี่ พระพุทธเจ้าทรงเห็นความพร้อมเพรียงเป็นอย่างน่าประหลาด จึงทรงประทานพระธรรมเทศนา ซึ่งได้ชื่อว่า โอวาทปาฏิโมกข์ วันนั้นเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา และเรียกว่าวันมาฆบูชา ๆ นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จาตุรงคสันนิบาต หมายความว่า การประชุมที่ประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ (1) เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง (2) พระสงฆ์ทั้ง 1250 องค์ มาประชุมกันเองโดยมิได้นัดหมาย (3) พระสงฆ์ที่มาประชุมกันวันนี้ล้วนแต่ได้เอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ บวชตรงต่อพระพุทธเจ้า และ (4) พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

("วันมาฆบูชาคืออะไร" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 8)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความเรื่อง "ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี" ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวต่างประเทศยังเชื่อถือศรัทธาพุทธศาสนา สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าหลักธรรม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยศึกษาด้วยตนเอง ทั้ง ๆ ที่ชาวต่างประเทศนั้นไปศึกษาวิชาการแพทย์ในประเทศอังกฤษ จากการที่ชาวต่างประเทศสนใจพุทธศาสนาเช่นนี้ เป็นการกระตุ้นเตือนให้คนไทยหันมาปฏิบัติธรรม ดังตัวอย่าง

คำแนะนำของโยคี และผลที่เขาได้รับในการปฏิบัติตามนั้น กระทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในทางธรรม เขาจึงได้แสวงหาหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวแก่ลัทธิโยคี, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและจิตตวิทยา ศึกษาด้วยตนเองอยู่เป็นเวลานาน แล้วมีคำของเขาส่งไปเรียนวิชาแพทย์ในประเทศอังกฤษ ได้เล่าเรียนมาก แต่ไม่ทันจะสอบไล่ได้ก็กระไร ก็มุ่งฝึกฝนแต่ในทางจิตตวิทยามากกว่าอย่างอื่น เมื่อกลับมาดังนั้นก็ทำการรักษาโรคบ้าง แต่มีค่าใช้จ่ายทองคำรักษา ทำให้ความกรุณาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และตนเองก็มีเงินทองมากพอที่จะไม่ประกอบอาชีพอย่างไร ภายหลังได้เข้าไปอินเดียเพื่อเรียนลัทธิโยคี เขาได้อุปสมบทในพุทธศาสนา เล่าเรียนศึกษาทางพระพุทธศาสนากับลัทธิโยคีคู่กันไป และได้เคยเข้าไปจำศีลภาวนาอยู่ในถ้ำถึงหกเดือน และเคยนั่งภาวนาอยู่ไต่หลาย ๆ วัน โดยมิได้ลุกจากที่เลย

(“ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี” ดวงประทีป 21 มีนาคม 2474 หน้า 44)

3. แนวความคิดค่านิยมเกี่ยวกับค่านิยมในสังคมไทย

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นบุคคลที่เข้าใจสภาพความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนทัศนคติของคนไทยโดยทั่วไปเป็นอย่างดี เพราะท่านมีชีวิตคลุกคลีทั้งในหมู่สามัญชนแบบชนบทในคอนเยาววีย์ ชีวิตตอนบรรพชาอุปสมบท และชีวิตราชการในระดับผู้นำประเทศ จากประสบการณ์ชีวิตในการคลุกคลีอยู่กับกลุ่มสังคมต่าง ๆ ย่อมทำให้ท่านเข้าใจค่านิยมของคนในสังคมไทยในทุกกลุ่มอาชีพ, ทุกระดับได้เป็นอย่างดี และย่อมจะมองเห็นจุดบกพร่องของค่านิยมบางอย่างในสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

เช่น ค่านิยมในการรับราชการ ซึ่งทำให้คนแย่งงานกันทำ และมุ่งการศึกษาเพื่อรับราชการ ค่านิยมหลาย ๆ อย่างที่ดีก็อยู่ในนิสัยของคนไทย และนำความเสียหายมาสู่สังคมไทย เช่น ค่านิยมในการเล่นสนุกสนานแม้ในงานพิธีกรรมทางศาสนา ก็ยังมีกิจกรรมการเล่นสนุก ดังปรากฏในบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร?" เป็นต้น

ในการศึกษาสภาพสังคมไทยก็ตาม จะเห็นเสียมิได้ที่จะกล่าวถึงเรื่องค่านิยมอันเป็นส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจคือ พฤติกรรมหรือการแสดงออกของสมาชิกในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะค่านิยมเป็นตัวกำหนดบทบาทของสมาชิกแต่ละคนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมจะเจริญก้าวหน้าหรือเสื่อมไปในทิศทางใดย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยม (อาภาภิรม 2515 : 101)

ค่านิยมเป็นสิ่งบอกบุคคลอย่างกว้าง ๆ ว่า จุดมุ่งหมายอะไรบ้างในชีวิตเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ฉะนั้นค่านิยมจึงเป็นเครื่องชี้แนวปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคล (พรศักดิ์ สันสวัสดิ์ 2521 : 75) ส่วน ไพบูลย์ ช่างเรียบ กล่าวว่า "ค่านิยม" หมายถึง สิ่งที่คุณต้องการสนใจ มีความปรารถนาในสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งความปรารถนาหรือเจตนาเหล่านี้ส่งผลสะท้อนให้คนจำต้องกระทำสิ่งนั้น และเมื่อได้กระทำสิ่งนั้นแล้ว คนเราจะมีความสุข และสังคมยกย่องบูชาหรือเป็นสิ่งถูกต้อง ค่านิยมของสังคมหนึ่ง ๆ นั้นสามารถสังเกตได้หลายทางคือ สังเกตจากสิ่งที่บุคคลเลือกลักษณะทิศทางความสนใจ คำพูดที่แสดงออกโดยทั่ว ๆ ไป คำพูดจากการสนทนาและจากการคิดหรือการเขียน (ไพบูลย์ ช่างเรียบ 2516 : 13 - 14)

สำหรับค่านิยมในสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองในอดีตนั้นจะสังเกตได้เพียงจาก "สุภาษิตและคำพังเพย" ซึ่งเป็นสำนวนเปรียบเปรยที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ การกระทำ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ (กิ่งแก้ว อรรถาการ 2519 : 44) โดยเฉพาะแต่ก่อนนั้นบรรพบุรุษได้ใช้เป็นเครื่องมือประณามคำสั่งสอนบุตรหลานให้ปฏิบัติตาม และได้เป็นมรดกตกทอดมาพร้อมกับมีบทบาทอยู่เหนือพฤติกรรมของคนไทยจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามค่านิยมในการดำรงชีวิตของประชาชนไทยนั้นแทบไม่ได้มีส่วนส่งเสริมความกระตือรือร้นทางการเมืองให้เกิดขึ้นเลย ตรงกันข้ามกลับมีอิทธิพลยับยั้งความกระตือรือร้น ความตื่นตัวทั้งหลายที่ควรจะเป็นบ้าง ให้ดำเนินไปอย่างราบเรียบตามเส้นทางที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ ค่านิยมในลักษณะดังกล่าว เช่น ค่านิยมการอ่อนน้อม ถ่อมตน ค่านิยมในการยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา ค่านิยมในการยกย่องผู้ใหญ่ ค่านิยมในการรักษาตัวรอก ฯลฯ (ไพจิตร ไหลงาม 2524 : 31) ตลอดจนค่านิยมในการประกอบอาชีพ เช่น นิยมอาชีพรับราชการ ส่วนอาชีพรับจ้างเป็นกรรมกรนั้น สังคมมักรังเกียจ โดยเฉพาะช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 กลุ่มกรรมกรได้เริ่มก่อตัวขึ้น แต่มีอุปสรรคทางสังคม เพราะสังคมทั่วไปไม่ยอมรับไม่ยกย่องเท่าที่ควร จะมีลักษณะเป็นกลุ่มสังคมที่ต่ำต้อย ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความสนับสนุนให้รัฐบาลส่งเสริมกลุ่มสังคมนี้อย่างยิ่ง และทั้งยังเขียนให้กำลังใจแก่กลุ่มกรรมกรต่าง ๆ ว่า ควรพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เช่น เพิ่มความขยันขันแข็งเพื่อให้สังคมยอมรับและยินดีจ้างงานให้ทำ ดังปรากฏในบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร" "ลัทธิฐาติ"

คนไทยส่วนหนึ่งมีนิสัยชอบการพนัน ชอบการเล่นสนุกสนานรื่นเริง ยังผลให้ใช้จ่ายมาก ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ขาดแรงจูงใจ และมีเงินออมเพื่อการลงทุนน้อย นอกจากนี้คนไทยยังมีนิสัยชอบอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาบังคับ ไม่ชอบระเบียบกฎเกณฑ์ และชอบปฏิบัติในสิ่งที่ตนชอบโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ดังจะเห็นได้ว่าคนไทยไม่ชอบทำงานเป็นทีม ไม่ค่อยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือของสังคม ขอให้ตัวเองสะดวกสบายก็เป็นที่พอใจแล้ว ทศนคติดังกล่าวเป็นค่านิยมที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยไม่พัฒนาเท่าที่ควร (ไพรัช กฤษณนิษ 2525 : 24) มีค่านิยมหลายอย่างที่คนไทยยึดถือปฏิบัติกันมานานและเป็นค่านิยมที่เป็นเครื่องถ่วงความเจริญของชาติ หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความท้วงติงให้เห็นว่า ค่านิยมบางอย่างสังคมไทยมีความเข้าใจผิด ๆ ยึดถือเป็นนิสัย ท่านจึงชี้แจงข้อถูกตองเหมาะสม ตลอดจนผลเสียของค่านิยมที่ไม่ก่อประโยชน์

แก่ตนเองและประเทศชาติไว้ในบทความหลายเรื่อง เช่น การปฏิบัติตัวเคยชินกับความ
 ทุพเพียวหรือ เพราะมีความเชื่อและค่านิยมผิด ๆ ว่าเป็นเครื่องแสดงความเป็นผู้ดี
 ที่ร่ำรวย

มีผู้รวบรวมค่านิยมของสังคมไทยไว้มากมายหลายประการ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึง
 เฉพาะค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทความที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงเท่านั้น ซึ่งท่านจะ
 กล่าวไว้ 2 นัยด้วยกัน คือ

3.1 ค่านิยมที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ

3.2 ค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ

ซึ่งจะได้อธิบายถึงรายละเอียดเกี่ยวกับค่านิยมที่ปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ
 ดังนี้

3.1 ค่านิยมที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ หลวงวิจิตรวาทการได้
 เขียนบทความถึงค่านิยมบางประการที่ท่านมีความคิดเห็นว่าเป็นค่านิยมที่ถ่วงความเจริญ
 ทำลายประเทศ ท่านชี้แจงเหตุผลให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง เช่น ค่านิยม
 ในการรับราชการ ค่านิยมในการใช้ชีวิตสนุกสนานเพลิดเพลิน และค่านิยมในการชื่นชมใน
 ลัทธิของชาวตะวันตก

ในประเทศไทยหน้าที่ของกลุ่มข้าราชการต่อประชาชนไทยมีความหมายมาก
 สำหรับความมั่นคงและเสถียรภาพของระบอบ กล่าวได้ว่ากลุ่มข้าราชการเป็นสถาบันหลัก
 อย่างหนึ่งของสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตมาแล้ว ข้าราชการเป็นผู้มีอำนาจในการปกครอง
 ประเทศตลอดมา แม้แต่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นักการเมืองผู้มีอำนาจส่วนใหญ่ก็มี
 ภูมิหลังเป็นข้าราชการประจำมาก่อน ความพึ่งพาอาศัยกันระหว่างข้าราชการและประชาชน
 เป็นลักษณะสำคัญของสังคมไทย ระบบราชการเป็นที่รวมของผู้นำและผู้มีความรู้ส่วนใหญ่
 ของสังคมไทย ในขณะเดียวกันสังคมก็ให้อำนาจ เกียรติและความมั่งคั่งสูงสุดแก่ข้าราชการ
 (ประเสริฐ แยมกลิ่น พงษ์ 2520 : 241 - 242) จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยแต่เดิมมา
 ตำแหน่งขุนนาง (ข้าราชการ) นั้นเป็นที่พึงประสงค์ของคนทั่ว ๆ ไปอยู่มาก จนดูเหมือนว่า

ใคร ๆ ก็ต้องการเป็นขุนนาง ส่วนอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง (กรรมกร) ดูเหมือนว่าไม่เป็นอาชีพที่คนไทยนิยมกันมากนัก ดังปรากฏในคำโบราณที่กล่าวว่า "สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง"

นอกจากนี้ ค่านิยมของสังคมไทยในเรื่องการรับราชการนั้นยังปรากฏในพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรว่า "ราษฎรไทยชอบเป็นข้าราชการ การจ่ายเงินเดือนให้ราษฎรทั่วหน้านี้เห็นว่าถูกต้องค่านิสัยของราษฎรไทยโดยแท้ เพราะเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ทุก ๆ คนชอบทำราชการ ชอบมีเงินเดือน..." (สิริ เปรมจิตต์ 2516 : 55 - 56)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวสมัยใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้เพิ่มอำนาจและขยายบทบาทของข้าราชการออกไปอย่างกว้างขวาง จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมปกครองด้วยระบบราชการ ในระบบนี้ผู้นำสูงสุดของประเทศมาจากข้าราชการ และใช้อำนาจของข้าราชการในการปกครองประเทศ เป็นระบบที่ต่างกับระบบประชาธิปไตยในหลักการสำคัญ ถ้าผู้นำระดับสูงไม่มีจิตใจรักความเป็นธรรมแล้ว ระบบนี้ก็กลายเป็นระบบการปกครองของข้าราชการโดยข้าราชการและเพื่อข้าราชการ ซึ่งตรงข้ามกับอุดมคติของประชาธิปไตยโดยสิ้นเชิง จะเห็นว่าคุณานิยมในการรับราชการในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลวงวิจิตรวาทการจึงพยายามเบี่ยงเบนทัศนคติของคนไทยที่มีต่อค่านิยมนี้ให้ลดลง ท่านกล่าวถึงค่านิยมการรับราชการซึ่งได้รับถ่ายทอดกันมานานแต่โบราณว่าเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ จากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลดข้าราชการบางกลุ่มบางหน่วยงานออกจากราชการก่อนกำหนดวาระ เพื่อรักษาฐานะการเงินของประเทศ และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างมาก เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวติดอยู่กับค่านิยมเก่า ๆ ไม่ยอมเปลี่ยนอาชีพหรือชวนขายอาชีพอื่น เนื่องจากคิดว่าอาชีพอื่น ๆ ไม่มีเกียรติเท่ากับการรับราชการ โดยเฉพาะอาชีพรับจ้าง ช่าง อาชีพกรรมกร เป็นอาชีพที่สังคมรังเกียจมาก หลวงวิจิตรวาทการ

ได้เขียนบทความเพื่อปลุกเร้าความนิยมเหล่านี้ ซึ่งไม่ก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ท่านพยายามยกย่องให้เกียรติ กระตุ้นเตือนให้กรรมการไทยภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน ตลอดจนเสนอแนะวิธีปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้วยการฝ่าฝืนในกิจการอาชีพอย่างเต็มที่ ถึงบทความเรื่อง "ปัญหากรรมการ" "เสริมธุรกิจกับอิสระภาพ"

บทความเรื่อง "ปัญหากรรมการ" กล่าวถึงการเปลี่ยนค่านิยมเก่า ๆ ของคนไทยในช่วงสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ให้คนไทยหันมารับผิดชอบตนเองและความอยู่รอดของประเทศชาติ ตลอดจนให้คนไทยยอมรับฐานะของกลุ่มบุคคลใหม่ในสังคมคือ "กรรมการ" ไม่ควรเหยียดหยันดูหมิ่น ควรคิดว่า "กรรมการ" ทำให้บุคคลบางพวกมีความเป็นอยู่อย่างสะดวกสบายและได้เสนอแนวคิดให้กลุ่มกรรมการรวมตัวกันเป็นปีกแผ่นอย่างจริงจังและช่วยลิดของว่างทางสังคมให้น้อยลง และค่านิยมที่คนทั่วไปมองดูกรรมการว่าคำค่อจะได้ออกทำลายลง ดังตัวอย่าง

กรรมการของไทยต้องรวมกันเข้าให้หมด เป็นสมาคมใหญ่ซึ่งจะเรียกว่า สมาคมสหกรรมการหรือสมาคมกรรมการแห่งชาติ ในสมาคมนี้จะต้องมีการอบรม กรรมการให้รู้จักเกียรติและหน้าที่ของกรรมการ เกียรติของกรรมการนั้น หมายความว่า กรรมการจะต้องรู้สึกว่าเขาเองเป็นผู้รับผิดชอบในความดำรงอยู่ของชาติ ให้ถือชาติเป็นสำคัญ ใครจะดูหมิ่นหรือเหยียดหยันกวนประการใด ๆ ก็ช่างเขา วันหนึ่งคนเหล่านั้นจะรู้สึกว่าเขาได้อยู่สบายได้ก็เพราะพวกกรรมการ เรามีความเชื่ออยู่ว่า ถ้ากรรมการได้รวบรวมกันเป็นปีกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกันจริง ๆ แล้ว การดูถูกดูหมิ่นที่กรรมการได้รับอยู่ในเวลานี้อาจจะลดน้อยลงไป

("ปัญหากรรมการ" ไทยใหม่ 9 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความแนะนำรัฐบาลให้สนับสนุนกรรมการไทยเพื่อกีดกันกรรมการต่างชาติ ทั้งนี้เพื่อความวัฒนาของชาติไทย แต่รัฐบาลมักจะเกรงกลัวว่า กรรมการไทยจะพอใจที่มีรัฐบาลสนับสนุน แต่หลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นว่า กรรมการไทย

ถ้าหากการสนับสนุนจะตกต่ำมากและกรรมกรต่างชาติจะมีอำนาจสูงขึ้น โดยชี้ให้เห็น
 ผลว่าคนไทยมีลักษณะประจำชาติที่ว่า ถ้าเกิดศัตรูและสู้รบในรูปแบบสงครามแล้ว คนไทย
 ไม่เกรงกลัว เพราะยอมมีคนที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน แต่ในกรณีที่สังคมไทยซึ่งมีกรรมกรไทย
 อยู่ในฐานะคอยค่าอยู่โดยทั่วไป รวมทั้งลักษณะนิสัยความเกียจคร้านก็ยอมจะตกเป็นเหยื่อ
 ของชาวจีนหรือกรรมกรจีนผู้เป็นนักสู้ในที่สุด และท่านได้เน้นถึงลักษณะค่านิยมที่ว่า
 ยามสงบศึกคนไทยมักมีความเป็นอยู่อย่างประมาท และเกียจคร้านอันจะเป็นภัยแก่ชาติ
 อย่างยิ่ง ท่านจึงเสนอแนะให้รัฐบาลเห็นภัยในค่านิยมที่เป็นอันตรายต่อประเทศชาติ
 โดยให้รัฐบาลหามาตรการส่งเสริมกรรมกรไทยให้มีฐานะดีขึ้น และให้กรรมกรไทย
 เปลี่ยนแนวคิดตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตใหม่คือให้สำนึกในหน้าที่การงานและมีความขยัน
 ชื่นแข็ง ดังตัวอย่าง

สำหรับทางรัฐบาลเอง เราอาจกล่าวได้แน่นอนทีเดียวว่า รัฐบาลไม่กล้า
 สนับสนุนกรรมกรมากนัก ทั้งนี้มีข้อว่ารัฐบาลจะไม่เห็นอกคนไทยมีข้อว่ารัฐบาล
 จะไม่รักชาติ มีข้อว่ารัฐบาลจะเห็นคนต่างชาติดีกว่าไทย และมีข้อว่านายจ้าง
 ต่างชาติจะให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้ช่วยเหยียบกรรมกรไทยไว้ให้นายจ้าง
 ต่างชาติเอาเปรียบ สิ่งเหล่านี้คงเป็นไปได้ แต่เหตุใดรัฐบาลจึงไม่กล้า
 สนับสนุนกรรมกรเล่า ข้อนี้ตอบได้ว่า เพราะกลัว กลัวว่าถ้าไปให้หายกรรมกร
 เขาแล้วกรรมกรจะไ้ใจ กรรมกรจะกำเริบ กรรมกรจะหัวแข็ง ปกครองยาก
 กรรมกรจะก่อการจลาจล และในที่สุดกรรมกรจะเป็นคอมมิวนิสต์ เราไปมัว
 หวาดกลัวกันอยู่ในทางนั้น แต่ในเรื่องที่ชาติไทยเราจะศูนย์ลั่นไปนั้น เราไม่
 นึกถึง เราไปมัวมั่นใจเสียว่ากรุงศรีอยุธยาไม่เคยสิ้นคนคิด แต่เราไม่เข้าใจ
 คำว่า กรุงศรีอยุธยาไม่เคยสิ้นคนคิดนั้น หมายความว่าแต่เมื่อเวลารบ นักประวัติศาสตร์
 แม้ที่เป็นต่างชาติ เมื่อได้ศึกษาประวัติศาสตร์และความเป็นไปในลักษณะของ
 ไทยแล้ว เขาลงความเห็นว่ายาวเวลาของไทยเป็นทหารที่ดีที่สุดในเวลาสงบ

เราเกียจตรานที่สุดเหมือนกัน จีนเขารู้จักนิสัยอันนี้ของไทยเรามาตั้งแต่ 200 ปีมาแล้ว เพราะในการที่จีนจะขับไล่ไทยออกจากแคนจีนก็ หรือทำให้ ชาติไทยในยุหน่าต้องถึงแก่ศูนย์ชาติไปก็ ในชั้นต้นจีนได้ใช้วิธียุบ แต่ ไม่สำเร็จเพราะถาพุดถึงการรบแล้ว เราสู้ได้ไทยไม่สิ้นคนก็ในเรื่องรบ, จีนจึงได้ใช้วิธียุบอย่างสงบ และชาติไทยในแคนจีนก็ศูนย์สิ้นไปตั้งแต่ พ.ศ.

1827 รูปการเป็นเช่นเดียวกันกับเมื่อพวกเยอรมันล้มพวกโรมัน โรมันมี ชื่อเสียงในการรบจนสามารถปราบยุโรปได้ทั่วกำลังอาวุธ เมื่อพวกเยอรมัน รุกรานเข้ามาก็ไม่สามารถจะต่อสู้โรมันในทางรบรุกได้ พวกเยอรมันจึงเปลี่ยน วิธีรุกใหม่ รุกโดยวิธีเข้าไปรวบเอางานต่างงานเลวมาทำ ยอมตัวเป็น ขวัญใจของชาวโรมัน ยอมให้ค่าว่า ยอมให้เขียนหลัง ยอมถูกตรากตรำ ให้ใช้งานหนัก จนภายหลังงานก็ลปวิธชาติก็พลอดถึงการคว่ำมาตกอยู่ในมือ ของชาวเยอรมัน พวกโรมันเป็นนายและเยอรมันเป็นชาว...

(“ปัญหากรรมกร” ไทยใหม่ 8 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ กล่าวถึงค่านิยมที่สำคัญ 2 ประการคือ ระบบชื่อเสียง เกียรติยศหรือศักดิ์ และความเป็น “อิสระ” หรือ “ปัจเจกบุคคล” ค่านิยมในระบบ ชื่อเสียงเกียรติยศ คือ ค่านิยมในการรับราชการ, ส่วนความเป็น “อิสระ” คือ ค่านิยม ที่ชอบกระทำตามความพอใจของตน ทำให้ขาดการรวมตัวเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น องค์การ สมาคม สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง ซึ่งจะยังผลให้การพัฒนาสังคมและการเมือง ระบอบประชาธิปไตยไม่อาจเจริญรุดหน้าเท่าที่ควร (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ 2520 : 29 – 36) ในข้อนี้ หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนะให้ประชาชนมีความเสียสละให้เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนรวม สร้างเสริมความสามัคคี ได้เสนอแนะในบทความเรื่อง “เศรษฐกิจ กับอิสระภาพ” ว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 นั้น สังคมไทย เปลี่ยนแปลงเป็นระบอบใหม่ จึงเขียนบทความให้คนไทยทำความเข้าใจคำว่า “อิสระภาพ”

ในสังคมใหม่ คืออิสระในการคิดอ่าน มีความคิดเป็นของตนเอง อย่างหวังแค่จะ "เป็นเสมียนนุ่งกางเกงฝรั่ง" ซึ่งหมายถึงการรับราชการ แต่ให้คิดว่า คืออิสระในการคิดแสวงหา และขยันขันแข็งในการหางานทำ เป็นบทความที่เขียนขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่คนทั่วไปนิยมการรับราชการ และนิยมความเป็นไท (หรืออิสรภาพ) ให้เป็นค่านิยมใหม่ที่ไม่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศชาติ ดังตัวอย่าง "เศรษฐกิจกับอิสรภาพ" ความว่า

...ถ้าเราจะมุ่งอย่างเดียวแค่เพียงให้รัฐบาลหางานใส่มือให้เรา และจ่ายค่าจ้างให้เราเท่านั้นแล้ว เราก็คงเป็นไทยไม่เต็มที่อยู่แน่เอง ถ้าเรารู้ว่าเรามีอิสรภาพเต็มที่ในสมัยแห่งการปกครองแบบใหม่นี้ เราก็คงจะต้องแปลคำอิสรภาพไปในทางที่ขยันขันแข็งลุกขึ้นหางานทำ และออกความคิดความอ่านของตัวเอง แสวงหางานของตัวเอง ไม่ใช่จะแปลอิสรภาพไปในทางที่เลิกคิดอ่าน คอยแต่ให้รัฐบาลเรียกไปเป็นเสมียนนุ่งกางเกงฝรั่งตามแบบสมัยใหม่เท่านั้น

("เศรษฐกิจกับอิสรภาพ" ไทยใหม่ 11 สิงหาคม 2475 หน้า 34)

ค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกสนาน (Joyfulness) กิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสนุกสนานเป็นสำคัญ เช่น การร้องรำทำเพลง การรับน้องใหม่ การเลี้ยงรุ่น งานฉลองวันเกิด บางครั้งพุ่มเฟิยเฟื่องเพื่อความสนุกสนาน มักมีการทำไปเล่นไป (Work-and-play behavior) (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ 2520 : 29 - 36) ค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกสนานนี้ หลวงวิจิตรวาทการเขียนลงบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร?" เป็นบทความเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ท่านกล่าวว่า สังคมไทยมักจะมุ่งแต่ความสนุกสนาน แม้ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา ซึ่งมีพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ต้องการความเงียบสงบ คนไทยยังอดไม่ได้ที่จะมีกิจกรรมสนุกสนานสอพลอแทรกอยู่ โดยท่านได้เขียนขอร้องว่า ถ้าจะทำพิธีเวียนเทียนรำลึกถึงคุณ

พระพุทธเจ้า ก็ควรเป็นไปด้วยความศรัทธาที่แท้จริง อย่าใช้ศาสนาบังหน้า แล้วไปวัด เพื่อหวังเงินเบี้ยกศศรีสาวกด้วยความสนุกสนานและหลงผิด ดังบทความ "วันมาฆบูชา คืออะไร?"

ข้าพเจ้าขออัญเชิญสาธุชนที่ไกลภอันประเสริฐสุด กล่าวคือเกิดมาเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา จงน้อมจิตคิดถึงวันมาฆบูชาว่าเป็นวันที่ระลึกอันสำคัญ สำหรับองค์พระพุทธเจ้าของเรา ถ้าหากท่านจะไปวัด ก็ขออย่าคิดว่าจะไป เวียนเทียนเคาะเบี้ยกศศรีสาว, ขอให้ไปด้วยความตั้งใจที่จะนมัสการพระ ระลึกถึงพระคุณสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ผู้ที่ไคทรงประทานดวงประทีป ส่องโลกให้สว่าง ไคทรงสอนให้มนุษย์ทราบหนทางที่จะบำเพ็ญตนอยู่ในสัมมา ปฏิบัติ...

("วันมาฆบูชาคืออะไร?" ทองประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 9)

นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการชื่นชม ฤทธิ์ของชาวตะวันตก ท่านเสนอแนะรัฐบาลว่า อย่าหลงใหลและชื่นชมในฤทธิ์และ แนวทางปฏิบัติของชาวตะวันตกมากเกินไป เพราะเหล่านี้เป็นค่านิยมของคนไทยใน ยุคหลงใหลความเจริญของชนต่างชาติ และมักจะคิดว่าทุกสิ่งที่ยิ่งยงนั้นเป็นสิ่งดี ถูกต้องเสมอไปนั้น ท่านว่าไม่ถูกต้อง รัฐบาลควรพิจารณาหลักฤทธิ์ของต่างประเทศกับ หลักฤทธิ์อื่น ๆ รวมทั้งหลักฤทธิ์ของสังคมไทยมาผสมกลมกลืนกันเป็นฤทธิ์เฉพาะของไทย ที่จะนำมาเป็นหลักพัฒนาประเทศ ไม่ใช่จะมีค่านิยมมกมายเห็นว่าฝรั่งทำดีทำถูกต้องและรับ ของเขามาทั้งหมด ดังตัวอย่าง บทความเรื่อง "ฤทธิ์การเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ"

...การที่เราจะทราบได้บ้างว่าฤทธิ์เหล่านั้นมีหลักและแนวความคิดเป็น อย่างไรนั้น จะไม่เสียประโยชน์เปล่าเลย เพราะเดี๋ยวนี้เรามีรัฐสภาแล้ว เมื่อมีรัฐสภาขึ้น คณะการเมืองก็ต้องมีขึ้น ไม่มีใครสามารถจะห้ามได้ แต่

การที่เราจะดำเนินทางไหน เราจำเป็นต้องใช้ความพินิจให้ถี่ถ้วน ถ้าเรา
จะถือว่าที่นี่เป็นเมืองไทย เราไม่จำเป็นต้องเอาอย่างฝรั่งเสมอไปได้
แต่การที่จะทราบหลักวิถีของเขาไว้ก็ไม่ไปล่าประโยชน์ เพราะถ้าเราไม่ถือ
ตรงตามนั้น เราก็อาจจะเอาลัทธิหลายอันมาผสมผสานกันตั้งเป็นลัทธิ
ของเราใหม่ เพื่อดำเนินไปในทางที่เราเห็นว่าดีที่สุด
("ลัทธิการเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ" ไทยใหม่ 5 สิงหาคม 2475 หน้า 7)

3.2 ค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ หลวงวิจิตรวาทการ

เขียนบทความเสนอแนะประชาชนและคณะรัฐบาลให้มีความนิยมในเรื่องที่เป็นประโยชน์
ต่อประเทศ และสร้างสรรค์ค่านิยมใหม่ ๆ ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติโดยมุ่งหวังความเจริญ
ก้าวหน้าของชาติ โดยการสร้างค่านิยมในความรักชาติ รู้จักวิธีประพฤติดนที่แสดงว่า
เป็นผู้รักชาติ ดังปรากฏในบทความเรื่อง "ลัทธิรัฐชาติ" จากหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่"
ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2476 และเรื่องที่เสียดสีเพื่อส่วนรวม (ซึ่งตรงกันข้ามกับค่านิยม
แบบตัวใครตัวมันในกลุ่มสังคมเมืองที่ระบบอุตสาหกรรมเข้าไปมีบทบาท) และบทความ
เรื่อง "ลัทธิรัฐชาติ" ฉบับวันที่ 14 มิถุนายน 2476 ได้ปลุกสำนึกให้คนไทยมีค่านิยม
ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน ไม่ยอมให้ชนชาติอื่นมาดูหมิ่นได้ ส่วนบทความเรื่อง "ลัทธิรัฐชาติ"
ลงวันที่ 22 มิถุนายน 2476 หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความปลุกฝังค่านิยมที่เป็น
ลักษณะเสริมชาติในเรื่องความขยันหมั่นเพียรทำให้ชาติไทยเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมต่างชาติ

นอกจากปลุกฝังค่านิยมใหม่ ๆ ให้แก่ประชาชนไทยดังกล่าวแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ
ยังเขียนบทความเสนอแนะให้ผู้นำประเทศซึ่งหมายถึงคณะรัฐบาลมีความทะเยอทะยาน
มากใหญ่ไฝสูง อันเป็นคุณลักษณะที่จะพัฒนาสังคม ดังบทความเรื่อง "AMBITION"

หลวงวิจิตรวาทการพยายามสร้างสรรค์ค่านิยมที่จะนำประโยชน์มาสู่ประเทศ
ให้กับคนไทยและผู้นำประเทศ โดยอ้างอิงเหตุผลและยกตัวอย่างที่เป็นจริงในต่างประเทศ
มาประกอบ เช่น ค่านิยมของความขยันขันแข็งของชาวญี่ปุ่น, ความมากใหญ่ไฝสูงของผู้นำ
ชาติตะวันตก

ค่านิยมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนะแก่
ประชาชนไทยและผู้นำประเทศเป็นลำดับดังนี้

บทความเรื่อง "ลัทธิชาตินิยม" ลงวันที่ 14 มิถุนายน 2476 เป็นบทความอีก
เรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงค่านิยมผิด ๆ ที่สังคมไทยในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.
2475 ที่ว่า สังคมช่วงนั้นมีทัศนคติกับกลุ่มกรรมกรมีฐานะทางสังคมต่ำ เช่น มีคำกล่าว
ดูหมิ่นกรรมกรธรรมดาว่า "ลัทธิชาตินิยมไทยพอเอาน้ำชาวลอ เคาะกะลาโปก ๆ กว้างเข้ามา"
หลวงวิจิตรวาทการได้นำข้อความที่ชาวต่างชาติว่ากล่าวคนไทยเช่นนั้นมาเขียนในบทความ
เพื่อให้คนไทยเกิดความรู้สึกหึกเหิมที่จะลบล้างคำดูหมิ่นเช่นนั้น โดยแนะนำให้คนไทย
ไม่ยอมให้ชนชาติอื่นมาดูหมิ่นดูแคลน และปลุกใจให้คนไทยหึงในเกียรติยศศักดิ์ศรีของตน
แต่ไม่ได้หมายความว่า จะรังเกียจความเป็นกรรมกร ทั้งนี้ท่านหมายถึงว่าการเป็น
"กรรมกร" ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ต้องรักศักดิ์ศรีของคนไทยด้วย ดังตัวอย่าง ความว่า

...อันที่จริงความรักชาตินั้น ราษฎรไทยเรามีอยู่มากพอ คนไทยเคยต่อสู้
ล้มล้างในเมื่อฝรั่งกล่าวคำดูหมิ่นชาติไทย ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อหลายปีมาแล้ว
จีนคนหนึ่งเป็นผู้ควบคุมคนของบริษัทราง ใดกล่าวคำดูหมิ่นกรรมกรธรรมดาว่า
"ลัทธิชาตินิยมไทยพอเอาน้ำชาวลอ เคาะกะลาโปก ๆ กว้างเข้ามา" ข้อความ
อันนี้เป็นการเอาคนไทยไปเปรียบกับสุนัข และเป็นคำดูหมิ่นชาติไทยอย่าง
ร้ายแรง ผู้ที่โกรธแค้นในครั้งนั้นจึงไม่แต่กรรมกรธรรมดา คนภายนอก
หลายคนก็พากันเจ็บแค้นถึงกับยื่นคำร้องขอให้อธิบดีกรมอัยการจัดการฟ้องร้อง
จีนคนนั้นเป็นคดีอาชญา เรื่องราวใดว่ากล่าวกันมาอย่างยืดยาว แต่ลงท้าย
อธิบดีกรมอัยการมิได้จัดการฟ้องร้องให้ตามคำขอเลยเป็นเรื่องที่รู้สึกขมขื่นกัน
ในหมู่กรรมกรไทยและราษฎรไทยเป็นอันมาก เห็นได้ว่าความรักชาติของ
ราษฎรไทยเรานั้นไม่เลวเลย เพราะถึงแม้อธิบดีกรมอัยการจะไม่ฟ้องให้
ซึ่งจะเป็นโดยอะไรก็ตาม ความแค้นเคืองที่ราษฎรไทยเราได้แสดงออกมา

ในครั้งนั้น ย่อมเป็นพระยานให้เห็นความรักชาติในหัวใจของราษฎรไทยเรา
อย่างแนนแน่น

("ลัทธิธูชาติ" ไทยใหม่ 14 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงค่านิยมของสังคมไทยที่มีความรักชาติมานานแต่
ตั้งแต่นั้นเป็นความดีเป็นสิ่งที่ดี แต่ท่านกล่าวเสริมว่า ในสังคมปัจจุบันถ้าจะแสดง
ความรักชาติด้วยการกล่าวลอย ๆ โดยไม่มีประเพณีปฏิบัติให้ถูกต้องอันเป็นการส่งเสริม
ชาติที่แท้จริงนั้นไม่เป็นการถูกต้อง ความรักชาติอันเป็นค่านิยมนี้ดีแท้ แต่วิธีการต้อง
เปลี่ยนไป คือ ต้องรู้ว่าถ้ารักชาติจะต้องทำอะไรให้ชาติ เช่น พยายามอนุรักษ์รักษาของดี
ของชาติไว้ ตามหลักลัทธิธูชาติ 3 ประการคือ 1. ศึกษาประวัติโบราณคดี อักษรศาสตร์
และศิลปของชาติ 2. รักษาจารีตที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติ 3. พยายามบำรุง
และใช้สิ่งซึ่งเป็นของชาติ ดังตัวอย่างบทความเรื่อง "ลัทธิธูชาติ"

...ชาติไม่ใช่ของลอย ๆ และความรักชาติก็ไม่ใช่ความรักอย่างลอย ๆ
ชาติเป็นสิ่งที่มีความหมาย และความรักชาตินั้น เราจะต้องรักสิ่งหลายสิ่ง ทั้งที่
สามารถจะเห็นได้โดยง่ายและที่ไม่สามารถจะเห็น แต่ดูเหมือนเราจะไม่ได้
ระลึกถึงข้อนี้ เราจึงไม่ทราบแน่ และจับหลักไม่ถูกว่า การรักชาติ อนุรักษ์ชาตินั้น
เราจะต้องรักอะไรบ้าง และจะต้องทำอะไรบ้าง เมื่อเรารวบรวมเอาของดี
ของชาติมาไว้ให้เห็นว่านั่นคือชาติแล้ว ผู้ที่รักชาติก็จะได้ช่วยกันบำรุงรักษาไว้
ให้มั่นคง ภัยเหตุทั้งนี้ หลักลัทธิธูชาติของข้าพเจ้าจึงตั้งตนด้วยหัวข้อ 3 ประการ
กล่าวคือ

1. ต้องศึกษาประวัติโบราณคดี อักษรศาสตร์ และศิลปของชาติ
2. ต้องรักษาจารีตที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติ และ
3. ต้องพยายามบำรุงและใช้สิ่งซึ่งเป็นของชาติ

("ลัทธิธูชาติ" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนบทความปลุกฝังค่านิยมที่เป็นลักษณะ
เสริมชาติให้แก่ประชาชนไทย โดยยกตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่มีความขยันขันแข็งโดยสายเลือด
ทำให้ญี่ปุ่นเจริญรุดหน้า ความขยันนี้เป็นลักษณะที่คนไทยขาดมาก จึงเชิญชวนให้คนไทย
ต้องร่วมกันปลุกฝังค่านิยมแห่งความขยันแก่ตนเองและลูกหลาน เพื่อชาติไทยในอนาคต
จะได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างบทความ "ลัทธิฐาติ" ในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ลงวันที่
22 มิถุนายน 2476 ความว่า

การอบรมในเรื่องนี้มิใช่อื่นไกล คือ อบรมให้คนมีลักษณะสำคัญเพียง 8

ประการ คือ

1. ให้เป็นคนตรง
2. ให้เป็นคนขยันขันแข็ง
3. ให้เป็นคนกล้าหาญ
4. ให้มีจิตต์เมตตากรุณา
5. ให้เป็นคนสุภาพ
6. ให้รักเกียรติยศ
7. ให้รักหน้าที่
8. ให้รู้จักข่มใจตัวเอง

("ลัทธิฐาติ" ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 5)

จากตัวอย่างบทความดังกล่าวเป็นการปลุกสำนึกให้ประชาชนสร้างค่านิยมที่เป็น
ประโยชน์ต่อประเทศชาติ หลวงวิจิตรวาทการยังได้กล่าวถึงค่านิยมที่มีอยู่ในชนชั้นผู้นำ
ประเทศ ที่ผู้นำประเทศทุกชาติจะต้องมี คือ ความมักใหญ่ใฝ่สูง ท่านแสดงความคิดเห็นว่า
ความทะเยอทะยานมักใหญ่ใฝ่สูงเป็นคุณลักษณะที่ดีของสังคม ช่วยพัฒนาชาติ ลักษณะความ
มักใหญ่ใฝ่สูงในความรู้สึกของสังคมคนไทยนั้นจะเป็นสิ่งเลวร้าย แต่หลวงวิจิตรวาทการ
ได้ยกตัวอย่างความมักใหญ่ใฝ่สูงของผู้นำสำคัญ ๆ ของโลกหลายท่าน เช่น ชีซาร์

บิสมาร์ก ฯลฯ นั้นเป็นผู้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศชาติได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นอุทาหรณ์ และเปลี่ยนทัศนคติในแง่ค่านิยมของผู้นำสังคมไทยให้ยอมรับในความมักใหญ่ใฝ่สูงว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย ถ้าความมักใหญ่ใฝ่สูงนั้นมีพอดี ๆ ดังตัวอย่าง บทความเรื่อง "AMBITION" ความว่า

แต่ความหมายในภาษาฝรั่งนั้น คำว่า Ambition ไม่ได้หมายความว่า
ในทางร้ายเลย Ambition มาจากภาษาละตินว่า Ambire แปลว่า
คิดค้นอย่างแข็งแรง แอมบิชั่นเป็นลักษณะอย่างกลาง ๆ ซึ่งอาจเป็นไปได้ใน
ทางร้าย หรือในทางดีก็ได้ทั้งสองทาง แต่ถ้าในโลกนี้ มนุษย์เราไม่มีความคิด
ชนิดนี้อยู่เสียเลย โลกก็จะเจริญขึ้นไม่ได้ ชีขาร์มีแอมบิชั่นว่าขอให้ได้เป็นที่
ที่ 1 แม้จะเป็นที่ 1 ในบ้านเล็ก ๆ ก็ดีกว่าเป็นที่ 2 ในเมืองใหญ่โต,
นโปเลียนมีแอมบิชั่นที่จะเป็นเจ้านายยุโรป ริเชอร์เอดมีแอมบิชั่นที่จะทำให้ประเทศ
ฝรั่งเศสเป็นหัวหน้าประเทศทั้งหลายในยุโรป บิสมาร์กมีแอมบิชั่นที่จะให้รัสเซีย
เป็นหัวหน้าของชาติเยอรมัน และตั้งมหาอาณาจักรเยอรมันขึ้นให้ได้ คาวร์มี
แอมบิชั่นที่จะรวบรวมแคว้นเล็กแคว้นน้อยทั้งหลายในอิตาลีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว
กัน และทำอิตาลีให้เป็นมหาประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแอมบิชั่น และไม่ใช่อื่น
ไกลเลย คือ ความมักใหญ่ใฝ่สูงของคนเหล่านั้นเป็นความฉกรรจ์หรือ?
เปล่าเลย ใคร ๆ ก็ต้องยอมรับว่า คนเหล่านั้นเป็นคนสำคัญเป็นคนมีชื่อเสียง
และทำประโยชน์ให้แก่วงการเกิดเมืองนอนของตน ทำให้ประเทศของตนกลายเป็น
สำคัญขึ้น ใครเลยจะตำหนิการกระทำอันนี้ได้

("AMBITION" ดวงประทีป 21 พฤษภาคม 2476 หน้า 3)

4. แนวความคิดสถานภาพสังคมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

อาชีพส่วนใหญ่ของไทยคือ การเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ การอุตสาหกรรม
ไม่ค่อยได้รับการสนับสนุน แม้มีอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในภาคใต้อยู่บ้าง แต่มีน้อยเต็มที่

และมีใช้เป็นคนไทย เช่นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมป่าไม้ ซึ่งตกอยู่กับมือชาวต่างประเทศ ส่วนการทำสวนยางแทบจะไม่รู้จักกันเลย อุตสาหกรรมอื่น ๆ กล่าวไ้ว่าไม่มี ไม่มีโรงงานผลิตภัณฑ์ใด ๆ มีแต่โรงสีข้าวซึ่งเป็นของคนจีน คนไทยส่วนใหญ่ประกอบอุตสาหกรรมในครอบครัว เช่น ทอผ้าที่เชียงใหม่หรือภาคอีสาน เหล่านี้มีใช้อุตสาหกรรมที่นำไปสู่การค้าอย่างใหญ่เลย (ไสว สุทธิพิทักษ์ 2526 : 41) แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้เริ่มสนับสนุนให้ประชาชนสนใจด้านอุตสาหกรรม และใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มผลผลิต ดังปรากฏในโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นเค้าโครงเศรษฐกิจที่มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมควบคู่กันกับกสิกรรม ในเรื่องนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้แสดงความคิดเห็นสนับสนุนให้ประเทศไทยส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อสร้างงานให้บุคคลมีอาชีพใหม่ และช่วยเพิ่มผลผลิตของชาติในรูปของการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรอีกด้วย

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำเป็นต้องอาศัยธรรมชาติ ถ้าปีใดธรรมชาติไม่อำนวยก็ทำให้ผลผลิตในไร่นาต้องตกต่ำ ดังปรากฏในปี พ.ศ. 2472 - 2476 เกิดภาวะฝนแล้ง ทำให้ชาวนาชาวไร่เดือดร้อนอย่างยิ่ง และรัฐบาลก็ได้ช่วยเหลืออะไรได้มากนัก เพราะเป็นภาวะที่ประเทศชาติและทั่วโลกประสบภัยพิบัติทางเศรษฐกิจ ประชาชนต้องกันรนช่วยเหลือตัวเองตามธรรมชาติ ผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมมากที่สุดก็คือ "ชาวนชนบท" ส่วนประชาชนในเมืองซึ่งมีอาชีพรับราชการก็ยังคงมีความเดือดร้อนน้อยกว่าประชาชนทั่ว ๆ ไป ช่วงนี้จึงเกิดอาชีพใหม่ขึ้นมาคือ อาชีพรับจ้างหรือ "กรรมกร" ซึ่งเป็นอาชีพที่มีบทบาททางการเมือง ทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง ผู้มีอาชีพกรรมกรคือ ชาวไร่ ชาวนาที่ต้องกันรนช่วยตนเอง โดยเดินทางเข้าเมืองเพื่อรับจ้าง รับทำงานทุกอย่างซึ่งได้รายได้เป็นรายวันพอเลี้ยงชีพอยู่ได้ และมีกลุ่มบุคคลบางพวกรับจ้างทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรมซึ่งเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นบ้างแล้ว แต่มีชาวต่างประเทศ ได้แก่ ชาวจีน ชาวอินเดียน ชาวยุโรป เป็นเจ้าของผู้ดำเนินการ และในระยะนี้รัฐบาลเองก็ไม่ได้สนับสนุนด้านอุตสาหกรรมโดยตรง แต่หลังจากปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แล้ว "คณะราษฎร" และผู้เกี่ยวข้อง

กับการปฏิบัติได้นำเสนอแนวความคิดในการส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อขจัดปัญหาการว่างงานของคนไทยเป็นการสร้างอาชีพให้คนไทยอีกทางหนึ่ง ในเรื่องการสนับสนุนส่งเสริมการอุตสาหกรรมนี้ หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนโครงการนี้ของรัฐบาล โดยการสนับสนุนและเสนอความคิดในรูปแบบของบทความลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" และวารสารรายทศ "ดวงประทีป" เป็นประจำ

แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ที่ปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ พอประมวลได้ 3 ลักษณะ คือ

- 4.1 การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเมือง
- 4.2 การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจ
- 4.3 การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการปัญหาสังคม

ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเมือง หลวงวิจิตรวาทการเสนอแนวความคิดด้านอาชีพของคนไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งเป็นการเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นบทความที่เสนอความคิดเห็นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ถึงปรากฏในบทความเรื่อง "โครงการหลวงประดิษฐา" "ปัญหากรรมกร" ดังนี้

เนื่องจากการดูสภาพราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน รัฐบาลคณะราษฎรวางหลักการสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจโดยมอบให้หลวงประดิษฐมนูธรรมจัดทำแผนการขึ้น ได้แก่ การที่จะให้รัฐเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเดียวเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม (ไพบูลย์ ช่างเขียน 2517 : 80) ทั้งนี้เพื่อขยายอาชีพสำหรับคนไทย และเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เป็นการแสดงเจตนาของคณะรัฐบาลชุดใหม่ในระบบประชาธิปไตยที่แตกต่างจากรัฐบาลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์, ในการสนับสนุนส่งเสริมอาชีพใหม่ให้แก่มหาชน คือ ผลพวงอันเกิดจากการสร้างสรรค์งานอุตสาหกรรม หลวงวิจิตรวาทการ

ได้เขียนบทความเรื่อง "โครงการหลวงประคิษฐา" เพื่อเสนอความคิดในการสนับสนุนโครงการของหลวงประคิษฐานุธรรมที่มีความเห็นว่า อุตสาหกรรมทั้งหลายควรสร้างและให้อยู่ในอำนาจของรัฐบาลทั้งหมด หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่าโครงการของหลวงประคิษฐานุธรรมถูกต้องตามกฎหมายที่บังคับให้ประชาชนทุกคนประกอบอาชีพ และขณะเดียวกันก็ได้แสดงความคิดเห็นในเชิงสมานความเข้าใจระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความคิดแตกต่างกันในเรื่องของนโยบายการเมืองให้เข้าใจซึ่งกันและกันว่า บางคนอาจมีความคิดเห็นว่าการออกกฎหมายให้ประชาชนทุกคนมีอาชีพเป็นการบีบบังคับเกินไป แต่บางคนอย่างเช่นหลวงประคิษฐานุธรรมเห็นว่าเป็นการเหมาะสม เพราะถูกต้องตามกฎหมายในระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นมาตรการในการช่วยให้คนไทยไม่เกียจคร้าน ขวนขวายประกอบอาชีพ และยังผลทางด้านความเจริญแก่ประเทศชาติอีกด้วย หลวงวิจิตรวาทการยังได้กล่าวสรุปประเด็นประมวลความคิดที่ขัดแย้งกันของคนในสังคมให้เกิดความสามัคคีกัน ไม่ให้นำความคิดที่แตกต่างกันในการพัฒนาประเทศมาเป็นเครื่องทำลายความสามัคคีในชาติ ให้นึกถึงชาติเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงเห็นด้วยกับโครงการของหลวงประคิษฐานุธรรม เพราะทรงเห็นว่า มีลักษณะเป็นเผด็จการฟาสซิสต์มากเกินไป ทรงมีพระราชวิจารณ์โต้ตอบโครงการดังกล่าวอย่างชัดเจน หลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นความขัดแย้งเช่นนี้ว่าเกิดขึ้นทั่วไป จึงเขียนบทความชักจูงให้กลุ่มสังคมต่าง ๆ เห็นผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ อย่างนำความขัดแย้งทางความคิดบางอย่างมาเป็นอุปสรรคในการสร้างชาติ ในที่สุดก็มุ่งให้ทุกคนประกอบอาชีพตามกฎหมายอันเป็นหลักสำคัญในการช่วยกันพัฒนาประเทศ ดังเรื่อง "โครงการหลวงประคิษฐา" ความว่า

แต่เป็นธรรมชาติของมนุษย์เรา ความคิดความเห็นย่อมจะแตกต่างกัน หลวงประคิษฐา อาจเห็นว่าอุตสาหกรรมทั้งหลายควรให้อยู่ในมือของรัฐบาลทั้งหมด อีกคนหนึ่งอาจเห็นว่า ควรปล่อยให้ราษฎรทำทั้งหมด รัฐบาลไม่ควรทำเลย...

หลวงประดิษฐา อาจเห็นว่าควรบังคับให้คนเกียจคร้านลุกขึ้นทำงาน อีกคนหนึ่ง
คงเห็นว่า การบังคับกันนั้นเป็นการดักเสีรภาพของประชาชน แต่อีกคนหนึ่ง
อาจเห็นว่าก็เหมือนกัน และกฎหมายของเราเองก็บังคับอยู่ในตัวแล้ว เช่น
กฎหมายลักษณะอาชญา ซึ่งใช้อยู่ในเวลานี้ก็มีกำหนดบังคับให้คนมีอาชีพ ผู้ใด
ไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่งอาจต้องถูกลงโทษ กฎหมายของเราก็มียุติกัน
("โครงการหลวงประดิษฐา" ไทยใหม่ 24 มีนาคม 2475 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึง การสงครามในยุคใหม่ หลังเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง พ.ศ. 2475 ว่า ไม่ใช่การรบพุ่งด้วยอาวุธโดยตรง เป็นสงครามแย่ง "อาชีพ"
ท่านชี้ให้คนไทยเห็นภัยอันเกิดจากต่างชาติ คือ การนำอาชีพเป็นเครื่องมือทางการเมือง
ในการยึดครองประเทศไทย เป็นสิ่งที่น่ากลัวมากสำหรับเมืองไทย น่ากลัวยิ่งกว่าสงคราม
โดยตรงในอดีต เพราะเป็นยุทธวิธีใหม่ทางการเมือง หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่าถ้า
คนไทยตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ระแวงระวังในการส่งงานอาชีพของตนไว้ก็ยอม
สูญเสียชาติอย่างโรมันที่ถูกอังกฤษครอบงำ ท่านยกตัวอย่างอุทาหรณ์ให้คนไทยเตรียมตัวรับภัย
อันเกิดจากต่างประเทศที่แย่งชิงอาชีพของเจ้าของประเทศ ท่านชี้แนะวิธีแก้ไขปัญหานี้
โดยการชักชวนให้ชาวไทยยอมรับที่จะประกอบอาชีพกรรมกรหรืออาชีพรับจ้าง ไม่ควร
คิดว่าเป็นอาชีพต่ำต้อย และเสนอวิธีการประกอบอาชีพก็ต้องมีความขยันหมั่นเพียรใน
อาชีพ ต้องไม่เกียจคร้าน ให้เอาอย่างชาวจีน หลวงวิจิตรวาทการกล่าวสรุปความคิดว่า
ถ้าคนไทยไม่ขยันทำงานประกอบอาชีพและจะส่งผลกระทบต่อการเมือง คือ การสูญเสียชาติเหมือน
อย่างชาวโรมัน ดังบทความ "ปัญหากรรมกร" ความว่า

...นักประวัติศาสตร์แม้ที่เป็นต่างชาติเมื่อได้ศึกษาประวัติศาสตร์และความ
เป็นไปได้ในลักษณะของไทยแล้ว เขาแสดงความเห็นว่าในเวลารบ ไทยเป็นทหารที่
ดีที่สุด แต่ในเวลาสงบเราเกียจคร้านที่สุดเหมือนกัน จีนเขารู้จักนิสัยอันนี้ของ
ไทยเรามาตั้งแต่ 200 ปีมาแล้ว เพราะในการที่จีนจะขับไล่ไทยออกจาก

แคนจีนก็ดี หรือทำให้ชาติไทยในสุนทราภรณ์ถึงแก่นยชาติไปก็ดีในชั้นต้น
จีนได้ใช้วิธีรุกรบ แต่ไม่สำเร็จเพราะถ้าพูดถึงการรบแล้ว เราสู้ได้ ไทยไม่
สิ้นคนดีในเรื่องรบ จีนจึงได้ใช้วิธีรุกรบอย่างสงบ และชาติไทยในแคนจีนก็สูญ
สิ้นไปตั้งแต่ พ.ศ. 1827 รูปการเป็นเช่นเดียวกันกับเมื่อพวกเยอรมันล้ม
พวกโรมัน โรมันมีชื่อเสียงในการรบจนสามารถปราบยุโรปได้ยกกำลังอาวุธ
เมื่อพวกเยอรมันรุกรบเข้าก็ไม่สามารถจะต่อสู้โรมันในการรบพุ่งได้, พวก
เยอรมันจึงเปลี่ยนวิธีรุกรบใหม่ รุกรบโดยวิธีเข้าไปรวมเอางานต่างงานเลวมาทำ
ยอมตัวเป็นข้าของชาวโรมัน ยอมให้ค่าว่า ยอมให้เขียนหลัง ยอมถูก
ตรากตรำให้ใช้งานหนัก จนภายหลังงานศิลปวิชาที่พลอดถึงการค่าก็มาตก
อยู่ในมือของชาวเยอรมัน... พระมหากษัตริย์ของโรมันได้สอนไปเสมอว่า
มีทางเดียวที่จะรักษาอำนาจของโรมันไว้ในเกาะอังกฤษได้คือ คนโรมันต้อง
ทำงานทุกงานด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นงานต่ำหรืองานเลว ชาวโรมันจำคำ
ของพระมหากษัตริย์ของเขาไว้ได้เพียงในชั้นต้น ต่อมาภายหลังก็ปล่อยให้งาน
กรรมกรตกอยู่ในมือของชาวอังกฤษทั้งหมด พวกโรมันเลิกทำงานต่างงานเลว
มาตั้งตนเป็นนาย พอโรมันตั้งตนเป็นนายอังกฤษก็ไล่โรมันออกจากเกาะอังกฤษ
ได้ทันที

นี้แหละจะเห็นได้แล้วว่า ปัญหาเรื่องกรรมกรของเรานั้น มีรูปร่างไม่เหมือนกัน
กับที่เป็นอยู่ในยุโรปเวลานี้ อันตรายที่เมืองไทยจะได้รับจากปัญหาเรื่องกรรมกร
นั้น ไม่ใช่เรื่องหยุดงาน เรื่องแค้นแค้นความรำคาญ หรือเรื่องก่อการจลาจล
แต่เป็นเรื่องร้ายกว่านั้นคือเป็นเรื่องศูนย์ชาติที่เคียว เราหวังว่าชนต่างชาติจะ
ให้อภัยแก่เราในการที่เขียนข้อความอันนี้ออกมา...

("ปัญหากรรมกร" ไทยใหม่ 8 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

คนไทยในชนบทอพยพถิ่นมาหางานทำในเมือง แต่กลุ่มกรรมกรไทยมีลักษณะต่าง ๆ จากชาวต่างประเทศ คือ ทำงานไคน้อยกว่าเขาในอัตราค่าจ้างที่เท่าเทียมกัน หรืออาจมากกว่าชาวต่างประเทศเสียอีก ลักษณะเช่นนี้หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวในบทความว่าเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพของกรรมกรไทย หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนเชิญชวนให้นายจ้างที่เป็นคนไทยได้เห็นแก่ชาติ โดยจ้างกรรมกรไทยไว้ทำงาน ถึงแม้ผลงานจะต่ำกว่าจ้างชาวต่างชาติก็ตาม ก็ควรช่วยกันค้ำชูชาติ โดยหาอาชีพให้คนไทยสนับสนุนคนไทยด้วยกัน ทั้งบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร"

ทั้งสามข้อนี้เป็นข้อสำคัญที่จะช่วยให้กรรมกรไทยทำงานต่อสู้แข่งขันกับกรรมกรต่างชาติ เพื่อให้รักษาชาติของเราไว้ได้ แต่เพียงเท่านี้ยังไม่เพียงพอ เรื่องกรรมกรจะต้องทำคู่กันไปกับเรื่องชาติคือจำเป็นจะต้องร้องขอให้คนไทยทุกคนที่เห็นแก่ชาติช่วยกันใช้กรรมกรไทย ถึงแม้ว่าจะไชน้อยไคน้อยหนอยหรือต้องเสียค่าจ้างมากหนอยก็ดีกว่า เพื่อช่วยชาติของเราไว้มิให้ถึงแก่ความล่มจม

("ปัญหากรรมกร" ไทยใหม่ 9 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

4.2 การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ หลวงวิจิตรวาทการแสดงความคิดเห็นต่อการประกอบอาชีพในสังคมไทยช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ อาชีพที่กล่าวถึงนี้เป็นอาชีพของคนในเมืองและชนบท โดยสนับสนุนให้คนไทยประกอบอาชีพที่ใช้แรงงาน งดเว้นการใช้เทคโนโลยี เพื่อลดปัญหาคนว่างงาน อีกประการหนึ่ง สนับสนุนให้คนไทยประกอบอาชีพที่มุ่งเพิ่มรายได้ของประเทศ โดยพยายามสร้างอาชีพขึ้นจากทรัพยากรที่มีแล้วในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งบทความเรื่อง "ความต้องการของมนุษย์" "ปัจจัยใดที่ทำให้เราเจ็บ"

บทความเรื่อง "ความต้องการของมนุษย์" เป็นบทความที่กล่าวถึงการชวนชวายของมนุษย์ที่พยายามคิดที่จะหาทางให้ทำงานน้อยแต่ได้ผลมาก หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่าข้อนี้เป็นการประกอบอาชีพที่ผิดหลักเศรษฐกิจ โดยอ้างเหตุผลว่าเป็นวิธีที่ทำให้คนเกียจคร้าน

แต่เศรษฐวิทยาเป็นหลักการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สอนให้คนรู้จักทำงาน คือสอนให้ใช้เวลาและกำลังในทางที่ถูกที่เหมาะสม ไม่ใช่สอนให้เอาเครื่องทุ่นแรงมาแทนกำลังคน แต่สอนให้ใช้กำลังคนให้ถูกกาลเทศะ และงานจะไ้ผลเหมาะสมกับการลงแรง จะไ้ไม่เสียเวลาเสียกำลัง และอีกประการหนึ่งในกรณีที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ อาชีพไม่เพียงพอ กับปริมาณของคน จึงเกิดภาวะคนว่างงานในช่วง พ.ศ. 2472 - 2476 ท่านจึงเขียนสนับสนุนให้ผู้นำประเทศส่งเสริมการใช้กำลังคนทำงานประกอบอาชีพให้มากที่สุด และไม่ควรใช้เครื่องทุ่นแรงทางเทคโนโลยี ดังตัวอย่าง ความว่า

แต่การกระทำของความพยายามนั้น เป็นความลำบากไม่มากนักเลย ฉะนั้นมนุษย์จึงเกิดมีความคิดใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ความคิดที่จะให้ไ้ผลมากที่สุด โดยความพยายามอันน้อยที่สุด ความคิดของมนุษย์โดยมากจึงหันไปในทางที่จะทำงานน้อยให้ไ้ผลมาก เรื่องจิตทำงานน้อยให้ไ้ผลมากดังนี้จึงเป็นสาขาสำคัญอีกอันหนึ่งในกิจธุระของมนุษย์ และเป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องค้นคว้าหาทางอยู่เสมอ จนในที่สุดก็คิดเครื่องจักรกลไ้ละต่าง ๆ ขึ้น เครื่องจักรต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายในเวลานี้ ก็เกิดมาจากความคิดของมนุษย์ที่อยากจะทำงานน้อยให้ไ้ผลมากขึ้นเอง

แต่เรื่องจิตทำงานน้อยให้ไ้ผลมากนั้น ไม่ใช่หลักของเศรษฐวิทยา เพราะเศรษฐวิทยาไม่ไ้สอนให้คนเกียจคร้าน เศรษฐวิทยาเป็นวิชาที่สอนให้คนรู้จักทำงาน คือ สอนให้ใช้เวลาและกำลังในทางที่ถูก ไม่ใช่สอนให้เอาของอื่นมาใช้แทนกำลังคน แต่สอนให้รู้จักใช้กำลังคนให้ถูกกาลเทศะ สอนให้รู้จักทำงานให้ไ้ผลกับแรงที่ลงไป ไม่ให้เสียเวลาเปล่าหรือเสียแรงเปล่า

("ความต้องการของมนุษย์" กวงประทีป 29 มกราคม 2475 หน้า 3)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความกล่าวถึง อาชีพของชาวชนบทภาคใต้ทำให้มีรายได้เข้าประเทศอย่างไ้่คั่งใจ ซึ่งเป็นผลพลอยไ้่มาจากการกีฬาชนไก่ นั่นคือ

ไก่ที่ไม่อาจชนต่อไปได้ จะถูกส่งไปขายที่ปิ้งมีราคาสูงมาก เพราะคนปิ้งชอบรับประทาน ไก่ชน ท่านชื่นชมว่าเป็นสินค้าชาวออกที่คึกคักอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีสัตว์อื่น ๆ ที่ต่างประหลาดประหลาด เช่น กระบือ นกเขา เหล่านี้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการสนับสนุนให้คนไทยประกอบอาชีพโดยแนะนำให้หาทรัพยากรท้องถิ่นมาเป็นอาชีพที่เพิ่มรายได้ตนเอง และยังช่วยเพิ่มผลผลิตทางการค้าระหว่างประเทศอีกด้วย ดังบทความเรื่อง "ปักษ์ใต้ตามที่เขาพาเราเห็น"

กีฬาทางปักษ์ใต้มีอีกอย่างหนึ่งคือ ชนไก่ ซึ่งชาวเขาไทมาเห็นที่พัทลุงในวันรุ่งขึ้น เป็นบอนเล็ก ๆ มีคนนั่งล้อมรอบยกขึ้นขึ้นไปหลายชั้น เสียงฮากังลั่นไม่ขาดเสียง แต่มีสิ่งหนึ่งที่น่าประหลาดใจ คือ ดวงหน้าทุก ๆ หน้าที่อาบากรองฮา ๆ นั้น ไม่มีหน้ายิ้มหรือหัวเราะเลยจนหน้าเขียว ปากเขารองฮา แต่หน้าเขาบึ้งกันทุกคน ดูเป็นการยากที่จะทำได้ การชนไก่นั้นทางบ้านเมืองไคพยายามมิให้มีการทารุณกรรม คือ ไก่ชนไคยอมมากให้ตัดเกือยออกเสีย มีบางคู่และนาน ๆ ครั้งจึงไคชนไคเกือย เมื่อไม่มีเกือยก็ใช้แต่ปากจิกกันเรื่อย ๆ ไป ไก่ที่ชนจนใช้ไม่ได้ แลวกไม่ทิ้งเสียเปล่า เขาส่งไปขายที่ปิ้งไคราคาแพง เพราะคนปิ้งชอบกินไคชน ที่จริงสินค้าไทยออกไปปิ้ง ครัง และกันตังนี้หลายอย่าง เช่น นกเขาและกระบือ สำหรับกระบือนั้นเห็นว่าไคราคาค่าเหมือนกัน ("ปักษ์ใต้ตามที่เขาพาเราเห็น" ไทยใหม่ 17 กุมภาพันธ์ 2475 หน้า 6)

4.3 การประกอบอาชีพเกี่ยวกับปศุสัตว์ หลวงวิจิตรวาทการเสนอความคิดเห็นว่า การประกอบอาชีพของคนในสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 เป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม เป็นอาชีพใหม่ คือ "อาชีพกรรมกร" โดยชี้แนะวิธีการประกอบอาชีพสำหรับคนไทย เพราะคนไทยไม่รู้จักการประกอบอาชีพให้มีคุณภาพแล้ว ย่อมเกิดภัยในสังคมไทยในอนาคตอย่างแน่นอน ดังบทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร"

บทความเรื่อง "ปัญหากรรมกร" ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน 2475 เรียกร้องให้คนไทยทุกคนส่งเสริมอาชีพกรรมกร โดยการลดความรู้สึกนึกคิดที่ว่า "กรรมกรเป็นคนชั้นต่ำ" ทานขอรองให้ลดความเป็นชนชั้นทางสังคมลง เพราะจะทำให้กรรมกรไทยหมดกำลังใจ สลดหดหู่ และในที่สุดกรรมกรอาจเกิดความน้อยใจจนถึงขั้นแค้นเคือง และใช้พลังก่อการจลาจลดังที่เกิดขึ้นในต่างประเทศได้ จึงเชิญชวนให้คนทั่วไปเข้าใจเหตุผลและหยุดเหยียดหยามกรรมกรเสียที กรรมกรจะได้ไม่เข้าใจผิดว่าอาชีพของเขาต่ำเลว ซึ่งจะทำให้ไม่อยากประกอบอาชีพกรรมกรอีกต่อไป แล้วผลร้ายจะเกิดขึ้น คือ เมื่อไม่ประกอบอาชีพสุจริตก็ไปประกอบอาชีพทุจริต และอีกประการ ถ้าคนไทยไม่นิยมอาชีพกรรมกรก็เป็นภัยแก่ชาติ คือ ชนต่างชาติจะมีโอกาสแย่งงานคนไทยทำ ซึ่งผลนี้จะทำให้ชาติไทยล่มจมในอนาคต ดังตัวอย่าง

ไทยเราไม่ชอบทำงานกรรมกร โดยมักเห็นว่าเปงานงานต่ำงานเลว การที่เห็นงานกรรมกรเปงานงานต่ำงานเลวไปนั้น ไม่ใช่ความผิดของกรรมกรเอง ที่จริงเป็นเพราะกรรมกรถูกกดขี่ข่มขู่ประการต่าง ๆ... โดยมากยังเห็นกรรมกรเป็นคนชั้นเลว เป็นขอทาน เป็นพวกก่อความวุ่นวาย และถ้าเราใคร่หาความจริงไปค้นแท้จริงในสมาคมกรรมกรที่มีอยู่ในเวลานี้แล้ว เราจะรู้สึกสลดใจสงสารว่ากรรมกรไ้ถูกกดขี่ข่มขู่อย่างร้ายแรงจากคนบางคน ซึ่งเราไม่สามารถจะนำมากล่าวในที่นี้ได้ ปัญหาที่เราต้องคิดก็คือว่า ผลจะเป็นอย่างไรในการที่กรรมกรถูกกดขี่เช่นนี้ ทานที่รู้แต่การเมืองฝรั่งก็คิดเล่นไปทันทีว่าวันหนึ่งกรรมกรจะเกิดความแค้นเคืองถึงกับก่อการจลาจล แต่นั่นเป็นผลที่เราหลับตามองเห็น เราเลิกหลับตากับเสียที่เลิก เรามาตั้งตามองดูผลที่เราจะเห็นได้ชัด ๆ ในบัดนี้ การที่กรรมกรของเราถูกกดขี่นั้นนั่นผลมีอย่างเดียวคือ ทำให้กรรมกรของเราบังเกิดความท้อถอย เห็นงานกรรมกรนี้เลวจริง แล้วก็ไม่อยากเป็นกรรมกร เมื่อคนไทยเราไม่यरกเป็นกรรมกร ก็มีผลร้ายอยู่

๒ ประการ ประการหนึ่ง เมื่อคนของเราไม่มีอาชีพโดยสุจริต ก็จะต้องหันไปประกอบอาชีพในทางทุจริต และอีกประการหนึ่ง เมื่อคนไทยเราไม่ทำงานเอง ก็เปิดช่องโอกาสให้คนต่างชาติรวมเอางานไป เรื่องคนต่างชาติแย่งงานของคนไทยนี้แหละที่จะทำให้ชาติไทยถึงอวสานลงวันหนึ่งในภายหน้า

("ปัญหากรรมกร" ไทยใหม่ 7 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความ "ปัญหากรรมกร" ลงวันที่ ๘ มิถุนายน 2476 แสดงความคิดเห็นเชิงปรารภเรื่องกรรมกรไทยที่ใช้ชีวิตอดทนน้อยเกินไป และค่าแรงชีพในระดับสูงกว่ากรรมกรต่างชาติ จึงเป็นเหตุทำให้คนไทยไร้อาชีพลงทุกวัน และงานอาชีพประจำชาติไทยเป็นศิลปะของไทยโดยตรง ก็กลับถูกคนต่างชาติยื้อแย่งไปทำ เช่น การหล่อพระพุทธรูป ช่างไม้ กลายเป็นอาชีพของชาวจีนไปหมดแล้ว หลวงวิจิตรวาทการเขียนข้อความเช่นนี้ก็เพื่อกระตุ้นเตือนสติคนไทยที่มีอาชีพกรรมกรอาชีพรับจ้าง ให้เกิดความเกรงกลัวภัยจากต่างชาติที่จะมาแย่งอาชีพของคนไทยจนในที่สุดคนไทยจะไม่มีงานทำ เพราะการกระทำของคนไทยเอง และทำให้เกิดปัญหาสังคมภายหลัง ดังตัวอย่าง

กรรมกรของเรามีกำลังกายและความอดทนสู้กรรมกรต่างชาติไม่ได้ ฉะนั้นการจ้างกรรมกรไทยอาจไถ่จ้างน้อย และเสียค่าจ้างแพงกว่าจ้างกรรมกรต่างชาติ ที่เป็นดังนี้ก็เพราะว่า เราฝึกหัดความอดทนกันน้อยไป และการค่าแรงชีวิตของคนไทยนั้นต้องการอะไรมากกว่าคนต่างชาติบางพวก เช่น แชกและจีน เพราะไทยเราไม่สามารถจะกินข้าวต้มกับเกลือ หรือกินถั่วอย่างเดียวทุกวันไปได้ ด้วยการอ่อนกำลังกาย และความอดทนน้อยอย่างหนึ่ง และด้วยการที่ไทยเราต้องค่าแรงชีพอยู่ในระดับสูงกว่ากรรมกรต่างชาติบางพวกอีกอย่างหนึ่ง กระทำให้คนไทยเราไร้งานลงไปทุกวัน และส่วนงานที่เกี่ยวกับวิชาชีพนั้นคนไทยเราเลิกเกือบหมดแล้ว ถ้าเราอยากต่อไปจะเขียนหนังสือตัวหนึ่ง, เราก็ก

ไม่สามารถจะหาช่างไทยทำได้ ก็ยัดนี้การแกะสลักลวดลายไทยก็มีเงินทำได้
ดี ๆ แล้ว การชักพระพุทธรูปหล่อ ซึ่งแตกออกมาเป็นงานของคนไทยพวกเดียว
ก็มีคนเงินทำกันขึ้นแล้ว ต่อไปภายหน้าคนไทยจะไม่รู้ว่าจะทำอะไรเลย เรื่อง
คนโรงงานของเราที่เกิดขึ้นด้วยเหตุนี้

(“ปัญหากรรมกร” ไทยใหม่ 8 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

5. แนวความคิดด้านสภาพสังคมเกี่ยวกับชนบทรรมนิยมประเพณีของไทย

หลวงวิจิตรวาทการเป็นนักอนุรักษนิยมในศิลปวัฒนธรรมไทย ทรงแทน
เอกลักษณ์ความเป็นไทย ชนบทรรมนิยมประเพณีอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเป็น
เครื่องแสดงความเป็นชาติ จึงเป็นสิ่งที่ท่านแสดงเจตน์จำนงค์ในการสร้างไว้ เพราะ
แสดงสัญลักษณ์ของความเป็นไทย ทั้งนี้เพราะช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 สภาพ
บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย
ท่านจึงมีความเป็นห่วงว่า ชาติไทยจะถูกกลืนชาติ ท่านได้พยายามรื้อฟื้นชนบทรรมนิยม
ประเพณีอันดีงามของไทยให้คนได้ประพฤติปฏิบัติ ถึงกับได้วางหลักการในการคุ้มครองรักษา
จารีตชนบทรรมนิยมประเพณีไทยไว้ในโครงการของ “ลัทธิฐาติ” ของท่านเพื่อจะได้
เผยแพร่ต่อไป ให้คนไทยเห็นความสำคัญและรู้จักอนุรักษชนบทรรมนิยมประเพณีที่เชิดชู
เกียรติของชาติ

ท่านได้กล่าวถึงชนบทรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ ของไทยไว้ในบทความเป็นตอน ๆ
เช่น ประเพณีการแต่งกายที่คนไทยมักนิยมเลียนแบบการแต่งกาย และความเป็นอยู่ตาม
แบบชาวยุโรป ซึ่งนอกจากจะเสียคุณค่าแก่ต่างชาติแล้วยังเป็นการทำลายชาติทางหนึ่ง
หรือประเพณีทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ ๆ ถึงเช่นวันมาฆบูชา ซึ่งให้เห็นความสำคัญที่คนใน
สังคมได้ประพฤตีสืบทอดกันมา หรือประเพณีการเวียนเทียน เป็นต้น ท่านมิได้กล่าวสนับสนุน
ชนบทรรมนิยมประเพณีบางอย่างโดยตรง แต่ท่านชี้ให้เห็นความดี ความสำคัญของประเพณี
นั้น ๆ ว่ามีบทบาทต่อประเทศชาติอย่างไร มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอย่างไร และ

สรุปหาความหมายเชิงวิชาการให้ประเพณีปฏิบัติเฉพาะชนบทรอบน้อมประเพณีหรือจารีตประเพณีที่เสริมเกียรติยศของชาติเท่านั้น เนื่องจากมีชนบทรอบน้อมประเพณีไทยบางอย่างที่มิได้ช่วยเสริมสร้างความดีความงามแก่สังคม ประเพณีเช่นนี้ หลวงวิจิตรวาทการไม่เห็นด้วย เช่น การถือคนเป็นทาสในบทความเรื่อง "วิจารณ์ชนวิจารณ์"

เรื่องของชนบทรอบน้อมประเพณีไทยนั้นมีมากมาย แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสังคมในบทความของหลวงวิจิตรวาทการเท่านั้น เพื่อจะได้ทราบภูมิหลังความเป็นมาของชนบทรอบน้อมประเพณีของไทยที่ปรากฏอยู่ และเพื่อให้เห็นแนวคิดจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการที่ท่านพยายามส่งเสริมชนบทรอบน้อมไทยว่ามีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไร ชนบทรอบน้อมไทยบางเรื่องท่านสนับสนุนส่งเสริมมาก ซึ่งช่วยสร้างสรรคสังคมอย่างยิ่ง

อาณัติ อาภาภิรม ได้แบ่งประเพณีในสังคมไว้ 3 ประเภท (อาณัติ อาภาภิรม 2515 : 117)

1. จารีตประเพณี (Mores) เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม และมีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมต้องปฏิบัติหรือคงไว้ปฏิบัติ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะมีคามผิดตามที่จารีตประเพณีได้กำหนดโทษเอาไว้ เช่น สังคมไทยมีจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกของตน หากพ่อแม่คนใดละเลยไม่ปฏิบัติก็จะมีคามผิด

2. ชนบทรอบน้อม (Institution) เป็นประเพณีที่สังคมได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนทั้งโดยทางตรง คือมีระเบียบวางไว้อย่างชัดเจนหรือโดยปริยาย คือเป็นที่ยึดถือกันอยู่ในหมู่สมาชิกของสังคมว่ามีชนบทรอบน้อมปฏิบัติกันอย่างน้อยอย่างนี้ เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ๆ ทั่วไป ซึ่งไม่ค่อยจะมีความสำคัญมากนัก คือ ใครจะปฏิบัติก็ได้หรือไม่ปฏิบัติก็ได้ หากใครละเลยไม่ปฏิบัติก็มักจะได้รับการหมิ่นแคลนว่า "ไม่มีมารยาท" เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ

จะเห็นได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่สังคมกำหนด และบางเรื่องก็ยอมรับนับถือปฏิบัติกันตลอดมา ส่วนบางเรื่องอาจล้มเลิกไป เพราะสังคมเห็นว่าไม่มีประโยชน์ไม่เหมาะสมในขณะนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีจึงมีการไหลเลื่อนคลอกเวลา ทั้งกันสูญหายไปและเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ สำหรับขนบธรรมเนียมประเพณีช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476 เป็นช่วงที่ประเทศไทยรับวัฒนธรรมทางการเมืองและอื่น ๆ จากชาติตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มที่ ยอมรับทั้งส่วนดีและส่วนเสียคือ ถ้ารู้จักกับเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมาะสมกับสภาพสังคมของเราก็จะอำนวยความสะดวกเจริญแก่ชาติบ้านเมือง แต่ถ้าไม่รู้จักเลือกรับมาก็ยอมเป็นคาบสองคมที่คอยทำลายล้างความเป็นชาติไทยให้หมดสิ้นไปทีละน้อย คอยเหวี่ยงนักวิชาการหลายท่านเป็นทวงเรื่องนี้มาก โดยเฉพาะหลวงวิจิตรวาทการได้พยายามรณรงค์ชี้แจงให้บุคคลคิดพิจารณาเลือกสรรสิ่งใหม่ ๆ ที่รับจากตะวันตกให้เหมาะสมกับสภาพการเมือง การเมืองและสังคมแบบไทย ๆ ให้เหมาะสมกับธรรมชาติของคนไทย และในขณะเดียวกันก็ควรจะต้องรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยเอาไว้โดยการประพฤติปฏิบัติ เช่น การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ฯลฯ

ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวแสดงความคิดเห็นในบทความช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 พอสรุปได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

5.1 ขนบธรรมเนียมประเพณีในฐานะเป็นเครื่องมือ

5.2 การอนุรักษ์และเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณี

ซึ่งปรากฏรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.1 ขนบธรรมเนียมประเพณีในฐานะเป็นเครื่องมือ หลวงวิจิตรวาทการ

กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมไทย โดยใช้ขนบธรรมเนียมเป็นเครื่องมือสร้างชาติ สร้างความเป็นเอกลักษณ์ สร้างความสามัคคีของคนในชาติให้รวมแรงรวมใจกันสร้างสรรค์อุดมการณ์และเรียกร้องให้คนไทยปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของคนในชาติ ดังบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร" "ลัทธิรัฐชาติ"

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ระบบเศรษฐกิจไทยเริ่มขยายตัวจากระบบเกษตรกรรมอย่างเดียวมาเป็นระบบเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม กีย่อมมีผลกระทบต่องานวิถีการดำรงชีวิต รวมทั้งชนบทเริ่มนิยมประเพณีของคนไทยด้วย เพราะโดยปกติตั้งแต่คนไทยมีอารยพัสดุกรรม, ธรรมชาติของอาชีพนี้ทำให้คนไทยต้องอยู่ร่วมกันโดยการพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่น เกิดประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รักใคร่สามัคคีกัน แต่เมื่อภาวะการณ์หลังจากปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แล้ว อุตสาหกรรมขยายตัวขึ้นกีย่อมกระทบกระเทือนต่อค่านิยมและชนบทเริ่มนิยมประเพณีที่ต่างจากกล่าว กลายเป็นเรื่องของ "ตัวใครตัวมัน" เป็นการเอาตัวรอด สังคมอยู่อย่างแห้งแล้งขาดน้ำใจไม่เหมือนสังคมระบบเกษตรกรรม จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นนี้ จึงมีผลกระทบต่องานวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคมที่ทางเห็นชนบทเริ่มนิยมประเพณีอันดีงามที่เสริมสร้างเอกลักษณ์และพัฒนาชาติไป ฉะนั้น หลวงวิจิตรวาทการเล็งเห็นปัญหานี้ดี จึงเสนอบทความที่กระตุ้นเตือนให้คนไทยบำรุงรักษาชนบทเริ่มนิยมบางอย่างที่ดีว่าดีงามและเหมาะสมเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อชาติขึ้นมาใหม่ เช่น ปลุกความรู้สึกให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจประพฤติปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง ทั้งบทความเรื่อง "วันมาฆบูชาคืออะไร" ที่มุ่งสร้างสามัคคีธรรมอันเป็นเครื่องรวมใจคนไทย และเป็นชนบทเริ่มนิยมแต่เดิมของคนไทยที่อาศัยการเกษตรเพื่อยังชีพ ทั้งตัวอย่าง

...ดวงจันทร์ที่ส่องสว่างในคืนนี้ เป็นดวงเดียวกันกับที่ส่องมาแล้วเมื่อสองพัน
 หาร้อยปี บุคคลที่มีชีวิตอยู่ณะเพราะพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า เมื่อสองพันหาร้อยปี
 มาแล้ว กับพวกเราที่มีชีวิตอยู่ในเวลานี้ ก็เป็นศิษย์แห่งพระศาสดาองค์เดียวกัน
ขอให้เราน้อมจิตเป็นเอกฉันท์ ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเจ้าของเราทุกคนเทอญ
 ("วันมาฆบูชาคืออะไร" ดวงประทีป 21 กุมภาพันธ์ 2474 หน้า 9)

หลวงวิจิตรวาทการ เขียนบทความชี้แจงให้คนไทยรักและหวงแหนขนบธรรมเนียมประเพณีไทยไว้ ไม่ทำเลียนแบบหรือตามอย่างขนบธรรมเนียมชาติอื่น ท่านใช้วิธีเสนอความคิดโดยใช้กลวิธีสร้างกล่าวชมคนไทยว่า คนไทยมีลักษณะที่รู้จักปรับตัวไว้ว่องไว สามารถปรับตัวตามแบบขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติต่าง ๆ เช่น แรก ฝรั่งเศส จีน ได้เป็นอย่างดีและเข้าใจขนบธรรมเนียมของเขาได้อย่างรวดเร็ว พยายามทำความเข้าใจกับคนต่างชาติเห็นว่าตนเองเป็นผู้เจริญด้วยการพูดจาประพจน์เลียนแบบเขาได้อย่างแนบเนียน แต่หารู้ไม่ว่าการทำเช่นนั้นเป็นการทำลายชาติไทยอย่างร้ายแรง ท่านจึงกระตุ้นเตือนให้คนไทยอย่าฟุ้งเฟ้อพอใจในขนบธรรมเนียมประเพณีของต่างชาติ ให้ร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ๆ เอาไว้ จะเห็นว่าหลวงวิจิตรวาทการมีความเฉลียวฉลาดในการที่นำขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องมือให้คนไทยสร้างชาติ ถึงบทความที่ว่า

ข้อที่ว่าคนไทยเราขาดลักษณะฐาตินั้น มีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือว่าไทยเรามีความสามารถพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งไม่มีชาติใดในโลกนี้สู้ได้ คือความสามารถที่จะหันเหไปตามกาลเทศะ ตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบัน ไทยเรามีลักษณะอันนี้อยู่เสมอ เรารับประทานอาหารได้ทุกชนิดไม่เลือกว่าเป็นอาหารของชนชาติใด เราทนอากาศได้ทุกอย่างไม่ว่าหนาวร้อนร้ายแรงอย่างไร เราเข้าไปถึงไหนก็สามารถปรับตัวให้เหมาะแก่ที่นั้น เราเข้าหมู่แขกเราก็เป็นแขกได้ เราเข้าหมู่จีนเราก็เป็นจีนไป เราเข้าหมู่ชนชาติใด เราก็ทำตามตัวของเราให้ถูกขนบธรรมเนียมของชาตินั้นได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ไม่เฉพาะแต่กริยาท่าทาง เราทำได้จนถึงสำเนียงพูดที่ฝรั่งเคยนึกต้องออกปากว่า ไม่มีชาติใดในปลายบูรพทิศที่จะพูดภาษาฝรั่งได้สำเนียงชัดเจนเหมือนคนไทย แต่ความสามารถในการหันเหไปตามกาลเทศะนี้ มีผลดีไม่เท่าไร ผลก็มีอยู่เพียงทำให้เราอยู่ไหนอยู่ใต้อะไร และทำให้ชาวต่างประเทศชมเราว่ารู้จักปรับตัวให้ลวิสัยตามแบบของเขา แต่

ผลร้ายอยู่ที่ว่า ทำให้ชาติไทยเราเสื่อมโทรมลงไปทุกวัน
 เมื่อเราไปรบชนะพม่า เราก็กวาดกองทัพมาเข้ามาไว้ในเมืองไทย
 เมื่อพมามารบชนะเรา เขาก็กวาดเอาคนของเราไป เป็นการตอบแทน
 กัน แต่มีผลติดกันมาก พม่าที่ถูกกวาดเข้ามาจะอยู่เมืองไทยสักกี่ร้อยปี
 เขายังคงเป็นพม่าอยู่จนบัดนี้ แต่ไทยที่ถูกกวาดไปนั้นกลายเป็นพม่าไปหมด
 แล้ว ศาสตราจารย์ฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญในประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของ
 ตะวันออกคนหนึ่งชื่อ หลุยส์ ฟินอต (Louis Finot) ได้เขียนไว้ว่า
 "คนไทยก็คือน้ำสามารถจะไหลเข้าไปอยู่ได้ในที่ทุก ๆ แห่ง ชนมชนน้ำเมื่อ
 ห่อหุ้มเป็นลืออะไร น้ำก็กลายเป็นลือนั้น ทางที่น้ำไหลจะคดเคี้ยวอย่างไร น้ำ
 ก็คดเคี้ยวเลี้ยวตามไปได้เสมอฉันใด คนไทยก็สามารถทำตนให้หมุนตาม
กาละเทศะใดฉันนั้น จะคงรักษาของของตนไว้ได้บ้างก็แต่ภาษาพูดเท่านั้น"

("ลัทธิชุนชาติ" ไทยใหม่ 14 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการเขียนบทความกล่าวถึงด้านภาษา อักษรศาสตร์ โบราณคดี
 จารีตประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นของไทยไว้เป็นจำนวนมาก ควรจะมีการศึกษาค้นคว้าหาต้น
 เค้าเดิมของภาษาไทย คำไทยต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ความเป็นไทยไว้อย่าให้สูญ ตลอดจน
 ศิลปการก่อสร้างทางเชียงแสน สุโขทัยก็น่าจะมีความเป็นไทยอยู่บ้าง คงไม่ใช่ลักษณะ
 ของขอมทั้งหมด จึงบอกฝากผู้มีการศึกษาและมีความรู้ในด้านนี้ให้ใส่ใจ และเห็นความ
 สำคัญที่จะศึกษาค้นสืบเสาะว่า สิ่งใดบ้างเป็นของไทย จะได้ช่วยกันส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม
 ที่เป็นไทยให้คงอยู่ตลอดไป ขนบประเพณีการเล่นการแสดงของไทยก็ควรจะนำมา
 แสดงกัน หรืออาจจะนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย แต่อย่าให้รู้ว่าส่วนใดเป็น
 ไทยแท้ ส่วนใดได้ปรับปรุงขึ้น โดยยึดหลักสำคัญที่ว่าอย่าละทิ้งขนบประเพณีไทย ๆ เสีย
 ดังตัวอย่าง "ลัทธิชุนชาติ" ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2476

...ขอให้นักโบราณคดีมาช่วยกันแสวงหาวาของไทรเราแท้ ๆ อยู่ที่ไหน
มีอะไร เป็นเครื่องพิสูจน์ความเจริญของชาติไทยเราอยู่บ้าง ทางอักษรศาสตร์
เราจะต้องพยายามใช้ภาษาไทย และทุกคนเอาคำไทยที่ตายไปแล้วมาก ๆ
นั้นมาใช้กันใหม่ อย่าปล่อยให้ตายไปเสียเฉย ๆ และอย่าบัญญัติคำใหม่ด้วย
ภาษาอื่นกันเรื่อยไปในเมื่อเรายังสามารถจะหาคำไทยของเราได้ เรื่อง
ศิลปะยิ่งสำคัญมาก เราต้องช่วยกันแสวงหาอะไรเป็นของไทย, สิ่งไรที่
เราไม่รู้จะบอกว่าไม่มีก็ดูเลวเต็มที่ เราต้องมีอะไรของเราบ้างเป็นแนว
การก่อสร้างทางเขียนและทางสุโขทัยนั้น คงไม่ใช่ของขอมไปหมดทุกชิ้น
ของไทยเราก็คงมีบ้าง ขอให้เราหาและหยิบขึ้นมาให้ได้สักสองสามชิ้นให้
เชื่อกันได้ว่า นี่เป็นของไทยแล้วก็เผยแพร่กันไป ส่วนเรื่องจารีตประเพณีนั้นเล่า
หนังสือเก่า ๆ หรือคนแก่คนเฒ่าจะบอกเราได้ว่า แต่โบราณกาลเรามีจารีต
อะไรของเราดี ๆ อยู่บ้าง แม้แต่พิธีนักขัตฤกษ์การเล่นสนุกสนาน ถ้าเป็น
ของไทยเรา เราก็ควรเอามาทำกันต่อไป จะดัดแปลงให้ใหม่ ให้น่าดู น่าชม
สำหรับปัจจุบันก็ควร แต่อย่าทิ้งเสีย

("ลัทธิขงจื้อ" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นบุคคลสำคัญที่เขียนบทความสนับสนุนให้รัฐบาลคณะราษฎร
ยินยอมให้มีคณะกรรมการเมืองหลายคณะ นอกเหนือจากคณะราษฎรซึ่งเป็นคณะรัฐบาล หลวง
วิจิตรวาทการ เป็นเลขาธิการคณะกรรมการเมืองชื่อ "คณะชาติ" แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ก่อตั้ง
ท่านจึงเปลี่ยนวิธีการโดยเผยแพร่ในรูปของ "ลัทธิขงจื้อ" ซึ่งหลีกเลี่ยงจากการตั้งเป็น
คณะกรรมการเมือง แต่เป็นสมาคมที่ดำเนินการตามหลักการและอุดมการณ์สร้างชาติ ท่านเน้น
ให้น่า "ลัทธิขงจื้อ" มาเป็นวิธีการส่งเสริมและรักษาโบราณคดี อักษรศาสตร์ ศิลปะของชาติ
และจารีตประเพณีของชาติอย่างลึกซึ้งและจริงจัง ท่านเขียนบทความให้คำยืนยันว่า
ชาติไทยไม่ใช่ชาติใหม่เป็นชาติเก่าแก่ด้วยชนบประเพณีที่เจริญรุ่งเรือง โดยยกคำกล่าว

ของชาวฝรั่งเศสที่ได้เขียนถึงชาติไทยว่าเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมานาน หรืออาจเจริญก้าวหน้ากว่าชาติทั้งหลายที่เจริญในโลก ชาติในยุโรปยังป่าเถื่อนในขณะที่ชาติไทยเป็นอาณาจักรที่มีระเบียบการปกครองที่เรียบร้อย ท่านจึงเห็นว่า ไทยเราควรฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของเรา โดยอาศัย "ลักษณะฐชาติ" ดังตัวอย่าง

เคยมีนักประวัติศาสตร์ตั้งปัญหาขึ้นมาแล้วว่าเหตุใดคนไทยจึงเป็นดังนี้ เหตุไรคนไทยจึงสามารถกลายเป็นชาติอื่นได้ง่ายเหลือเกิน มีผู้ตอบว่า ก็เพราะของไทยไม่มีอะไรดี เมื่อคนไทยไปเห็นของชาติอื่นซึ่งดีกว่าจึงได้เกิดความนิยมทันที คำตอบนั้นข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยที่ว่าไทยเราไม่มีอะไรดีนั้นไม่จริงเลย ถ้าเราได้ศึกษาประวัติศาสตร์, โบราณคดี, อักษรศาสตร์, ศิลปของชาติ และจารีตของชาติให้ลึกซึ้งกันจริง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าของดีของไทยเรามีอยู่มาก ชาติไทยมิใช่ชาติใหม่เป็นชาติที่เจริญมาแต่โบราณตั้งแต่พันปีมาแล้ว คนฝรั่งเศสคนหนึ่งชื่อ เทโอคอร์ กิญาด์ (Theodore Guignaid) ได้เขียนถึงเรื่องชาติไทยก่อนที่จะย่างเข้ามาสู่เขตศตวรรษที่ ๒๐ ว่า "ไทยในครั้งกระโน้นจะปราศจากความรุ่งเรืองก็หามิได้ บางทีชาติไทยจะเจริญก้าวหน้าทันชาติทั้งหลายที่แรกเจริญขึ้นในโลก และถึงอย่างไรก็ดี ในขณะที่ชาวยุโรปยังเป็นป่าเถื่อนอยู่นั้น ชาติไทยได้ตั้งอาณาจักร และมีระเบียบการปกครองอย่างเรียบร้อยแล้ว" ทั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงยืนยันว่าของดีของชาติไทยเราต้องมีแน่ แต่ที่เราไม่รู้หรือรักษาไว้ไม่ได้ ก็เพราะเราขาด "ลักษณะฐชาติ" นี้เอง

("ลัทธิฐชาติ" ไทยใหม่ 14 มิถุนายน 2476 หน้า 35)

หลวงวิจิตรวาทการ เสนอแนะวิธีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ โดยให้เลือกแสงสว่างว่าจารีตเรื่องใดเป็นสิ่งเชิดชูเกียรติของชาติก็ควรฟื้นฟูรักษาต่อไป จารีตประเพณีใดที่เป็นความเสื่อมทำลายชาติก็ควรยกเลิกหรือปรับปรุงเสียใหม่ให้เหมาะสม

กับกาลสมัย เช่น การเป็นทาสก็ควรล้มเลิกเสีย นอกจากนั้นยังเห็นว่าหลักการฟื้นฟู
ชนบทธรรมเนียมประเพณีของชาติไทยนั้นยังไม่ถูกต้อง ควรจะตั้งจุดมุ่งหมายในการฟื้นฟู
หรือเผยแพร่ให้แน่นอนชัดเจนว่าจะศึกษาคิดค้นเพื่อให้เห็นความสำคัญของประเทศไทย
เช่น ตำราหนังสือไทยหลายเล่ม เรียบเรียงเพื่อให้รู้เรื่องของไทย แต่เนื้อเรื่อง
กลับเกี่ยวกับเรื่องจีน เหล่านี้นักวิชาการควรพิจารณา เพราะถ้าการศึกษาของชาติ
ยังเป็นเช่นนี้ ชนบทธรรมเนียมประเพณีของไทยก็คงถูกละเลย ในที่สุดประเทศไทยจะ
ไม่มีลักษณะใดที่จะบ่งบอกให้เห็นชัดว่า "นี่คือไทย" ซึ่งเป็นการทำลายชาติอย่างยิ่ง
ดังบทความเรื่อง "ลัทธิขงจื้อ" ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2476 ความว่า

การอบรมในตอนนี้ มีหลักสำคัญอยู่ว่า เราจะต้องศึกษาค้นคว้าประวัติและ
โบราณคดีของชาติให้สมบูรณ์ เราจะต้องฟื้นฟูและเผยแพร่อักษรศาสตร์และศิลป
ของชาติ เราจะต้องแสวงหาจารึกอันใดบ้างที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศ
ของชาติแล้วก็รักษาไว้ ท่านผู้อ่านอาจตั้งปัญหาว่าเรื่องเหล่านี้ เคียวนี่เรา
ไม่ได้ทำกันเลยหรือข้าพเจ้าขอตอบว่าทำ เรากำลังทำกันอยู่เหมือนกัน แต่
เรายังจับหลักไม่ถูก เรายังไม่ได้วางความมุ่งหมายอันแน่นอนไว้ว่า จะต้อง
ศึกษาค้นคว้าวิชาเหล่านี้เพื่อให้ได้เห็นความสำคัญของชาติไทย ตำราเรียน
เราก็ดักแต่ความรู้แบบเรียนกันไป การสอนก็สักแต่ความรู้แบบเรียนไป หนังสือบางเล่ม
ให้ชื่อว่า เป็นเรื่องความรู้อันเกี่ยวแก่เมืองไทย ครั้นเปิดออกอ่านก็มีแต่เรื่องจีน
แทนที่หนังสือเล่มนั้นจะทำให้คนเห็นว่าชาติไทยดี กลับทำให้เห็นเป็นอย่างอื่น
การศึกษาโบราณคดีของเราในเวลานี้ก็เป็นการศึกษาอารยธรรมของขอม
ของอินเดียและของศรีวิชัย แต่เรามีคำพูดค้นหาของอะไรขึ้นมาให้เห็นว่าเป็น
จีนดีของไทยบ้าง อักษรศาสตร์ก็เป็นทำนองเดียวกัน ยิ่งในศิลปด้วยแล้ว เรา
เก็บเอาของชาติอื่นมาเรียนมาทำกันทั้งหมด จารึกประเพณีของเราก็ดูเหมือน
ให้ แลเห็นเป็นของเก่าเกินสมัยของวังเวียงเวียง, ชาติต่าง ๆ ที่เจริญแล้ว
เขาพยายามรักษาจารึกประเพณีของเขา ถ้าเป็นของเก่าเกินสมัยจริง ๆ เขาก็

เอามาตัดแปลงให้เหมาะแก่ความเป็นไปในสมัยใหม่ ให้นำมาสำหรับสมัยใหม่ แต่เขาไม่ยกทั้งเสียทีเดียว ส่วนเราเองเรายกทั้ง ด้วยอาการที่เป็นดังนี้ เราจึงเห็นว่าของเราไม่มีอะไรดี และเราก็นำไปหาของชาติอื่นเห็นของ ชาติอื่นเป็นของโก้โก้ไป การเห็นของชาติอื่นเป็นของดีกว่าของตนเองนั้น เป็นการทำลายกำลังใจที่รักชาติ เป็นการทำลายชื่อเสียงของชาติ เป็นการ ทำลายความมั่นคงของชาติ และในที่สุดก็เป็นการทำลายชาติที่เรากำลังรัก

("ลัทธิชาตินิยม" ไทยใหม่ 21 มิถุนายน 2476 หน้า 6)

นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการได้วางหลักการเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาติไว้ในหลักการของ "สมาคมชาติ" ถึง 4 ข้อในจำนวนหลักการทั้งหมด 5 ข้อ ของสมาคมชาติ คือข้อ 1 - 4 แสดงให้เห็นว่า หลวงวิจิตรวาทการเน้นเสริมสร้าง และสรรค์สร้างขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยอย่างจริงจัง มีจุดมุ่งหมายและแนว ปฏิบัติอันเป็นหลักการที่เด่นชัด ดังตัวอย่างว่า

สมาคมต้องมีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ

- (1) ถิ่นคณศึกษาประวัติ โบราณคดี อักษรศาสตร์ และศิลปของชาติไทย
- (2) รักษาจารีตที่เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติไทย
- (3) พยายามบำรุงและใช้สิ่งซึ่งเป็นของชาติไทย
- (4)อบรมคนไทยให้มีลักษณะเป็นคนตรง, ขยันขันแข็ง, กล้าหาญ, มีจิตต์เมตตากฎหมาย, สุภาพ, รักเกียรติยศ, รักหน้าที่และรู้จักข่มใจตัวเอง
- (5) อบรมสมาชิกให้ถือชาติเป็นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ และให้ทำประโยชน์แก่ชาติทุก ๆ โอกาสที่จะทำได้...

ถ้าหากเราไม่มีโอกาสจะตั้งสมาคมขึ้นได้ เราก็จะต้องทำการเผยแผ่และนับถือ ลัทธิอันนี้ไว้ในใจตามหลัก 5 ข้อที่กล่าวข้างต้น เราจะต้องมีใครคนหนึ่งอยู่เป็น

ศูนย์กลางสำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ในระหว่างผู้ที่เลื่อมใสในลัทธิอันนี้ คอย
ชี้แจงช่วยเหลือในเมื่อมีข้อซักของอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น ผู้ที่เลื่อมใสในลัทธิ
อันนี้จะต้องมีความเกี่ยวพันติดต่อกันเหมือนญาติพี่น้องกัน เอาใจใส่คอย
ปฏิบัติตามหลักทั้ง 5 ประการนั้นโดยเคร่งครัด ขอให้เราทำกันแบบนี้สัก 3 ปี
ชาติของเราจะเจริญขึ้นอย่างนิคตาทีเดียว

(“ลัทธิธูราติ” ไทยใหม่ 22 มิถุนายน 2476 หน้า 9)

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าบทความของหลวงวิจิตรวาทการ มีความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1. ศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการในค่านท่วงทำนองการเขียน
2. ศึกษาแนวคิดจากบทความของหลวงวิจิตรวาทการในค่านการ เมือง

เศรษฐกิจและสังคม

จากผลการศึกษา สรุปได้ว่า ท่วงทำนองการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวในการเขียน ดังต่อไปนี้

การนำเสนอเรื่อง ได้แก่ การเปิดเรื่อง และการปิดเรื่อง การเปิดเรื่อง

ปรากฏอยู่ 9 ลักษณะคือ

1. เปิดเรื่องด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง
2. เปิดเรื่องแบบตั้งคำถาม
3. เปิดเรื่องโดยอธิบายชื่อเรื่อง
4. เปิดเรื่องจากข่าว
5. เปิดเรื่องด้วยการสรุปความ
6. เปิดเรื่องโดยการกล่าวประวัติบุคคลสำคัญ
7. เปิดเรื่องโดยบอกเจตนาและจุดมุ่งหมายของผู้เขียน
8. เปิดเรื่องโดยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์
9. เปิดเรื่องด้วยจดหมาย

สำหรับการเปิดเรื่องที่ปรากฏมากที่สุด คือ เปิดเรื่องด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง เปิดเรื่องโดยตั้งคำถาม และเปิดเรื่องโดยการอธิบายชื่อเรื่อง

ส่วนการปิดเรื่องในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ปรากฏอยู่ 8 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. ปิดเรื่องโดยสรุปใจความสำคัญของเรื่อง
2. ปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน
3. ปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย
4. ปิดเรื่องโดยเรียกร้องขอความร่วมมือ
5. ปิดเรื่องโดยตอบคำถาม
6. ปิดเรื่องโดยตั้งความปรารถนา ความหวัง คำอธิษฐาน การขอพร
7. ปิดเรื่องโดยนำสุภาษิตหรือบทกวีมากล่าว
8. ปิดเรื่องโดยกล่าวถึงส่วนสำคัญของเรื่องทั้งหมด

และการปิดเรื่องที่ปรากฏมากที่สุด คือ ปิดเรื่องแบบสรุปใจความสำคัญของเรื่อง ปิดเรื่องโดยแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน และปิดเรื่องโดยทิ้งท้าย

ระดับภาษาที่ใช้ในบทความพบว่า นิยมใช้ 2 ระดับ คือ ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน และภาษาที่เป็นแบบแผน บทความที่เน้นด้านความคิดเห็นซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" เป็นส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน ส่วนบทความที่เน้นความรู้ ซึ่งลงพิมพ์ในวารสารรายทศ "ดวงประทีป" เป็นส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่เป็นแบบแผน

โวหารภาพพจน์ในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในบทความได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สร้างภาพในใจแก่ผู้อ่านได้อย่างดี โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ มี 9 ลักษณะคือ

1. การเล่นเสียงและจังหวะ
2. การเล่นคำ
3. การซ้ำคำ
4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ
5. การเปรียบเทียบโดยนัย

6. การใช้โวหารคำถาม
7. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน
8. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด
9. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม

ส่วนโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏมากคือ การเปรียบเทียบโดยนัย การใช้โวหารคำถาม และการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน

น้ำเสียงของผู้แต่งที่ปรากฏในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ มี 8 ลักษณะ คือ

1. น้ำเสียงถากถาง
2. น้ำเสียงประชดประชัน
3. น้ำเสียงยกย่องสรรเสริญ
4. น้ำเสียงรื่นเริงศุขตลก
5. น้ำเสียงขำขุก
6. น้ำเสียงเคร่งเครียดทำทนาย
7. น้ำเสียงอ่อนน้อมถ่อมตน
8. น้ำเสียงภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง

และน้ำเสียงที่พบมากในบทความที่มุ่งแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเป็นสำคัญ ได้แก่ โดยเฉพาะน้ำเสียงถากถาง น้ำเสียงประชดประชัน น้ำเสียงยกย่องสรรเสริญ และน้ำเสียงรื่นเริงศุขตลก

แนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ พบว่าส่วนมากจะเน้นหนักในด้านการเมือง คำนเกรงธุรกิจ และคำนึงสังคม มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวความคิดด้านการเมืองในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นแนวความคิดในด้านการปกครองประเทศ นโยบายการปกครองของผู้นำประเทศ บทบาททางการเมืองของประชาชน บทบาททางการเมืองของรัฐบาล และการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง สรุปได้ดังนี้

1.1 ด้านระบอบการปกครองประเทศ หลวงวิจิตรวาทการชี้แนะแนวทางแก่รัฐบาลและประชาชนในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น แนะนำให้มีรัฐสภา ให้ประกาศพระราชบัญญัติเทศบาล แนะนำราษฎรให้ต่อต้านการปกครองระบอบอื่น ๆ โดยเฉพาะระบอบคอมมิวนิสต์ สังคมนิยมนาซี ฟาสซิสต์

1.2 ด้านนโยบายการปกครองของผู้นำประเทศ กล่าวถึงผู้นำประเทศ 2 รูปแบบ คือ ผู้นำประเทศบุคคลเดียวในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอแนวความคิดเห็นด้วยกับการวางนโยบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชาติโดยตั้ง "อภิรัฐมนตรีสภา" "องคมนตรีสภา" "เค้าโครงร่างรัฐธรรมนูญ" ล้วนเป็นพระบรมราโชบายที่ดีที่นำไปสู่การปูพื้นฐานระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น ตลอดจนสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระองค์ในการตราพระราชบัญญัติเทศบาล ส่วนผู้นำประเทศอีกรูปแบบหนึ่งเป็นผู้นำประเทศในรูปคณะบุคคลในระบบประชาธิปไตย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น หลวงวิจิตรวาทการมีความเห็นสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย แนะนำให้ "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นคณะบุคคลทางการเมืองคณะแรกในระบบประชาธิปไตย ให้วางนโยบายการปกครองประเทศให้ชัดเจนเพื่อนำไปปฏิบัติได้

1.3 ด้านบทบาททางการเมืองของประชาชน กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของประชาชนไทยทั้งช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 บทบาททางการเมืองของประชาชนช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เขียนบทความเรียกร้องชักชวนให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง โดยช่วยกันแก้ไขปัญหของชาติ เช่น การเสียภาษี การปฏิบัติตามหน้าที่ที่มีต่อชาติ สำหรับบทบาททางการเมืองของประชาชนช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กล่าวว่าประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเมือง ขาดการรวมพลังของมหาชนในอันที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิต่าง ๆ ของตนเอง หลวงวิจิตรวาทการเรียกร้องให้ประชาชนตื่นตัวต่อการสร้างตน สร้างชาติ ชี้แนะให้เปลี่ยนแปลงการประพฤติปฏิบัติตนใหม่ให้สอดคล้อง

กับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือให้รู้จักหน้าที่และอิสรภาพในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง เช่น ขวนขวายหางานทำเอง ไม่ควรมุ่งรับราชการ ควรสนับสนุนรัฐบาลในการสร้างงานอุตสาหกรรม เน้นให้พึ่งพาอาศัยตนเองให้มากที่สุด เพื่อสร้างชาติให้เจริญ แนะนำประชาชนในระบอบประชาธิปไตยว่าต้องเป็นผู้นำประเทศ เป็นผู้รับผิดชอบต่อชาติอย่างเต็มที่

1.4 คำนับพาททางการเมืองของรัฐบาล กล่าวถึง หน้าที่ทางการเมืองของรัฐบาลช่วงก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่ามีลักษณะต่างกัน ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หลวงวิจิตรวาทการแนะนำบทบาทของรัฐบาลในเรื่องขอบเขตและแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหารประเทศ ซึ่งแนะวิธีการแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลไทยมีส่วนร่วมพิจารณาปัญหาค่วย เช่น การสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ส่วนช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เขียนบทความถึงบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลและแนะนำวิธีพัฒนาประเทศแก่รัฐบาล "คณะราษฎร" โดยให้วางรูปร่างคณะรัฐบาลให้เหมาะสมกับความต้องการของคนไทย ให้ศึกษาข้อมูลจากปัญหาตลอดจนอุปนิสัยและการดำเนินชีวิตของคนไทย แนะนำว่าควรวาง "โครงการ" ที่แน่นอนและให้สอดคล้องกับสังคมไทย รวมทั้งแนะนำคุณสมบัติของนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยว่าควรมีน้ำใจนักกีฬาในการปกครองและบริหารประเทศ

1.5 คำนับจัดตั้งองค์กรทางการเมือง หลวงวิจิตรวาทการกล่าวชมเชยองค์กรทางการเมืองที่เป็นประโยชน์แก่ชาติในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภา เพื่อช่วยงานของชาติ สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณท่านกล่าวว่า ต้องมีองค์กรที่สำคัญ คือ "พรรคการเมือง" และต้องมีหลาย ๆ พรรค เพื่อป้องกันระบบเผด็จการอันเป็นศัตรูสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ท่านได้กล่าวถึง "คณะชาติ" เป็นองค์กรที่ท่านทำหน้าที่เป็นเลขาธิการพรรค ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น "สมาคมชาติ" ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งเช่นกัน

2. แนวความคิดด้านเศรษฐกิจในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เสนอแนะ และแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเศรษฐกิจของโลกและประเทศไทย เสนอวิธีการแก้ไข ปัญหาแก่รัฐบาลและประชาชน เพื่อการดำรงอยู่ได้ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาต่าง ๆ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ด้านการพาณิชย์ ด้านการเก็บภาษีอากร ด้านรายได้ส่วนบุคคล และรายได้ประชาชาติ และการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านการพาณิชย์ เกี่ยวกับการค้า การผลิต การดำเนินงานของ กระทรวงพาณิชย์ เสนอแนวคิดว่า การพาณิชย์เป็นหน่วยงานใหม่ที่ได้รับหลักการมาจาก ต่างประเทศทั้งหมด มิได้ปรับให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจ สังคมของไทย ทำให้การพาณิชย์ ไม่ได้พัฒนาเท่าที่ควร เพราะกลไกการผลิตยังเชื่องช้าในการขายข้าว และสินค้าส่งออก ราคายังตกต่ำอยู่อย่างเดิม เสนอแนะวิธีการดำเนินงานของกระทรวงพาณิชย์ว่าควรเน้น การประหยัด หาวิธีการควบคุมการใช้จ่ายของกระทรวงเป็นสำคัญ

2.2 ด้านภาษีอากร เรียกร้องให้ประชาชนไทยมีความรับผิดชอบต่อ ประเทศชาติ ยินดีชำระภาษีเพิ่มตามพระบรมราชโบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว ปลุกใจให้รักชาติ พร้อมใจกันเสียสละเงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐบาลนำไปพัฒนา เศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้น

2.3 ด้านรายได้ส่วนบุคคลและรายได้ประชาชาติ เสนอความคิดเห็น ให้ประชาชนร่วมมือกันแก้ไขให้ตนเองและครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ให้กระตือรือร้น มีความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหางาน เพื่อเพิ่มรายได้ส่วนบุคคลอันส่งผลต่อ รายได้ประชาชาติ และเสนอแนะคณะรัฐบาลให้หารายได้เพิ่มด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีสินค้าเข้าเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ของชาติ

2.4 ด้านการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ หลวงวิจิตรวาทการวิเคราะห์ ปัจจัยที่ทำให้เป็นสาเหตุของเศรษฐกิจไทยตกต่ำมี 2 ทางคือ ทางฝ่ายรัฐบาลและฝ่าย ประชาชน ท่านจึงเสนอการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจว่าควรเริ่มแก้ไขที่ประชาชนก่อน ท่านให้กำลังใจคนไทยให้มีความเข้มแข็งในการต่อสู้เศรษฐกิจ แนะนำวิธีแก้ไขปัญหาก่

และสนองแนวคิดด้านศาสนากับกลุ่มสังคม โดยสร้างศรัทธาพร้อมทั้งกระตุ้นเตือนให้คนไทยชื่นชมกับพุทธศาสนา และ "หลักธรรม" ในพุทธศาสนา ตลอดจนปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางพุทธศาสนา

3.3 ค่านิยมในสังคมไทย กล่าวถึงค่านิยม 2 ลักษณะ คือ ค่านิยมเก่าที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ และค่านิยมใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ค่านิยมเก่า ๆ ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ที่หลวงวิจิตรวาทการไม่ต้องการให้คนไทยยึดถือปฏิบัติเพราะเป็นภัยต่อชาติ เช่นค่านิยมการรับราชการ ค่านิยมที่รังเกียจอาชีพกรรมกร ค่านิยมในการเล่นสนุกสนาน ไม่ขยันขันแข็งในการทำงาน ค่านิยมในลัทธิเอาอย่างชาติตะวันตกในเรื่องที่ไม่สมควรเอาอย่าง ส่วนค่านิยมใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติที่หลวงวิจิตรวาทการส่งเสริมให้คนไทยยึดถือปฏิบัติ โดยให้ปลูกฝังในสังคมไทยทั้งแก่คณะรัฐบาลและคนไทยทั่ว ๆ ไป เช่นให้มีความทะเยอทะยานใฝ่สูง, ปลูกฝังค่านิยมในความขยันขันแข็งให้แก่นักเรียนและลูกหลาน, ค่านิยมให้คนไทยหญิงในเกียรติยศศักดิ์ศรีของอาชีพที่สุจริต, ค่านิยมในความรักชาติโดยมีวิธีการประพาดพิงที่ถูกต้อง

3.4 ด้านการประกอบอาชีพ กล่าวถึง การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับ การเมือง, การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม การประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งเป็นการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะ ท่านกล่าวถึงการประกอบอาชีพของคนไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าควรมีระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายให้คนไทยทุกคนต้องประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นวิธีการนำการเมืองมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอาชีพของคนไทย และเสนอว่าควรส่งงานอาชีพของชาติให้คนต่างชาติแย่งไปทำ เช่นงานศิลปะ ส่วนการประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ คือ แนวคิดที่สนับสนุนให้คนไทยประกอบอาชีพโดยใช้แรงงานเป็นสำคัญ งดการใช้เทคโนโลยีโดยไม่จำเป็น เพื่อลดปัญหาคนว่างงาน และควรสนับสนุนให้คนไทยในชนบทประกอบอาชีพที่ได้มาจากผลผลิตหรือทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มพูนรายได้ สำหรับการประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับปัญหา

สังคม คือ อาชีพใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเป็นลำดับในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั่นคือ "อาชีพกรรมกร" โดยมีแนวคิดที่ว่า รัฐบาลควรส่งเสริมและยกย่อง ให้เกียรติว่าเป็นอาชีพสุจริต และชักจูงให้ผู้มีอาชีพกรรมกรพัฒนาความสามารถของตน ให้เต็มที่ ให้มีความขยัน ความอดทนเป็นสำคัญ

3.5 ค่านิยมธรรมนิยมประเพณีของไทย หลวงวิจิตรวาทการนำขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องมือสร้างชาติ สร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย สร้างความรัก ความสามัคคีของคนในชาติ โดยเรียกร้องให้คนไทยอนุรักษ์ และเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยด้วยการเลือกปฏิบัติเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีที่เชิดชูชาติไทย เพื่อความเจริญ ประเพณีใดที่ไม่ก่อประโยชน์ก็ไม่ควรปฏิบัติ เช่น การนำคนมาเป็นทาส

อภิปรายผล

ท่วงท่าของการเขียนบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เกี่ยวกับการนำเสนอเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญในการ เปิดเรื่อง และการปิดเรื่องเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากการเลือกเฟ้นวิธีการเปิดเรื่อง ปิดเรื่องได้เหมาะสมกับลักษณะของบทความแต่ละประเภท คือ บทความประเภทที่มุ่งเสนอความคิดเห็น จะใช้วิธีการนำเสนอเรื่องโดยการตั้งคำถามในการเปิดเรื่อง เสนอแนะคำตอบในการปิดเรื่อง ส่วนบทความประเภทมุ่งเสนอเนื้อหาสาระ มักจะเป็นบทความเชิงวิชาการ ใช้คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ จึงนำเสนอเรื่องด้วยวิธีอธิบายศัพท์ อธิบายชื่อเรื่องในตอนเปิดเรื่อง และปิดเรื่องด้วยวิธีการสรุปความเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นว่าการเปิดเรื่อง และการปิดเรื่องในบทความเรื่องเดียวกันจะมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันเป็นส่วนมาก

ระดับภาษาส่วนใหญ่ใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผน เนื่องจากบทความมุ่งแสดงความคิดเห็น การใช้ภาษาที่ไม่เป็นแบบแผนเช่นนี้ช่วยให้เกิดความเป็นกันเองระหว่างผู้เขียนบทความกับผู้อ่านบทความ จึงช่วยให้การใช้ภาษาสื่อสารเพื่อเสนอแนวความคิด บรรลุตามเป้าหมายของผู้เขียน ทำให้เข้าใจง่าย และน่าสนใจ

เรื่องการใช้โวหารภาพพจน์ หลวงวิจิตรวาทการนิยมใช้โวหารภาพพจน์ในบทความมาก ใช้โวหารภาพพจน์ทั้งบทความเชิงสารคดี และบทความเชิงความคิดเห็น นอกจากนี้ยังใช้โวหารภาพพจน์หลาย ๆ ลักษณะในบทความเดียวกัน และส่วนใหญ่จะใช้โวหารภาพพจน์กับบทความเชิงความคิดเห็นเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่วิเคราะห์วิจารณ์สิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจบทความได้ง่ายขึ้น เกิดมโนภาพ

น้ำเสียงของหลวงวิจิตรวาทการที่ปรากฏในบทความ เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เป็นน้ำเสียงแสดงเจตนา และเสนอความนึกคิดไว้อย่างลึกซึ้ง แม้น้ำเสียงที่ปรากฏมากคือน้ำเสียงถากถาง และน้ำเสียงประชดประชัน ซึ่งเป็นน้ำเสียงในทางลบก็ตาม แต่หลวงวิจิตรวาทการใช้วิธีสรรหาคำ และโวหารที่ไม่รุนแรง ไม่กระทบกระเทือนจิตใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กล่าวถึงมากจนเกินไป โดยใช้คำธรรมดา ไม่มีคำหยาบคาย แต่ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจยิ่งนัก ต้องอาศัยการที่ความจะทำความเข้าใจตรงไปตรงมาไม่ได้

แนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หลวงวิจิตรวาทการให้ความสำคัญในด้านการเมือง และเศรษฐกิจมากกว่าด้านสังคม ปรากฏดังนี้คือ

แนวคิดด้านการเมือง เน้นการปลุกสำนึกชี้แนะแนวทางแก่รัฐบาลและประชาชนในเมืองให้ช่วยกันสร้างคนสร้างชาติ โดยมุ่งพัฒนาการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ตลอดจนพยายามสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ กับรัฐบาลระบอบประชาธิปไตยอันได้แก่ "คณะราษฎร" ให้มีความเข้าใจกัน มีความสามัคคี ร่วมพลังกันสร้างชาติ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นนักการเมืองที่สร้างสรรค์รูปแบบใหม่ของการเมืองไทยมีแนวความคิดก้าวหน้าทันสมัย โดยเฉพาะเรื่องศาสนา น่าสังเกตว่า ท่านได้นำศาสนาเข้าไปมีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมโดยทางอ้อม ส่วนด้าน "พรรคการเมือง" ได้สนับสนุนให้รัฐบาลอนุญาตให้ก่อตั้งได้หลาย ๆ พรรค เมื่อไม่สำเร็จก็ยังมั่นคงในเจตนารมย์เดิมจึงใช้วิธีเผยแพร่ลัทธิที่ส่งเสริม

ชาติ คือ "ลัทธิชาตินิยม" และใช้วิธีการประชาสัมพันธ์หาเสียงสนับสนุนจากประชาชนโดยการเสนอทางค่านิยม "บทความ" ซึ่งมีเป้าหมายในการเผยแพร่ลัทธิเพื่อการพัฒนาชาติไทยในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามลำดับ แม้พรรคการเมืองไม่ได้รับอนุญาตให้ก่อตั้งก็ตาม แต่แนวความคิดที่ปลูกฝังใน "ชาตินิยม" ให้เกิดในจิตใจคนไทยนับว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2474 - 2476 อันเป็นช่วงที่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมสับสนเดือดร้อนโดยทั่วไปนั้น หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำทางวิญญาณ คือ ปลุกใจให้คนไทยทั้งชาติมีขวัญ กำลังใจและถูกคิดถึงความสำคัญของชาติเป็นอันดับแรก นับได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้นำความคิดทางการเมืองแก่คนไทยในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ส่วนแนวคิดด้านเศรษฐกิจนั้น ช่วง พ.ศ. 2472 เป็นต้นไป เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก หลวงวิจิตรวาทการใช้หลักจิตวิทยาสร้างขวัญ กำลังใจให้ประชาชน และรัฐบาลอดทนท้อสู้ และเสนอแนะหลักปฏิบัติ เช่นการประหยัดเป็นสิ่งสำคัญ ช่วยปลุกกระตือรือร้นจิตใจประชาชนไทยให้รวมใจกันต่อสู้เศรษฐกิจด้วยปัญญา

สำหรับแนวความคิดด้านสังคม จะพบว่า หลวงวิจิตรวาทการผลักดันทางพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย มีความนิยมไทยเป็นอย่างยิ่ง แนวความคิดของท่านมีลักษณะ "ชาตินิยม" จึงเสนอแนะให้คนไทยทวงถามและอนุรักษ์ลักษณะความเป็นไทย แต่ความเป็นชาตินิยมในบางเรื่องที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในระบอบประชาธิปไตยนั้นควรงดเว้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แนวความคิดของท่านหันยุคทันสมัยอยู่เสมอ ท่านสนใจศาสนาพุทธมาแต่เดิม เคยบวชเรียนเป็นสามเณร และภิกษุ จึงเห็นความสำคัญ และซาบซึ้งในหลักธรรมทางพุทธศาสนาว่าช่วยแก้ไขปัญหาค้นหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคมได้ จึงนำหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ และเป็นแนวทางปฏิบัติได้อย่างทันเหตุการณ์ นับว่าหลวงวิจิตรวาทการ เป็นบุคคลที่มีแนวความคิดที่ยอมรับทั้งสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไทย และยอมรับสิ่งใหม่จากภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในเงื่อนไขที่ว่าต้องไม่ทำลาย "ความเป็นชาติไทย" และแนวความคิดของท่านก็มีอิทธิพลส่งผลต่อแนวความคิด และพฤติกรรมของคนไทย โดยมีบทความเป็นเครื่องนำเสนอถ่ายทอดความคิด

ข้อเสนอแนะ

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาบทความของหลวงวิจิตรวาทการจากหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" และวารสารรายทศ "ดวงประทีป" แล้ว ยังมีข้อที่น่าสนใจอีกมาก เช่น

1. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์การใช้คำในบทความของหลวงวิจิตรวาทการ เพื่อศึกษาความหลากหลายในการใช้คำในช่วงที่ภาษาตะวันตกเข้ามามีบทบาทในการเขียนวรรณกรรมไทย
2. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการตั้งชื่อบทความที่เขียนเสนอแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองกับยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่ามีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร
3. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมระหว่างบทความจากหนังสือพิมพ์ "ไทยใหม่" กับหนังสือพิมพ์ "สัจจ" ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่ามีผลต่อแนวความคิดของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ และกระแสดวงความคิดของสื่อมวลชนที่ส่งผลต่อแนวทางการบริหารของคณะรัฐบาลมากน้อยเพียงไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารต้นต้น

บทความของหลวงวิจิตรวาทการจากหนังสือพิมพ์รายวัน "ไทยใหม่" และวารสารรายทศ "ดวงประทีป" ช่วง พ.ศ. 2474 - 2476

เอกสารชั้นรอง

กมล ทองธรรมชาติ "พรรคการเมือง" ใน การเมืองและสังคม หน้า 151 -

160 พิมพ์เพิ่มเติมครั้งที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520

กระแสร มายาภรณ์ วรรณคดีวิเคราะห์ : หลักบางประการ มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2522, 192 หน้า

กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร "การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณา

หลวงวิจิตรวาทการ" วารสารธรรมศาสตร์ 1 : 149 - 180 มิถุนายน -

กันยายน 2519

กิ่งแก้ว อธิการ คติชนวิทยา เอกสารการนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 184 หน่วย

ศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู 2519, 336 หน้า

โกศล ศรีสังข์ "สถาบันกษัตริย์ในสังคมไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์

และมนุษยศาสตร์ 1 : 17 - 19 กันยายน 2517

กุลดาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2517, 207 หน้า

จิตรารักษ์ ไชยกันทา การจัดราชการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - พ.ศ. 2477) ปริญญานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย 2521, 402 หน้า อักสำเนา

เจือ สตะเวทิน การประพันธ์และประวัติวรรณคดีไทย อักษรเจริญทัศน์ 2510,

446 หน้า

เจือ สตะเวทิน ตำรับเรียงความ พิมพ์ครั้งที่ 3 โรงพิมพ์พาณิชย์เจริญ 2508,
176 หน้า

_____ "เรื่องวิชาประพันธ์ศาสตร์ว่าด้วยร้อยแก้ว ลีลาและทำนองเขียน (เฉพาะ
บุคคล) (ฉบับที่ 1)" ใน คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง หน้า 85 - 101 ชุมนุม
ภาษาไทย กรุงเทพฯ 2511

จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต พิมพ์ครั้งที่ 2 คลังวิทยา 2505, 753 หน้า
ฉลุย สุรสิทธิ์ ศิลปะการเขียนว่าด้วยการเขียนชั้นสูงตามแนวนักเขียนนักประพันธ์ที่
มีชื่อเสียงของไทย พิมพ์ที่พระพิณนา 2523, 387 หน้า

ฉัตร มุนนาค สุวรรณี อุดมผล และวรรณี พุทธเจริญทอง ศิลปะการใช้ภาษาไทย
ในชีวิตประจำวันและทางธุรกิจ โรงพิมพ์เจริญผล 2522, 304 หน้า

/ฉลiew พันธุ์ลีลา "หลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียง" ภาษาและ
หนังสือ 9 : 20 - 37 มกราคม 2518

_____ หลวงวิจิตรวาทการและงานด้านประวัติศาสตร์ ปริญญาพันธ์ อ.ม.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, 378 หน้า อักสำเนา

ชมบุญ (นามแฝง) "การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว"
มิตรครู 12 : 4 - 7 มิถุนายน 2519

ชัยสิทธิ์ สันตสมบูรณ์ทอง "ประชาธิปไตยกับค่านิยมในสังคมไทย" วารสารเทศาภิบาล
11 : 1242 - 1248 พฤศจิกายน 2520

_____ "ภัยจากประชาธิปไตยที่มีต่อสังคมไทย" วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ 1 :
37 - 45 มกราคม - มีนาคม 2517

ชัยอนันต์ สมุทวณิช "การเคลื่อนไหวทางความคิดประชาธิปไตยก่อนการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475" ใน การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่ หน้า 218 -
292 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2522

ชัยอนันต์ สมุทวณิช การเมือง - การเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย พ.ศ. 2411 - 2475

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ม.ป.ป., 189 หน้า

อุดมการณ์ทางการเมืองไทย สำนักพิมพ์เคแอลไทย 2517, 180 หน้า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศัย จันทวรินทร์ ข้อมูลพื้นฐานถึงศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (แก้ไขเพิ่มเติม) เจ้าพระยาการพิมพ์ 2525, 92 หน้า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรณสูต (ผู้รวบรวม) เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417 - 2477 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 406 หน้า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ สัตว์การเมือง โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2514, 317 หน้า

ชาญชัย รัตนวิบูลย์ บทบาทอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรินญาพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519, 309 หน้า อัดสำเนา

ชาติ เี่ยมมกระสินธ์ เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ โรงพิมพ์วิทยานุกูล 2516, 535 หน้า

ชำนาญ รอดเหตุภัย สัมมนาการใช้ภาษาในปัจจุบัน สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2519, 224 หน้า

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ สังคมกับการปกครอง สำนักพิมพ์แพรวพินทยา 2521, 173 หน้า

ทรงยศ แววหงษ์ "ทหารไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3 : 43 - 56 เมษายน 2518

ทองคอ กุลยไม้ ณ ออยุธยา "เย็นศิระเพราะพระบริบาล" รัฐสภาสาร 4 : 3 - 38 เมษายน 2525

- ทัศนีย์ ศุภเมธี เอกสารประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย 105 คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุชนบุรี ม.ป.ป., 93 หน้า
- ไทยน้อย (นามแฝง) ประชาธิปไตย 42 ปี โรงพิมพ์แพร่พิทยา 2517, 648 หน้า
- _____ ประสบการณ์ 34 ปีของการเป็นระบอบประชาธิปไตย โรงพิมพ์แพร่พิทยา
2509, 649 หน้า
- _____ 4 ทหารเสือปฏิบัติ สำนักพิมพ์ 77 2510, 176 หน้า
- _____ พระยาพหล โรงพิมพ์โอเคียนสโตร์ 2497, 443 หน้า
- ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย คณะศิลปศาสตร์ คำสอนวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ 2516, 317 หน้า
- นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ บันทึกพระยาทรงสุรเดชเมื่อวัน
ปฏิบัติ 24 มิถุนายน 2475 อักษรไทย 2514, 79 หน้า
- นววรรณ พันธุเมธา ไวยากรณ์ไทย รุ่งเรืองสร้างสรรค์พิมพ์ ม.ป.ป., 250 หน้า
- นัยนา หงษ์ทองคำ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร ปริณิธานิพนธ์
อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 470 หน้า อักษรสำเนา
- นายสุกจินดา (นามแฝง) พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย สำนักพิมพ์สยาม
2519, 571 หน้า
- บรรจบ พันธุเมธา ลักษณะภาษาไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง โรงพิมพ์คุรุสภา
2514, 309 หน้า
- บุญชนะ อัครถาวร "อาจารย์หลวงวิจิตรวาทการ" ศิลปากร 5 : 64 - 75
พฤศจิกายน 2522
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย" ใน วรรณไวทยาการ : ชุมนม
บทความทางวิชาการ : วรรณคดีสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย หน้า 55 -
157, 2514
- ประทีป วาฬหินกร การไวยากรณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โรงพิมพ์คุรุสภา
2514, 103 หน้า

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง "สังคมวิทยาการเมือง : ประชาธิปไตยในแง่สังคมวิทยา"

ใน การเมืองและสังคม หน้า 215 - 249 พิมพ์เพิ่มเติมครั้งที่ 2 คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย" ใน การเมืองและสังคม

หน้า 14 - 68 พิมพ์เพิ่มเติมครั้งที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2520

ปรีดา วัชรารังการ พระปกเกล้าฯ กับระบอบประชาธิปไตย การพิมพ์พระนคร

2520, 414 หน้า

ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ลักษณะเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ม.ป.ท., ม.ป.ป., 375 หน้า

ปอรรถัน บุรณมาตร์ วิเคราะห์ผลกระทบประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ

ปริญญานิพนธ์ อ.ม. ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, 271 หน้า

อค์สำเนา

เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช

2507, 342 หน้า

พงศ์เพ็ญ คุณทกัย ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย โรงพิมพ์

อมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2512, 62 หน้า

ไพจิตร ไหลงาม ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการปรับตัวของรัฐ

ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2475 ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร 2524, 226 หน้า อค์สำเนา

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ลักษณะสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ 3 บริษัทบพิช 2518, 373 หน้า

ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์เลียง

เชียงใหม่เจริญ 2513, 456 หน้า

ไพฑูรย์ ช่างเรือน ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนา

พานิช 2517, 218 หน้า

- ไพบูลย์ ช่างเขียน สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา แพรววิทยา 2516, 200 หน้า
- ไพรัช กฤษณิน พัฒนาการเศรษฐกิจเบื้องต้น พิมพ์ครั้งที่ 3 คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2525, 215 หน้า
- มยุรี นกยูงทอง ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477) ปริญญาโท อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 392 หน้า อักสำเนา
- ยุพา ชุมจันทร์ "การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3 : 87 - 100 เมษายน 2518
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ "การส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรม" จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ 3 : 71 - 76 เมษายน 2518
- รัฐมนตรี, คณะ วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม 1, 2 รัชการมฤการพิมพ์ 2505 (หน้าไม่ติดต่อกัน)
- ว.จ. ประสงค์สิทธิ์ แผ่นดินพระปกเกล้า โรงพิมพ์คุ้งเข่งชาติ 2515, 602 หน้า
- วัลย์วิภา จรุงโรจน์, ม.ล. "แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2475)" วารสารประวัติศาสตร์ 2 : 20 - 34 พฤษภาคม - สิงหาคม 2519
- _____ แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ ปริญญาโท อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 325 อักสำเนา
- วิจิตรวาทการ, หลวง วิจิตรสาร เล่ม 1 มงคลการพิมพ์ 2508 (รวบรวมพิมพ์โดยคุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ), 160 หน้า
- / _____ วิจิตรสาร เล่ม 2 มงคลการพิมพ์ 2508 (รวบรวมพิมพ์โดยคุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ), 161 - 323 หน้า

วิจิตรวาทการ, หลวง รวมปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการ พิมพ์ครั้งที่ 4 โรงพิมพ์
คุรุสภา 2518, 264 หน้า

วิธีทำงานและสร้างอนาคต พิมพ์ครั้งที่ 5 สำนักพิมพ์เสริมวิทยบรรณาการ
2511, 376 หน้า

วิจิตร รัชสิยานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นุชจรี สุนทรวรรณ เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านหลวงวิจิตรวาทการ 22 ซอย 24 สุขุมวิท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม
พ.ศ. 2527

วิชัย บำรุงฤทธิ์ บันทึกนักปฏิวัติไทย โรงพิมพ์เจริญวิทยการพิมพ์ 2517, 183 หน้า
วิเทศกรณีย์ (นามแฝง) ประวัติศาสตร์ชาติไทย โรงพิมพ์ศิลปบรรณาการ 2512,
682 หน้า

วิภา กงกะนันทน์ วรรณคดีศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม
2522, 191 หน้า

สนั่น เมืองวงศ์ ประวัติศาสตร์ไทย สมบูร - รัตนโกสินทร์ตอนต้น พิมพ์ครั้งที่ 2
โรงพิมพ์อักษรสมัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2518, 450 หน้า
สมเกียรติ วันทะนะ "แนวการศึกษาหลวงวิจิตรวาทการ" จุลสารสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 1 - 23 มกราคม - เมษายน 2524
สมบูรณ์ ไพรินทร์, ร.อ.อ. บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ 24 มิถุนายน 2475
ถึง 25 ธันวาคม 2515 โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 2510, 134 หน้า

สมปอง คงชัย วิกฤติการณ์ทางการเมืองของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2475 - 2481
ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521,
276 หน้า อัดสำเนา

สมาคมข้าราชการแห่งประเทศไทย เบื้องแรกประชาธิปไตย มิตรนราการพิมพ์ 2516,
580 หน้า

สว่าง ลานเหลือ 37 ปีแห่งการปฏิวัติ โรงพิมพ์คุรุสภา 2514, 562 หน้า

สิทธิ พิณภูวคณ และคนอื่น ๆ การเขียน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2516,
200 หน้า

สิริ เปรมจิตต์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าทรงไต่แย้ง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของนายปรีดี พนมยงค์" โรงพิมพ์เสาวภาค 2516, 216 หน้า

สิริรัตน์ ชันธิพน ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475
ถึงปัจจุบัน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2522, 299 หน้า

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา : การใช้ภาษาไทย
โรงพิมพ์คุรุสภา 2523, 221 หน้า

สุทัศน์ นำพูลสุขสันต์ "ทหารกับการเมืองไทย" จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ 2 : 4 - 12 มกราคม 2518

สุนันท์ ไชยเมธ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ปริณูพานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2524, 263 หน้า อัดสำเนา

สุพจน์ คานตระกุล ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ 2516 ประจักษ์การพิมพ์
2516, 486 หน้า

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ "สองไทย/วรรณกรรมกับสังคมไทย" อาจารย์สาร 1 : 79 - 96
กุมภาพันธ์ 2524

สุวดี เจริญพงศ์ ปฏิกิริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการ
เคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตย และสังคมก่อนการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง 2475 ปริณูพานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 349 หน้า
อัดสำเนา

เสฐียร พันธงชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นุชจรีย์ สุนทรวรรณ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ตีพิมพ์วารสารศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2527

เสรีชน (นามแฝง) "การแสดงออกในระบอบประชาธิปไตย" วัฒนธรรมไทย

2 : 13 - 15 มิถุนายน 2517

ไสว สุทธิพิทักษ์ ดร.ปิติ พนมยงค์ พิมพ์ครั้งที่ 2 บทพิชการพิมพ์ 2526, 936 หน้า
หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ วันที่ 5 มีนาคม 2474, 40 หน้า

_____ วันที่ 26 มีนาคม 2474, 40 หน้า

_____ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2474, 40 หน้า

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ต. และ ร.ต.เนตร พูนวิวัฒน์ กบฏ ร.ต.130 โรงพิมพ์
พิมพ์เนศ 2519, 236 หน้า

เหรียญ ศรีจันทร์ ปฏิวัติครั้งแรกของไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ 6 พฤศจิกายน 2514, 120 หน้า

อรรถ อรรถวชิกร บุคคลสำคัญของไทย โรงพิมพ์กฤษณปรกรณ์ 2507, 626 หน้า

อจรรย์พร กุญพิสมัย "แนวการเขียนประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ" ใน
ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย หน้า 262 - 290 กองบรรณาธิการ

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 2519

อานนท์ อาภาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 3

โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ 2515, 357 หน้า

อำนาจ อนันตชัย "50 ปีประชาธิปไตยไทย" วารสารพัฒนาชุมชน 6 : 16 - 33

มิถุนายน 2524

อุษณีย์ ฉัตรานนท์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียอาคเนย์
โพธิ์สามต้นการพิมพ์ 2518, 428 หน้า

เอกสิทธิ์ เทชะโกศิยวณิช และพรชัย พันธุ์วัฒนา เศรษฐศาสตร์การเมือง ม.ป.ป.,
ม.ป.ท., 144 หน้า

ภาคผนวก

รายชื่อบทความของหลวงวิจิตรวาทการช่วงปี พ.ศ. 2474 - 2476

อันดับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
1	ไทยใหม่	1 ก.พ. 2474	ไม่ปรากฏ	สันนิบาตชาติจะเลือกอะไร? (หน้า 6)
2	"	2 ก.พ. 2474	ไม่ปรากฏ	สงครามและการลดอาวุธ (หน้า 6)
3	"	5 ก.พ. 2474	ไม่ปรากฏ	สงครามหรือมิใช่ (หน้า 6, 39)
4	"	8 ก.พ. 2474	ไม่ปรากฏ	วิธีที่อังกฤษสู้เศรษฐกิจสงคราม (หน้า 6, 38)
5	"	11 ก.พ. 2474	"ฟอน บลัท"	รัฐบาลควรฟังเรื่องลดอาวุธ (หน้า 6)
6	"	17 ก.พ. 2474	"เวทีก"	โลกเปลี่ยนแปลง (หน้า 6, 37)
7	"	19 ก.พ. 2474	"เวทีก"	โลกเปลี่ยนแปลง (หน้า 6)
8	"	22 ก.พ. 2474	"โฟกัสต์"	อิสรภาพของแมนจูเรีย (หน้า 6)
9	"	24 ก.พ. 2474	"โฟกัสต์"	ลงท้ายจีนจะไค้ (หน้า 6, 37)
10	"	5 มี.ค. 2474	"เวทีก"	โลกเปลี่ยนแปลง (หน้า 6, 38)
11	"	7 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	จีนกับญี่ปุ่นจะสงบหรือ? (หน้า 6)
12	"	10 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	อาริสติก บริอังก์ (หน้า 6)
13	"	14 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	อังกฤษจะกลับเข้าสู่มาตราทอง? (หน้า 6)
14	"	16 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	อินเคนเบอร์กหรือฮิตเลอร์ (หน้า 6)
15	"	18 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	ความยุ่งยากของแมนจูเรียน (หน้า 6)

อันดับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
16	ไทยใหม่	21 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	อาจะมีศึกกลางเมืองในเยอรมนี (หน้า 6)
17	"	24 มี.ค. 2474	ไม่ปรากฏ	อนาคตของปัญหาเรื่องจีนและญี่ปุ่น (หน้า 6)
18	"	18 เม.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	ตัวจิ๋วที่โรง (หน้า 6)
19	"	19 เม.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	อีกลเดอร์ฟองอินเคนเบอร์ก (หน้า 6, 36)
20	"	23 เม.ย. 2475	"เวทิก"	โลกเปลี่ยนแปลง (หน้า 6)
21	"	27 เม.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	การเลือกในสหราชอาณาจักรเยอรมัน (หน้า 6)
22	"	29 มี.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	สถิติพลเมืองญี่ปุ่น (หน้า 6)
23	"	21 มี.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	สมเด็จพระยาจารย์ (หน้า 6)
24	"	27 มี.ย. 2475	ไม่ปรากฏ	ควรมีสองสภา (หน้า 6, 34)
25	"	5 ส.ค. 2475	"เวทิก"	ลัทธิการเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ (หน้า 7)
26	"	6 ส.ค. 2475	"เวทิก"	ลัทธิการเมืองที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ (หน้า 7)
27	"	9 ส.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	ปัญหาประจำวัน (หน้า 6)
28	"	10 ส.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	คณะกรรมการเมือง (หน้า 6, 35)
29	"	11 ส.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	เศรษฐกิจกับอิสระภาพ (หน้า 6, 34)

อันดับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
30	ไทยใหม่	12 ส.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	พลเมืองต้องเคียรหน้า (หน้า 6)
31	"	18 ส.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	คณะราษฎร (หน้า 6)
32	"	7 ค.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	รัฐบาลใหม่ (หน้า 6, 33)
33	"	8 ค.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	รัฐบาลใหม่ (หน้า 7, 34)
34	"	8 ข.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	โครงการสหกรรม (หน้า 9)
35	"	10 ข.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ประวัติศาสตร์การเมือง (หน้า 7)
36	"	13 ข.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ประวัติศาสตร์การเมือง (หน้า 9)
37	"	14 ข.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ประวัติศาสตร์การเมือง (หน้า 9, 32)
38	"	15 ข.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	นโยบายของรีเชอเลอ (หน้า 9)
39	"	16 ข.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	นโยบายของรีเชอเลอ (หน้า 9, 32)
40	"	20 ข.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	โครงการสหกรรม (หน้า 6)
41	"	4 ม.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ริบลิคอังกฤษ (หน้า 9)
42	"	5 ม.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ริบลิคอังกฤษ (หน้า 9)
43	"	6 ม.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ริบลิคอังกฤษ (หน้า 9)
44	"	7 ม.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ริบลิคอังกฤษ (หน้า 9)
45	"	14 ม.ค. 2475	"เวทิก"	โชคของสมาคมชาติ (หน้า 6, 28)
46	"	16 ม.ค. 2475	"เวทิก"	วิจารณ์ชนวิจารณ์ (หน้า 6, 31)
47	"	17 ม.ค. 2475	"เวทิก"	ป้องกันสมาคมชาติ (หน้า 6, 28)

อันดับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
48	ไทยใหม่	24 ม.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	จากหลวงวิจิตรฯ (หน้า 3, 35, 36)
49	"	16 ก.พ. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น (หน้า 6, 31)
50	"	17 ก.พ. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น (หน้า 6)
51	"	18 ก.พ. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น (หน้า 4)
52	"	20 ก.พ. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	บันทึกที่ข้าพเจ้าเห็น (หน้า 4)
53	"	18 มี.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	ทางไหนจะเหมาะ (หน้า 6)
54	"	20 มี.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	คณะกรรมการเมือง (หน้า 6, 34)
55	"	23 มี.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	โครงการหลวงประดิษฐ์ฯ (หน้า 6, 35)
56	"	24 มี.ค. 2475	ไม่ปรากฏ	โครงการหลวงประดิษฐ์ฯ (หน้า 6, 35)
57	"	31 มี.ค. 2475	หลวงวิจิตรวาทการ	ข้อคิดของข้าพเจ้า (หน้า 6)
58	"	7 มี.ย. 2476	ไม่ปรากฏ	ปัญหากรรมกร (หน้า 6)
59	"	8 มี.ย. 2476	ไม่ปรากฏ	ปัญหากรรมกร (หน้า 6)
60	"	9 มี.ย. 2476	ไม่ปรากฏ	ปัญหากรรมกร (หน้า 6)
61	"	13 มี.ย. 2476	หลวงวิจิตรวาทการ	สัตติษฐชาติ (หน้า 6, 31, 35)
62	"	14 มี.ย. 2476	หลวงวิจิตรวาทการ	สัตติษฐชาติ (หน้า 6, 35)

ฉบับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
63	ไทยใหม่	21 มี.ย.2476	หลวงวิจิตรวาทการ	สิทธิชุมชน (หน้า 6)
64	"	22 มี.ย.2476	หลวงวิจิตรวาทการ	สิทธิชุมชน (หน้า 5)
65	"	15 ธ.ค.2476	ไม่ปรากฏ	คำแถลงเรื่องตั้งสมาคม รัฐธรรมนูญ (หน้า 6)
66	"	16 ธ.ค.2476	ไม่ปรากฏ	คณะรัฐธรรมนูญ (หน้า 6)
67	"	24 ธ.ค.2476	ไม่ปรากฏ	วิธีการของคณะรัฐธรรมนูญ (หน้า 6)
68	ดวงประทีป	11 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	คดีแห่งคามาร์ส (หน้า 73 - 86)
69	"	11 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ยอกรักของนโปเลียน (หน้า 87 - 96)
70	"	11 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	อำนาจเค็ดซาค (หน้า 96 - 98)
71	"	11 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ความอ่อนแอ (หน้า 98 - 99)
72	"	21 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	พระราชคตของสมเด็จพระ จอมเกล้าฯ (หน้า 53 - 77)
73	"	21 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	อัลเฟร็ด โนเบล (หน้า 23 - 29)
74	"	21 ก.พ.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	วันมาฆบูชาคืออะไร? (หน้า 7 - 9)
75	"	1 มี.ค.2474	ไม่ปรากฏ	สร้างวิมานบนอากาศ (หน้า 76 - 79)

อันดับ	หนังสือพิมพ์	วัน เดือน ปี ที่พิมพ์	นาม/ นามปากกา	ชื่อเรื่อง
76	ดวงประทีป	1 มี.ค.2474	เปรมวียงค์	แคว้นตะวันออก (หน้า 86 - 89)
77	"	11 มี.ค.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ชีฮาร์บอร์เลีย (หน้า 1 - 8)
78	"	11 มี.ค.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ภามิตของโยคี (หน้า 94 - 97)
79	"	11 มี.ค.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ชาดก (หน้า 74 - 75)
80	"	21 มี.ค.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	ข้าพเจ้าพบนักเรียนโยคี (หน้า 41 - 51)
81	"	21 มี.ค.2474	หลวงวิจิตรวาทการ	พระนางคัชริน (หน้า 66 - 82)
82	"	27 พ.ย.2474	"แสงธรรม"	สัพคาศ์คต (หน้า 3)
83	"	29 ม.ค.2475	"เวทิก"	ความต้องการของมนุษย์ (หน้า 3)
84	"	26 ก.พ.2475	"แสงธรรม"	วิธีของนักเขียน (หน้า 3)
85	"	26 มี.ค.2475	"แสงธรรม"	วิธีของนักเขียน (หน้า 3)
86	"	7 พ.ค.2476	"แสงธรรม"	วิธีของนักเขียน (หน้า 3)
87	"	30 เม.ย.2476	หลวงวิจิตรวาทการ	บุวิโค (หน้า 3)

วิเคราะห์บทความของหลวงวิจิตรวาทการ

บทคัดย่อ

ของ

นุชจรีย์ สุนทรวรรณ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

มกราคม 2529

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้มีความมุ่งหมายเพื่อจะศึกษาวิเคราะห์บทความของ
หลวงวิจิตรวาทการในค่านท่วงทำนองการเขียนและแนวความคิดในค่านการเมือง
เศรษฐกิจ สังคม วิเคราะห์ท่วงทำนองการเขียนในค่านต่าง ๆ คือ การนำเสนอเรื่อง
ระดับภาษา ลักษณะประโยค โวหารภาพพจน์ และน้ำเสียง

ผลการศึกษาพบว่า การเปิดเรื่อง เปิดเรื่องด้วยการเอ่ยพื้นความหลัง ทั้ง
คำถามและโดยการอธิบายชื่อเรื่อง การเปิดเรื่องที่พบมากคือ สรุปใจความสำคัญของ
เรื่อง แสดงความคิดเห็นของผู้เขียนและโดยการทิ้งท้าย ระดับภาษามักใช้ภาษาที่ไม่
เป็นแบบแผน เข้าใจง่าย โวหารภาพพจน์พบว่าใช้หลาย ๆ ลักษณะในบทความเดียวกัน
โวหารภาพพจน์ที่นิยมใช้มากคือการเปรียบเทียบโดยนัยการใช้โวหารคำถาม และการ
เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน น้ำเสียงในบทความของหลวงวิจิตรวาทการช่วยชี้แจงเจตนา
และเสนอความรู้สึกลึกซึ้งได้อย่างลึกซึ้ง น้ำเสียงที่พบมากคือ น้ำเสียงถากถางและ
ประชดประชัน ส่วนแนวความคิดค่านการเมืองจะสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย
ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ปลุกสำนึกความเป็น "ชาตินิยม" ให้คนไทยทุกกลุ่มสังคมร่วมมือ
กันสร้างคนสร้างชาติ ให้สร้างความรักความสามัคคี แนวความคิดค่านเศรษฐกิจเสนอแนะ
วิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนและรัฐบาลโดยเน้นการประหยัด แนวความคิด
ค่านสังคม แนะนำให้รัฐบาลและประชาชนรักษาและเผยแผ่ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย
รักษาเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทยและเสนอแนะให้นำพุทธศาสนาช่วยแก้ไขปัญหาค่าน
การเมือง เศรษฐกิจและสังคม

AN ANALYSIS OF LUANG VICHIT VADAKAN'S ARTICLES

AN ABSTRACT

BY

HUCHJAREE SOONTIOWON

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
January 1986

The purpose of this study was to analyse Luang Vichit Vadakan's articles as follows -- the author's style, his point of view, politics, economy and society. The tone of his works was also analyzed in the following points-language level, sentence patterns and figurative speech.

The findings were that the articles usually began with the background through the use of questions or explanation of the article title and ended with ending either the conclusion which expressed the author's attitude or a sustained ending. The language used was mostly informal and simple. If figurative speech was used, a mixed variety was found in one article such as implied comparison, questions and comparison. The tone employed, mostly satire and sarcasm could very well express the author's feeling. His political viewpoint revealed that the author supported democracy, opposed communism, raised a spirit of nationalism among Thais of all social classes, to help one another to build up their own life and their nation and work for unity. Regarding the author's economic viewpoint, he suggested thriff as a means to solve economic problems. With reference to his social opinion, his articles were advice to the government and the people to maintain and propagate Thai traditions and Thai culture, and to find solutions to existing economic and social problems by means of Buddhism.